

GORIŠKA KNJIŽNICA
Studijski oddelek
Nova Gorica

8414

1942.

KOLENDAR

KOLEDAR

Goriške Mohorjeve družbe

za leto

1972

Izdala Goriška Mohorjeva družba
Gorica 1972

KOLENDAR

S cerkvenim dovoljenjem

8414

1972

N 55.168 / 1972

Natisnila tiskarna Budin v Gorici

Leto 1972

je prestopno leto in ima 366 dni, to je 52 tednov in 2 dni. Začne se s soboto in konča z nedeljo.

Začetek letnih časov

Pomlad začne	21. marca	ob 13.22
Poletje »	22. junija	» 8.06
Jesen »	23. septembra	» 23.33
Zima »	22. decembra	» 19.13

Sončni in lunini mrki

V letu 1972 bosta dva sončna in dva lunina mrka, ki pa ne bosta vidna v srednji Evropi.

1. *Delni sončni mrk* bo 16. januarja in bo trajal od 9.45 do 14.20. Viden bo v severovzhodni Avstraliji, Antarktiki in na koncu Južne Amerike.
2. *Popolni lunin mrk* bo 30. januarja in bo trajal od 9.02 do 14.45. Viden bo v Aziji, Avstraliji, na Tihem oceanu, Antarktiki ter v Južni in Severni Ameriki.
3. *Popolni sončni mrk* bo 10. julija in bo trajal od 18.19 do 23.13. Viden bo v nekaterih predelih zapadne in severne Evrope, v Severni Ameriki, na Grenlandiji in v nekaterih predelih Južne Amerike.
4. *Delni lunin mrk* bo 26. julija in bo trajal od 5.38 do 10.54. Viden bo v južnih predelih Pacifika in Atlantika, v Ameriki, Avstraliji in Antarktiki.

1	Sobota	Osmina Gospodovega rojstva; Marija božja Mati
2	Nedelja	2. nedelja po božiču; Makarij, opat; Stefanija
3	Ponedeljek	Genovefa; Gašpar del Buffalo, duhovnik
4	Torek	Angela Folinjska, redovnica; Anter, papež
5	Sreda	Simeon Stilit, pušč.; Emilijana (Milena), devica
6	Četrtek	Gosp. razgl.; trije kralji: Gašper, Melhior, Boltežar
7	Petek	Valentin (Zdravko), škof; Lucijan, mučenec
8	Sobota	Severin, opat; Teofil, mučenec
9	Nedelja	Jezusov krst - Julijan, mučenec
10	Ponedeljek	Viljem, škof; Agaton, papež, Gregor X., papež
11	Torek	Pavlin Oglejski, škof; Higin; Teodozij, opat
12	Sreda	Alfred, opat; Tatjana, mučenka; Ernest, mučenec
13	Četrtek	Veronika Milanska, devica
14	Petek	Hilarij, škof in cerkv. uč.; Feliks (Srečko); Oton
15	Sobota	Pavel, puščavnik; Maver, opat
16	Nedelja	2. po razglasenju - 2. navadna; Oton, muč.
17	Ponedeljek	Anton (Zvonko), opat, pušč.; Marijan, diakon, muč.
18	Torek	Marjeta (Biserka) Ogrska; Suzana, mučenka
19	Sreda	Marij, Marta, mučenca; Knud, mučenec, Pija, muč.
20	Četrtek	Fabijan, papež, in Sebastijan, mučenca
21	Petek	Neža (Janja, Ines), dev. in muč.; Hilda; Fruktuoz
22	Sobota	Vincencij, muč.; Anastazij, muč.; Viktor
23	Nedelja	3. po razglas. - 3. navadna; Rajmund Peña, duh.
24	Ponedeljek	Timotej, škof; Felicijan, muč.; Mesalina, dev. muč.
25	Torek	Spreobrnitev sv. Pavla apostola; Ananija
26	Sreda	Polikarp, škof, muč.; Pavla, spokornica
27	Četrtek	Janez Krizostom, škof, cerkv. uč.; Julijan, muč.
28	Petek	Peter Nolasco, redovni ustanovitelj; Egidij
29	Sobota	Frančišek Saleški, škof, cerkv. uč.; Valerij, škof
30	Nedelja	4. po razglas. - 4. navadna; Martina; Hijacinta
31	Ponedeljek	Janez Bosco, duhovnik, redovni ustanov.; Marcela

1. »Dali so mu ime Jezus...« (Lk 2, 16-21)

2. Beseda se je učlovečila (Jan 1, 1-18)

6. Modri z vzhoda (Mt 2, 1-12)

9. Jezusov krst (Mt 3, 13-17)

16. Jagnje božje odjemlje grehe sveta (Jan 1, 29-34)

23. Jezus izpolnjuje Izaijevo prerokbo (Mt 4, 12-23)

30. Jezus oznanja, kaj prinaša blagoslov (Mt 5, 1-12)

Zadnji krajec ob 11.09
Mlaj ob 15.08
Prvi krajec ob 6.43
Polna luna ob 0.44

Dan zraste za eno uro in 2 minuti
Sonce stopi v znamenje vodnarja 20.
januarja ob 23.59

1	Torek	Ignacij Antiohijski, škof; Brigita Irska, dev.
2	Sreda	Svečnica - Gospodovo darovanje; Simeon in Ana
3	Četrtek	Blaž, škof, muč.; Oskar (Ansgar), škof; Odorik
4	Petek	Andrej Corsini, škof; Janez de Britto, muč.
5	Sobota	Agata, devica, muč.; Albuin, škof
6	Nedelja	5. po razglaš. - 5. navadna; Tit, škof.
7	Ponedeljek	Romuald, opat; Rihard, kralj
8	Torek	Janez iz Mathe; Pavel in Lucij, mučenca
9	Sreda	Ciril Aleksandrijski, škof in cerkv. uč.; Apolonija
10	Četrtek	Sholastika, devica, redovnica; Viljem, puščavnik
11	Petek	Lurška Mati božja; Adolf, škof
12	Sobota	Sedem ustanoviteljev - servitov
13	Nedelja	6. po razglaš. - 6. navadna; Katarina; Kristina
14	Ponedeljek	Valentin (Zdravko), duh., muč.; Bruno, muč.
15	Torek	(Pust); Favstin in Jovita, muč.; Jordan, red.
16	Sreda	Pepelnica (post in zdržek); Julijana, muč.
17	Četrtek	Frančišek Klet, muč.; Silvin, škof
18	Petek	Simeon, škof, muč.; Bernardka Lurška, red.
19	Sobota	Konrad, spokornik; Julijan, muč.; Marcel, muč.
20	Nedelja	1. postna - Silvan, muč.
21	Ponedeljek	Maksimilijan, škof; Irena (Mira), dev.
22	Torek	Stol sv. Petra; Marjeta Kortonska, spokornica
23	Sreda	Peter Damiani, škof., cerkv. uč.; Romana, spok.
24	Četrtek	Prestopni dan
25	Petek	Matija (Bogdan), apostol; Modest, škof
26	Sobota	Viktorin in Viktor, muč.; Valburga, dev.
27	Nedelja	2. postna - Andrej, škof; Matilda
28	Ponedeljek	Gabrijel Žalostne Matere božje, red.; Baldomir, spok.
29	Torek	Roman, opat; Hilarij, papež

6. Kristjani so sol in luč sveta (Mt 5, 13-16)

13. Jezus daje novo postavo (Mt 5, 17-37)

20. Jezus se posti, hudič ga skuša (Mt, 1-11)

27. Jezusov obraz se je zasvetil ko sonce (Mt 17, 1-9)

Zadnji krajec ob 5.09
 Mlaj ob 2.10
 Prvi krajec ob 18.44
 Polna luna ob 19.59

Dan zraste za 1 uro in 28 minut
 Sonce stopi v znamenje *rib* 20. februar-
 ja ob 14.12

1	Sreda	Albin, škof; Justina, muč.; Antonina, muč.
2	Četrtek	Neža Praška, dev.; Milena; Henrik (Hinko), red.
3	Petek	Kunigunda, cesarica; Marin (Marino), muč.
4	Sobota	Kazimir; Lucij, papež; Hadrijan, muč.
5	Nedelja	3. postna. - Janez od Križa; Hadrijan, muč.
6	Ponedeljek	Perpetua in Felicita, muč.; Fridolin, opat
7	Torek	Tomaž Akvinski, duh., cerkv. učitelj
8	Sreda	Janez od Boga, redovnik; Beata, muč.
9	Četrtek	Frančiška Rimska, red.; Gregor Niški, škof
10	Petek	40 mučencev; Emil
11	Sobota	Sofronij, škof; Marija Terezija Redi, redovnica
12	Nedelja	4. postna - Gregor Veliki, papež, cerkv. uč.
13	Ponedeljek	Teodora (Božidara); Kristina, mučenka
14	Torek	Matilda, kraljica; Karel (Dragotin)
15	Sreda	Klemen Dvorak, red.; Ludovika de Marillac
16	Četrtek	Hilarij in Tacijan, oglejska muč., goriška zavetnika
17	Petek	Patricij, škof; Jedert (Jerica), opatinja
18	Sobota	Jožef, mož pr. Dev. Marije; Ciril Jeruzalemski, škof
19	Nedelja	5. postna (tiha) - (Sv. Jožef)
20	Ponedeljek	Klavdija, muč.; Ambrozij; Dionizij
21	Torek	Benedikt, opat, redovni ustanov.; Nikolaj iz Flüe
22	Sreda	Lea, žena; Katarina, žena
23	Četrtek	Turibij de Mongrovejo, škof; Viktorijan, muč.
24	Petek	Marko in Timotej, muč.; Katarina Švedska, red.
25	Sobota	Gospodovo oznanjenje
26	Nedelja	6. postna (cvetna ali oljna) - Emanuel
27	Ponedeljek	Janez Damaščan, cerkv. uč.; Rupert Salzburški, škof
28	Torek	Janez Kapistran, red.; Bojan, knez, muč.
29	Sreda	Bertold, redovni ustanovitelj; Ciril, muč.
30	Četrtek	Veliki četrtek
31	Petek	Veliki petek (post in zdržek)

5. Iz Kristusa izvira voda za večno življenje (Jan 4, 5-42)

12. Jezus odpre oči sleporojenemu (Jan 9, 1-41)

19. Jezus je vstajenje in življenje (Mt 11, 1-45)

26. Trpljenje našega Gospoda Jezusa Kristusa (Mt 26, 14-27, 66)

Zadnji krajec ob 19.26

Mlaj ob 12.05

Prvi krajec ob 9.10

Polna luna ob 13.55

Dan zraste za 1 uro in 47 minut

Sonce stopi v znamenje *ovna* 20. marca
ob 13.22

DNEVI		APRIL	DNI 30
1	Sobota	Velika sobota - velikonočna vigilijska	
2	Nedelja	Velika noč - Gospodovo vstajenje	
3	Ponedeljek	Velikonočni ponedeljek; Rihard, škof	
4	Torek	Izidor Seviljski, škof, cerkv. učitelj	
5	Sreda	Vincencij Ferrer, duhovnik; Irena (Miroslava), m.	
6	Četrtek	Irena, dev.; Viljem, opat	
7	Petek	Herman Jožef, redovnik; Saturnin, škof	
8	Sobota	Albert, škof, muč.; Julija, dev.; Valter, škof	
9	Nedelja	Bela nedelja - 2. velikonočna	
10	Ponedeljek	Ezekijel, prerok; Apolonij in tovariši, muč.	
11	Torek	Leon Veliki, papež; Gemma Galgani, devica	
12	Sreda	Zeno, škof; Julij I., papež	
13	Četrtek	Hermenegild, muč.; Ida, dev.	
14	Petek	Justin, muč.; Tiburcij, Valerijan in Maksim	
15	Sobota	Peter Gonzales, redovnik; Anastazija, mučenka	
16	Nedelja	3. velikonočna - Kalist, mučenec	
17	Ponedeljek	Anicet, papež; Rudolf, muč.; Robert, opat	
18	Torek	Konrad; Apolonij, mučenec	
19	Sreda	Ema, žena; Sokrat, mučenec	
20	Četrtek	Sulpicij, škof, muč.; Neža, dev.; Hilda, dev.	
21	Petek	Anselm, škof, cerkv. učitelj; Konrad Parzham	
22	Sobota	Soter in Gaj; Leonida, muč.	
23	Nedelja	4. velikonočna - Jurij, muč.; Vojteh - Adalbert	
24	Ponedeljek	Fidelis Sigmarinški, duhovnik, muč.; Honorij, škof	
25	Torek	Marko, evangelist; Ermin, škof	
26	Sreda	Klet in Marcelin, papeža, muč.; Antonin, muč.	
27	Četrtek	Peter Kanizij, duhovnik, cerkv. učitelj	
28	Petek	Pavel od Križa, duh.; Peter Chanel, duh., muč.	
29	Sobota	Peter, muč.; Robert, opat; Hugo, opat	
30	Nedelja	5. velikonočna - Katarina Sienska, devica	

2. Jezus je vstal od mrtvih (Jan 20, 1-9)

9. Čez osem dni je prišel Jezus (Jan 20, 19-31)

16. Učenca spoznata Jezusa po lomljenju kruha (Lk 24, 13-35)

23. Jezus je pastir in vrata k ovcam (Jan 10, 1-10)

30. Kristus je pot, resnica in življenje (Jan 14, 1-12)

Zadni krajec ob 5.58

Mlaj ob 21.09

Prvi krajec ob 1.40

Polna luna ob 5.20

Dan zraste za 1 uro in 38 minut

Sonce stopi v znamenje *bika* 20. aprila ob 0.37

1	Ponedeljek	Jožef, delavec - Praznik dela
2	Torek	Atanazij, škof, cerkv. učitelj; Boris
3	Sreda	Aleksander, papež; Mavra
4	Četrtek	Monika; Florijan (Cvetko), muč.
5	Petek	Pij V., papež; Maksim, škof; Silvan, muč.
6	Sobota	Dominik Savio, dijak; Benedikta, devica
7	Nedelja	6. velikonočna - Stanislav, škof; Gizela (Željka)
8	Ponedeljek	Peter, škof; Viktor, muč.
9	Torek	Gregor Nacijanski, škof, cerkv. učitelj
10	Sreda	Antonin, škof; Izidor
11	Četrtek	Gospodov vnebohod - Filip in Jakob, apostola
12	Petek	Nerej, Ahil in Pankracij, mučenci
13	Sobota	Robert Bellarmino, škof in cerkv. uč. Servacij
14	Nedelja	7. velikonočna - Bonifacij, škof
15	Ponedeljek	Janez de la Salle, duh.; Zofija (Sonja)
16	Torek	Ubalde, škof; Janez Nepomuk, muč.
17	Sreda	Pashal Baylon; Bruno, škof
18	Četrtek	Venancij, muč.; Aleksandra in Klavdija, muč.
19	Petek	Peter Celestin; Pudencijana, dev.; Ivo, duhovnik
20	Sobota	Bernardin Sienski, duhovnik
21	Nedelja	Binkošti - Andrej Bobola, duh., muč.
22	Ponedeljek	Emil (Milan), muč.; Renata; Romana, Rita
23	Torek	Janez de Rossi, duhovnik; Dezider (Željko), škof
24	Sreda	Marija, pomočnica kristjanov; Servul (Socerb)
25	Četrtek	Gregor VII., papež; Urban, muč.
26	Petek	Filip Neri, duhovnik; Elevterij
27	Sobota	Beda, duh., cerkv. učit.; Janez I., papež muč.
28	Nedelja	Presv. Trojica (Oče, Sin, Sv. Duh) - Avguštin, šk.
29	Ponedeljek	Marija Magdalena de' Pazzi, dev.; Maksim, škof
30	Torek	Kancijan in Kancijanila, ogl. muč.; Ivana Orleanska
31	Sreda	Marija Devica Kraljica; Petronila, devica

7. Na Jezusovo prošnjo prejmemo Svetega Duha (Jan 14, 15-21)

11. Jezus ima vso oblast v nebesih in na zemlji (Mt 28, 16-20)

14. Oče naj proslavi svojega Sina (Jan 17, 1-11)

21. »Kakor me je Oče poslal, vas jaz pošljem in dajem Sv. Duha«
(Jan 20, 19-23)

28. Oče je poslal Sina za rešitev sveta (Jan 3, 16-18)

Zadnji krajec ob 13.21

Mlaj ob 6.06

Prvi krajec ob 19.20

Polna luna ob 18.03

Dan zraste za 1 uro in 16 minut

Sonce stopi v znamenje dvojčkov 20.

maja ob 23.59

1	Četrtek	Presveto Rešnje Telo in Kri; Angela Merici, dev.
2	Petek	Marcelin in Peter, muč.; Erazem, škof
3	Sobota	Karel Lwanga in tovariši, ugandski mučenci;
4	Nedelja	2. pobinkoštna - 9. navadna; Frančišek Caracciolo ☿
5	Ponedeljek	Bonifacij, škof; Dorotej, muč.
6	Torek	Norbert, škof; Bertrand, oglejski patriarh
7	Sreda	Robert, opat; Ana Garzia, dev.
8	Četrtek	Medard, škof; Viktorin; Viljem
9	Petek	Srce Jezusovo; Primož in Felicijan, muč.
10	Sobota	Marjeta Škotska, kraljica; Bogomil
11	Nedelja	3. pobinkoštna - 10. navadna; Barnaba, ap. ☿
12	Ponedeljek	Janez Fakundski, redovnik; Leon III., papež
13	Torek	Anton Padovanski, duhovnik, cerkv. učitelj
14	Sreda	Bazilij (Vasilij) Veliki, škof
15	Četrtek	Vid, muč.; Germana, dev.; Bernard
16	Petek	Frančišek Regis, duhovnik; Gvido, redovnik
17	Sobota	Gregor Barbarigo, škof; Adolf, škof
18	Nedelja	4. pobinkoštna - 11. navadna; Efrem, diak., c. uč. ☿
19	Ponedeljek	Julijana de Falconieri, dev.; Gervazij in Protazij, m.
20	Torek	Silverij, papež, muč.; Mihelina, spokornica
21	Sreda	Alozij (Slavko) Gonzaga, redovnik
22	Četrtek	Pavlin iz Nole, škof; Janez Ficher in Tomaž More m.
23	Petek	Agripina, dev., muč.; Jožef Cafasso, duhovnik
24	Sobota	Rojstvo Janeza Krstnika
25	Nedelja	5. pobinkoštna - 12. navadna; Viljem, opat ☿
26	Ponedeljek	Janez in Pavel, muč.; Vigili, škof, muč.
27	Torek	Hema Krška, kneginja; Ladislav (Vlado), kralj
28	Sreda	Vincencija Gerosa, red.; Marcela, muč.
29	Četrtek	Peter in Pavel, apostola
30	Petek	Prvi rimski mučenci; Emilijana, muč.; Adolf, škof

1. Jezus naša hrana in pijača (Jan 6, 51-59)
 4. V življenju se je treba prav odločiti (Mt 7, 21-27)
 11. Kristus je prišel iskat grešnike (Mt 9, 9-13)
 18. Jezus pokliče in razpošlje dvanajstere (Mt 9, 36-40, 8)
 25. Jezus nam daje poguma (Mt 10, 26-33)
 29. Jezus obljubi Petru najvišjo oblast (Mt 16, 13-19)

Zadnji krajec ob 18.35

Mlaj ob 15.55

Prvi krajec ob 13.01

Polna luna ob 4.29

Dan zraste do 21. junija za 18 minut;
do konca meseca se spet skrči za 3
minute

Sonce stopi v znamenje *raka* 20. junija
ob 8.06

1	Sobota	Teobald, puščavnik; Ester, žena
2	Nedelja	6. pobinkoštna - 13. navadna; Obiskovanje D. Marije
3	Ponedeljek	Irenej, škof, muč.; Bernardin Realino, redovnik
4	Torek	Urh, škof; Berta; Elizabeta Portugalska, kralj. ☼
5	Sreda	Anton Marija Zaccaria, duhovnik; Cirila, muč.
6	Četrtek	Marija Goretti, dev., muč.; Bogomila, spokornica
7	Petek	Ciril, menih, in Metod, škof, slovanska apostola
8	Sobota	Elizabeta (Lilijana); Kilijan, škof
9	Nedelja	7. pobinkoštna - 14. navadna; Brikcij; Veronika G.
10	Ponedeljek	Rufina in Sekunda, dev., muč.; Amaliya (Ljuba) ☼
11	Torek	Pij I., papež; Olga Kijevska, kneginja
12	Sreda	Mohor, škof, in Fortunat, diakon, muč., ogl. zavet.
13	Četrtek	Posvetitev oglejske bazilike; Evgen, škof
14	Petek	Bonaventura, škof, cerkv. učit.; Bogdan, škof
15	Sobota	Henrik, kralj; Vladimir Kijevski, knez
16	Nedelja	8. pobinkoštna - 15. navadna; Karmelska M. božja
17	Ponedeljek	Aleš (Aleksij); Donata, muč.
18	Torek	Kamil de Lellis, duh.; Miroslav (Friderik) ☼
19	Sreda	Vincencij Pavelski, red.; Avrea (Zlata), muč.
20	Četrtek	Hieronim Emiliani, duh.; Marina
21	Petek	Lavrencij Brindiški, duh., c. uč.; Danijel (Danilo)
22	Sobota	Marija Magdalena (Majda, Magda); Teofil
23	Nedelja	9. pobinkoštna - 16. navadna; Apolinarij, škof
24	Ponedeljek	Kristina, dev., muč.; Boris in Gleb, muč.
25	Torek	Jakob (Rado), apostol; Krištof, muč.
26	Sreda	Ana, mati Device Marije ☼
27	Četrtek	Pantaleon, muč.; Sergij; Natalija (Božena)
28	Petek	Nazarij in Celzij, muč.; Viktor I., papež
29	Sobota	Marta iz Betanije; Feliks, Simplicij, Favstin, muč.
30	Nedelja	10. pobinkoštna - 17. navadna; Abdon in Senen, m.
31	Ponedeljek	Ignacij Lojolski, redovni ustanov.; Helena Švedska

2. Kristusa bomo vredni, če nosimo svoj križ (Mt 10, 37-42)

9. Jezus je krotak in ponižen (Mt 11, 25-30)

16. Sejavce seje božje seme (Mt 13, 1-23)

23. V božjem kraljestvu so dobri in slabi (Mt 13, 24-43)

30. Božje kraljestvo je vredno žrtve (Mt 13, 44-52)

Zadnji krajec ob 23.03
 Mlaj ob 3.28
 Prvi krajec ob 5.47
 Polna luna ob 13.20

Dan se skrči za 56 minut
 Sonce stopi v znamenje *leva* 22. julija
 ob 19.03

DNEVI		AVGUST	DNI 31
1	Torek	Fides (Vera), muč.; Nada, muč.	
2	Sreda	Alfonz Marija Liguori, škof, cerkv. učitelj	☾
3	Četrtek	Lidija, žena; Nikodem	
4	Petek	Dominik (Vladimil), duhovnik	
5	Sobota	Posv. rimske bazilike sv. Marije Snežne; Nives	
6	Nedelja	11. pobinkošna - 18. navadna Gosp. sprem. na gori	
7	Ponedeljek	Kajetan, duhovnik; Donat, škof in muč.; Klavdija	
8	Torek	Janez Marija Vianney, duhovnik	
9	Sreda	Roman, mučenec; Peter Faber, redovnik	☉
10	Četrtek	Lavrencij, diakon, muč.; Pavla	
11	Petek	Tiburcij in Suzana, muč.; Aleksander	
12	Sobota	Klara (Jasna), dev.; Hilarija, muč.	
13	Nedelja	12. pobinkošna - 19. navadna; Poncijan, papež	
14	Ponedeljek	Evzebij, muč.; Demetrij (Mitja), muč.	
15	Torek	Vnebovzetje Device Marije	
16	Sreda	Joahim, oče bl. Dev. Marije; Rok	
17	Četrtek	Hijacint, redovnik; Pavel in Julijana, muč.	☾
18	Petek	Agapit (Ljubo), muč.; Helena (Alenka, Jelka)	
19	Sobota	Janez Eudes, duhovnik; Marijan; Ludovik	
20	Nedelja	13. pobinkošna - 20. navadna; Bernard, opat	
21	Ponedeljek	Ivana Frančiška de Chantal, redovnica	
22	Torek	Brezmadežno Srce Marijino; Sigfrid (Zmago)	
23	Sreda	Filip Benizzi, redovnik; Klavdij in tov., muč.	
24	Četrtek	Jernej (Bartolomej), apostol; Emilija de Valar	☺
25	Petek	Ludvik IX., kralj; Patricija, devica	
26	Sobota	Zefirin; Viktor, muč.	
27	Nedelja	14. pobinkošna - 21. navadna; Jožef Kalasancij, d.	
28	Ponedeljek	Avguštin, škof, cerkv. učit.; Herma	
29	Torek	Mučeništvo Janeza Krstnika; Sabina, muč.	
30	Sreda	Roza iz Lime, dev.; Feliks in Avdak, muč.	
31	Četrtek	Rajmund (Rajko) Nonat; Pavlin, škof	☾
6. Jezus nasiti množico s kruhom (Mt 14, 13-21) 13. Jezus vabi Petra k sebi (Mt 14, 22-33) 15. Bog povišuje nizke (Lk 1, 39-56) 20. Kristus hvali vero poganske žene (Mt 15, 21-28) 27. Kristus obljubi Petru ključe kraljestva (Mt 16, 13-20)			

Zadnji krajec ob 4.16
Mlaj ob 17.10
Prvi krajec ob 21.08
Polna luna ob 21.21
Zadnji krajec ob 11.46

Dan se skrči za 1 uro in 35 minut
Sonce stopi v znamenje *device* 23. av-
gusta ob 2.03

DNEVI		SEPTEMBER	30 DNI
1	Petek	Egidij (Tilen), opat; Verena, dev.	
2	Sobota	Štefan Ogrski, kralj; Maksima, muč.	
3	Nedelja	15. pobinkoštna - 22. navadna; Pij X., papež	
4	Ponedeljek	Rozalija (Zalka), dev.; Oda; Ida, spokornica	
5	Torek	Lavrencij Giustiniani, škof; Viktorin, škof	
6	Sreda	Petronij, škof; Favst in tovariši, muč.	
7	Četrtek	Marko Križevčan in tov., muč.; Regina, devica	☉
8	Petek	Rojstvo Device Marije; Hadrijan, muč.	
9	Sobota	Gorgonij, Aleksander in Tiburcij; Peter Klaver, r.	
10	Nedelja	16. pobinkoštna - 23. navadna; Nikolaj Tolentinski	
11	Ponedeljek	Prot in Hijacint, muč.; Emilijan (Milko, Milan)	
12	Torek	Gvido; Silvin, škof	
13	Sreda	Notburga, devica; Amat, opat	
14	Četrtek	Povišanje svetega križa	
15	Petek	Žalostna Mati božja (Dolores); Nikomed, duh.	☿
16	Sobota	Kornelij, papež, in Ciprijan, škof, mučenca	
17	Nedelja	17. pobinkoštna - 24. navadna - Spomin ran sv. Fr.	
18	Ponedeljek	Jožef Kupertinski, duhovnik; Irena in Zofija, muč.	
19	Torek	Januarij, muč.; Emilija de Rodat, redovnica	
20	Sreda	Evstahij, muč.; Mihael in Teodor, muč.; Kandida	
21	Četrtek	Matej, apostol in evangelist	
22	Petek	Tomaž iz Villanove, škof; Kandid (Žarko), muč.	
23	Sobota	Lin, papež; Tekla, dev., muč.	♊
24	Nedelja	18. pobinkoštna - 25. navadna; D. M., reš. jetnikov	
25	Ponedeljek	Avrelija (Zlatka), dev.; Sergej Radoneški	
26	Torek	Ciprijan in Justina	
27	Sreda	Kozma in Damijan, muč.; Adolf in Janez, muč.	
28	Četrtek	Venceslav, muč.; Lioba (Ljuba)	
29	Petek	Mihael, Gabrijel in Rafael, nadangeli	♋
30	Sobota	Hieronim, duh., cerkv. učitelj; Zofija (Sonja)	
3. Odpoved nas privede k Jezusu (Mt 16, 21-27) 10. Brata je treba klicati k spreobrnitvi (Mt 18, 15-20) 17. Odpuščanje nima meje (Mt 18, 21-35) 24. Bog je boljši kakor človek (Mt 20, 1-16)			

Mlaj ob 8.47
Prvi krajec ob 10.49
Polna luna ob 5.14
Zadnji krajec ob 22.51

Dan se skrči za 1 uro in 40 minut
Sonce stopi v znamenje *tehnice* 22.
septembra ob 23.33

1	Nedelja	19. pobinkoštna - 26. navadna; Rožnovenska
2	Ponedeljek	Angeli varuhi; Teofil (Bogumil), spokornik
3	Torek	Terezija Deteta Jezusa, redovnica
4	Sreda	Frančišek Asiški, redovni ustanovitelj; Edvin
5	Četrtek	Placid; Marcelin, škof
6	Petek	Bruno, redovni ustanovitelj, duhovnik; Renato, šk.
7	Sobota	Rožnovenska Mati božja; Marko, papež ●
8	Nedelja	20. pobinkoštna - 27. navadna; Brigida, red.
9	Ponedeljek	Janez Leonardi, duh.; Dionizij, škof, in tov. muč.
10	Torek	Frančišek Borgia, duh.; Danijel (Danilo), muč.
11	Sreda	Emilijan (Milan, Milko), škof; German, škof
12	Četrtek	Maksimilijan Celjski, škof; Edvin, kralj
13	Petek	Edvard, kralj; Koloman, muč.
14	Sobota	Kalist I., papež in muč.; Justa, muč.
15	Nedelja	21. pobink. - 28. navadna; Terezija iz Avile, red. ☞
16	Ponedeljek	Hedviga, red.; Gerard Majella
17	Torek	Harjeta M. Alacoque, dev., red.; Rudolf, škof
18	Sreda	Luka, evangelist; Julijan, puščavnik
19	Četrtek	Izak Ioques, duh., in tov., kanadski muč.; Peter
20	Petek	Janez Kentski, duh.; Irena (Miroslava), muč.
21	Sobota	Hilarion, opat; Uršula, muč.; Celina, spokornica
22	Nedelja	22. pobink. - 29. navadna; Vendelin, opat ☺
23	Ponedeljek	Anton Marija Claret, škof; Roman, škof
24	Torek	Martin, opat; Feliks (Srečko), škof, muč.
25	Sreda	Krizant in Darija, muč.; Krispin, muč.
26	Četrtek	Evarist; Lucijan, muč.
27	Petek	Venancij in Sabina, muč.; Frumencij, škof
28	Sobota	Simon in Juda, apostola; Cirila, dev.
29	Nedelja	23. pobinkoštna - 30. navadna (Misijonska) ☾
30	Ponedeljek	Alfonz Rodriguez, škof; Marcel, muč.
31	Torek	Volbenk (Wolfgang), škof; Kvintin, muč.

1. Grešniki pridejo v nebeško kraljestvo (Mt 21, 28-32)

8. Prvi izvoljeni bodo zavrženi (Mt 21, 33-43)

15. Vsi so povabljeni v božje kraljestvo (Mt 22, 1-14)

22. Imamo dolžnosti do Boga in do sveta (Mt 22, 15-21)

29. Ljubi Boga in svojega bližnjega (Mt 22, 34-40)

Mlaj ob 1.40
Prvi krajec ob 22.44
Polna luna ob 13.56
Zadnji krajec ob 14.09

Dan se skrči za 1 uro in 41 minut
Sonce stopi v znamenje škorpijona 23.
oktobra ob 8.42

1	Sreda	Vsi sveti
2	Četrtek	Spomin vseh vernih mrtvih
3	Petek	Just, trž. mučenec in zavetnik; Martin de Porres
4	Sobota	Karel Borromeo (Drago), škof; Vital in Agrikola
5	Nedelja	24. pobink. - 31. navadna; Oglejski mučenci
6	Ponedeljek	Leonard (Lenart), opat; Sever, škof; Demetrij
7	Torek	Engelbert, škof; Ernest, opat; Vilibrard, škof
8	Sreda	Spomin 4 kronanih mučencev; Bogomir, škof
9	Četrtek	Posv. Later. bazilike; Teodor (Božidar, Darko)
10	Petek	Andrej Avellino, duh.; Trifon, Respicij, Ninfa
11	Sobota	Martin (Davorin), škof; Menas, muč.
12	Nedelja	25. pobink. - 32. navadna; Martin I., papež, muč.
13	Ponedeljek	Diego (Didak), red.; Stanislav Kostka, red.
14	Torek	Jozafat Kunčević, škof in muč.
15	Sreda	Albert Veliki, cerkv. učitelj; Leopold, knez
16	Četrtek	Gertruda (Jedert), dev.; Otmар, opat
17	Petek	Gregor Čudodelnik; Evfemija in Tekla, trž. muč.
18	Sobota	Posvetitev bazilik sv. Petra in sv. Pavla v Rimu
19	Nedelja	26. pobink. - 33. navadna; Elizabeta Ogrska, red.
20	Ponedeljek	Feliks de Valois, redovnik; Edmund, muč.
21	Torek	Marijino darovanje (Mati božja od zdravja)
22	Sreda	Cecilija, dev., muč.; Maver, škof
23	Četrtek	Klemen I. (Milivoj), papež in muč.; Kolumban, opat
24	Petek	Janez od Križa, duh., cerkv. učitelj; Krizogon, muč.
25	Sobota	Katarina, dev.; Erazem, muč.
26	Nedelja	Kristus Kralj
27	Ponedeljek	Valerijan, oglejski škof; Virgilij
28	Torek	Posvetitev goriške stolnice; Katarina Labouré, dev.
29	Sreda	Saturnin, muč.; Blaž in Demetrij, muč.
30	Četrtek	Andrej, apostol; Justina, dev., muč.

1. Veliko je plačilo v nebesih (Mt 5, 1-12)

5. Jezus vabi k delom po veri (Mt 23, 1-12)

12. Čuječnost za božji prihod (Mt 25, 1-13)

19. Zvestoba v malem bo nagrajena (Mt 25, 14-30)

26. Kristus pride sodit v slavi (Mt 25, 31-46)

Mlaj ob 18.58
Prvi krajec ob 8.52
Polna luna ob 0.12
Zadnji krajec ob 9.16

Dan se skrči za 1 uro in 16 minut
Sonce stopi v znamenje *strelca* 22. no-
vembra ob 6.03

1	Petek	Marijan in tov., muč.; Natalija (Božena), spokor.
2	Sobota	Bibijana, muč.; Kromacij, škof; Blanka, spokor.
3	Nedelja	1. adventna; (izseljenska); Frančišek Ksaverij, duh.
4	Ponedeljek	Peter Krizolog, škof in cerkv. uč.; Barbara, devica
5	Torek	Sava, opat; Krispina, muč.; Nikolaj Tavelić, m. ☉
6	Sreda	Nikolaj (Miklavž), škof; Apolinarij, muč.
7	Četrtek	Ambrozij (Ambrož), škof, cerkv. uč.; Jožefa Rosello
8	Petek	Brezmadežno spočetje Device Marije
9	Sobota	Peter Fourier, redovnik; Valerija, muč.
10	Nedelja	2. adventna; (Loretska Mati božja)
11	Ponedeljek	Damaz I., papež; Danijel; Sabin
12	Torek	Aleksander (Saša); Spiridijon (Dušan)
13	Sreda	Lucija, muč.; Otilija, redovnica ☽
14	Četrtek	Just, muč.; Pompej, škof
15	Petek	Marija Kristina de Rosa, red.; Kristina, dev.
16	Sobota	Evzebij, škof; Adela, cesarica; Albina, dev., muč.
17	Nedelja	3. adventna; Lazar, škof
18	Ponedeljek	Gracijan (Gacijan), škof
19	Torek	Fausta, spokornica; Tea, muč.; Urban V., papež
20	Sreda	Evgenij in Makarij, muč.; Dominik, opat ☼
21	Četrtek	Tomaž, apostol; Severin, škof
22	Petek	Frančiška Cabrini, red.; Dimitrij (Mitja), muč.
23	Sobota	Viktorija (Zmaga), muč.
24	Nedelja	4. adventna - Sveti večer
25	Ponedeljek	Božič - Gospodovo rojstvo
26	Torek	Štefan, diakon
27	Sreda	Janez, apostol, evangelist; Fabiola, spokornica ☾
28	Četrtek	Nedolžni otroci, mučenci
29	Petek	Tomaž Becket, škof in muč.
30	Sobota	Evgen, škof; Rajnerij, škof
31	Nedelja	Sveta družina - Silvester, papež
3. Čujte, ker ne veste, kdaj pride hišni gospodar (Mr 13, 33-37) 8. Zdrava, milosti polna, Gospod je s teboj (Lk 1, 26-38) 10. Pripravite pot Gospodu (Mr 1, 1-8) 17. Sredi med vami stoji, a vi ga ne poznate (Jan 1, 6-8, 19-28) 24. Glej, spočela boš in rodila Sina (Lk 1, 26-38) 25. Beseda se je učlovečila in se naselila med nami (Jan 1, 1-18) 31. Dete je raslo in bilo bolj in bolj modro (Lk 2, 22-40)		

Mlaj ob 11.48
Prvi krajec ob 17.30
Polna luna ob 12.43
Zadnji krajec ob 6.43

Dan se skrči do 22. decembra za 20
minut; do konca meseca zraste za 4
minute
Sonce stopi v znamenje kozoroga 21.
decembra ob 19.13

GODOVI SVETNIKOV

v novem splošnem bogoslužnem koledarju

Januar

1. Praznik božje Matere Marije
2. Bazilij Veliki in Gregor Nacijanski
7. Rajmund Penjaforški
13. Hilarij
17. Anton Puščavnik
20. Fabijan; Sebastijan
21. Neža
22. Vincencij
24. Frančišek Saleški
25. Spreobrnitev apostola Pavla
26. Timotej in Tit
27. Angela Merici
28. Tomaž Akvinski
31. Janez Bosco

Februar

2. Svečnica
3. Blaž; Oskar
5. Agata
6. Pavel Miki in tovariši
8. Hieronim Emiliani
10. Sholastika
11. Lurška Mati božja
14. Ciril in Metod
17. Sedem ustanoviteljev servitov
21. Peter Damiani
22. Stol apostola Petra
23. Polikarp

Marec

4. Kazimir
7. Perpetua in Felicita
8. Janez od Boga
9. Frančiška Rimska
17. Patricij
18. Ciril Jeruzalemski
19. Jožef
23. Turibij de Mongrovejo

April

2. Frančišek Pavelski
4. Izidor
5. Vincencij Ferrer
7. Janez K. de la Salle
11. Stanislav

13. Martin I.
21. Anzelm
23. Jurij
24. Fidelis Sigmarinški
25. Marko
28. Peter Chanel
29. Katarina Sienska
30. Pij V.

Maj

1. Jožef delavec
2. Atanazij
3. Filip in Jakob
12. Nerej in Ahilej; Pankracij
14. Matija
18. Janez I.
20. Bernardin Sienski
25. Beda; Gregor VIII.; Marija Magd. de' Pazzi
26. Filip Neri
27. Avguštin Canterburyjski
31. Obiskovanje Device Marije

Junij

1. Justin
2. Marcellin in Peter
3. Karel Lwanga in tovariši
5. Bonifacij
6. Norbert
9. Efreim
11. Barnaba
13. Anton Padovanski
19. Romuald
21. Alojzij Gonzaga
22. Pavlin Nolanski; Janez Fisher in Tomaž More
24. Rojstvo Janeza Krstnika
27. Ciril Aleksandrijski
28. Irenej
29. Peter in Pavel
30. Prvi rimski mučenci

(Praznik brezmadežnega srca Marijinega: v soboto po prazniku Jezusovega srca)

Julij

3. Tomaž apostol
4. Elizabeta Portugalska
5. Anton Marija Zaccaria
6. Marija Goretti

11. Benedikt
13. Henrik
14. Kamil de Lellis
15. Bonaventura
16. Karmelska Mati božja
21. Lavrencij (Lovrenc) iz Brindisija
22. Marija Magdalena
23. Brigita
25. Jakob
26. Joahim in Ana
29. Marta
30. Peter Krizolog
31. Ignacij Lojolski

Avgust

1. Alfonz Marija de' Liguori
2. Evzebij
4. Janez Vianney
5. Posv. bazilike sv. Marije (Marija snežna); Ksist II. in tovariši
7. Dominik
8. Kajetan
10. Lavrencij (Lovrenc)
11. Klara
13. Poncijan in Hipolit
15. Marijino vnebovzetje
16. Štefan ogrski
19. Janez Eudes
20. Bernard
21. Pij X.
22. Devica Marija Kraljica
23. Roza iz Lime
24. Bartolomej (Jernej)
25. Ludvik; Jožef Kalasancij
27. Monika
28. Avguštin
29. Mučeništvo Janeza Krstnika

September

3. Gregor Veliki
8. Rojstvo Device Marije
13. Janez Krizostom
15. Žalostna Mati božja
16. Kornelij in Ciprijan
17. Robert Bellarmino
19. Januarij
21. Matej
26. Kozma in Damijan
27. Vincencij Pavelski
28. Venceslav
29. Mihael, Gabrijel in Rafael
30. Hieronim

Oktober

1. Terezija Deteta Jezusovega
2. Angeli varuhi
4. Frančišek Asiški
6. Bruno
7. Rožnovenska Mati božja
9. Dionizij in tovariši; Janez Leonardi
14. Kalist I.
15. Terezija Velika
16. Hedviga; Margerita Marija Alacoque
17. Ignacij Antiohijski
18. Luka
19. Izak Jogues in tovariši; Pavel od križa
23. Janez Kapistranski
24. Anton Marija Claret
28. Simon in Juda

November

1. Vsi sveti
2. Spomin vseh vernih rajnih
3. Martin de Porres
4. Karel Borromeo
9. Posvetitev lateranske bazilike
10. Leon Veliki
11. Martin
12. Jozafat
15. Albert Veliki
16. Margerita škotska; Gertrud
17. Elizabeta ogrska
18. Posvetitev bazilik sv. Petra in Pavla
21. Darovanje Device Marije
22. Cecilija
23. Klemen I.; Kolumban
30. Andrej

December

3. Frančišek Ksaverski
4. Janez Damaščan
6. Miklavž (Nikolaj)
7. Ambrož
8. Brezmadežno spočetje Device Marije
11. Damaz I.
12. Ivana Frančiška de Chantal
13. Lucija
14. Janez od križa
21. Peter Kanizij
23. Janez Kentski
26. Štefan
27. Janez evangelist
28. Nedolžni otroci
29. Tomaž Becket
31. Silvester

Cemu verouk?

Pred par meseci smo začeli novo šolsko leto. Z novim šolskim letom so prišli na dan novi problemi, nove skrbi, a tudi novo veselje. Za otroke, za dijake, za starše, za vse vzgojitelje.

Med te vzgojitelje se prištevamo tudi duhovniki, ki nam je dana možnost, da lahko stopimo v šolo in tako otrokom in dijakom posredujemo božjo besedo. Dana nam je možnost, da poučujemo verouk in da po svojih močeh pomagamo pri vzgojnem delu. Verouk ali kateheza pa ne sme biti le učenje in vzgajanje, temveč tudi navdušeno oznanjevanje, ki pridobiva in spreobrača.

Poučevanje verouka ni zato lahka zadeva, zlasti še, ker zahteva skrbno in zavestno sodelovanje tudi drugih vzgojiteljev, predvsem staršev, ki pa niso vedno pripravljeni za tako sodelovanje. In vendar bo vzgojno delo v današnjih zamotanih razmerah le tedaj uspešno, ko bo prišlo do tesnejšega sodelovanja med starši, učitelji in profesorji ter duhovniki kateheti.

Pri otrocih morajo tudi verni starši poskrbeti, da so otroci v verskih resnicah poučeni, ker je največ vredno to, kar se otrok nauči pri očetu in materi. Če oče in mati živita iz vere, če molita, če živita kot dobra kristjana, ne bo potrebna še posebna beseda, ne bo potreben še poseben pouk. Otrok vidi in občuti, da starši molijo, cenijo sveto mašo, prejemaajo svete zakramente, pošteno živijo, radi pomagajo v potrebi. In kar otrok vidi in občuti, mu ostane globoko zapisano v duši in srcu. Ko ga bo klicala odgovornost na delo, bo našel v materinem in očetovem dobrem in lepem zgledu trdno oporo, iskreno pomoč in nesebično pobudo za dobro.

Versko znanje in poučevanje je treba povezovati z življenjem iz vere in po veri. To otroci in dijaki dobro vedo, a ker ne vidijo te povezave v življenju, ki jih obdaja, jim učenje verskega nauka povzroča težave, tako da ga včasih odklanjajo kot nezanimivo in neživljenjsko šolsko tvarino. In to je velika škoda za vse!

Kako temu odpomoči? Dobrohotno sodelovanje vedno prinaša plodne sadove. Vzgoja je sicer težka, a vendar tako lepa, ker prav pri vzgoji pride do izraza v veliki in stalni meri ljubezen do bližnjega in seveda tudi do Boga.

Zadnji koncil je 28. oktobra 1965 izdal posebno »Izjavo o krščanski vzgoji«, ker si povsod po svetu prizadevajo, da bi vzgojno delo bolj in bolj pospeševali.

Iz tega dokumenta povzemam nekaj misli.

KDO JE ODGOVOREN ZA VZGOJO?

Ker so starši dali otrokom življenje, jih veže zelo težka dolžnost, da otroke vzgajajo; zato je treba priznati, da so prav oni njihovi glavni

vzgojitelji. Njihova vzgojiteljska vloga je tako važna, da jo je silno težko nadomestiti tam, kjer bi manjkala. Naloga staršev je namreč ustvariti družinsko vzdušje, tako prežeto z ljubeznijo in spoštovanjem do Boga in do ljudi, da bo blagodejno vplivala na celotno osebnostno in družbeno vzgojo otrok. Družina je prva šola družbenih kreposti, ki so nujne za vsako družbo. Zlasti krščanska družina, ki jo bogatita milost in dolžnost zakramenta svetega zakona, pa mora otroke po veri, ki so jo prejeli pri krstu, že od prvega detinstva učiti, da bodo spoznavali in čistili Boga ter ljubili bližnjega; ravno v družini dobijo otroci prvo doživetje zdrave človeške družbe in Cerkve; končno jih prav družina uvaja v svetno človeško skupnost in v božje ljudstvo. Naj se torej starši dobro zavedajo, kakšnega pomena je prava krščanska družina za življenje in napredek samega božjega ljudstva.

Kako si duhovniki prizadevamo, da bi bilo v božjem ljudstvu precej dobrih krščanskih družin? Kako se naši mladi ljudje zavedajo teh svojih velikih dolžnosti, ko stopajo v zakonski stan? Koliko se potrudijo, da bi spoznali in osvojili smernice in sredstva za vzgojno delo?

Vsi ljudje kakršne koli rase, položaja in starosti imajo prav zato, ker so človeške osebe, pravico do take vzgoje, ki ustreza njihovemu namenu, ki je prilagojena njihovemu znanju, razlikam v spolu, kulturi in narodnim izročilom, obenem pa je odprta bratskemu sožitju z drugimi narodi ter pospešuje pravo edinost in mir na zemlji. Prava vzgoja mora oblikovati človeško osebnost tako, da more ta doseči svoj končni smoter in koristiti družbi, ki ji pripada in bo v njej, ko bo odrasla, zavzela svoje mesto.

A kako bomo izvršili to vzgojno delo, če se tega nismo nikoli učili? Kako morejo starši izpeljati to svojo dolžnost vzgojnega dela, če se nikoli ali vsaj v majhni meri ne zanimajo, da bi svoje tozadevno znanje izpopolnili?

Otroci in mladina pričakujejo od nas, da jim pomagamo skladno razvijati telesne, нравne in umske sposobnosti, da si bodo s pogumnim in vztrajnim premagovanjem ovir pridobivali vedno ostrejši čut odgovornosti za urejanje svojega življenja, ga neprestano in prizadevno spopolnjevali ter se trudili za pravo svobodo. Vzporedno z doraščanjem morajo otroci in mladina dobivati pozitiven in moder spolni nauk. Na življenje v družbi naj se pripravljajo tako, da se bodo primerno in potrebno poučeni mogli dejavno vključiti v različne skupnosti človeškega občestva, da bodo sposobni za razgovor z drugimi in da bodo radi sodelovali pri delu za občo blaginjo. Otroci in mladina imajo pravico do vzgajanja za pravilno ocenjevanje нравnih vrednot, da se jih bodo osebno oprijeli ter Boga globlje spoznali in ljubili.

Te smernice, ki jih je zbral zadnji koncil, veljajo za vsako vzgojo, ki naj doseže svoj cilj. A koncil je imel pred očmi predvsem kristjane, ki jih veže dolžnost krščanske vzgoje. Zato takole pravi: Vsi kristjani, ki so s prerojenjem iz vode in Svetega Duha postali nova stvar, ter se imenujejo in so božji otroci, imajo pravico do krščanske vzgoje. Ta vzgoja pa ne teži le za popolnostjo človeške osebnosti, kakor smo pravkar opisali, ampak ji gre predvsem za to, da se bodo krščeni po postopnem uvajanju v spoznanje zveličavne skrivnosti vedno bolj zavedali prejetega daru vere, da se bodo naučili častiti Boga Očeta v duhu in resnici predvsem v bogoslužnem opravilu, da se bodo naučili živeti, kakor se spodobi novemu človeku, v resnični pravičnosti in svetosti, da bodo tako polagoma zrasli do popolnega moža, do mere polne starosti Kristusove in sodelovali pri rasti skrivnostnega telesa.

Težka je ta naloga: za nas duhovnike, za starše, za vzgojitelje. In vendar nas koncil opozarja na zelo važno dolžnost, ki jo imamo dušni pastirji, naj vse tako uredimo, da bodo deležni krščanske vzgoje vsi verniki, zlasti še mladina, ki je upanje Cerkve.

KAKO NAJ TO DOSEŽEMO?

KATERA SO SREDSTVA KRŠČANSKE VZGOJE?

Med ustreznimi sredstvi za krščansko vzgojo stoji na prvem mestu verouk, ki razsvetljuje in utrjuje vero, goji življenje v Kristusovem duhu, vodi do zavestnega in dejavnega sodelovanja pri bogoslužnih skrivnostih in spodbuja k apostolski dejavnosti.

Cerkev seveda visoko ceni in skuša s svojim duhom prepojit in povzdigniti ostala sredstva, ki spadajo v skupno dediščino človeštva in ki zelo koristijo nraštvenim vzgoji in izobrazbi ljudi, kakor so družbena občila, raznovrstna kulturna in športna društva, mladinska združenja in predvsem šole. A na prvem mestu ostane le verouk. A pri verouku potrebujemo kateheti tudi sodelovanje staršev.

Že od leta 1945 poučujemo kateheti na slovenskih šolah. Kaj so se mladi pri teh veroučnih urah naučili?

Od leta v leto vidimo številne starše, ki se zanimajo, ali njihovi otroci poznajo skrivnosti latinske slovnice, zagonetke v računstvu in nejasnosti tujih jezikov. Koliko staršev se pa zanima pri katehetu, ali njihov otrok pozna verske resnice, se drži Kristusovega nauka in se krepi z božjo milostjo?

ZLATNIK

Najprej se je na nihajočem pregretem morju tik obrežja zazibal oranžen platanov list. Minilo je nekaj časa, in že so prišle čebele žužnjat na svojo zadnjo pašo: na cvetoči bršljan, ki je bohotno dišal po zidovih. Ko je bilo na soncu še prevroče, v senci pa že prehladno in se je približal oktober, so šoje, sluteč zimo, začele v sončnih jutrih neutrudno odnašati orehe z vrtov neznankam. Vsak hip je tlesknil z drevesa divji kostanj. Nabit od zdravja in zrelosti se je z motnobelim temenom zablestel v temnorjavi nedotaknjenosti, se malo popeljal po gladkih tleh in se ustavil; tam bo čakal na preskušnje in jim podlegel.

Stavbenik Margon je preračunal, da bodo ta čas v njegovi hiši potihnili še zadnja kladiva. In res: vsa bela in od poletja izsušena je odprla vrata za vselitev.

Ena izmed štirih strank so bili Jermolovi. Navdušeno so se vrgli na poslavljanje od starega stanovanja. Izpraznili in odmaknili so težko starinsko pohištvo, ki ni bilo njihovo. Besedo so dobili metla, cunjia in omelo. Nov, prijetnejši zrak je napolnil tiste prostore, kjer so se tiščali petnajst let. Vsa okna so bila odprta — svetloba se je križala s sencami, vse je neslišno ječalo od olajšanja.

»Ne rečem, da se mi trga srce,« je govoril Jermol ženi, »a milo mi je, ko mislim, da so v teh stenah okameneli živi, radostni vzkliki njenih otrok. Semkaj se bodo vračali njihovi najlepši spomini.«

»Njihovi in najini,« je odgovorila ko z vzdihom in od zgoraj navzdol z gobo umivala rumenkasti podboj kuhinjskih vrat, ki so ga fantiči popisali s črticami, z imeni in datumi, ko so tekmovali v merjenju svoje rastoče višine.

Jermol je pobrisal prah, ki se je nabral na mapah vrh police, in jih odprl.

Stara pisma in razglednice z obledelo pisavo in z znamkami, ki so imele že zgodovinsko vrednost; davni računi s smešno nizkimi cenami; potrdila vseh vrst, ki jih je treba v dobi birokracije skrbno shranjevati; osnutki raznih pisem in prošenj — koliko se je vsega nabralo!

Nenadoma pa so mu roke ko otrpnile. Med prsti je držal posivel list in strmел vanj z zasanjanim pomilovanjem, kakor bi gledal lastno fotografijo iz davnih let. Bila je njegova pesem, ki jo je s svinčnikom vrgel na papir v uri jesenske portosti. Nikoli je ni objavil, ker se mu je zdela preotožna.

*Že zopet odpada divji kostanj
v zaspanem vetru,
rdeče oblake prebada prosojna sončava;
nočni pljuskot umiva okna,
zaliva korenine domotožja.*

*Vse bolj se oddaljuje
dežela cvetočih grmičev,
vse bolj me osamlja puščava,
pesek mi slepi oči,
pesek me duši.*

S papirja je pogled počasi prenesel na ženo. Hotel ji je nekaj reči, a se je premislil. Preveč vsega mu je ob tistih verzih stopilo pred oči. A vedel je, da ni dobro grebsti po bolečinah, ki jih je ozdravil čas.

— »Koliko sonca! Koliko svetlobe! Koliko zdravja! Kak razgled!« so Jermolovi vzklikali v novi hiši dvesto metrov proč od starega stanovanja, v novih, od tal vzdignjenih prostorih. Vse je še dišalo po nedotaknjenem, brezosebnem: parketi, stene, okna, pohištvo. Ničesar niso še posvetili živi ljudje. Jermolovi bodo končno imeli klet in podstrešje — in ne bo jih več zeblo, ker bo vso zimo nekje spodaj zamolklo sopel kotel ko brezkončen tovorni vlak po pragozdu in grel hišo.

Oče in mati pa sta se potihoma spraševala: Ali smo zaslužili ta dom? Ali bomo dolgo tukaj? Kaj, če smo sedli na previsoko vejo in nas bodo sape stolkle na tla? V tistem hladu sta pretresala račune, delala načrte za gospodarjenje in tehtala družinske dohodke. Toda ob misli, skozi koliko hudega sta se s svojimi otroki že pretolkla in ju ni zlomilo, sta imela tolikšno vero vase, da bi vsaki preskušnji neustrašeno pogledala v oči.

Njuni fantje, mladi Jermoli, vedno pripravljeni na dovtip in smeh, so rasli v svoji čvrstosti in gledali naprej. Otroške bolezni so bile pozabljene. Imeli so vsak svoje prijatelje, in zvonec se je tudi v novem stanovanju pogosto oglašal.

Najmlajšemu, Ediju, je mama sleherni oktober spekla za god lešnikovo potico. Imel je že petnajst let, in čeprav so se starejši bratje, malce ljubosumni, norčevali, češ da je razvajan otrok, jim le ni bilo treba prigovarjati, naj prisedejo.

Edijeva godovna potica je imela svojo obredno posebnost: v sredino zapičeno belo palčko, ki ji je v precepu na vrhu tičal zlatnik. Ta navada se je pri Jermolovih začela tisto leto, ko je prvič — in za zmeraj — izostal glas od Edijevega botrčka iz Amerike. Zlatnik je dobil Edi pri krstu — in zdaj je Jermolove ob vsakem Edijevem godu spomnil na neko zlato srce, ki na tem svetu ni moglo živeti.

— »Fantje moji, rojeni v miru, svobodi in blagostanju, vedeti morate, da je bilo prva leta po vojni tukaj za marsikoga zelo hudo. Kdor je znal potrpeti, kdor je znal molčati in v boju za obstanek stisniti usta, je smel pričakovati, da se bodo vremena zjasnila... kot se tudi so.«

Mladi Jermoli očeta niso motili v njegovih za spoznanje slovesnih besedah. Tudi se ni od godovanja nobenemu nikamor mudilo, ker je bila zunaj deževna noč.

»Edijev botrček pa ni vzdržal. Nedavno minula vojna je še vedno metala nabrušene strupene sence po časopisih. Dolgo se je otepal. A končno se je omotičen od zavesti, da mora iti in pretrgati z Evropo, zvrhan bridkosti, ko da gre v smrt, poslovil ter se z vsemi potrebnimi papirji odpeljal na sever čez Alpe v Bremen. Tam so ga vkrcali na staro trgovsko ladjo. Znašel se je na oceanu in se zagrizel v angleško vadnico, zakaj kmalu se mu je bilo zagristi v novo življenje.

Sprva nam je večkrat pisal. In tako smo zvedeli, kako se je na dolgi vožnji iz New Orleansa v San Francisco zažiral v angleščino ter si s strastjo obupanca vtepal v glavo tuje besede, in kako je z okovanim zelenim kovčkom došel k sorodnikom, da bi se oddahnil. Ali ko je s polno dušo vtisov iz novega sveta zmeden segal v hladne roke, je čutil: Nisem dobrodošel.

Ne drugim na plečih, sam je hotel plavati. Če so toliki uspeli, tudi on ne bo utonil, saj ni nikak mehkužnež.

Prijel je za delo, varčeval je, nabirali so se mu dolarji in nalagal jih je v banko. Mahnil je proti vzhodu, garal ponoči v smradu chikaških klavnic in trpel, ker so si njegovi znanci znali z manjšim trudom in z ne tako očitnim poniževanjem utreti pot v zadovoljstvo. Le redka kratka pisma je še pisal v Evropo — vedno brez datuma, kakor da na čas ne mara misliti — kakor da let in mesecev sploh ni, marveč da so le mučne sanje med dnevom, ki je minil v krvavi zarji, in med novim, ki mu bo vsak trenutek zasijala bela zora.

Toda iz domačega kraja, iz globoke, od sveta odmaknjene rečne doline pod gozdnatimi hribi so se oglasili terjalci.

"Pomagaj nam — brez očetov smo, brez bratov, brez mož, brez sinov! Pošlji nam, ki si živ in se ti dobro godi v Ameriki!"

"Kristus, kdaj bo konec tega?" se je zdrznil. Poslal je nekaj paketov, a prišlo je še več prošnjih in terjatvenih pisem.

"Ne bom zmogel! Preselil se bom, skril se bom in nihče ne bo vedel zame!"

Znašel se je v lemontskem samostanu, ker je upal, da se tam, med redovniki — svojimi rojaki, umiri, da se odpove svetu, da pozabi na vse minulo in se posveti svojemu Bogu. Zavetja žejna duša mu je trepetala v prsih in iskala pokrajino brez senc.

Toda zdelo se mu je, da valovi sveta in posvetnosti preveč pljuskajo čez samostanski zid. Poslovil se je in si vnovič poiskal tovarniško delo.

Imel je že toliko denarja, da je začel misliti na lastno hišico.

"Naj jo kupim ali ne?" se je spraševal. "Kaj, če jo v navalu črnogledosti in obupa zapalim?"

Ni je kupil ... zlasti še, ker se mu je razdrla ljubezen z neko Litvanko, ki jo je prignala v Ameriko podobna usoda.

Tedaj je bral o sebi nov sramotilen in grozeč spis. "Tudi tukaj so za meno!" Napadi v časopisu so mu zmeraj bolj žgali tla pod nogami. Zaprl se je, menjaval zaposlitve in kraje,

z nikomer se ni družil, nikamor ni več pisal. Zaneslo ga je v Bloomington in tam je sklenil, da napravi neki tečaj ter se reši telesnega dela. Znancev se je izogibal, nezaupen je bežal pred njimi, ali časopis je še dalje bral, vedno bolj omamljen, tako kakor večša od plamena.

"Zadušiti me hočejo! Prej ne bodo mirovali. Kakšna je ta pošastna dežela svobode, ki sem mislil, da me bo varovala?"

Chicago — Los Angeles — Denver — Lemont — Florida: neobrit, zanemarjen, sestradan, zmeden, preplašen. In spet Cleveland — Lemont — Chicago — San Francisco. Kje bo konec, kdaj bo konec, kakšen bo konec te strašne poti, tega blaznega bega in iskanja?

Brnenje daljav, migotanje davnih obrazov, podobe krajev, ki so ostali na drugi strani oceana — tik pred nevidnim zidom, ki življenju zaustavlja korak.

"Človek božji, kaj je s tabo, da si takšen? Me ne poznaš več? Kaj ti je, Nace?"

A botrček je nekdanjega znanca samo strogo pogledal, kot bi mu hotel reči: Tudi ti si že pozabil, kaj te je privedlo v to deželo. Potem se je okrenil... in od zahodnega oceana vnovič na vzhod. Se enkrat z obale gledati čez neizmerno morje, onkraj katerega je vse: žuboreče vode detinstva, dragi živi in mrtvi ljudje!

Ob kruhu in vodi, z zadnjimi privarčevanimi dolarji se je vlekel ko ranjenec z bojišča. Kam? Kamorkoli, samo z bojišča! Samo drugam!

Privlekel se je med lemontske griče in obnemogel. Avgust ga je žgal izpod neba in mu puhtel iz tal, da je omahnil v senco uvelega grma. V prostranosti planjave zgubljenemu se je srce skrčilo od nenadnega klica po kraju, kjer je zadnjikrat čutil nekaj domačega: po ozki, mračni, močno vzpeti ulici in po ljudeh, ki hitijo gor in dol — po vsem tistem staromestnem zraku, po gledanju z okna drugega nadstropja na nasprotna pročelja, na častljivo krčemsko napisno tablo ANDEMO DE FILIPPO.

V glavi mu je šumelo, v grlu ga je stiskalo nekaj ko jok.

Večerni hlad ga je zdramil. Vstal je, omahovaje naredil tri korake, se sesedel, se zravnal z zemljo in se z rokami ob životu zveselil: "Nocoj bom kar tu... tako upehan sem in truden... varen bom... ker ne bo nihče vedel zame... Jutri pa dalje... proti Floridi."

Toda proti Floridi... tja nekam... je odšla samo njegova duša. Dva mesca je na negibnega zraven grma sijalo sonce, in luna ga je materinsko pregrinjala s tančico. Močile so ga rose in dežji, sušili so ga vetrovi velike svobode. Kar je ostalo in bilo najdeno, so živi položili v zemljo, znanci so ob grobu pomolčali, potem pa se vrnili zamišljeni vsak na svojo pot.

— — Jermol je skril obraz v dlani; vsa teža gornjega života mu je počivala na komolcih. Med njegovo pripovedjo je radio potihlo godel; zdaj je nenadni molk prekrila močnejša glasba. Počasi so med fanti spet stekle besede, na mizo je prišel čaj, in ob vsaki skodelici je bil kos potice.

Okrogli zlatnik vrh bele palčke — zlata hostija nad sredo mize — se je svetlikal ko podoba vsega lepega, čistega, zvestega in čvrstega: nepremična in neugasljiva temnorumena lučka iz davnine. Čas se je odtlej zelo spremenil, prijatelji so se razšli, od krčme in table v strmi staromestni ulici je ostal le spomin. A srce nekoga ni več vpilo ko iz puščave: »Pesek mi slepi oči, pesek me duši«, zakaj tu je bil novi rod: glasen, veder, neobremenjen, odprt v prihodnost.

Jermolova sta molčala in mislila, kako pojmeta tudi na te Vse svete, na rojstni dan Edijevega botrčka, po gladki trdi cesti navzgor, mimo golih akacij in platan, mimo drenovih in robidovih grmov, skozi vonj brinja in trohnečega listja. Pojdeta v zadnjo svetlobo dneva, da zmolita očenaš pred Marijinim oltarjem in vidita, kako hribi na severu tonejo v novembrski mrč. Potem se bosta vračala, sama samcata v križajočih se slepečih lučih nešteti avtov; stopala bosta po levem robu ceste, kot je naročeno pešcem, in se držala za roko.

I. z. FERVIDUS

Hermelika

Ah, zelišča, grenka! Cvéti, korenike,
árnike, encijani, žajblji, hermelike!
Spominki znani nam z vseh hribovskih poti,
prinašate zdravila nam v betežne dni?

Si hermelika — k srcu nam prirasla,
da res, ozdraviš, ti bolezní vse notranje
in srčne tudi? No, — le pélina vlij vanje,
ker veš, ljubezen v nas še ni ugasla.

In zraven še, da z nekim sokom blagodejnim,
ki zlato vinske kapljice ponika,
nazdravljaš suhogrlicam, nam žejnim:
ho, vinotoč z imenom tvojim »Hermelika«.

Mrtva

Mija

Bližal se je božič. Okrog gradu, ki je bil spremenjen v zapor, so bile jelke in smreke obložene s snegom, kot bi jih nekdo okrasil z belo volno.

Vinko je sedel na lesenem kovčku zraven slamnjače. Koleno, ki sta mu segali do brade, je objemal z obema rokama. Bil je stuljen in sključen kot kup nesreče. Njegov pogled je bil uprt v daljavo. Z duhom je bil odsoten. V preteklih mesecih se je nabralo toliko gorja v njegovem srcu ko nikdar doslej. To leto je bilo zanj najtežje. Bil je že tri leta v zaporu. Čakal je, da se politični oblaki razpršijo in da tudi njemu zasiže sonce svobode. Saj se je za svobodo celo boril! Ker pa je mislil s svojo glavo in je te misli izrazil z besedo, so odstranili njega in njegove misli. Tri leta! Dolga so, posebno za jetnika. In jetnik ima tudi domače, zato z jetnikom trpijo tudi domači.

Brez godrnjanja je prestajal kazen. Pridno je delal, kar so mu ukazali. Pretegnil se ni, ker je štedil moči za svobodne dni. Na zunaj je bil veder. Debatiral je malo. Vedel je, da so med sotrpini slabiči — ovaduhi. Zato je svoje misli hranil zase. Delal je načrte za bodočnost. Imel je ženo in hčerko. S pridnimi rokami si je postavil hišico, ki še ni bila dokončana.

V tem letu pa je nastala zmeda. Vsi njegovi načrti so bili porušeni. Kot bi nekaj treščilo v njegovo življenje in njegove možnosti. Hčerka Mija, ki jo je mamica tolikokrat pripeljala na obisk, se je opekla in — umrla. Štiriletna hčerka, tako

ljubka in prijazna, polna življenja in smeha, njegovo edino upanje, vez ljubezni med možem in ženo — mu je zadala težko rano, ki po dolgih mesecih še vedno krvavi.

Zdaj, ko so se bližali prazniki, je želel porovati domov k ženi in mrtvi hčerki. Še enkrat je hotel obnoviti vse dogodke preteklih dni. Rad bi sam sebe prepričal, da so bile samo sanje. Šop pisem, ki je ležal na slamnjači, pa mu je govoril, da je vse le kruta resnica.

Zamižal je in se zatopil v svoje žalostne misli. Nič ni slišal, kaj se v sobi dogaja, čeprav je bil okrog njega pravi živžav. Dvajset jetnikov različnih poklicev in starosti, preprosti in izobraženi — se je sprehajalo med lesenimi pogradi. Pogovarjali so se o delu, o praznikih, obnavljali so dogodke svobodnih dni, čakali so na amnestijo, ki naj bi bila razglašena ob novem letu. Vsak je vedel, da ne bo vsega odsedel. Saj so imeli skupno 350 let ječe. Obsojeni so bili na prisilno delo. Prej so bili trgovci, odvetniki, duhovniki, časnikarji, ministri — zdaj pa so mešali malto, prevažali samokolnice, prekladali opeko, ravnali žeblje, krivili železo itd. Zadoščevali so za grehe jezika, za izkoriščanje, za politične napake, za naivnost in tudi za častihlepnost. Ministri in poslanci starega in novega reda so ob leseni žlici razmišljali, kaj je enakost.

Vinko se je pogovarjal sam s svojim srcem.

Pred letom dni je prišla žena Tilka na obisk. S solzami v očeh mu je povedala, da se je Mija opekla. S štedilnika je potegnila lonec vrele vode, ki je spremenila njeno telesce v same mehurje. Oba sta trepetala zanj, ki se je v bolnišnici borila med življenjem in smrtjo. Takrat mu je bilo najhujše. Zlomil bi bil rešetke v oknih, da bi prišel do hčerke, da bi jo vsaj videl, da bi jo potolažil. Bolj kot kdaj prej je občutil, da zidovi ječe ločijo moža od žene, očeta od otroka, skratka da zrušijo družinsko življenje. Morda se ni nikoli prej tako zavedal svojega očetovstva.

Nato je prišlo pismo...

Z levico je potegnil iz šopa tisto usodno pismo. Dobro ga je poznal. Bilo je že zmečkano, ker ga je tolikokrat prebral. Na listu so bili madeži, sledovi grenkih solza, ki so kapljale iz ženinih oči. Razgrnil ga je. Roka se mu je tresla kot takrat, ko so mu ga izročili. Spet je bral:

»Moj ljubi Vinko!

Bodi mi prav toplo pozdravljen. To pot Te ne morem več imenovati očka. Najine najdražje Mije ni več. Kruta usoda nama je ugrabila še zadnje upanje ter pretrgala vez najine družinske sreče. Vinko, kako se boš sprijaznil s to novico? Meni se včasih dozdeva, da sploh ni več življenja zame. Toda navdaja me misel, da se mi boš nekoč vrnil vsaj Ti in bova skupaj laže pozabljala na preteklost. Zaenkrat je pač tako, da morava trpeti vsak po svoje. Meni je sedaj edino razvedrilo obisk na njen prerani grob. Tam potožim Miji svoje gorje, ji razodenem svojo srčno bol, se razjokam in pridem domov kar potolažena. Toda dom je prazen. Ne vidim njenih lepih oči in njenih nežnih rok, ki bi me objele ter njenih vročih ustec, ki bi me poljubljale. Vse to trohni tam gori pod zemljo. Ona ne

čuti, kako je meni brez nje. Nadvse je srečna. Toda njena sreča greni najino življenje...»

Vinko je zaprl oči. Naslonil se je na pograd. Ustnice so mu zatrepetale in solza mu je zdrknila po licu kot takrat, ko je prvič prebral to pismo. Tulil bi od bolečine. Komu naj se potoži?! Nihče ni tega doživel, zato ga ne bi mogli razumeti. Po glavi mu je šumelo. Nešteto »zakaj« mu je brnelo v ušesih. Zakaj mi ni Tilka poslala telegram? Zakaj ni takrat prosila za izreden obisk? Zakaj ni šla na sodišče? Zakaj uprava ne dovoli jetniku na pogreb? Niti očetu, če mu umrje štiriletna hčerka? In na te »zakaj« si je sam odgovarjal: Tilka me ni marala vznemirjati s telegramom. Hotela mi je prihraniti nekaj ur trpljenja. Ni prosila za obisk, ker je vedela, da bi bilo obema prehudo. Ni šla na sodišče, ker pozna paragrafe. Uprava ne dovoli jetniku na pogreb, ker so pač taki predpisi in noče delati izjem. Členi in paragrafi ne poznajo čustev in usmiljenja. Mrzli stroji so jih natisnili in pri njih otopijo srca vseh, ki jih uporabljajo.

Brskal je po pismih, jih odpiral, obračal liste in bral. Pisma so bila kratka, ker je uprava dovolila enkrat na mesec eno samo popisano stran. In kako naj človek izlije na eno samo stran svojo bol ob smrti hčerke? Zato je bila vsaka beseda premišljena. Od pisma do pisma so se vrstili stavki, ki jih je narekovalo srce matere in žene, ki je ostala sama brez hčerke in moža.

Vinko jih je znal skoraj na pamet in vendar so mu ti stavki skoraj zmeraj nekaj novega povedali.

»... Mislim, da nobena mati ne ljubi in ne more bolj ljubiti kot sem jo ljubila jaz. Zakaj je morala prav ona umreti? Toliko lepih in srečnih ur sem preživela z njo. Nimam upanja, da bi mogla kdaj to pozabiti. Morda se bo zmanjšala bol takrat, kadar bom zopet slišala iz ust svojega otroka besedo *mami*. Zaenkrat pa nimam pravice niti do tega...

... Mnogo vročih solz je že padlo na njeno gomilo, toda Mije ni in je ne bo nikdar več. Ta misel je tako grozna, da mi uničuje življenje. Ko bi imela vsaj še enega otroka, da bi v njem našla to, kar sem z njo izgubila. Toda ni ga in vedno sem le sama...

... Upam, da bom mogoče še dočakala dan, ko bo sonce tudi meni toplejše sijalo... Prej sem mislila in skrbela, kako jo bom oblekla, da bo bolj ljubka, sedaj pa skrbim, kakšno cvetje bi ji poslala, da bo lepši njen dom...

... Ti si edini, ki boš nekoč zopet osvetlil mojo temno življenjsko pot. Dal mi boš to, kar sem izgubila. Sedaj živim in delam samo za Tebe in upam, da je ni sile, ki bi me odvrnila od tega. Ti si mi ugrabil srce, ko sem bila skoro še otrok. Ukoreninil si se v mojem srcu tako močno, da se to ne da izraziti z besedo... Usoda mi ni naklonila še več srečnih dni. Oropala in utrgala mi je najprej Tebe in nato še otroka. Vse to pa mi je ljubezen do Tebe še utrdilo. Obljubljam Ti, da niti za korak ne bom stopila s poti, ki sem jo obljubila prehoditi s Teboj. Tilka je samo Tvoja! O kakih prevarah ali

nezvestobi z moje strani ne razmišljalj, kajti pri tem duševnem trpljenju mi kaj takega ne pride na misel...«

Vinko si je pomencal oči. Dobro je vedel, zakaj mu je napisala te besede. Dokler je bila Mija živa, ni nikoli pomislil na nezvestobo. Vedel je, da se žena ukvarja z otrokom, da je zaposlena. Po njeni smrti pa ga je nenadoma prevzela bojazen: Ali mi bo ostala zvesta? Kaj, če se ji v tej žalosti začne kdo bližati in izkoristi njena čustva, njeno trpljenje in osamljenost? To bojazen ji je zaupal v nekem pismu. Ni vedel, da jo bo s tem žalil.

Kje naj zdaj najde besede, da potolaži sebe in Tilko? Bodočnost je bila tako temna, negotova. Edina lučka, ki je obema svetila v teh letih, je zdaj ugasnila. Zakaj vse to? Čemu ta ločitev? Čemu trpljenje? Ali bo naju to trpljenje prerodilo? Ali si bova znala ustvariti novo družinsko srečo? »Upajva« — piše Tilka. Da! Upanje je rešilna deska vsakega jetnika. In kaj naj upam? Predvsem to, da bi tisti, ki so me obsodili, spoznali, da nisem zločinec, ker mislim drugače kot oni. Zakaj mi vsiljujejo neko prepričanje, ki si ga ne morem osvojiti? Ali ne smem misliti s svojo glavo?

V to moram upati. V tem upanju živim za bodočnost, ker vem, da more živeti tudi družba z različnimi glavami in mišljenjem. Ko bo to, bo tudi meni zasijalo sonce svobode!

In še nekaj moram upati. Da mi bo Tilka res zvesta, da me bo čakala. Zdaj naju je povezovala Mija. Mija je mrtva. Ostala sva sama, sama s svojo bolečino. In med nama mrtva Mija. Njen grob. Tja bova romala. Tilka s šopki cvetja, jaz v mislih.

Vzel je v roke zadnje pismo: »... Zame so prazniki najtežji dnevi. V takih dneh se zatopim v preživele dogodke in ure so zelo dolge in mučne. Vsako leto sva postavljala božično drevo. Letos ga bom postavila na Mijin grob...«

Res. Božič je tu. Družinski praznik. Mnogi se ga veselijo. Naredili bodo jaslice. Tilka bo postavila drevesce na Mijin grob. In jaz? Včasih sem Tilki pisal kako pesmico. Svoja čustva bom zлил v verze in jih skrivaj dam Tilki, ko pride na obisk, da jih ponese na hčerkin grob.

Vzel je svinčnik in napisal posvetilo z začetnimi črkami verzov: V spomin hčerki Miji, očka. Nato je izbiral besede, popravljal, črtal, dodajal in dopolnjeval. Sam sebi ni verjel, da je pesmica njegova, ko jo je dokončal. Bila je sicer preprosta, brez rim, vendar je izražala vsa čustva, ki jih je v tem trenutku gojil v svojem srcu. Prepisal jo je na čist papir:

*V lepe dni življenja
Spomin nazaj mi hrepeni, ko bila si mi vodnica.
Prehitro tvoja lučka mi je ugasnila.
Oj, še bi v jasne zrl ti oči.
Meni bi življenja pot razsvetljevala
In zopet sonce presijalo bi temo.
Noč bi monotona izgubila moč.
Hčerka, ali res je, da več tebe ni?*

Čeprav bila si up in hrepenenje,
Edina sreča, radost, koprnjenje,
Rast mlado je uničila usoda.
Kri, ki toplo ti je plala v žilah,
Iz srca pritekla nje je, ki je moja spremljevalka.
Mija, kri je tvoja zledenela kar čez noč
In življenje je kot lučka ugasnilo.
Jaz pa nosim sliko tvojo v srcu skrito
In mi kot zlato je draga, v reki umito.
O, hudo je, ker te kruta smrt od nas je vzela!
Če pa spomnim se na tvojo srečo,
Križ mi lažji je, pozabljam na to ječo,
A želim, da kmalu bi za večno se objela.

Mirno! — je nekdo zakričal.

Vinko se je zdrznil in planil pokonci. Vse je utihnilo. Prišel je paznik. S samozavestnim, ukazovalnim in mrkim pogledom se je ozrl po obsojencih, jih z očmi preštel in zaloputnil vrata.

»Številke smo! Brezpravni!« si je mislil Vinko. »Nekoč pa bomo zopet ljudje — osebe s svojim mišljenjem in prepričanjem, svobodni in koristni člani družbe. In takrat bo zopet lepo!«

Pogled v preteklost

KONEC SLOVENSKE NOTRANJE SAMOSTOJNOSTI

(1150-letnica)

Slovenci so se po odhodu Langobar-dov v Italijo leta 568 dokončno naselili na sedanjem ozemlju, začeli obdelovati zemljo, ki je postajala zasebna last, ne več zadružna kakor v pradomovini, graditi naselja in se razvijati kakor njihovi sosede. Na novem ozemlju so se morali boriti z Bavarci, Langobardi in Obri, zato so v kratkem času izgubili več kot polovico redko naseljenega ozemlja.

Leta 623 so se pridružili kralju Samu, ki se je na Moravskem in Češkem uprl najprej Obrom, potem še Frankom. V tej skupni državi, ki je segala od Krkonošev do Adrije, so ostali do Samove smrti okrog 660. Na Koroškem se je ohranila samostojna kneževina Karantanija, medtem ko so morali ostali Slovenci spet priznavati obrsko nadoblast:

Karantanski knez je stanoval v Krnskem gradu, njegova oblast je bila dedna, toda ustoličevali so ga svobodni kosezi na knežjem kamnu pred Krnskimi gradom. Ta način ustoličevanja spada med najstarejše in najbolj demokratične (v zadnjih časih so dokazali, da je vplival tudi na ustavo v ZDA). Toda obrski pritisk na Karantanijo je bil tako močan, da je moral leta 745 knez Borut prositi Bavarce pomoči. Ti so mu res pomagali, toda Karantanija je postala bavarska vazalna država, ohranila pa je notranjo samostojnost. Borut je moral poslati za talca na Bavarsko sina Gorazda in nečaka Hotimira. Sprejela sta krščanstvo, in ko je prišel po kratki Gorazdovi vladi na oblast Hotimir (752-769), je poklical v deželo pokrajinskega škofa Modesta, ki je pripeljal s seboj irske in nemške duhovnike ter posvetil prve

cerkve, med njimi Gospo Sveto. Toda pokristjanjevanje ni potekalo gladko, večina je hotela ohraniti staro vero in navade, zato so se dvakrat uprli. Po Hotimirovi smrti je zmagala poganska stranka in pregnala vse duhovnike. Valjhun (Valtunk) jih je s pomočjo bavarskega vojvode Tasila II. leta 772 premagal in pokristjanjevanje se je nadaljevalo in zaključilo (o tem uporabi poje Prešeren v *Krstu pri Savici*).

Frankovski vladar Karel Veliki (768-814) je premagal Bavarce in z njimi so prišli karantanski Slovenci še pod Franke. Ko je Karel Veliki 788 zasedel bizantinsko Istro s Trstom in 796 porazil Obre, so bili vsi Slovenci združeni v frankovski državi. Važno je tudi to, da je izdal Karel Veliki leta 789 *Admonitio generalis*, zbirko raznih starih določil cerkvenih sinod in novih ukazov, kjer je opozoril škofo in duhovnike, naj dajo ljudstvu osnovno versko znanje v ljudskem jeziku. Leta 811 je določil reko Dravo za mejo med salzburško nadškofijo in oglejskim patriarhatom. Tedaj so nastale na Slovenskem prve pražupnije, a tudi prvi verski obrazci v slovenskem jeziku, ki so položili temelje *Brižinskim spomenikom*.

Slovenci pa kljub vsemu temu niso mogli pozabiti na svobodo in samostojnost, zato so se pridružili uporabi Ljudevita Posavskega 819 proti furlanskemu mejnemu grofu Kadołaju, ki je vladal zelo nasilno in vse pritožbe na Ludovika Pobožnega niso nič zalegle. Franki so poslali proti upornikom devet vojsk, a vse so pred utrjenimi Siskom porazili. Šele deseta vojska je imela 822 uspeh: Ljudevit Posavski se je umaknil v Dalmatinsko Hrvatsko h knezu Borni, ta pa ga je dal na frankovsko zahtevo umoriti.

Poraz je bil za Slovence usoden: izgubili so domače kneze in plemiče,

Karantanija je postala frankovska grofija z bavarskim grofom, ki so ga še ustoličevali po stari šegi (do 1414), kralj pa je podelil zemljo upornih slovenskih velikašev frankovskim cerkvenim in svetnim fevdalcem. S tem je prenehala slovenska notranja samostojnost in podpora domačega plemiškega vodstva samostojnemu cerkvenemu in kulturnemu razvoju.

BRIŽINSKI SPOMENIKI

(1000-letnica zapisa)

O Brižinskih spomenikih ve vsak otrok, da so najstarejši zapiski v slovenskem jeziku. Trije so in obsegajo splošno izpoved starejše oblike, pridigo o grehu in pokori ter splošno izpoved mlajše oblike. Zapisani so v pergamentnem rokopisnem zborniku, ki so ga 1803 prenesli iz bavarskega mesta Freising v državno knjižnico v Münchnu. Zbornik obsega 169 pergamentnih listov različne kakovosti, vezan pa je v lesene platnice, prevlečene z belim usnjem. Ima šest delov in vanj je 26 rok zapisalo različne, povečini latinske tekste liturgično-homiletične vsebine. Med latinskim besedilom so leta 1807 odkrili tri slovenske tekste, ki jih imenujemo Brižinske spomenike. Prvi je zapisan v 4. delu, ostala dva pa v 6. delu, skupaj in z isto roko.

Zbornik je bil nekoč last brižinskega škofa, najbrž je nastal za življenje škofa Abrahama (umrl 994), ki se je posebno zanimal za slovenske kraje; znano je, da je cerkvi na Otoku ob Vrbskem jezeru podaril knjige in razne cerkvene predmete. Brižinski škofje so imeli na slovenskih tleh obširna posestva, tako na Kranjskem Škofjo Loko z okolico, Poljansko in Selško dolino, na Koroškem pa ob Vrbskem jezeru in drugod v zgornjem delu dežele.

Učenjaki so z natančnim raziskovanjem pisave, vsebine in jezika slovenskih in latinskih zapisov dognali, da so bili slovenski teksti zapisani med leti 972 in 1039, torej pred tisoč leti. Če pa vemo, kdaj so bili spomeniki v sedanji obliki vpisani v zbornik, pa

še ni rešeno vprašanje, kdaj so nastali, ker je dokazano, da so prepisi starejših prvopisov.

Prav o nastanku Brižinskih spomenikov je izšlo v zadnjem desetletju več razprav, ki si močno nasprotujejo. Važnejše so: Dr. Franc Grivec: *Slovenska blagovestnika sv. Ciril in Metod*, Celje 1963; Rudolf Kolarič in Jože Pogačnik: *Brižinski spomeniki* (v nemščini), München 1968; Jože Pogačnik: *Zgodovina slovenskega slovstva*, I. knjiga, Maribor 1968; Bogo Grafenauer: *Zgodovinska paralegomena k novi izdaji freisinških spomenikov*, Bašev zbornik, Maribor 1969; Martin Jevnikar: *Delo svetih bratov Cirila in Metoda in Brižinski spomeniki*, Izvestje srednjih šol, Trst 1966.

Doslej je veljalo pravilo, ki sta ga postavila profesorja Fran Ramovš in Milko Kos v kritični izdaji Brižinskih spomenikov leta 1937 v Ljubljani: »Prvopisi pač ne bodo dosti mlajši od prvih časov pokristjanjevanja Slovencev in morejo segati v prvo polovico 9. stoletja, vsekakor pa v meje tega stoletja.« Prof. Ivan Grafenauer pa je v *Karolinški katehezi*, Ljubljana 1936, dokazal, da sta prvi in tretji spomenik potekla iz nemške svetoemmeramske molitve; tretji spomenik je skoraj dobesedni prevod, prvi pa je nekoliko skrčen.

Proti temu je Rudolf Kolarič postavil svojo trditev, da so spomeniki nastali v 7. ali 8. stoletju in na romanskem področju, torej pod vplivom oglejskega patriarhata. Proti tej domnevi sta nastopila danes že pokojni dekan ljubljanske teološke fakultete Maks Miklavčič in zgodovinar na ljubljanski univerzi Bogo Grafenauer. Zdi se, da Kolaričeva trditev še ni dovolj podprta z dokazi, zato sem osebno še vedno prepričan o tem, kar sem zapisal v omenjeni razpravi v Izvestju 1966.

SPANHEIMI — KOROŠKI VOJVODI (850-letnica njihovega prvega ustoličenja)

V 11. stoletju je prišla iz Porenja na Koroško plemiška družina Spanhei-

mov, si v kratkem pridobila veliko zemljiško posest in tak ugled, da so Henrika Spanheima 1122 ustoličili za koroškega vojvodo. To čast in oblast so ohranili do leta 1269.

Njihova posest se je raztezala po Koroški, Krasu, Štajerski in Kranjski. Ljubljana je postala v XII. stoletju upravno središče njihove posesti in ljubljanski grad glavna njihova utrjena postojanka. Drugo središče spanheimske posesti na Kranjskem je bila Kostanjevica na Dolenjskem. Na Koroškem so ustanovili 1142 samostan cistercijanov v Vetrinju, leta 1250 pa Celovec.

Najuglednejši koroški vojvoda je bil Bernard (1202-56), ki je pomnožil rodbinsko posest in koval zlate novce v Ljubljani in Kostanjevici. L. 1234 je ustanovil pri Kostanjevici cistercijanski samostan. Znal je slovenski, o čemer nam priča pesnik Ulrik iz Lichtensteina, ki je 1227, preoblečen v Venero, s svojim spremstvom pri Vratih v Ziljski dolini srečal vojvodo Bernarda in ga je ta slovenski pozdravil: »Buge waz phimi, gralwa Venus.« Ulrik je bil večkrat gost na Bernardovem dvoru v Št. Vidu ob Glini; tu je deloval tudi domači viteški pesnik Leopold Ostrovrhar.

Bernardov sin Ulrik je rodbinsko posest tako zaokrožil, da je ustvaril nekakšno slovensko državo, ki je obsegala Koroško, Kranjsko in Kras. L. 1260 je dogradil v Bistri ob Ljubljanskem barju kartuzijanski samostan. Ker ni imel otrok, je sklenil dedno pogodbo s češkim kraljem Pšemislom Otokarjem II. Ulrik je umrl 27. oktobra 1269 v Čedadu in njegovo dediščino je prevzel češki kralj. Tako so bili Slovenci po Samu drugič združeni s Čehi. Toda leta 1273 so izvolili za nemškega cesarja Rudolfa Habsburškega in ta je zahteval od Otokarja, naj mu izroči novo pridobljene dežele. Otokar se je uprl, vnela se je vojna in 1278 je Otokar pri Suhih Krutih izgubil bitko in življenje. Slovenci so prišli pod Habsburžane in ostali pod njimi do konca prve svetovne vojne. Trst so pri-

dobili 1382, Gorico 1500, ko so izumrli Goriški grofje, Prekmurje je ostalo Madžarom, Beneška Slovenija pa Benečanom.

JURIJ SLATKONJA (450-letnica smrti)

Od XIV. stoletja dalje so mnogi Slovenci študirali na univerzah v Padovi, Bologni in na Dunaju, se tu izobrazili in usposobili, da so postali vseučiliški profesorji in latinski pisatelji ter tako skrbeli za razmah mednarodne kulture. Čeprav so delovali v tujih središčih, navadno svoje domovine niso pozabili.

Eden izmed takih uglednih slovenskih mož je bil tudi Jurij Slatkonja. Rodil se je 1456 v Ljubljani in dosegel 1477 na dunajski artistski fakulteti baccalaureat. L. 1495 je postal kaplan in kantor na dvoru Maksimilijana I. ter ljubljanski kanonik. Maksimilijan mu je večkrat poveril zaupne državniške naloge, leta 1498 pa ga je postavil za pevskega mojstra novo ustanovljenemu dvornemu pevkemu zboru. Dve leti pozneje je postal kapelnik, leta 1513 pa archimusicus (nadkapelnik). Na tem mestu je moral skrbeti za zadostno število izurjenih pevcev, voditi vaje in množiti repertoar. Na Dunaj je privabil več najboljših glasbenikov svoje dobe in tudi sam skladal. Pod njegovim vodstvom je zbor zaslovel po zahodnih deželah in vplival na razvoj glasbe.

Slatkonja je imel veliko prijateljev med dunajskimi humanisti; izmed teh so mu nekateri posvetili svoje knjige, a tudi sam je pisal. Cesarjevemu tajniku Marku Treitz-Saurweinu je pomagal urediti Maksimilijanovo romantizirano kroniko *Weisskunig*.

Njegovi prejemki so bili skromni, zato mu je cesar naklonil več nadarbin cesarskega patronata: župnije Dobrnič, Št. Rupert, Žužemberk, proštno v Novem mestu in Ljubljani, l. 1506 pa še malo pičensko škofijo v Istri. Leta 1513 je postal Slatkonja prvi pravi dunajski škof, ohranil pa je še nadalje vrhovno vodstvo glasbene kapele, pičensko škofijo in nekaj beneficijev v

Sloveniji. V letih 1514-17 je sezidal nov škofijski dvorec, za katerega je napravil načrte njegov kancler Avg. Tyffernus, arheolog in arhitekt.

Ko se je začel širiti protestantizem, je imel Slatkonja veliko težav s teološko fakulteto in univerzo. Dve leti pred smrtjo mu je Bernard Strigel naslikal Marijino smrt (posnetek je v Domu in svetu 1907, 461); na sliki je upodobljen tudi Slatkonja s svojim patronom sv. Jurijem, ki ima poteze cesarja Maksimilijana I. Slatkonja je umrl 26. aprila 1522 na Dunaju; pokopan je v katedrali sv. Štefana; nagrobnik, ki si ga je sam pripravil, ga kaže v naravni velikosti, oblečenega v škofovski ornat.

EVANGELIJA INU LISTUVI

(360-letnica prevoda, 300-letnica ponatisa)

Ko je ljubljanski škof Tomaž Hren (1560-1630) zatrl protestantizem in z njim protestantsko književnost (ohranili so le Dalmatinov prevod Biblije), je zasnoval katoliško književnost. Zavedal se je, da je treba protestantske knjige nadomestiti s katoliškimi, ker je bilo treba ljudi versko izobraziti. Hren sam ni mogel pisati ali prevajati, ker je bil preveč zaposlen, saj je bil tudi cesarski namestnik v Gradcu, zato mu je pomagal jezuit Janez Čandek (1581-1624) iz Višnje gore.

Čandek je 1612 (pred 360 leti) prevedel nedeljske evangelije in liste in jih poslal škofu Hrenu v odobritev. Pri prevajanju se je tesno naslanjal na Dalmatina, da je ohranil jezik in pisavo slovenskih protestantov. Hren je z jezuitom Malijem prevod nekoliko popravil, zlasti je zavrnil besede, ki so se mu zdele tuje, in jih nadomestil s slovenskimi. Nato je dal knjigo natisniti kot uradno škofijsko izdajo v 3.000 izvodih in brez Čandkovega imena z naslovom *Evangelija inu listuvi*, 1613. Dve leti pozneje je Čandek prevedel še mali *Kanizijev katekizem*; izdal ga je na svoje stroške stolni dekan Mikec 1615 v Augburgu.

Jan. Lud. Schönleben

Odslej je za 67 let zamrlo vsako knjižno delo. Šele 1672 je jezuit Janez Ludvik Schönleben (1618-1681) iz Ljubljane priredil in natisnil novo izdajo Hrenovih Evangelijev in listov. Knjiga je bila potrebna iz več razlogov: prve izdaje ni bilo več, Hrenov lekcionar se je držal oglejskega obreda, medtem pa so vpeljali rimskega, tudi jezik se je nekoliko spremenil.

Schönleben je knjigo prilagodil rimskemu misalu, dodal pa je še kratek katekizem, najpotrebnejše molitve in sedem pesmi. S temi dodatki je hotel dati duhovnikom tekste, ki so jih najbolj pogrešali. Jezikovno je izboljšal zelo malo, ker je pisal kar ljubljansko narečje. Značilno je, da je izdal samo to knjigo v slovenščini, v latinščini in nemščini pa kar 38 knjig. Evangelije in liste so pozneje še večkrat ponatisnili in prav ta knjiga je še najbolj ohranila tradicijo slovenskega knjižnega jezika, ki so jo ustvarili v XVI. stoletju.

o. HIPOLIT

(250-letnica smrti)

V dobi katoliške verske obnove in baroka je bil zelo delaven o. Hipolit, kapucin, ki se je pred vstopom v samostan pisal Janez Adam Gaiger. Rodil se je 1667 v Novem mestu, študiral v Ljubljani, noviciat je opravil v Gorici, nato služboval v raznih krajih, tako v Novem mestu in Ljubljani, nazadnje je bil gvardijan v Kamniku do smrti 1722.

Hipolit se je navdušil za slovensko pisanje ob branju spisov Matije Kastelca (Bratovske bukvice sv. rožnkranca, Nebeški cilj in Navuk kristjanski) in Janeza Svetokriškega (Sveti priročnik, pet knjig). Bil je tako delaven, da je bil v drugem desetletju XVIII. stoletja najuglednejši predstavnik slovenskega slovstva.

Tedaj so zelo pogrešali slovar, zato se je o. Hipolit lotil dela in do 1712 pripravil *Dictionarium trilingue* (Trojezični slovar), to je: latinsko-nemško-slovenski in nemško-slovensko-latinski. Toda ko so začeli to delo v Ljubljani že tiskati in je avtor sestavljal slovensko slovnico, da bi jo priključil slovarju, mu je tiskar Mayer prinesel Bohoričovo slovnico, ki je Hipolit ni poznal. To ga je povsem zmedlo; slovar je začel popravljati po Bohoričevem pravopisu, vendar dela ni dokončal in slovar se je ohranil samo v rokopisu. Hipolitov slovar je bil izmed starejših slovarjev najobsežnejši; prvič je zapisal lepo vrsto dobrih besed, sam pa je ustvaril tudi kopico posrečenih, kakor so: gledišče, igrišče, mizar, mladoleten, nečlovečnost, oder, obhod, osrečiti, popotni list, poveljnik, prisednik, snežnik, sprehajališče, učenec, umrljivost, urar, zaloga, zavitek, zobotrebnik itd.

Drugo Hipolitovo delo je prireditev Bohoričeve slovnice: vsebinsko jo je le malo spremenil, tu je kaj črtal, tam kaj dodal ter jo izdal brez vsakega podpisa leta 1715 pod naslovom *Grammatica latino-germanico-slavonica*.

Istega leta je izdal tretjo izdajo *Evangelia inu lystuvi*. V knjigi je iz-

boljšal pravopis, katekizem v Schönlebnovi izdaji je nadomestil s prevodom Kanizijevega malega nemškega katekizma ter dodal pet novih pesmi.

Leta 1719 pa je Hipolit izdal še prevod Kempčanove Hoje za Kristusom pod naslovom *Bukvice od slejda inu navuka Kristusa, našega Izveličerja*.

O. Hipolit ni bil posebno izvirni, vendar pomemben kot jezikoslovec, ker je skrbno likal slovensko besedo, jo zbiral med ljudstvom in sam ustvarjal. Njegov uvod v slovar kaže veliko ljubezen do slovenščine, poudarja njeno popolnost in razširjenost ter se bori proti prevladovanju nemščine v javnem življenju.

PETER PODREKA

(150-letnica rojstva)

Peter Podreka je bil prvi buditelj slovenske zavesti na Beneškem. Rodil se je 16. februarja 1822 v Špetru Slovenov ob Nadiži, študiral v Čedadu in Vidmu in postal 1848 duhovnik. Služboval je kot kaplan v Trčmunu, od 1857 v Špetru, od 1873 do smrti 4. novembra 1889 v Roncu.

Podreka je bil na vseh službenih mestih pravi ljudski duhovnik. Ni bil samo prvi slovenski pesnik med beneškimi Slovenci, ampak tudi prvi prosvetni in gospodarski delavec. Ljudi je učil brati iz slovenskih knjig, zato je širil med njimi slovenske liste, predvsem Zgodnjo Danico in Novice ter knjige Družbe sv. Mohorja. Leta 1854 je dal tiskati v Gorici *Katekizem* za svoje rojake, da je z njimi spodrinil razne rokopisne pripomočke, ki so bili jezikovno šibki. V Roncu je poučeval rojake v umnem sadjarstvu in uspeh je še danes viden.

Spesnil je več priložnostnih pesmi, za nove maše, ob jubileju nadškofa Casasole idr., ki so izšle deloma kot posebni tiski, a tudi posvetne in nabožne pesmi, ki jih je priobčil v tedanjih slovenskih listih. Najbolj znane so: *Slavjanka* (Zora 1874), ki je nekako ponarodela in zelo rodoljubna: »Jaz nisem Taljanka, / pa tudi ne bom, / sem zve-

sta Slavjanka / in ljubim svoj dom.« Druga znana je *Slovenija ino njena hčerka na Beneškem* (Soča 1871, uglasbil Carli). Tretja uglasbena pesem je Kobaridskim pevkam (1878, uglasbil Hrabroslav Volarič). Vse tri pesmi so sedaj v knjigi OJ, BOŽIME, ki je izšla v Čedadu 1966.

Podreka je sodeloval tudi s poljskim slavistom Baudouinom de Courtenayem, ki je prišel k njemu na Ronc, kjer mu je dal gradiva za študij jezika beneških Slovencev, zlasti Rezijanov.

JOŽEF BLAZNIK (100-letnica smrti)

Jožef Blaznik (Blasnik) je bil nad 40 let najuglednejši ljubljanski tiskar in založnik. Rodil se je 1800 v Idriji, se izučil tiskarstva v Ljubljani in nato izpopolnil v tujini. Stopil je v Ljubljani v Retzerjevo tiskarno, se poročil z njegovo hčerjo Frančiško in od 9. septembra 1828 vodil tiskarno pod lastnim imenom. S svojim strokovnim znanjem, podjetnostjo in varčnostjo se je povzpел na mesto prvega ljubljanskega tiskarja. Tiskal je edini v metelčici, prvi na Slovenskem v gajici in misijonarju Baragi knjige za Indijance v Ameriki. Med svoje naročnike je štel skoraj vse ljubljanske knjigarje, mnogo zasebnikov in ustanov, kot Kmetijsko družbo z vsemi slovenskimi publikacijami, Miho Kastelca s Kranjsko Čbelico, škofa Wolfa z vsemi tiskovinami za ordinariat, Svetim pismom in Cigaletovim slovarjem, Mohorjevo družbo z nekaterimi knjigami v prvih letih itd.

Blaznik pa ni gledal samo na trgovski uspeh, ampak je skrbel tudi za narodno prebujenje. Ko je leta 1838 prevzel založništvo nemške *Carniolijske*, se je začel takoj truditi, da bi mu dovolili slovensko literarno prilogo. Tudi ustanovitev *Novic* (1843) je bila njegova zasluga in leta 1850 je prevzel njihovo založništvo. Po marčni revoluciji 1848 je zalagal *Slovenijo*, prvi slovenski politični časnik (1848-50), za njo *Ljub-*

ljanski časnik (1850-51) in od 1852 *Zgodnjo Danico*.

Založil je tudi marsikatero pomembno knjigo, npr.: Prešernove Poezije, Koritkovo zbirko Slovenske pesmi kranjskega naroda, Levstikove Pesmi, Ciglerjevo povest Sreča v nesreči, Jurčičevo Slovensko Vilo idr. Blaznikov monopol so bile pratike, ki jih je izdajal vsa leta in so spremljale kmečkega človeka skozi vse leto in vse življenje.

Po Blaznikovi smrti 23. junija 1872 je prešla tiskarna v last »Blaznikovih dedičev«, po prvi svetovni vojni je postal večinski delničar publicist in politik Albin Prepeluh in so jo prekrstili v Univerzitetno tiskarno, po zadnji vojni so jo podržavili.

MATIJA PRELESNIK (100-letnica rojstva)

Bil je pesnik in pripovednik in se je podpisoval Bogdan Vened. Rodil se je pred sto leti na Cesti pri Dobrepoljah, doštudiral v Ljubljani za duhov-

nika, na Dunaju pa dosegel še doktorat iz bogoslovnih ved. Bil je študijski prefekt in podravnatelj v ljubljanskem semenišču, ker pa ni dobil profesure na teološki fakulteti, je bil zagrenjen in to mu je nakopalo prezgodnjo smrt leta 1905.

Pesmi je priobčeval v alojzijeviških Domačih vajah in semeniških Pomladnih glasih, največ pa je sodeloval v Domu in svetu. Njegove lirske pesmi so otožnega značaja in ne dokazujejo samonikle pesniške osebnosti. Že zgodaj ga je začela zanimati zgodovina Slovencev in Slovanov in začel jo je odkrivati najprej v epskih pesnitvah, nato v romanih. Najbolj znani taki pesnitvi sta *Ingov pir* (1893), ki obravnava pokristjanjevanje Slovencev, in *Zenitev Ferdulfa vojvode*, furlanska povest (1894), v kateri prikazuje boje Furlanov s Slovenci v 8. stoletju.

Višek je dosegel v trilogiji iz zgodovine Polabskih Slovanov. Snov je zanimala že Jurčiča (Tugomer), pobudo pa je dobil tudi pri Sienkiewiczzu, čigar zgodovinski romani so prav tedaj izhajali v slovenskem prevodu.

V prvi povesti — *Naš stari greh* — (1903) se bodriški nadknez Gotšalk, ki živi v prijateljstvu z Nemci, prizadeva, da bi svoj rod pokristjanil, ker se zaveda, da »sredi krščenih omikanih narodov vendar ne bodo mogli dolgo ohraniti svoje samostojnosti«. Poganška stranka pa hoče ohraniti »stare bogove in svobodni dom«, zato se upre, ubije Gotšalka in za nadkneza postavi rujanskega kneževiča Kruta. V drugem delu — *V smrti senci* — (1904) zavladava spet poganstvo, Gotšalkov sin Budivoj skuša s Saksonci in Danci pregnati Kruta, a mu ne uspe, le glavo izgubi. Zadnji del — *Vineta* — (1905) je ostal nedokončan, ker je pisatelja prehitela smrt. V njem je skušal osvoboditi rojake in jih pokristjaniti Gotšalkov najmlajši sin Henrik.

V vseh povestih je pisatelj nazorno in živo podal zgodovinske razmere med Polabskimi Slovani in njihovimi sosedmi, toda prav želja, da bi se čim bolj držal zgodovine, je povzročila, da je

zlasti prvi del prenatrpan z zgodovinskimi dejstvi. Zgodba kar ne more samostojno zaživeti, čeprav je sama po sebi razgibana in dovolj napeta. V tem je veliko boljši drugi del, kjer so osebe prav žive in dovršene. Slog je starinsko slovesen in lirično slikovit, pogosto neprikladen za široko epsko pripovedovanje. Pisatelj je hotel dokazati, da je Polabske Slované pokopala narodna nesloga, »zlotvorni naš stari greh«, istočasno pa tudi odklanjanje krščanstva.

Prof. A. Slodnjak je zapisal o teh povestih: »Prelesnik je bil najboljši pripovednik med drugo dominsvetovsko generacijo, kot rojenemu Dolenjcu mu je bilo pripovedovanje priročno, zlasti lep in bogat je njegov jezik. Nad njegovimi zgodovinskimi romani je razlit čar preteklosti.«

Ker njegove povesti niso izšle v knjigi, ampak so ostale v Domu in svetu, so danes skoraj popolnoma pozabljene.

LETO 1872

Leto 1872 slovenskemu kulturnemu življenju ni dalo kakih izrednih ustvaritev. Pesniško delo je dobilo dve zbirki: bojevitve Stritarjeve *Dunajske sonete* in šibko liriko *Brstje* Filipa Haderlapa. Gregorčič je priobčil v Zori in Besedniku več lirskih pesmi in epsko *Jeftejevo prisego*. V prozi je bilo še slabše. Jurčič je objavil šibkejši povestici: *V vojni krajini* in *Telečja pečenka*, Tavčar pa *Povest v kleti*. V dramatiki sta se oglasila Jakob Aleševac s *Podlago zakonske sreče* in Anton Koder s *Pavlinom*.

Tega leta je Davorin Trstenjak ustanovil v Mariboru leposlovni list *Zora*. Dve leti pozneje jo je od njega kupil prof. Janko Pajk in jo izdajal z ženo Pavlino Pajkovo do leta 1878. V Celovcu je še vedno izhajal Janežičev poljudni kratkočasni in poučni list *Besednik* (1869-1878).

MOHORJEVA DRUŽBA v Celovcu je za to leto izdala naslednje knjige: *Koledar* družbe sv. Mohora za navadno

leto 1873. — *Kristusovo življenje in smrt*, IV. snopič. — *Slovenskih večernic* XXVI., XXVII. in XXVIII. zvezek. — *Življenje svetnikov in svetnic Božjih*, VII. snopič.

Stalnih udov je bilo 17.925, torej 530 več kot prejšnje leto. Knjige so tiskali v 20.000 izvodih.

SLOVENSKA MATICA v Ljubljani je izdala samo dve prirodopisni knjigi češkega avtorja dr. Alojzija Pokornjaja. To je *Prirodopis rastlinstva s podobami*, poslovenil Ivan Tušek, in *Prirodopis živalstva s podobami*, poslovenil Fran Erjavec. Število izvodov: 2800.

† STANKO MAJCEN

Dne 16. decembra 1970 je umrl pri Mariji Snežni v Slovenskih goricah zadnji klasik slovenske literature — Stanko Majcen. Rodil se je 1888 v Mariboru, na Dunaju je dovršil pravo, nato se je posvetil upravni službi. Med

prvo svetovno vojno je moral s prvimi četami na bojišče in je bil tudi ranjen. Služboval je pri pokrajinski vladi v Ljubljani, nato v Mariboru, leta 1927 so ga poklicali v Beograd v notranje ministrstvo kot pravnega strokovnjaka, leta 1935 se je vrnil v Ljubljano za podbana in na tem mestu je ostal do 1945, ko so ga upokojili. Umaknil se je na posestvo svoje družine k Mariji Snežni in živel pozabljen od vseh.

Leta 1967 je prof. Marja Borštnikova izdala pri mariborski založbi Obzorja dva zvezka Majcnovega Izbranega dela in ga pravzaprav odkrila, kajti njegovi spisi so bili raztreseni po revijah, le malo jih je izšlo v samostojnih knjigah, ki pa tudi niso bile več dostopne. Posebej je treba omeniti njen uvod — 117 strani —, v katerem je z vso skrbnostjo, ljubeznijo in znanjem prikazala Majcna kot človeka in umetnika.

Pisati je začel leta 1905 in je nato ustvarjal dvajset let, ko je za 17 let popolnoma umolknil. Med zadnjo vojno se je spet oglasil in pisal deset let, v zadnjih letih pa je pisal spomine. Slovenski literaturi je dal več zbirk pesmi, novel, povesti in dram. Pesniške zbirke so: *Prijatelj sveta* in *Zemlja*, ki sta bili najprej objavljeni v Domu in svetu, *Dežela*, ki je izšla 1963 v Buenos Airesu, v rokopisu pa sta ostali mladinska zbirka *Dajdica* in *Pesmi 1949-1955*. Zbirke črtic imajo naslove: *Ženin*, podobe iz življenja Gospodovega; *Bogar Meho*, zgodbe in legende; *Povestice*, izbor iz Doma in sveta, izšel 1962 v Buenos Airesu. Dramatiko predstavljajo: *Kasija*, drama v treh dejanjih; *Za novi rod*, tri enodejanke (izšle v Trstu 1922); *Matere*, sneženska zgodba v treh dejanjih; *Dediči nebeškega kraljestva*, *Apokalipsa*, *Prekop* in *Cesar Janez*.

Majcen se je kmalu po nastopu obrnil od Moderne ter začel pisati v ekspresionističnem slogu, s katerim je pričel Moderno in Cankarja preraščati. Postal je predhodnik »mladih«, pisal je o svoji notranji raztrganosti in neutešeni osebni prizadetosti, in to s tako umetniško močjo in prepričljivostjo, da ga je Ivan Cankar brez pomišljanja

imenoval najboljšega pisatelja Doma in sveta. V poznejši dobi je šel njegov razvoj naprej proti modernemu realizmu, v katerem »nima namestnika«, kakor piše Borštnikova. V črticah in novelah je poleg Cankarja zajel predvsem meščanski svet v vsej njegovi duševni problematiki. Od Cankarja se loči po večji otipljivosti, ni tako ozko slovenski, ampak svetovljanski. Z ostro etično doslednostjo je odkrival v majhnih dogodkih zakone človekove notranjosti in jih stavljajl v nasprotje z življenjskim videzom in zunanjim redom. Te črtice so bile ob izhajanju najboljše v slovenski literaturi in še danes niso obledele.

Kot dramatik je v svoji sprva realistično simbolistični oziroma ekspresionistični psihološki smeri edinstven, za Cankarjem drugi vrh slovenske drame; po Borštnikovi »zavzema pri nas kot dramatik še danes eno prvih mest«.

Obširno razpravo o Majcnu sta napisala Marja Borštnikova v že omenjenem uvodu in Tine Debeljak v Medodbu, Buenos Aires 1961, 1963. V Mostu, Trst 1971, št. 29-30, so izšli Majcnovi *Moji spomini na Antona Korošca*; napisal jih je leta 1963 in so ob smrti ostali v zapuščini, ki jo hrani prof. Marja Borštnikova.

† IVAN DOLENEC

Na rodnem domu v Sopotnici pri Skofji Loki je 10. februarja 1971 umrl za kapjo šestinosemdesetletni profesor, ravnatelj in kulturni delavec Ivan Do-

lenec. Gimnazijo je dovršil v Kranju, klasično jezikoslovje in stenografijo na Dunaju. Nekaj časa je bil v službi kot slovenski stenograf v dunajskem parlamentu in v narodnem predstavništvu v Beogradu, nato je bil profesor v Ljubljani, do upokojitve pa ravnatelj novomeške gimnazije.

Dolenec je pisal razprave, potopise, črtice iz bivanja in službovanja v Srbiji, politične članke, poročila in kritike. Že zgodaj pa se je uveljavil kot največji slovenski krekoslovec, ker ga je izredna osebnost Janeza Ev. Kreka tako očarala, da je študiju njegovega življenja in dela posvetil vse življenje. Uredil in izdal je več zvezkov *Krekovih Izbranih spisov* ter napisal o njem nešteto razprav in člankov. Pomagal je tudi pri Brumnovi knjigi o Kreku *Srce v sredini*, ki je izšla 1968 v Buenos Airesu.

† LEONID PITAMIC

Dne 30. junija 1971 se je v Ljubljani poslovil od življenja prof. dr. Leonid Pitamic, zadnji in najmarkantnejši iz-

med začetnikov slovenske pravne znanosti in zadnji izmed organizatorjev ljubljanske pravne fakultete, kateri je bil prvi dekan.

Rodil se je 1885 v Postojni, osnovno šolo in tri gimnazijske razrede je dovršil v Gorici, ostale na Dunaju kot gojenec Terezijanske akademije. Na dunajski univerzi je dovršil pravo z odličnim uspehom, ko še ni imel 22 let. Pozneje se je strokovno izpopolnjeval v Heidelbergu, Münchnu, Londonu, Oxfordu, Cambridgeu in Parizu. Komaj 30 let je bil star, ko je bil na dunajski pravni fakulteti habilitiran za docenta za splošno in avstrijsko državno pravo, dve leti pozneje pa še za pravno filozofijo. Leta 1918 je bil imenovan za izrednega profesorja na tedaj znani univerzi v Cernovicah.

Po ustanovitvi slovenske univerze je bil Pitamic že 31. avgusta 1919 imenovan za rednega profesorja pravne fakultete. Istega leta je bil član jugoslovanske delegacije na mirovni konferenci v Parizu, naslednje leto član mednarodne komisije za razmejitev med Jugoslavijo in Avstrijo. Pri letnih skupščinah Društva narodov v Ženevi je bil v letih 1924, 1927 in 1928 namestnik jugoslovanskega delegata. Imenovan je bil tudi za stalnega člana arbitražnega sodišča v Haagu. V letih 1929-1934 je bil izredni poslanik in opolnomočeni minister kraljevine Jugoslavije pri vladi ZDA v Washingtonu. Končno je avgusta 1920 prevzel vodstvo poverjenišva za notranje zadeve pri deželni vladi v Ljubljani, decembra pa še vodstvo njenega predsedništva; oboje je vodil do februarja 1921.

Pitamic ni bil samo politik, ampak tudi eden najuglednejših znanstvenikov na pravnem in političnem področju. Dr. Lado Vavpetič piše o tem v spominskem članku ob smrti: »Bil je med štirimi velikimi znanstveniki, ki so oblikovali danes po svetu znano čisto-pravno šolo. Poleg imen Kelsen, Merkl, Verdross je vedno imenovano tudi ime Pitamic. Znanstvenikov takega slovesa na pravnem področju danes ni med nami in tudi ne na dunajski univerzi.«

Pisal je v slovenskem, srbohrvatskem, češkem, nemškem, francoskem in angleškem jeziku in njegovo delo obsega več knjig ter okrog 70 monografij in člankov. Največ priznanja mu je prinesla knjiga *Država*, ki je izšla leta 1927 pri Mohorjevi družbi v Celju, izpopolnjena pa v angleščini pod naslovom *A Treatise on the State*, Baltimore 1933.

Za svoje delo je postal redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti takoj ob njeni ustanovitvi, član številnih mednarodnih znanstvenih akademij in ustanov, častni doktor katoliške univerze v Washingtonu itd.

Že omenjeni dr. Vavpetič poudarja »njegove redke osebne lastnosti: predvsem čut za etično čisto življenje in za veliko moralno odgovornost, ki sta ju navdihovali osebna dobrota ter takšna osebna skromnost, ki je mejila že na askezo. Razumljivo je, da so bile njegove odločitve pretehtane in so vedno izražale plemenitega duha.«

Pri vseh teh zaslugah in slavi je nerazumljivo, da ga je povojna slovenska oblast črtala leta 1945 iz Slovenske akademije znanosti in umetnosti in da ga niso povabili na proslavo 50-letnice ljubljanske univerze.

† MAKS MIKLAVČIČ

Dne 16. julija 1971 je nepričakovano odšel dr. Maks Miklavčič, dekan teološke fakultete v Ljubljani. Rodil se je v Poljanah nad Škofjo Loko 1900, dovršil Škofijsko klasično gimnazijo v Št. Vidu nad Ljubljano, bogoslovje, na filozofski fakulteti pa zgodovino in zemljepis. Leta 1929 je postal profesor na škofijski gimnaziji in škofijski arhivar do smrti. Po vojni je napravil doktorat iz zgodovine, postal uradnik Arhiva Slovenije in od 1947 dalje profesor cerkvene zgodovine na teološki fakulteti.

Miklavčič je bil rojen zgodovinar; zlasti ga je zanimalo širjenje krščanstva med alpskimi in panonskimi Slovenci od Modesta do Metoda in brižinskih spomenikov, glagoljaštvo pri

Slovincih, zgodovina ljubljanske škofije itd. Sodeloval je pri zgodovinskem atlasu južnoslovanskih narodov, pisal življenjepise ljubljanskih škofov za Slovenski biografski leksikon, pripravljal že tretjo knjigo *Leto svetnikov*, malo po njegovi smrti pa je izšla *Cerkev na Slovenskem*, ki bo po besedah nadškofa Pogačnika »tvoj najlepši in trajni spomenik v našem cerkvenem slovu«.

Bil je tudi vzoren duhovnik, nad 30 let je oskrboval duhovnijo Šmartno ob Savi, do zadnje nedelje pa je vsako nedeljo pomagal v dušnem pastirstvu. Ker je bil vpisan v Cirilmetodijsko društvo, so ga mnogi obsojali, predvsem v zamejstvu in zdomstvu, ker ga

niso poznali. O tem je nadškof Pogačnik v poslovilnem govoru naslednje zapisal: »Vemo, da si moral v življenju tudi marsikaj prestat, marsikako ostro sodbo in morda obsojanje. Toda tu moram javno priznati, da sem vedel za vse tvoje skrivnosti, da si vedno in povsod delal v soglasju s škofom in povsod ščitil pravice Cerkve. Moram ti dati častno priznanje. Služil si Cerkvi, zato si sprejel tudi bridkost slabega imena. Tvoj čisti lik je svetel pred nami...« (Družina, 1. avgusta 1971).

Miklavčič je bil znan tudi v zamejstvu, saj je med drugim leta 1970 predaval na študijskih dnevih v Dragi pri Trstu o verskih razmerah na Slovenskem.

JOŽKO KRAGELJ

VINKO VODOPIVEC OB DVAJSETLETNICI SMRTI

Veliki možje izginjajo, nas zapuščajo, za njimi pa se kot zlata nit vleče neka vez, ki prepleta srca in se zlepa noče pretrgati. Ta zlata nitka so dela, ki so jih ustvarili.

Vinko Vodopivec nas je zapustil pred dvajsetimi leti († 29. 7. 1952) in vendar živi med nami. Njegove pesmi še vedno donijo po cerkvenih korih in po dvoranah, zato ne moremo verjeti, da ga že dvajset let ni več med nami. V tem času so mu postavili spominske plošče v Ročinju in Krombergu in spomenik na pokopališču. Mrzli kamni, na katere se redkokdo ozre!

Učiteljica Rozina Konjedic se je z ljubeznijo poglobila v Vodopivčevo delo in življenje, pridno je zbirala podatke o njegovih skladbah in nam naštel 606 njegovih del. V svoji diplomski nalogi nam je leta 1967 prikazala Vodopivčevo ustvarjanje v treh obdobjih: od leta 1906 do 1918, med dvema vojnama in od 1945 do smrti.

Kdorkoli piše o drugih, ne more

prodreti v skrivnosti ustvarjanja in snovanja velikih mož. Zato je vsako tako delo nepopolno. Najlepše in najpopolnejše nam more spregovoriti umetnik sam. Kdo bi mogel verjeti, da nam je Vodopivec zapustil dragocen zaklad ne le v notah in melodijah, ampak tudi v svojih zapiskih. In teh ni malo. Osem beležnic »Agenda ecclesiastica« (format 9x14) je ostalo v njegovi miznici. Nihče se ni briga zanje. Saj je v njih latinski mali obrednik in druge latinske molitve. Vrh tega so popisane z navadnim svinčnikom in z drobno pisavo, da moraš večkrat vzeti v roke povečevalno steklo. In vendar nam prav te beležnice odkrivajo veličino Vinka Vodopivca. Od leta 1936 do 1949 zremo vse podrobnosti iz njegovega življenja. Stopa nam pred oči Vodopivec-duhovnik in Vodopivec-glasbenik. Iz dneva v dan si je zapisoval, kaj je uglasbil, kdo ga je obiskal, komu je poslal skladbo, koga je šel previdet, kdo mu je pridigal, kje je orglal in celo to, kdaj je opravil

spoved. Vsak dan je sedel pri radiu in poslušal, kdaj bodo peli njegove pesmi in izvajali njegove koračnice. Vedno je imel budno oko in uho. Vse je videl in slišal. Izrazi: »čejšnje cvetejo vsevprek«, »gozdič je že zelen«, »slišal sem prvo kukavico«, »slišal sem prvega slavčka«, »videl sem prve lastovke« itd, nam povedo, kako je doživljal pomlad, kako je spremljal cvetje in petje v naravi. Vse to je polnilo njegovo dušo, ki je kmalu nato prekipevala od novih melodij.

Pa ne le to. Budno je spremljal dogodke v domovini in po svetu. Vse zveemo iz teh zapiskov: Kdo je v župniji umrl, koga je pokopal, kdaj so fašisti dali Lojzetu Bratužu olje pit, kdaj je začela vojna, kdaj je govoril Hitler, zakaj je Pepi Bratuž umrl, kdaj so bogoslovci peli njegov »Tu es Petrus« pred papežem v Rimu, kdaj je imel obletnico nove maše, kdaj je bil inštaliran za župnika, kdaj je postal dr. Ujčič beograjski nadškof itd.

Nehote se nam porodi vprašanje: Kdo ga je nagovoril, da je začel vse to pisati? Zakaj do leta 1935 ni takih zapiskov? Prepričan sem, da mu je svetoval Jožko Bratuž, ki ga je neprestano obiskoval, mu prinašal in odnašal sklad-

be, pel na koru, mu urejeval notni arhiv, učil petje i. p. Vodopivec ga je zelo cenil. Z njim se je posvetoval za to in ono skladbo, skupaj sta preresetala vse zbirke, ki so bile izdane. V svojih zapiskih se ga vedno z ljubeznijo spominja. Dne 19. februarja 1944 je zapisal: »Pepi je bolan na jetrih — mu poslal enega petelina.«

Pri pogostih obiskih je Jožko Bratuž spoznal njegove darove in se je dobro zavedal, kaj nam Vodopivec pomeni. Videl je, kako je razdal svoje skladbe in se je zbal, da ne bi bile izgubljene. Gotovo ga je nagovarjal, naj spiše seznam svojih skladb in naj vsak dan beleži, kar bo novega ustvaril.

Dne 5. oktobra 1935 je Vodopivec napravil seznam svojih del in mu dal originalen naslov »Vincentii Vodopivcii Opera omnia - Elenchus«. Morda bo marsikomu koristilo, če prepišem ta seznam v celoti.

A. Tiskane skladbe

Leta 1909

Moški zbori (7 pesmi) - Ljubljana Kat, Bukvarna 1910

Kovačev študent (leta 1927 druga izdaja) - Ljubljana

1914

Missa in hon. Nativitatis B.M.V. - Ljubljana 1920

Staroslovenska maša - Gorica 1921

Lavretanske litanijske - Gorica Orlovske pesmi (3 skladbe) - Ljubljana

Skladbe za moški in mešani zbor (10 pesmi) - Gorica

1922

Lavretanske litanijske - Gorica 1923

Mešani in moški zbori (10 pesmi) - Gorica Kupleti (2 kosa) - Gorica

Gospodične in dekleta - Gorica 1926

Rožmarin (spevoigra) - Gorica in Ljubljana Sv. Terezika (spevoigrica) - Gorica in Ljubljana Molitev k sv. Frančišku - Gorica

12 Marijinih pesmi - Gorica 16 Evharističnih pesmi - Gorica

1927

Snubači (spevoigra) - Gorica in Ljubljana Poljske rože (4 pesmi) - Gorica

1928

Lavretanske litanijske štev. 3

1929

Kratka latinska maša v čast Srcu Jez. - Gorica
Lavretanske litanije šte. 4
Božji spevi (20 pesmi) - Gor. Moh. družba

1930

Missa in hon. S. Theresiae a Jesu Infante - Gorica
Requiem - Gorica
Gospodov dan (13 kosov) - Gor. Moh. družba

1931

Srce in denar (spevoigra) - Ljubljana
Litanije presv. Srca Jezusovega - Gorica
Lavretanske litanije šte. 5
Lauda Sion (4 pesmi) - Gorica
Cantate Domino (5 pesmi) - Gorica
Jubilante Deo (4 pesmi) - Gorica

1932

IX Tantum ergo (3 kosi) - Gorica
Laudate Dominum (2 pesmi) - Gorica
Ave Maria, moški zbori (7 pesmi) - Gorica
Svete pesmice - Gor. Moh. družba
Lavretanske litanije šte. 6
Lavretanske litanije šte. 7

1933

Lavretanske litanije - 30 ljudskih napevov - Gorica
4 Misijonske (priredba)
Lavretanske litanije za moški zbor - Gorica
Missa in hon. Ss. Cordis Jesu - Gorica
Missa in hon. Sti. Vincentii Martyris - Gorica
Zdrava Marija (17 pesmi) - Gor. Moh. družba

1934

Laudes Eucaristicae (4 kosi) - Gorica
20 Tantum ergo (5 kosov) - Gorica in Ljubljana
6 Ecce Sacerdos (2 šte.) - Gorica
Gradualia et Offertoria, dva zvezka - Gorica (18 skladb)
4 Velikonočne (2 kosa) - Gorica
4 Tantum ergo - Gorica

1935

Missa in hon. Sti. Vincentii a Paulo - Gorica

B. Skladbe tiskane drugod

V Cerkvenem Glasbeniku - 9 skladb
V Zborih - 3 skladbe
V Pevcu - 15 skladb
V Misijonskih pesmih (Dr. M. Brumat) - 2 skl.
V Zbirki Srečka Gregorca - 2 skladbi
V Slava presv. Eucharistiji - 1 skladba
V Premrlvi pesmarici za moški zbor - 3 skladbe
V Prvih plamenih (izdal Srečko Kumar) - 1 skl.
V Višarskem molitveniku - 1 skladba
V Bogoljubu - 5 skladb
Pri Ljepušinu-Sirku - 4 skladbe za tamb. zbor
V Kramarjevih »Otroške pesmi« - 4 skladbe
Vseh tiskanih skladb je 279

C. Rokopisi

100 preludijev za orgle
3 Spevoigre (Dr. Zagar, Zagovornik in Luč)
10 Orkestralnih skladb poslal Radiu Ljubljana

25 rokopisov poslal Ščeku (circa)
25 rokopisov poslal M. Dolorosi (circa)
50 drugih priložnostnih del (circa)

213 vseh rokopisnih skladb

Obračun :

Tiskanih skladb je	279
Rokopisov je	213
Vseh skladb je	492
V Krombergu 5/X 1935	

Vinko Vodopivec

Pripis :

NB! Ta seznam je zelo nepopoln! Vseh skladb bo do konca 1938 okoli 1000 ali pa še čez.

Dne 4. II. 1939.

Vinko Vodopivec

Morda mu je bil ta »obračun« ali pa nagovarjanje prijateljev nova spodbuda, da je začel beležiti vse, kar je sproti ustvarjal. Ker je na gornji seznam dostavil pripis leta 1939, sem pregledal njegove beležke za leto 1939, ki je bilo morda najplodovitejše v njegovem življenju. Če pomislimo, da je imel že 61 let, spoznamo, da je bil še poln energije, ustvarjalnosti in mladostnega razpoloženja. Melodija je kar vrela iz njegovega srca. Komaj je dokončal eno skladbo, ga je že druga vznemirjala ponoči in podnevi, dokler je ni zlil na papir.

Vse njegove beležnice so vredne objave, posebno kar se nanaša na njegovo glasbeno ustvarjanje. Tudi za kromberško župnijsko kroniko bi bilo marsikaj zanimivega. Tam najdemo zanimive podatke iz vojnega časa, ko so Nemci nasilno odpeljali ljudi in požigali hiše.

Posebno poglavje ali cela razprava bi bila potrebna o Vodopivčevem delu za tamburaše. V raznih življenjepisih so zapisali o njem, da je skladal tudi za tamburaške zборе, za godbe na pihala in za salonske orkestre. Tudi Rozina Konjedic pravi v svoji diplomski nalogi: »Veliko število skladb, ki jih je napisal za godbo na pihala se je med vojno izgubilo. Naslovi so neznani. Zelo mnogo je komponiral za tamburaške zборе, toda vsa ta dela so izgubljena.«

Njegove beležnice pa nam odkrivajo vse to bogastvo. Tu zvemo vse: kdaj

so te skladbe nastale, komu jih je pošiljal in kdaj so jih izvajali. Res je, da je marsikaj izgubljeno ali pa jih še igrajo, ne da bi vedeli, čigave so. Seznami, ki jih je Vodopivec lastnoročno napisal, pa nam povedo tudi naslove vseh teh skladb.

Preglejmo beležnico za leto 1939. Izpisal sem vse, kar se nanaša na glasbeno ustvarjanje ali na najvažnejše politične dogodke. Ostalo sem izpustil.

BELEŽNICA ZA LETO 1939

11. 1. Delal poročno in zlatomašniško za Pepija, oziroma za K.T.D.
12. 1. Pri Pepiju oddal poročno in zlatomašniško in eno blagoslovno.
13. 1. Začel zbirati za valček iz slov. narodnih pesmi za tamburaški zbor. Pripravljam novomašniško in zlatoporočno za Pepija, oziroma za K.T.D. Danes igral radijski orkester ob 1.30 popoldne Venček iz Kovačevega študenta.
NB! Začetek tamb. valčka: Cvetoča poljana. Poznejši pripis: A šele 5.4.1939. sem jo poslal v Zagreb, potem ko sem jo bil že enkrat definitivno odložil. Pa sem jo le zopet vzel v roke.
14. 1. Spisal in poslal Pepiju za tisk 2 novomašniški in 1 za zlato poroko. V četrtro mu dal eno poročno in 1 za zlato mašo.
15. 1. Študiram valček.
16. 1. Dobil H. T. (op Hrvatska Tamburica, ki je takrat izhajala že četrto leto - urednik: Vjekoslav Mutak, kateremu je Vodopivec pošiljal svoje skladbe) in 3+3 partiture: Veseli športaši in Pomladno jutro - intermezzo za tamburaški orkester. Trikrat omenjen v H. T. Pisal razglednico Mutaku, jutri oddam na pošto. Danes dopolnil 61. leto!
17. 1. Skiciral »Cvetoča poljana« - narodne in ponarodele pesmi za tamb. zbor (valček).
18. 1. Ruminiiram valček za tamb. zbor.
19. 1. Srečkotu naredil stante pede poročno pesem.
21. 1. Si pripravil papir za tamb. zbor (valček in koračnico Žabja svatba). Hudobni Pascoli ni več župan. Za komisarja je imenovan Casasola, ki bo gotovo boljši.
22. 1. Festum onomastici. Uredila s Pepijem vse priložnostne (6), novomašniške, poročne, itd.
23. 1. Zložil 4 svetogorske odpeve oziroma nekatere predelal iz starih. Bil pri meni Mirko in obljubil tridnevniko; uredili vprašanje, katere svetogorske pesmi naj se objavijo. Jaz sem zložil 4 odpeve na Mirkovovo besedilo.

25. 1. Spisal na čisto in poslal Pepiju 4 svetogorske odpeve.
26. 1. Razvozlal zadnjo težkočo za tamb. valček - ponavljal bom samo srednje dele. Cerar mi piše, da bi Grafika rada koncertirala v Gorici. Poslal karto Pepiju, naj jo pokaže še drugim faktorjem.
27. 1. Odpisal Cerarju, da se bom še o tem informiral.
28. 1. Pri pisanem večeru na radiu slišal svojo pesem za sopran in alt »Kokoš je čuden ptič« iz spevoigre Doktor Zagar. Pele članice Grafike.
29. 1. Pepi - prerešetal svetogorske odpeve in pesmi za rožni venec.
30. 1. Se zmenila s Poldetom, da on odgovori Cerarju skozi Trst. - Radio štrajka in komaj poslušal Hitlerja, ki je govoril 2 uri in 20 minut.
31. 1. Poslal Pepiju 3 roženvenske napeve, deloma nove, deloma popravljene. Poslal II izdajo svetogorskih odpevov.
1. 2. Dobil od Pahorja Cerkveni Glasbenik. Tudi Sv. Cecilijo dobil. Prav pogosto imenovan. Dobre ocene povsod. Spisal in poslal Lojzetu »Kaj bi nagelj duhtel?« za koncert Sedejcevcev.
4. 2. Si zapisal kanon za otroško pesem in en motiv za lit. Imena Jezusovega.
6. 2. Spisal na čisto »Gospodične in dekleta«, »Če kokoš je čuden ptič«, priložil še »Vino inoj voda« in poslal Pahorju, da jih izda kot »Tri šaljive prizore« za dvoglasni ženski zbor. Poslal danes rekomp. Pahorju, zraven še razglednico v pojasnilo.
10. 2. O polnoči sta umrla Mohore in papež. Pri slovesnosti 12. II. bi peli moj »Tu es Petrus«, kar sedaj odpade. Poslal Loj. Novaku pesem sv. Vida za otroke in popravljen Gregorčičevo »Nebeška lilija«.
11. 2. Zložil en marš za tamb. zbor, dva dela (I in II) nova, trio popravljen od prej. Zložil ga že ponoči, ko dolgo nisem mogel zaspati. Ker pa imam v Zagrebu že dovolj maršev, sem iz tega naredil gavoto... tempo di gavotta... Gavota: Karneval v Zagrebu pred 200 leti.
18. 2. Bral v Slovencu, da bodo v Mariboru peli v nedeljo »Kovačev študent«.
21. 2. Zložil za Butkoviča »Sv. Janez Krstnik« za god.
23. 2. Poslal Petru Domnu pesem »Sv. Janez Krstnik« za god.
27. 2. Bral v Slovencu, da ima prvi slovenski zvočni film tudi mojo »Dvignite orli«.
28. 2. Zložil 4 otroške pesmi za Lojzeta že včeraj in predvčerajšnjim zložil pesem sv. Janeza za mešani zbor za Butkoviča in Tantum ergo za Filipiča. Jutri jih bom poslal.
1. 3. Poslal po pošti vse, kar je bilo komponirano.

3. 3. Dal dovoljenje za uprizoritev Kovačevega študenta v Hrastniku - po razglednici.
10. 3. Končno uredil 6 priložnostnih (novomašniške, poročne itd.) Zložil Improperia za Ščeka.
Pripis: Priložnostne pa še danes 10. 3. 1943. niso izšle.
11. 3. Poslal danes Ščeku in Špacapanu »Improperia«.
13. 3. Spisal na čisto Pepiju za god sv. Jožefa in za Brceta Hladnikov »O sacrum convivium« za moški zbor za malo semenišče.
16. 3. Zvečer ob 10.30 slišal po radiu Kovačevega študenta.
17. 3. Si sčrtal vse note za tamburice. Začel valček iz slovenskih pesmi - a pustil za poznejše čase. Iz marša »Žabja svatba« naredil intermezzo z uporabo vseh treh motivov. Naslov: »Zvečer pri vaškem vodnjaku« ali pa: »V poletni noči«.
21. 3. Spisal na čisto celo gavoto za tamburice.
22. 3. Spisal na čisto Intermezzo za tamb. iz Zabjega marša... Pregledal blagoslovne, da jih pošljem v pregled Komelu - samo en par bo treba prepisati, druge izrežem iz knjižice.
23. 3. Poslal Mutaku Gavoto in Intermezzo rekomp. Pisal Mutaku razglednico »Poslal Komelu blagoslovne«.
24. 3. »Cvetočo poljano«, ki sem jo odložil za penzion, sem danes dopoldne nanovo skiciral in izdatno skrajšal. Uvod, tri valčke in Coda.
25. 3. Ruminiram Cvetočo poljano.
29. 3. Brač v Slovencu, da je Sedejeva družina izdala »Pesem slovenske mladine« - to je Orlovsko himno.
3. 4. Zložil in na čisto spisal ter poslal Dolorosi 5 pesmi za dvoglasen zbor. Se popoldne po eni uri sem komponiral zadnjo pesem in ob 5^h je bilo vseh pet končanih in paketiranih.
4. 4. Celi dan pisal »Cvetočo poljano« za tamburaše.
5. 4. Spisal do konca »usrano poljano«, paketiral in oddal rekomand. v Zagreb. Pisal valček zjutraj dve uri in popoldne 3 ure - me je že bolela roka. Je vsega skupaj 38 strani, 266 taktov za enajst instrumentov: $266 \times 11 = 2926$ taktov. Pisal razglednico Mutaku.
6. 4. Dobil obvestilo od Radio Ljubljana, da bo na Velikonočni ponedeljek ob 20.30 Kovačev študent kot opereta z novim vmesnim besedilom Jožek in Ježek.
10. 4. Zvečer Kovačev študent v predelavi Jožka in Ježka - 1) se je zelo slabo slišalo in 2) mi ni posebno dopadlo; morda, če bi bolje slišal, bi mi bolj dopadlo. Vsa stvar je razdeljena v štiri podobe: v kovačnici, v gostilni, na stanovanju in zopet v kovačnici.
13. 4. Spisal kritiko za svetogorske orgle za Mirkota - še naprej.
14. 4. Dobil Cerkveni glasbenik 3x omenjen. Harmoniziral za Pepija 7 otroških pesmi.
15. 4. Ob 4^h šli z avtom na Sv. Goro. Collaudatio organi... Orgle so fine, a naše so močnejše. Za svetogorsko cerkev so prešibke.
18. 4. Zložil poročno za mirenskega organista. In gamba!
22. 4. Zložil Piščančvo pesem za tenor solo - in gamba.
24. 4. Prepisal na čisto za Piščanca in na njegovo besedilo »Moj srčni dar«. Valde in gamba. Drevi mu pošljem po Pepiju.
25. 4. Popoldne začel Gregorčičeve pesmi, dekliške in fantovske. Naredil 10 dekliških in 6 fantovskih.
26. 4. Končal na debelo Gregorčičeve pesmi.
2. 5. Dobil Hrv. Tamb. in 5 izvodov suite. Sehr schön!
3. 5. Začel ruminirati suito: 1) Zjutraj, na delo, 2) Opoldanski počitek, 3) Večer-zabava. Za natečaj tamburašev v Osijeku. Iz zadnjih dveh kompozicij in iz »Novi župnik«. Per aspera ad astra. Djelovni dan hrvatskog radnika: Ujutr - veselo na delo, opoldanski odpočitek, večer zabava.
4. 5. Ruminiram suito II.
5. 5. Zložil ekspozicijo fuge v G-dur (po Bachu) za tamburaški zbor.
6. 5. Fugo dokončal in upam, da bo brezhibno in naravno tekoča.

7. 5. Maševal v Podgori. Peli Missa Seraphica in mojo pesem v čast sv. Gotardu. Popoldne zopet in še Kraljico maja iz I zbirke - sopran solo zelo slabo. Popoldne v oštariji peli Zabe, Pobratimijo in Mladi fant. Mi dali paket toškanov. Ob 7^a doma. Piščanc mi prinesel dva teksta za Maribor. Zvečer slišal iz šentpeterske cerkve »Vigred po zeleni halji«.
8. 5. Ruminiram idilo II. Spisal N° 1 in začel N° 2.
9. 5. Ruminiram idilo II. Zložil in poslal Piščancu dve pesmi za ženski zbor v Betnavi pri Mariboru.
10. 5. Popravljam Suito II. Spisal na čisto veliki del.
11. 5. Končal prepis - klavirski izvleček Suite N° 2. Vseh skupaj 64 + 60 + 102 = 226 taktov. Poslal Komelu v pregled. Zvečer peli na radiu »O večerni uri« gimnazijci iz St. Vida.
13. 5. Poiskal iz Kuhača... slične motive za Suito II. Dobil vse - vsaj od daleč podobne - celo za fugo! Bo pa res nekaj hrvaškega na celi suiti! Genialna ideja - samo če bi kaj pomagalo za I nagrado ali vsaj za II. Pripis: NB! Ne prvo ne drugo, ampak odkupili za 300 Din.
14. 5. Zvečer slišal na radiu iz šempeterske cerkve »Glej, o Marija«, 2 kitici.
17. 5. Bral v Slovincu, da je godba pri povratku kneza Pavla iz Rima igrala pri častni četi slovenskih fantov mojo »Fantovsko himno« in »Orlovsko«.
18. 5. Popoldne vse polno obiskov do večera. Komel mi prinesel Suito II. Bom popravil deloma po njegovem nasvetu.
19. 5. Zložil pesmice za Radota in ruminiram Uvod (zvonjenje in molitev) za Suito II.
20. 5. Poslal Radotu Otroške pesmice. Spisal Uvod (zvonjenje in jutranja molitev) za Suito II. Mi pisal Mutak in mu poslal razglednico.
21. 5. Danes pojejo pevci iz Rojana na Sveti Gori: Exultabunt, Ave Maria in Tantum ergo.
23. 5. Zložil pesmico za Tula. Poslal v popravilo Komelu uvod v Suito II. (Op. Od 23. 5. do 3. 6. je obiskoval družine in blagoslavljal hiše).
3. 6. Ruminiram še vedno Suito II. Drugi teden začnem pisuniti partituro.
4. 6. Na radiu slišal za moški zbor iz frančiškanske cerkve »V moji duši vlada«.
8. 6. V Solkanu igral pri maši. Peli mojo mašo za moški zbor in moj T.E. Komel mi je prinesel moje blagoslovne popravljene.
9. 6. Titi (op. »Titi« so pravili Romanu Pahorju, ker je nekoliko jecljal) prinesel Cerkeni glasbenik 2 mentions. Mav je civilist. Dal v Cleveland po neki Vrtovinki 8 izbranih in 4 koračnice. So prodali 500 mojih adventnih novih in 10 starih.
11. 6. Maša in žegen skupaj radi svetogorske procesije. V Solkanu bil pri sprejemu. Ogromno ljudi - večinoma žensk. Vsevprek pelo, svetogorske prav nobeden...
13. 6. Zložil in poslal v Sv. Križ pesem za nove orgle.
14. 6. Jutri bo Pepi pel moj samospev (... nečitljivo) in pojutrnjem tudi. Venturini je z društvom Slavec izvajal neko mojo pesem.
15. 6. Zvečer slišal na radiu »Ob potu tam za vasjo« - pela Grafika.
17. 6. Jutri bo pel Celjski zvon neko mojo skladbo - po Slovincu.
19. 6. Si sčrtal papir za Suito II, 3/4 ure črtanja za 15 pol papirja.
22. 6. Začel pisati partituro Suite II. Spisal »zvonjenje in jutranjo molitev«. Pisal 1 1/2 uro.
23. 6. Spisal cel prvi del Suite II. Danes pisal 6 ur - zjutraj 3-1/2 in popoldne 2-1/2.
24. 6. Spisal II del Suite 2. Bral v Slovincu, da bodo peli na Kongresu Kristusa Kralja tudi mojo »Kristus Kralj«. - Danes pisal Suito cele 3 ure.
25. 6. Popoldne po blagoslovu - v Križu... Nove orgle. Peli mojo Sv. Cecilija in »Nove orgle«. Igral registre, kakor je pridigar razlagal orgle.
26. 6. Končal Suito N° 2. Pisal 5-1/2 ur. Pisal torej 58 strani partiture 1-1/2 + 3-1/2 + 3 + 5-1/2 = 13 ur in pol.
27. 6. Popravil nekaj v Suiti II. Paketiral in poslal danes popoldne ob 4^a po Viki rekomandirano na pošto.
28. 6. Studiram blagoslovne.
29. 6. Sv. Peter v Grgarju. Lep dan in vse lepo. Zložil po blagoslovu, ko so drugi šli v Lokovec »Veni Creator« za Sedeja v Steverjanu.
30. 6. Bral sinoči in danes Gabrščkove spomine. Mož se le preveč hvali, tako da je vsa knjiga slavošpev na liberalce in kaže le slabo sliko tedanjega časa, ki je bil buren in nelep - a zelo koristen in plodovit. Velika škoda, da v Trstu ni bilo nobenega Gabrščeka! Pravzaprav je cela knjiga eks-cerpt Soče od začetka do konca.
2. 7. Poslušal na radiu Mladinski tabor v Mariboru. Na koncu je pela 10.000-glava množica odkritih glav mojo himno slovenske mladine. Godba je igrala v C-duru. In petje je bilo previsoko - pa je vendar korajžno šlo. Igrali so brez uvodov.
3. 7. Zložil pesemco sv. Alojzija za Srečkota.
12. 7. Začel prepisovati na čisto blagoslovne - prepisal dve.
13. 7. Prepisal še ostalih 7 blagoslovnih in nekatere še kaj popravil. Pisal 2 uri zjutraj in 1-1/2 popoldne. Za vsako približno 1/2 ure.
14. 7. Zjutraj še nekaj popravljaj blagoslovne, potem paketiral in dal poštarju rekomandirano. Pisal tudi dopisnico Pahorju - 10 partitur in 15 + 15 glasov.

17. 7. Dobil poziv, naj plačam 375 lir za polomijo solkanske posojilnice - in plačati jih bom moral.
18. 7. Ruminiram 4 balade.
20. 7. Bral v Slovincu, da bodo peli na stadionu tudi moja »Kristus kralj«.
25. 7. S 4 baladami ne vem, ali bi jih spisal ali ne.
26. 7. 4 balade vendar spišem in jih pošljem Sedejevi družini - morda za jesenski koncert in morda tudi za tisk - četudi opus postumum. Začel danes z Mejnikom. Zložil tudi nove pesemce za Srečkota.
27. 7. Zložil pesem sv. Jurija za Gregorca in oboje poslal.
28. 7. Pisal Titižu, da naj da pesmi Lavriču v oceno za Slovenca in naj pošlje en izvod tudi Bogoljubu, Glasniku in Sv. Ceciliji (10 blagoslovnih).
4. 8. Skoraj končal prepis Mejnika. Jgsl. akademiki so peli enoglasno. Orlovsko, slabo, Zabe in O večerni uri. Pomagal je Piščanc, ki mi je tudi povedal, da so ob sklepu igre na stadionu peli eno kitico »Kristus kralj«.
5. 8. Končal Mejnik. Začel Ubežnega kralja.
6. 8. Nova maša na Trnovem. Orglal - peli so 10 mojih kompozicij. Zelo lepo. - V Ptujju so peli Kristus Kralj ob 700 letnici. Petje vodil Bajuk.
7. 8. Priredil iz stare Terčeljeve igre »Mafi« dve novi pesmi za Trnovo (Venec 880-887) ter spisal na čisto.
8. 8. Končal prepis »Ubežnega kralja«.
9. 8. Končal prepis »Mravlje« in »Krokarja« (pisal 4 ure). Zvečer peli v radiu O večerni uri Delavsko glasb. društvo - prenos tudi v Zagreb - Paketiral balade.
10. 8. Poslal rekom. balade po pošti Lojzetu v Dolsko. Spisal za Decolleta »Assumpta est Maria« ex »Diffusa est gratia«. Pisal Lojzetu dopisnico glede Sedejeve družine za balade. Zvečer slišal med gasilskimi marši tudi mojega ex »Denarja ni«. Na Ganglove besede... gasilcem.
11. 8. Zvečer je pel na radiu Akad. kvintet »Na poljani« zelo lepo.
12. 8. Zložil en nov fajn marš za tamburice.
14. 8. Pri siesti (Op. opoldanski počitek) me je ena muha martrala, zato sem zložil en marš v D za tamburice. - Zvečer 8 pup iz Ljubljane. Orlovsko so vse znale. Večino ma abiturientke. Z njimi Rado in Rustja. Jim nekaj zaigral.
16. 8. Spisal za Lojzeta 4 preludije »ex duobus marschibus ultimis«.
17. 8. Pripravil definitivno obe koračnici. Sedaj sta in gamba. Popoldne slišal na radiu koračnico. To je ona, ki sem jo poslal Dolinarju med drugimi.
19. 8. Pisal Lojzetu v Dolsko in Mutaku.
23. 8. Poslal mi Pahor 9 blagoslovnih v 5 izvodih. Razven neznatnega pogreška izvrstno tiskano. Lep tisk in razločen, papir dober. Premrl par mest izborno popravil.
24. 8. Pisal Pahorju, naj popravi edini pogrešek in Premrlu »gratis« za popravilo. Zložil eno poobhajilno.
25. 8. Zložil drugo poobhajilno.
28. 8. Spisal partituro prvega marša v C-dur za tamb. zbor »Veseli momci«.
29. 8. Spisal, paketiral in poslal v Zagreb drugi marš »Vesele djevojke«. Pisal dobre 3 ure - cca 3 1/2 ure.
30. 8. Danes spisal oba marša iz Kuhača od 11-12 in od 2-1/2 do 7-1/2. Paketiral tudi. Dobil od Mutaka, da je tudi moj šifer »Labor et honor« predložen v nagrado ozir. odkup.
NB! Dobil sem revnih 300 Din.
31. 8. Oddal po Bernardi Mutaku rekom. oba marša. Pisal karto tudi Mutaku).
1. 9. Hitler začel vojno danes zjutraj ob 5-3/4. Slovenec (včerajšnji) prinesel ugodno oceno o mojih in Gigitovih izdajah (moje blagoslovne in Gigi obhajilne) vsak v svojem člančiču.
Začetek vojne danes zjutraj. Kdaj bo pa konec?
Pripis: Konec je bil šele leta 1945.
3. 9. Anglija napovedala danes ob 10^h zjutraj Nemčiji vojno stanje. Ob 5^h popoldne napovedala Francija vojsko.
4. 9. Pri velikem sprevodu Kristusa Kralja v Ljubljani so igrali tudi Fantovsko himno in sicer 2 godbi.
5. 9. Morda bom spisal eno koncertno polko za tamb. orkester. Nekaj motivov sem si danes in včeraj izmislil. Ob 3^h popoldne po siesti sem jo napisal.
6. 9. Popravljam polko.
7. 9. Popravljam polko. Sedaj je... definitivno. 4 takte uvoda v začetku in 2 takta za trio. Trio ima 32 taktov.
8. 9. Ujčič mi je poslal en izvod tiskan »Sacerdos et Pontifex«. Precej mogočen - tudi malo polifonijsko ne pristoji slabo.
10. 9. Ob 10. zjutraj peli na radiu »Na poljani«, kvartet s spremljevanjem harmonike.
11. 9. Pisal Ujčiču za »Sacerdos et Pontifex« in Lojzetu v Dolsko za Balade. Začel pisati koncertno polko na čisto za tamb. zbor. Začel in končal! Rabil sem 3 ure, od 11-12 in od 3-5 popoldne.
12. 9. Zložil za Butkoviča pet pesmic iz »Luč«, jih tudi na čisto prepisal in paketiral. Oddal »Koncertno polko« poštarju.
13. 9. Studiram in študiram »Paračinko« v Kuhaču in najbrž jo bom spisal za tamburase. Danes zelo izdaten dež cel popoldan. In mi ni dala žilica miru. Paračinko (Kuhač stran 320) sem spisal in paketiral. Rabil sem dve uri in pol.

Vinko Vodopivec v Črničah

14. 9. Poslal Paračinko rekom. po Bernardi Mutaku v Zagreb. Sedaj za tamb. zaenkrat - finis!
Poslal Domnu onih pet pesmic z dne 12. 9. 1939. Mutaku poslal pozneje še dve skladbi, da jih je zdaj vseh skupaj 20, od teh so 3 že tiskane.
15. 9. Dobil poziv od Juvančiča, naj pridem v sredo v Gorico. Kupil laško knjigo-evangeljsko za vsak slučaj, ker taboruje GIL v Lokah okoli Pavlina.
17. 9. Danes ob 4^h zjutraj Rusija vkorakala v Poljsko. Za enkrat finis Poloniae - pa ne za dolgo!
18. 9. Mutaku poslal letos okrog 10 skladb. Vseh se niti ne spominjam. Kar sem že prej poslal, jih ima za 10 let zadosti. Če bi še kaj pisal, bom pisal za Ljubljanski radio in sicer same koračnice iz narodnih pesmi. Bomo videli!
23. 9. Mi pisal Tone Knap, da pripravlja »Celjski zvon« moj koncert in da naj jaz sestavim program. Se bom posvetoval s Pepitom.
25. 9. Preložil »Kaj bi nagelj duhtel« za ženski zbor. Precej predelal - in gamba. Pregledal še »Mravlja s kobilico« in oboje paketiral in oddal rekom. poštarju. Pisal kartico Knapu, da bom že poslal program za moj koncert v Celju.
26. 9. Morda bom naredil iz 4 koračnic 4 marše za Ljubljanski radio. V ta namen zložil 4 uvode. Spisal na debelo program za »Celjski zvon«. Morda za radio tudi Koncertno polko in Gaudeamus!
27. 9. Napisal gorenje 4 uvode. Prebiral H. Tamb. Vsega skupaj sem poslal 17 skladb. Od teh so tri tiskane. Pisal Pepiju, naj pride v nedeljo. Pisal Lojzetu v Dolsko za 4 balade in Dolinarju, naj mi odpiše, kako je sedaj orkester sestavljen. Varšava se je vdala ob 19. uri.
28. 9. Spisal bom - če bom - samo 3 skladbe veselih koračnic in koncertno polko.
29. 9. Pepi in Reščič. Raport iz Ljubljane. Pisali Mihui v Šempas in Torošu za god. Dal Pepiju »Blagoslovne« in en izvod tudi za Komela.
2. 10. Lojze mi je odpisal, da je že poslal balade na pristojno mesto.
4. 10. Poslal Knapu spored za moj koncert za Celjski zvon.
5. 10. Pisal Pengovu: 1) Zakaj so igrali »žabjo svatbo« pod imenom Ipavic... 2) Zakaj mi Dolinar ne pošlje zasedbo orkestra. 3) Naj si od zagrebške postaje izposodijo tamb. plošče. (Zajc)
6. 10. Poslušal Hitlerjev govor. Pravi, da ponuja mir (?) in pravi, da ga k temu sili »Feigheit und Angst« (op. bojazen in stiska). Pa je le res oboje! Sicer pa je precej mirno govoril. Nazadnje je rekel, da je zmage gotov - pa bo le tepen! Drevi bom

72 x 6 = 432 taktov

Suite 58 x 5 = 290

432 —

290

142 več kakor Suite

poslušal London, bom slišal, kaj porečejo Angleži in Francozi. Ponovil je, da bo vse Nemce izselil iz južnovzhodne Evrope. Hm! Če bo imel čas!

7. 10. Mi pisal Dolinar, da so v radioorkestru določili še violo in 2 rogova... Torej bi bilo 12 instrumentov in zraven še klavir in harmonij. Ergo: Viol. I, Viol. oblig. Viol. II, Viola, Čelo, Kontrabas, Trompet, I rog, II rog. Torej bi šlo 48 pol papirja - 10 lir in zraven 6 pol za klavir in harmonij za 6 maršev. - Oboa in 2 fagota.
8. 10. Spisal bom tudi »Akademski marš«. Pisal Pepiju, naj mi Franci sčrta za 5 lir notnega papirja.
10. 10. Začel prepis: Veseli in Častitljivi del sv. rožnega venca (nove melodije - prejšnje niso prijele). Za tamburaše bom napravil tudi Chopinovo mazurko N° 44.
11. 10. Končal rožni venec »Veseli in častitljivi del« - nove melodije.
13. 10. Zložil in na čisto spisal skladbo za 25. (letnico) Kunšičevo v Cerknem na Piščančvo besedilo. In gambal!
14. 10. Pisal Srečkotu, da naj počaka - vse ob svojem času. Kaj pa rumba in tango? Bomo videli!
15. 10. Peli prvokrat sv. rožni venec po novem napevu. Prav lepo.
16. 10. Pisal Lojzetu v Dolško, da zaradi 4 balad najbolje počakam, da se vremena zjasni. NB! Vsaki dan študiram maše za radio. Včeraj mi je pravil Pepi, da v ljubljanski stolnici študirajo mojo mašo »In hon. B.M.V.«
19. 10. Bral cel dan Lavtizarjevo knjiga »Pri Severnih Slovanih«. Začel pisati Chopinovo mazurko, op. 67 N° 3 v C-dur.
20. 10. Končal Chopinovo mazurko in paketiral in oddal rekoman. poštarju... Pisal Mutaku, naj popravi en akord pri bug. II in kaj je z nagradami? Napisal tudi, naj pošlje par števil H.T. Premrlu v pogled in informacijo.
23. 10. Dobil od Mutaka pismo, da je moja Sui-ta II odkupljena za 300 Din in da bo ti-skana v H.T.
26. 10. Zložil en fajn marš. Poputnica Hrvatskog junaka. Si sčrtal tri pole papirja a 6 taktov za Poput. Hrvat. junaka.
27. 10. Spisal partituro Hrvatskog junaka in paketiral. Šlo je zelo hitro. 2-1/2 uri ali mor-da 3. Zdi se mi čeden marš. Priložil tudi popravek za Chopinovo mazurko. Letos sem poslal vseh skupaj Mutaku 12 kom-pozicij. Hrvatskog junaka izročil poštarju. Jutri gre naprej! Vseh kompozicij tiskanih in poslanih pa je 19 + 1 = 20.
28. 10. Pisal Mutaku, da naj mi pošlje izrezek iz listov (rezultat natečaja) ali Obitelj.
29. 10. Hrvatski junak je šel šele danes naprej. Slišal po radiu konec maše iz stolnice: mojo »Kristus Kralj«. - Poslušal po radiu obe Komelovi skladbi. Zelo lepo nareje-

no - orkester poln in močan, pel je zra-ven tudi komorni zbor pri obeh skladbah: »Na vasi« in »Kmetova pesem«.

30. 10. Uredil vse priimke »in forma italiana« od celega leta s številkami rdečimi. Si sčrtal papir za 1 koračnico za Dolinarja (radio Ljubljana).
31. 10. Začel pisati za Dolinarja »Jutro vstaja« (Golar). Začetek marša za radio. Pripis: Do 25. XI. 1939 poslal Dolinarju 9 skladb (med temi 7 maršev), Do 16. II. 1940 še 8 skladb.
4. 11. Zložil Graduale in Offert. za XXIV. post Pentec. za Kozano v Brdih. Graduale iz stare od Svečnice, Offertorij nov v F-duru.
5. 11. Zložil pesem sv. Jožefa za Srečkota.
6. 11. Spisal na čisto pesem sv. Jožefa in dve poobhajilni za Srečkota in postal. Ljubljanski policaji so peli na radiu: Na poljani (drugo kitico)... in »Hej, kupil si jaz pipo bom«. Prav dobro! NB! Drugo kitico so si sami preskrbeli, ker Aleksan-drov je nima.
7. 11. ... končal prvo koračnico: »Jutro vstaja« - za radio. Trio delal od 3-1/2 do 5-1/2.
8. 11. Sčrtal in končal prva dva dela »Ze cvete roža gartroža«.
9. 11. Končal Trio od »Ze cvete roža gartroža«.
10. 11. Ponoči zložil »Boter čmrlj« za pozavno solo. Zjutraj ga skušal na klavirju in na-pisal škico. Dobil od Radio Ljubljana, da je še II klarinet in 2 fagota. Treba bo oba marša še dopolniti. Začel partituro »Bo-ter čmrlj«.
11. 11. Martinovali v Grgarju. Podpisali vsi karto za Lojzeta v Dolško. Ob 5-1/2 doma. Pepi pel dve moji pesmi za solo. Spisal bom še note za II klarinet in za fagot I in II. Komelu bom dal literaturo za »Obisk pri Vodopivcu« za radio-orke-ster. Pripis: Na dan Sv. Rešnjega Telesa 1940 so jo prvič izvajali v radiu. (Op. Ni napi-sano, kaj?)
13. 11. Določil prvima dvema maršema klarinet II in dva fagota - Pahor se je preselil v Černetovo ulico 31 v Ljubljani.
14. 11. Končal »Čmrlja«. Od 3^a - 5^a pisal Trio. Spi-sal tudi oba fagota.
15. 11. Končal partituro cele »Majolčice«. Zapa-ketiral. Marš pisal cele 4 ure. Pripis: NB! Dne 20/5 1940 so jo prvič iz-vajali v radiu.
16. 11. Oddal poštarju rekom. 4 skladbe za radio. Spisal I in II del marša »Sem deklica ve-sela«. Alfred mi pisal, da je dobil iz Osijeka 300 Din.
17. 11. Končal »Sem deklica mlada vesela«... Po-pravil valzer in ga bom spisal za orkester in tamburice. Pisal Alfredu in Dolinarju.
18. 11. Končal »Koncertno polko«. Spisal pismo za Komela... naj mi napravi »Obisk pri

- Vodopivcu». Dobil pismo od dr. Andrića, naj odgovorim glede sestave tamburaških zborov.
19. 11. Dal Pepiju papir in literaturo za Kome-la - Obisk pri Vodopivcu.
 20. 11. Odpisal Andriću glede sestave tamburaških zborov - bisern. III.
 21. 11. Končal marš »Veseli fantje«.
 22. 11. Končal marš »Akademska koračnica« za radio orkester. Komel prišel »Na obisk k Vodopivcu« in sva se zmenila, da do svečnice napravi prav po svoji volji in okusu.
 23. 11. Zjutraj popravil »Akademska koračnica« - in gambal Paketiral in oddal poštarju. Poslal 4 marše Dolinarju v Ljubljano. Sedaj bo imel 8 mojih maršev ozir. skladb. 1) Jutro vstaja, 2) Majolka, 3) Že cvete roža gartoroža, 4) Boter čmrlj, 5) Sem deklica mlada vesela, 6) Veseli fantje, 7) Koncertna polka, 8) Akademska koračnica, 9) Valček. Pošljem drugi teden še Valček in tudi Mutaku.
 24. 11. Popoldne po sprehodu začel »Valček zelene Soče« in po večerji ob 10-1/2 ga tudi končal.
 25. 11. Paketiral valček od Soče, prej pa ga še precej popravil, ker je bil fagot in tudi pozavna previsoka. Oddal poštarju valček rekom. Pišem valček »Na obali Drave« za tamburaški zbor. Končal in paketiral. NB! Brez Soče-vode.
 26. 11. Oddal poštarju valček Drava za Mutaka. Radio Ljubljana je odgovoril, da je prejel prvo pošiljko in da mi bo poslal »Radio Ljubljana«. Vederemo, če bo prišel.
 27. 11. Zložil »Lauretanische Litanei« in 2 pesmi hrvatske za Pančevo in tudi na čisto spisal.
 29. 11. Paketiral litanije - nemške in Božje speve in Gospodov dan za Pančevo. Pisal Ujčiču, da sem že poslal sestri Ceciliji Berzetič skladbe v Pančevo. Oddal vse poštarju rekomandirano.
 1. 12. Zložil litanije Srca Jezusovega v Drežnico in zraven 4 odpeve (dva stara in dva nova)... Oddal za Kalina poštarju litanije Srca Jezusovega.
 2. 12. Bral v Slovencu, da so v Prečni peli več mojih pesmi, med temi tudi »Travniki dehtijo«, katere pa jaz ne poznam - ne vem, katera naj bi bila?
 4. 12. Dobil »Radio-Ljubljana«.
 6. 12. Pisal Pengovu, da naj pošlje potrdilo od 4 skladb, katerega nisem še dobil (to je od pošiljke z dne 24. 6. 1939.) in da sem dobil »Radio-Ljubljana«.
 7. 12. Dobil pismo od Radio-Ljubljana, da naj spišem še glas za klavir in harmonij. Ne vem, če bom to storil. Sem odgovoril, da ni potrebno.
 9. 12. Pisal Dolinarju in Pengovu, da ni potrebno pisati še za klavir in harmonij.
 12. 12. Za Radio-Ljubljana bom morda spisal »Proletno jutro« in »Slovo« iz »Svatbe na starem gradu« in maršič iz Organista II del molitev iz suite - F-dur, II del Preludij C-dur (s pedalom).
 13. 12. Dobil od Dolinarja pismo, da je vse dobil, kar sem mu poslal in da naj spišem tudi za klavir in harmonij, kar bom tudi storil.
 14. 12. Že včeraj zvečer pisal za Dolinarja klavir in harmonij. Danes nadaljujem.
 15. 12. Končal včerajšnje note in paketiral.
 18. 12. Studiram »V nedeljo zjutraj« ali bolje »Nedeljsko jutro« (iz treh preludijev) Intermezzo/1) Na poti v cerkev, 2) V cerkvi, 3) Lepota božje narave. Pisal Dolinarju, naj mi odgovori, če je dobil glasove za klavir in harmonij od 5 kompižicij. - Še boljši naslov bi bil »Gospodov dan«.
 19. 12. Ruminiram in popravljam »Gospodov dan«. Butkovič mi je prinesel nekaj nemških revij. Mu dal moje blagoslovne. Zvečer »Kovačev študent« z orkestrom brez petja - zelo dobro.
 20. 12. Zložil pesmice za neko igro za Milenkota v Dolskem. Studiram Intermezzo za Dolinarja.
 21. 12. Paketiral gorenje in oddal poštarju.
 22. 12. Začel in končal »Pomladno jutro« za Dolinarja.
 23. 12. Dolinar odpisal, da je dobil note za klavir in harmonij. Začel »Slovo od doma« za Dolinarja.
 24. 12. Spisal »Čemu mi gosli« za (op. nečitljivo). Pripravljaj škico za »Gospodov dan«. Škica danes končana ob 10. uri zvečer.
 25. 12. Končal polnočnico ob 1.25. Potem kadil in poslušal francoske maše - samo koral povsod.
 26. 12. Sv. Stefan - bene cantus et cetera. Titius (op. Roman Pahor) mi prinesel glasove in partituro od mojih blagoslovnih. Zvedel sem, da precej pojejo moje pesmi. Blagoslovne izšle že v drugem natisu. Prvi natis je bil 120 izvodov. V Šiški, kamor hodi on k maši, pojejo tudi moje.
 27. 12. Končal »Slovo od doma« - tudi klavir in harmonij. Začel »Gospodov dan«.
 28. 12. Pisal »Gospodov dan« in končal partituro. Jutri spišem še za klavir in harmonij.
 29. 12. Paketiral »Gospodov dan« - 300 gramov. Spisal za bariton in klavir za Knapa »Ujete ptica tožba« iz Beneški (sredo popravil). Pisal tudi pismo Knapi glede njegove koncerta v Celju. Priložil tudi malo fotografij. (Op. tako je zapisal.)
 30. 12. Zložil litanije presv. Imena Jezusovega za Kalina v Drežnico. Spisal 4 razglednice za novo leto (Dolinarju in Cerarju). Oddal vse poštarju ob 4. popoldne. Muzikalijske rekomandiral - 6 lir. Si spisal gibanje

prebivalstva v letu 1939. Rojenih 16 (7 + 9), umrlih 27 (16 + 11), poročenih 7 parov...

31. 12. To leto je bilo, hvala Bogu in Mariji, v glasbenem oziru zelo plodovito in moje delo je imelo lepe uspehe. O.A.M.D.G. (Op.: Vse v večjo čast božjo.)

Iz vseh teh zapiskov veje Vodopivčeva pridnost, vztrajnost, delavnost, hkrati pa velika ponižnost. V zrelih letih svojega življenja ostane ponižen učenček, ki sprejema z veseljem pripombe, popravke, nasvete in spodbude. V prof. Komelu gleda vseskozi svojega učitelja. Tudi sklepne besede ob koncu leta nam potrdijo njegovo ponižnost. Zahvaljuje se Bogu in Mariji za plodovito delo in lepe uspehe.

Na koncu te beležnice nam je podal pregled skladb, ki jih je leta 1939 poslal tamburašem v Zagreb in Radiu-Ljubljana.

I. Mutaku v Zagreb poslal 1939:

- 1) Venček - valček nar. pesmi
- 2) Gavota - Zagreb pred 200 leti
- 3) Intermezzo iz Zabje svatbe
- 4) Suita II (Natječaj)
- 5) Veseli fantje (marš)
- 6) Vesele djevojke (marš)
- 7) Marš iz Kuhača I
- 8) Marš iz Kuhača II
- 9) Paračinka (hrvatski ples)
- 10) Koncertna polka
- 11) Chopinova mazurka op. 67 N. 3
- 12) Poputnica hrvatskog junaka
- 13) Koncertna koračnica (Veseli tamburaši) - že prej
- 14) Koncertna mazurka (Snežinke)
- 15) Pesem s tamburicami
- 16) Pesem s tamburicami
- 17) Veseli športaši - marš (Tiskane)
- 18) Intermezzo (Proljetno jutro)
- 19) Suita II
- 20) Na obali Drave - valček
- 21) Poročna koračnica (3. X. 1940)

II. Dolinarju za radio poslal 1939/40 koračnice:

- 1) Jutro vstaja - marš
- 2) Majolčica
- 3) Ze raste roža gartroža, marš
- 4) Veseli fantje, marš
- 5) Sem deklica mlada vesela, marš
- 6) Akademski koračnica, marš
- 7) Boter čmrlj, intermezzo za pozavno
- 8) Koncertna polka
- 9) Na bregu zelene Soče, valček
- 10) Pomladno jutro, intermezzo
- 11) Slovo od doma, intermezzo (iz Suite I)
- 12) Gospodov dan, suita v treh delih
- 13) Pavliha - fagot solo

- 14) Pomladni cvet, marš
- 15) Jutranja molitev
- 16) Na planincih lušno je, marš
- 17) Vesela mladina, marš (24. II. 1940)
- 18) Jutranja zarja, marš (16. II. 1940)
- 19) Po beli cesti, marš (26. II. 1940)
- 20) Kovačev študent, marš (25. 5. 1940)
- 21) Nedeljsko jutro, intermezzo (25. 5. 1940)

Vse te skladbe, razen št. 1, 8 in 15 so označene s + in je napisana pripomba: Že igrali v Radiu 1940.

Na koncu je še dostavek:

»Poslal Dolinarju do 20. 5. 1940: 12 maršev, 1 valček, 1 polko, 1 suito in 6 intermezzo = 21.

Julija 1940 poslal Dolinarju »Po travnikih sprehajam se« intermezzo. Zložil še 2 marša in 1 gavoto — bom inštrumentiral pozneje zraven še 4 marše in 1 valček.«

* * *

Otroci in odrasli vedno radi poslušamo pesnike in pisatelje, ko nam bero svoja dela. Še bolj pa nas zanima, kako so ustvarjali. Tokrat smo bežno po-

gledali v Vodopivčevo »delavnico«. Sam nam je spregovoril, kako je ustvarjal. Odprl nam je le okence in vendar smo zagledali prostrano polje, ki sega preko meja domovine. Ljubljana, Zagreb, Beograd, Rim, Trst, Gorica, Padova — to so glavna mesta, kjer je donela njegova pesem. Dne 29. maja 1936 so goriški bogoslovci peli pred papežem njegov »Tu es Petrus«. O tem so pisali vodilni italijanski časniki. Nihče pa ni vedel, da je Vodopivec napisal 9 variant, preden ga je oddal. Pri zadnji varianti je zapisal v notes dne 18. maja 1936: »Iz škece spisal s svinčnikom "Tu es Petrus", je boljši in pompozen dovolj. Tenorji grede do H, basi tulijo visoki D kot norci.«

Dne 30. junija 1936 pa je zapisal: »Dal Fileju, ki je dirigiral "Tu es Petrus" v Rimu in včeraj v stolnici 1 izvod "16 obhajilnih" in 1 "Povodnega

moža"«. — Pozornost in hvaležnost umetnika!

Upam, da so nam te vrstice odkrile zakulisno delo tega velikega moža, ki ga vse premalo cenimo. Veliko bo treba pisati o njem. Tudi sam nam bo še spregovoril s svojimi beležnicami. Zvedeli bomo, da je sodeloval pri italijanski glasbeni reviji »L'Organista liturgico«, pri raznih natečajih v Padovi, da je pisal razne zvočne igre in humoreske za Radio-Ljubljana, da je dobil razne nagrade za svoje skladbe itd. In tudi to, da je njegova najbolj znana skladba »Žabe« nastala v Cerknici dne 26. junija 1918.

Prav bi bilo, da bi v kromberškem župnišču, kjer je največ ustvarjal, uredili »Vodopivčevo sobo«, kjer bi bile razstavljene njegove tiskane skladbe, njegovi rokopisi (in teh ni malo), fotografije zborov, ki jih je ustanovil in glasbene revije, v katerih je sodeloval.

MSGR. ALOJZIJ TURK

Tragika prvega zedinjenega bolgarskega nadškofa msgr. Josifa Sokolskega

BEZEN POGLED V PRETEKLOST

Iz Svetege pismo vemo, da je že apostol narodov, sv. Pavel, misijonaril po Balkanu: po Makedoniji, ki je bila takrat geografsko obširnejša kot sedaj, in po Grčiji. V večjih mestih so se že v apostolskih časih razvile cvetoče cerkvene občine. Tudi na ozemlju sedanje Bolgarije je bilo tako. V sedanji Sofiji, takratnem mestu Ulpia Serdica (Serdika), važnem cerkvenem središču, so se škofje Balkana že v IV. stoletju zbirali na sinode.

Po upravnih razdelitvi rimske države na Vzhodni in Zahodni rimski imperij je meja šla čez Balkan. Bolgarija je bila priključena Zahodu, in sicer provinci Iliricum. Zaradi takratnih težkih prometnih zvez je v papeževem imenu upravljal škofije na Balkanu (Grčija, Bolgarija, Makedonija, Srbija in Albanija) papežev legat - ekzarh v Solunu, medtem ko so škofije v Vzhodnem rimskem (carigrasko-bizantinskem) cesarstvu

spadale pod jurisdikcijo carigrskega patriarha (a to takrat še ni bil »razkol«), kar je imelo za posledico, da je v vseh teh škofijah prevladal v liturgiji vzhodni obred (liturgija sv. Janeza Zlatoústega in sv. Vasilija-Bazilija Velikega; obred je poznan pod imenom vzhodni ali carigraski). Ko je Zahodno rimsko cesarstvo zaradi vpadov novih narodov zelo oslabilo, je carigraski cesar razširil svojo oblast (politično, a istočasno tudi cerkveno) na celo Bolgarijo in del Srbije, skoro na cel Ilirik, pa še naprej tja do Akvileje.

S prihodom Slovanov na Balkan je bilo krščanstvo uničeno, vendar so se kmalu pojavili misijonarji med novimi doseljenci ter na starih ruševinah ustanavljali nove cerkvene občine in škofije.

Med Bolgari so delovali rimski in bizantinski misijonarji. Zato se je car Boris I. (852-889), najzaslužnejši za pokristjanjenje Bolgarov, po dolgem kolebanju odločil za Carigrad — iz po-

litičnih razlogov. Hotel je namreč z bratstvom z bizantinskim cesarjem Mihaelom III. zavarovati meje na vzhodu. Car Boris je bil krščen leta 864 ali 865. Po njegovem vzgledu, pa tudi ukazu, so sprejeli krščanstvo plemstvo in narod.

Car Boris I. je v duhu vzhodnega pojmovanja cerkvene organizacije zaželel imeti v svoji državi neodvisno cerkveno hierarhijo (ali ne ločeno!) po vzgledu carigrajskega patriarhata, česar pa carigrajski patriarh ni hotel odobriti. Zato se je car Boris obrnil k papežu, ali tudi tukaj ni uspel. V želji, da ohrani vsaj pokroviteljstvo v novi cerkveni pokrajini (v strahu pred priključitvijo rimski - latinski Cerkvi) je končno carigrajski patriarh sporazumno z bizantinskim cesarjem priznal avtonomijo bolgarske Cerkve. Zaradi te povezanosti je v liturgiji zmagal vzhodni (bizantinski) obred. V začetku seveda v grškem jeziku, a po prihodu Ciril-Metodovih učencev oz. utrditvi ohridske slovanske (Klimentove) teološke šole, je prevladal slovanski prevod.

Bolgarski patriarhat je osnoval bolgarski car Simeon Veliki (893-927) in sicer leta 917 s sedežem v Preslavu. Carigrajski patriarhat je to potrdil šele leta 927. Ko je Bolgarija (premagana od Bizanca) izgubila svojo politično samostojnost, je bil bolgarski patriarhat ukinjen in ponovno vključen v carigrajskega. To se je zgodilo leta 971.

Ko se je Bolgarija politično osvobodila, je zopet nastalo vprašanje obnove cerkvene samostojnosti. V takih primerih so se vladarji pogosto obračali v Rim s predlogom za »zedinjenje« v pravem smislu besede, ker je po letu 1064 že bila shizma-ločitev. Najbolj znano je dopisovanje med carjem Kolojanom in papežem Inocentom III. To je pripeljalo leta 1204 do sporazuma in »zedinjenja«, kar pa je trajalo samo do leta 1232. Politični razlogi so ponovno odtrgali bolgarski (sedaj v Trnavi od leta 1204 do 1393) patriarhat od edinstva z Rimom in ga zblížali s Carigradom. Po turški okupaciji je bil s sultanovim dekretom trnavski bolgarski patriarhat ukinjen in leta 1393 vključen v ohridsko arhiepiskopijo, ki je dobivala od časa do časa naslov patriarhata. To je trajalo do leta 1767, ko so Turki ukinili še to samostojno cerkveno pokrajino (leto dni poprej so ukinili srbski patriarhat in ga vključili v carigrajskega) ter izročili carigrajskemu patriarhu.

Ohridski arhiepiskopi niso gojili take sovražnosti nasproti papeštvu kakor je to bilo v Ca-

rigradu. Nekateri arhiepiskopi - patriarhi so celo formalno priznavali papežev prvenstvo in zedinjenje. Zato se je zlasti v Makedoniji ohranil duh krščanske širokogrudnosti in smisel za cerkveno zedinjenje vse do naših dni. Simbol tega je slavna freska sv. Petra — temelja Cerkve v ohridski cerkvi sv. Klimenta.

Že v ohridski arhiepiskopiji - patriarhatu so bili škofje največkrat Grki, ki so uvažali grški jezik v administracijo in liturgijo, vendar se je slovanska liturgija pretežno obdržala v navadnih župnijskih cerkvah. Po ukinitvi ohridske arhiepiskopije pa je grško nasilje postajalo vse močnejše — v veliko nezadovoljstvo naroda. Med grško hierarhijo in slovanskimi nižjimi duhovniki in verniki je nastajal jez nezaupanja — in želja po osamosvojitvi — to je po obnovitvi samostojne cerkvene organizacije — patriarhata.

ZELJA PO OSVOBOJENJU

Zasužnjeni balkanski narodi so se pogosto dvigali proti turškemu nasilju za osvoboditev. Čim bolj se je turška država zaradi notranjih razdorov slabila, tem bolj se je dvigala samozavest in želja po svobodi. Balkanski pravoslavni narodi so v duhu svojih tradicij smatrali, da gresta cerkvena in politična svoboda skupaj — nedeljivo. Saj ko so ukinili nacionalne Cerkve in jih podredili carigrajskemu patriarhatu je padla tudi politična samostojnost — in to z dekretom turškega sultana.

V Bolgariji, oz. med Bolgari, se je pokret razvil posebno močno sredi 19. stoletja. V Turčijo je prihajalo vedno večje število katoličanov: diplomatje, trgovski zastopniki, strokovnjaki, ki jih je turška vlada vabila, da bi modernizirala upravo in armijo. Zaradi tega so v glavnih mestih nastale katoliške »misije« s katoliškim duhovnikom in ponekod tudi s posebnimi katoliškimi šolami. V te šole so radi pošiljali svoje otroke tudi nekatoličani, pa celo muslimani. Ker so jih vodili povečini francoski misijonarji, zato so se otroci naučili še francoščine, kar so takrat vsi zelo cenili. A preko teh katoličanov in misijonarjev so bili nehote opozorjeni na katoliško Cerkev in njeno vlogo v svetu voditelji gibanj za narodno osvoboditev.

V Carigradu so odigrali posebno vlogo, pozitivno v tem pogledu, zedinjeni Armenci, ki so po velikih tragedijah uspeli ustvariti svojo cerkveno organizacijo s svojim patriarhom na čelu s sedežem v Carigradu. To je bilo za pravoslavne, ki so bili zelo občutljivi za svoj obred in

obredni jezik, konkreten dokaz, da so v katoliški Cerkvi kljub edinstvu lahko različni obredi, a obenem moralna in materialna pomoč katoliških dežel.

Bolgari so imeli v Carigradu številno kolonijo kulturnih in bogatih ljudi, ki so bili zelo zavzeti za politično in versko osvoboditev bolgarskega naroda. Najprej so hoteli zediniti narod v samostojni narodni Cerkvi, z lastno, narodno hierarhijo, da bi tako zrasla narodna zavest, ki bi v ugodnem trenutku pripeljala tudi do politične svobode. Pri carigraskem patriarhu so skušali doseči najprej, da bi bili imenovani v bolgarskih škofijah bolgarski škofje (episkopi), a zatem da bi dobili avtonomno cerkveno upravo. Patriarh se ni hotel o teh stvareh niti razgovarjati. Upornejše bolgarske duhovne osebnosti je patriarh enostavno interniral in tako onemogočil njihovo delovanje. Vse to se je vršilo sporazumno s turškimi oblastmi, kar je seveda podžigalo nezadovoljstvo in nezaupanje do patriarhata.

NA POTU K ZEDINJENJU

Inteligentnejši Bolgari so začeli v svojih krožkih poudarjati, da je bila v začetku Bolgarija v dobrih odnosih z rimsko Cerkvijo ter da se mora prav papeštvu zahvaliti za nekdanjo samostojnost. Naj se ponovi poiskus zedinjenja z Rimom, da se tako doseže cerkvena in politična samostojnost.

Pravoslavni in nacionalistični krogi danes radi poudarjajo, da je bila pri tem delu aktivna in odločujoča »katoliška propaganda«. Posebej obtožujejo francoske lazariste v Solunu in Carigradu, a deloma tudi zedinjenega armenskega patriarha v Carigradu A. Hasuna ter papeškega delegata msgr. Brunonija. Resnica pa je povsem drugačna: s katoliške strani se je v usodnem trenutku premalo storilo. Prepuščalo se je vse slučaju in samoiniciativnosti, namesto da bi izkoristila ugodni trenutek za zedinjenje kot dar božje previdnosti.

Med carigraskimi Bolgari je bil posebno aktiven Dragan Cankov, rojen v Svištovu, človek s široko izobrazbo in zelo spoštovan. Nekaj časa je študiral tudi na Dunaju. Tako je spoznal katoliški svet. Bil je duša gibanja za svobodo bolgarskega naroda. V ta namen je z velikimi težavami osnoval v Carigradu bolgarsko tiskarno in začel izdajati časopis »Bolgarija«. Prva številka je izšla 28. marca 1859. Pri tem listu je sodelovalo več mladih učiteljev in intelektual-

cev. Imel je namen tiskati tudi šolske knjige za bolgarske (seveda takrat samo cerkvene) šole.

Pokojni bolgarski patriarh Kiril, ki je napisal obširne razprave o »katoliški propagandi v Bolgariji«, z ene strani hoče prikazati Cankova kot orodje katoliške propagande, z druge strani pa mora priznati, da je Cankov »potrošil celokupno ogromno dediščino za nakup tiskarskih strojev in črk«. Res pa je, da so pozneje, ko je »bolgarska unija« bila že »dejstvo«, finančno pomagali misijonarji pri izdajanju lista in knjig.

Zanimivo je, da so v Makedoniji, v mestecu Kukuš, iz istih razlogov že junija 1859 Makedonci sami proglasili zedinjenje in pozvali francoske lazariste iz Soluna, da jim pomagajo pri duhovni obnovi in cerkveni organizaciji. V Makedoniji je šlo vse bolj naravno, iskreno in iz pravih pobud! Samo zaradi nemarnosti katoliškega ozadja, zaradi nasilja in pohujšanja pozneje tako cvetočega in krasno se razvijajočega zedinjenja, je to kaj kmalu doživelo skoro popolno uničenje.

Iz Carigrada so rodoljubi širili s pomočjo tiska v notranjost Bolgarije, med mlajše intelektualce (posebej učitelji so bili aktivni), med duhovnike in redovnike, pa seveda tudi med laike, idejo in zamisel cerkvenega zedinjenja s katoliško Cerkvijo.

Posebno koristno vlogo v razbijanju predsodkov proti katoliški Cerkvi (predsodki so nastajali skozi stoletja, a Grki so jih razpihovali in povečavali) so imeli bolgarski koledarji, ki jih je tiskal navdušeni apostol zedinjenja Dragan Cankov. Prvi je izšel l. 1857. V njem je z zgodovinskimi podatki odstranjeval vzhodne predsodke proti katolicizmu. V koledarju za leto 1859 je objavil znamenito poslanico papeža Janeza VIII. (872-882) Bolgarom.

Dragan Cankov je zaprosil za pomoč francoski zavod, ki so ga vodili lazaristi v Carigradu, v kraju Bebek. Tamkaj se je šolalo precejšnje število mladih Bolgarov iz Carigrada in domovine. Prav zanje so izdali razne praktične knjige, ki naj bi jim katoliško Cerkev in Evropo pokazale v pravi luči in razpršile razne predsodke. Zelo naklonjena zedinjenju sta bila bolgarska škofa Ilarion in Avksentij (ki pa se ni sta pozneje pridružila končni odločitvi) in prav tako večje število duhovnikov in redovnikov.

Bolgari so imeli v Carigradu svojo nacionalno cerkev, kjer so se redno zbirali in posvetovali. Jasno, da niso bili prav vsi navdušeni za cerkve-

no zedinjenje, za priznanje papeža za vrhovnega poglavarja Cerkve. Vzrok je bil navezanost na tradicijo, pa tudi strah pred »latinizacijo«, s katero so grkofili močno strašili in se pri tem sklicevali na dogodke iz križarskih vojn. Tragika je bila posebno v tem, da s katoliške strani ni bilo nobenega slovanskega duhovnika, ampak samo Francozi in Armenci. Ti se kljub najboljši volji in izredni požrtvovalnosti niso mogli tako uživati v duševno razpoloženje in potrebe Bolgarov, kot bi to lahko storil nekdo od Slovanov, po jeziku in duhu njim veliko bližji.

POGOJI ZEDINJENJA

Zanimivo je, da srečujemo v dokumentih dogovorov za zedinjenje z bolgarske strani iste probleme, kakršne najdemo v razgovorih nekdanjih bolgarskih vladarjev (posebej Kolojana) in papežev. Bolgari zahtevajo, da se jim zagotovi popolna cerkvena avtonomija z lastnim patriarhom in domačimi škofi, vzhodni obred in slovanski liturgični jezik, kakor tudi posebnosti v liturgičnih obredih. A oni zato priznajo vrhovno oblast papeža, edinstvo v katoliški Cerkvi in katoliško veroizpoved.

Da bi imeli sposobne in odgovarjajoče duhovnike, so prosili, da se ustanovi v Carigradu posebno bogoslovje za bolgarske kandidate, a bolj sposobni naj bi pozneje odšli na rimske teološke šole.

Poudarjali so potrebo po dobrih verskih knjigah, posebno pa obširnejši cerkveni zgodovini. Dalje so zahtevali cerkvene katoliške šole za dekleta.

Vse to je terjalo velika denarna sredstva, ki naj bi jih prispeval Rim.

Bolgarski predstavniki, ki so jih vodili v glavnem politični interesi, so še prosili, da se katoliška Cerkev nekako obveže, da bo posredovala pri »katoliških državah«, da bodo zaščitile »nove« katoličane — zedinjene Bolgare, v primeru potrebe, nasproti turškim oblastem. Takrat so namreč, vsaj v Carigradu, poslaniki in konzuli zahodnih držav imeli velike privilegije in možnost posredovanja.

Seveda ta »unijatska« akcija ni ostala brez nasprotovanj. Predvsem se je protivil carigradski patriarhat, ki bi s tem izgubil na svojem ugledu, imel bi pa tudi materialno škodo, ker so mu morale posamezne škofije veliko prispevati.

Na razne obtožbe, češ da to gibanje škoduje edinstvu naroda in njegovi borbi za osvobodite-

tev, je Cankov v časopisu »Bolgarija« duhovito odgovarjal, da vsi želijo, naj se ves bolgarski narod zedini, a z zedinjenjem narod ne bo prenehal biti bolgarski. Nasprotno, kot član vesoljne Cerkve bo imel izdatno moralno in materialno podporo v svojem stremljenju za osvoboditev in kulturni dvig. Prav zato se je Cankov zelo zavzemal za socialno pravičnost ter nastopal proti vsaki zlorabi in izkoriščanju s strani bogatašev.

Zakulisno borbo proti temu gibanju je vodila carska Rusija preko svojega poslanika v Carigradu in konzulov v bolgarskih mestih. Rusija ni podpirala stremljenja za politično in cerkveno osamosvojitve in osvoboditev Bolgarije, še manj seveda za zedinjenje Bolgarov s katoliško Cerkvijo (saj so v Rusiji nasilno likvidirali v mnogih krajih zedinjene — »unijatske« škofije), ker je želela sama zasesti Bolgarijo in tako doseči Carigrad, kar je bila stara želja ruskih vladarjev, pa tudi ruskih patriarhov, ki so sebe proglasili za zakonite naslednike »ekumenskega carigradskega patriarha«, češ da so oni »tretji Rim« in torej središča krščanstva.

V letih 1859-1861 so neprijatelji zedinjenja razvili pod pokroviteljstvom Rusije in carigradskega patriarhata ostro borbo proti zedinjenju in katoliški Cerkvi. V tem sta sodelovala dva bolgarska časopisa v Carigradu, »Dunavski lebed« in »Carigradski vestnik«; izdali so tudi več posebnih publikacij, v katerih so napadali papeštvo in katoliško Cerkev. Te brošure in knjižice so govorile o inkviziciji in strupeno napadle papeža.

ARHIMANDRIT JOSIF SOKOLSKI

Dragan Cankov, zdravnik dr. Mirkovič in še drugi poborniki za zedinjenje so medtem iskali primernega kandidata za prvega zedinjenega bolgarskega škofa. Med pristaši je bilo večje število bolgarskih pravoslavni duhovnikov, ki pa niso mogli priti v poštev, ker so bili poročeni, kakor je dovoljeno v vzhodni Cerkvi. Skofovskega kandidata morajo vedno iskati med redovniki (monahi). A med temi je bilo malo pristašev zedinjenja, pa tudi sicer niso bili primerni. Našli so končno dva kandidata, dva igumana (starešina samostana, kar odgovarja približno našemu priorju): Makarija in Josifa Sokolskega. Prvi je bil v vsakem pogledu boljši, bolj duhoven in bolj kulturn, toda Cankov in njegovi somišljeniki so se odločili za Josifa Sokolskega, v upanju, da bodo tako oni tisti, ki bodo imeli vso

Josif Sokolski - prvi zedinjeni škof

situacijo, cerkveno in politično, v svojih rokah. Iguman Makarij se jim je zdel preveč duhoven, premalo politično ambiciozen — in preveč samostojen. Morali so ga sicer v začetku sprejeti kot duhovnega voditelja nove cerkvene skupnosti (prounijatska grupa) v Carigradu, a so se zakulisno dogovorili z Josifom Sokolskim, da bodo njega predložili v Rim za prvega zedinjenega bolgarskega verskega poglavarja.

Zakaj je bil iguman Josif Sokolski carigrajskim bolgarskim »aktivistom« bližji in dražji? Te so vodile v prvi vrsti politične pobude in narodnostni interesi. Vera jim je bila (razumljivo v duhu nacionalnih Cerkva) predvsem sredstvo za doseg nacionalne svobode.

Josif Sokolski je bil sin oglarja (rojen verjetno okrog leta 1785 v Gabrovu). Zaradi očetovega poklica je mladost preživel v planinskih gozdovih, a pozneje je bil pastirček pri bogatih ljudeh. Ko je odrasel, je po zgledu »hajdukov«, ki so se borili posamezno ali z majhnimi četami proti grabežljivim in nasilnim turškim oblastnikom, tudi sam odšel »hajdukovat«. Planine je bil vaje od mladosti. Napadal je bogate nasilne turške oblastnike in jim jemal denar, ki so ga krivično iztisnili od »krščanske raje«.

Po desetih letih hajdukovanja je padel Turkom v roke in ti so ga obsodili na 20 let zapora v maloazijski Anatoliji. Po trinajstih mesecih zapora mu je uspelo pobegniti ter se vrniti v domovino. Seveda je bilo to združeno z mnogimi nevarnostmi in s hajduškimi podvigi.

Po vrnitvi v domovino (seveda še vedno pod turško okupacijo) je postal redovnik (monah) in kot tak dobil ime Josif, medtem ko je bilo njegovo krstno ime Ivan. O tej dobi nimamo točnih podatkov. Poznamo pa za redovnika ne navadno zgodbo. Josifu so dali nalogo, da sezida nov samostan. Ali odkod denar? Ljudje so bili zelo ubogi zaradi velikih dajatev turškim oblastnikom. Josif je tedaj organiziral hajduško četo ter odvezal denar turškim oblastnikom, ko so ti nasilno pobirali »davke«. Nekoč je njegova četa padla v zasedo in pred Josifom je stal močan »Arapin« z jataganom (posebne vrste sablja). Anekdota pripoveduje, da je iguman Josif, ko je ostal sam, vsi so se razbežali, iz oči v oči z močnim vojakom, zagrabil svojo sabljo ter z močnim udarcem razsekal nasprotnika na dva dela — in srečno pobegnil. To se je baje zgodilo l. 1817.

Po mnenju nekaterih se je to zgodilo, še predno je postal monah ter ga je prav nemirna vest pripeljala v samostan, da bi za to ubijavstvo delal pokoro.

Kot redovnik je začel novo življenje v Trojanskem manastiru. Potem je romal na sveto goro Atos, a ko se je vrnil z romanja, je zaradi nesporazuma s sobratmi odšel s somišljenikom ter se začasno naselil v skalnatih votlinah v planini nad vasjo Gabrovo ter tamkaj sezidal nov samostan z denarjem, ki ga je imel skritega od nekdanjega hajdukovanja. Ta samostan se imenuje »Sokolski«, pa je po njem tudi njegov graditelj dobil priimek. Grškemu škofu v bolgarskem mestu Trnovo je bil o. Josif sumljiv, zato ga je preganjal. A Josif, četudi preprost redovnik, je imel visoka stremljenja. Večkrat je poudarjal, da bi rad postal škof (episkop). Ta njegova slabost je bila dobro znana Cankovu, pa jo je izkoristil v svoje namene.

O. Josif je resnično želel zedinjenje s katoliško Cerkvijo, četudi drži, da so njegove prve pobude bile politične in celo osebne (škofovska čast) narave. Saj o teoloških razlikah pri svoji pomanjkljivi teološki izobrazbi pač ni imel prave predstave. Tako je torej o. Josif Sokolski prišel v Carigrad in se priključil krogu navdušenih »unijatov«.

ZEDINJENJE

Ker je ruska protipropaganda postajala vse bolj močna in s pomočjo carigrskega patriarhata tudi nasilna (internacija bolgarskih narodnih duhovnikov), so Cankov in somišljeniki želeli čimprej doseči javno in formalno zedinjenje. S katoliške strani ni bilo nobenega pritiska, niti ne posebne zavzetosti.

Grupo pobudnikov za cerkveno zedinjenje je zelo razburil grški vladika v bolgarskem mestu Varni, ki je ukazal internirati bolgarskega duhovnika Dimitrija iz Balčika. Ta je pobegnil, se skrnil pri francoskih lazaristih v Carigradu ter se zedinil s katoliško Cerkvijo.

V Carigradu je bil pri bolgarski cerkvi bolgarski pravoslavni škof Ilarion Makariopolski, ki je bil sicer naklonjen unionističnemu pokretu, ali se sam ni mogel za to odločiti. Bil je proti vsaki prenačlenosti in je zahteval resno pripravo. Škoda, da ga niso poslušali.

Na velikem zboru bolgarske skupnosti v Carigradu 11. decembra 1860 so zbrani zvedeli od pravoslavnega vladike Ilariona Makariopolskega, da ni nobene nade za rešitev bolgarskega cerkvenega vprašanja, ker patriarhat odbija vse predloge. Takrat so sklenili, da gredo čimprej k predstavniku katoliške Cerkve s prošnjo za zedinjenje. Ker je episkop Ilarion dokončno zaradi bolezni in načelnih razlogov odklonil, da bi vodil pogajanja za zedinjenje, sta zadevo prevzela Dragan Cankov in zdravnik dr. Mirkovič z nekaterimi drugimi prijatelji.

Bila je nedelja 18. decembra 1860 (stari koledar; po novem 30. decembra 1860). Množica Bolgarov (po zanesljivih podatkih jih je bilo 120, a v imenu 2.000 drugih) se je iz bolgarskega centra napotila k carigraskemu katoliškemu apostolskemu vikarju Brunoniju. Med duhovniki sta bila dva igumana: o. Makarij in o. Josif Sokolski. Niso bili v tej delegaciji samo Bolgari iz Carigrada, ampak tudi večje število iz bolgarskih mest in župnij, pa tudi vsi trije duhovniki iz carigrajske bolgarske cerkve.

Delegacijo je poleg nadškofa (papeževega delegata) Brunonija dočakal tudi armenski katoliški patriarh Antonij Hasun, več škofov in duhovnikov latinskega in vzhodnih obredov. Trenutek je bil zares slovesen.

Na nadškofovo vprašanje, kaj delegacija želi, so arhimandriti Makarij in Josif, laiki Cankov in dr. Mirkovič izročili pismeno prošnjo, naslovljeno papežu — pisano v francoščini. Prebral jo je laik Hristo Baklidov iz Kazanluka v Bol-

gariji. V tej prošnji izjavljajo, da se bolgarski narod želi vrniti v naročje katoliške Cerkve; papež naj mu odobri domačo cerkveno hierarhijo, ki so jo Grki uničili, vzhodni obred in slovanski liturgični jezik. Laik Hadži Mina Pašov je v grškem jeziku dodal, da delegacija prosi nadškofa Brunonija in patriarha Hasuna, da priporočijo to prošnjo v Rimu pri papežu Piju IX., a da obenem posredujejo pri Visoki Porti (turški vladici), da bi priznala na novo ustanovljeno cerkveno organizacijo kot javnopravno, z vsemi pravicami, ki jih uživajo druge priznane verske skupnosti.

Poseben protokol s to izjavo so podpisali vsi prisotni. S tem je bila formalno ustanovljena zedinjena bolgarska Cerkev. To so potrdili z zahvalno pesmijo v katoliški katedrali.

Ze naslednjega dne je patriarh Hasun predložil Visoki Porti prošnjo bolgarskih zedinjenih katoličanov in zaprosil za službeno priznanje. Še isti dan je bilo izdano potrebno odobrenje.

Da ne bi bilo sporov zaradi bolgarske pravoslavne cerkve, v kateri so ostali tisti Bolgari, ki so pod vodstvom vladike Ilariona ostali pri starem, so zedinjeni v naglici, v roku šestih dni,

Skof Epifarij Šanov

preuredili veliko poslopje, ki jim ga je bil daroval neki katoliški Armenec, za svoje nove bogoslužne prostore, kjer bi lahko v miru vršili svoje verske dolžnosti.

Papež Pij IX. je s pismom od 24. januarja 1861 potrdil zedinjenje in obljubil, da bodo zedinjeni dobili lastno hierarhijo in ohranili svoj obred in običaje, kakor je bilo to načelno povedano že v okrožnici iz leta 1848.

Škof Strossmayer je ponovno pisal zedinjenim Bolgarom ter jim čestital v nadi, da bo to narodu v veliko korist. Obvezal se je, da bo vzdrževal nekaj bolgarskih študentov na šolanju v Zagrebu.

RUSKO NASPROTOVANJE

Proglasitev bolgarske unije je ruske diplomate zelo iznenadila. Ruski poslanik v Carigradu knez Lobanov se je povezal s pravoslavnimi Bolgari, katerim je dajal lepe nagrade, da bi skupno nastopili proti zedinjenju.

Že 22. decembra 1860 (stari koledar) so pravoslavni sklicali pri bolgarski pravoslavni cerkvi zborovanje, kjer so ostro obsodili »unijo« in njene stvaritelje. Posluževali so se znanih argumentov, češ da so prvoborci »unije« podkupljeni.

Na novo leto (po starem koledarju, ki so se ga takrat v Carigradu vsi pravoslavni držali) 1861 je v isti cerkvi govoril Burmov. Pokojni bolgarski pravoslavni patriarh Kiril piše, da se je Burmov poslužil vseh očitkov, ki so jih pravoslavni iznašali proti katoličanom (posebej o jezuitih) ter tako napovedal boj proti zedinjenju s katoliško Cerkvijo, češ da to znači odpad od vere in izdajo narodnosti. Ni izbral izrazov, da bi čimbolj osramotil »zedinjene«: papisti, heretiki, prodane duše, odpadniki, pavlikijanci...

V bolgarskih pravoslavniških časopisih so te obtožbe neprestano pogrevali in po imenu napadali zedinjene, da bi jih onemogočili v javnosti. Napadali so tudi slovanske katoliške narode (Čehe, Poljake, Hrvate, posebej škofa Strossmayera...), češ da sejejo razdor med bolgarski narod, ker so se v onih krogih pojavile pohvale unionističnemu gibanju.

Ruski poslanik je nastopil pri turških oblasteh, naj onemogočijo organizacijo zedinjenih Bolgarov, in je obenem z vsemi ruskimi konzuli po bolgarskih mestih iskal stikov z uglednimi Bolgari ter jih z raznimi obljubami pridobival proti uniji. Posebno aktiven je bil ruski konzul v Plovdivu, N. Gerov, ki je obljubljal

pravoslavnim Bolgarom, če vztrajajo v pravoslavju veliko carsko materialno in moralno pomoč.

Razumljivo je, da je taka vsestransko dobro organizirana akcija preplašila mnoge kandidate zedinjenja, posebej ker so se bali, da se s tem odpovedujejo svoji veri in narodnosti. Zato so voditelji zedinjenja naslovili na bolgarski narod obširen poziv, v katerem so pojasnili pomen, smisel in cilj cerkvenega zedinjenja, obenem pa tudi poudarili svoje odločno stališče za ohranitev domače hierarhije, liturgije in običajev.

IZVOLITEV NADŠKOFA

Voditeljem unionističnega gibanja je bilo veliko na tem, da bi bil prvi bolgarski zedinjeni nadškof v njihovih rokah kot politično orodje. Zato niso želeli arhimandrita Makarija, ki je bil tedaj priznan kot nekak duhovni voditelj zedinjenih Bolgarov. Bil je inteligenten, samostojen in zanje preveč cerkven. Zato so se odločili za arhimandrita Josifa Sokolskega, ki so ga preprosti ljudje zaradi njegovega nekdanjega junaštva in bojov s Turki bolj cenili. Na zvit način so dobili od papeške delegacije obljubo, da bo Sv. sedež potrdil kandidata, ki ga bo narod predložil. Da bi papeška delegacija ne odbila Sokolskega kot kandidata za prvega zedinjenega bolgarskega nadškofa zaradi starosti (bil je takrat star že 75 let) ali slabega zdravja, so v predlogu trdili, da je star 65 let.

Izvolitev, kakor vidimo, ni temeljila na nadnaravnih razlogih in ni bila iskrena, zato ni čudno, da ni imela božjega blagoslova. Vrednejšega in sposobnejšega o. Makarija je to seveda užalilo in oddaljilo od zedinjenja.

SKOFOVSKO POSVEČENJE

Da bi pokazal posebno naklonjenost tej mladi in maloštevilni skupnosti, je papež Pij IX. sklenil, da bo osebno posvetil prvega zedinjenega bolgarskega nadškofa. Organizatorji so sicer želeli imeti takoj patriarha, a v Rimu so sklenili, naj bo za začetek samo nadškof. Papež je izjavil, da jim bo priznal patriarha, če bo vsaj pol milijona zedinjenih Bolgarov.

Nadškofovski kandidat je odpotoval s številnim spremstvom iz Carigrada v Rim na francoski ladji. Prispeli so v Rim 22. marca 1861. Sprejeli so jih zelo slovesno in radostno, najprej prefekt kongregacije za širjenje vere, in 26. marca tudi papež Pij IX. Dogovorili so se, da se posvečenje izvrši v nedeljo 2. aprila 1861.

Nastale so velike težave, ker Sokolski ni znal nobenega jezika, a tudi brati je znal samo cirilico. Morali so mu vso liturgijo po glagolskem misalu napisati s cirilico, prav tako tudi predpisano vero, zaprisego... Imeli so s Sokolskim težave tudi zaradi hrane, ker se je strogo držal svojih samostanskih predpisov za postni čas. Celo zaradi tonzure, ki je bila predpisana, so nastale težave. Ni ga bilo lahko prepričati, da vse to ni proti »veri očetov«.

Končno ga je papež posvetil v škofa. Novi nadškof je bil ves blažen, saj je dosegel, o čemer je nekdanj sanjal. Papež je priredil slavnostno kosilo, na katerem je bilo veliko odličnih gostov. Tudi večno mesto s številnimi cerkvami je napravilo močan vtis na preprostega redovnika.

Novi nadškof je želel, da se čimprej vrne med svoje verne in da nastopi svojo službo. Zato je 14. aprila bil že v Carigradu. Narod ga je navdušeno sprejel, ker je videl v tem zarjo lepših in srečnejših dni. Mnogi odpadniki so se zopet vrnili.

Po intervenciji francoskega poslanika (a na prošnjo papeškega delegata in lazaristov) je sultan Abdul Hamid izdal poseben dokument (berat), s katerim je bil nadškof Josif Sokolski priznan za verskega poglavarja zedinjenih Bolgarov. S tem dokumentom je imel posebne privilegije, zagotovljeno varnost in svobodo delovanja za organizacijo cerkvenih občin — župnij.

Zedinjeni Bolgari in katoličani so bili presrečni zaradi zedinjenja, a tudi nasprotniki zedinjenja niso spali. Pod vodstvom ruskega poslanika so začeli rovariti, da bi docela zatrli bolgarsko zedinjeno Cerkev. Naklep so izpeljali z zares peklensko prefriganostjo. Pri vsej tej akciji je nehoti in nevede pomagal sam Sokolski, ki se je vse preveč zavedal svoje časti in oblasti, pa je po zgledu grških škofov med Bolgari postal »strah in trepet« za vse; pravi vzhodnjaški despot.

RUSKE INTRIGE

Ruski poslanik je dobil izvrstnega pomočnika v osebi spretnega agenta Najdena Gerova, velikega sovražnika zedinjenja. Ta se je znal prikupiti Sokolskemu in je imel z njim pogoste zaupne sestanke. Častiteljnemu starcu je ta spretni Bolgar pripovedoval, kaj vse bi lahko postal. V Carigradu, pri tem majhnem številu vernikov, nima kaj posebnega pričakovati, v Rusiji pa bi bilo drugače: tam so številni zedi-

Skof Rafail Popov (1830-1876)

njeni Rusi, Ukrajinci, ki nimajo škofa. Od ruskega carja bo prejel veliko materialno pomoč... Za to se Sokolski ni navdušil.

Ko niso mogli ujeti Sokolskega na to vabo, so si izmislili drugo. Nastopil je F. R. Slavejkov, bolgarski poverjenik za vračansko in sevlievsko okrožje. Obiskoval je starega nadškofa ter ga obsipaval z vsemi mogočimi pohvalami in častnimi naslovi. Končno mu je zaupal, da prihaja v posebni misiji kot zastopnik predstavnikov bolgarskega naroda, ki bi ga radi v imenu celega bolgarskega naroda izbrali za svojega patriarha, ki prosijo za tajni sestanek v mestnem delu Bjujuk-dere. Njih je 30 po številu in bodo prinesli svoja pooblastila in še pisma dveh škofov (Ilariona in Avksentija) s prošnjo za zedinjenje, nadškof naj prinese s seboj vse dokumente o škofovskem imenovanju in zedinjenju, da bo ta sestanek zares svečan in služben.

Josif Sokolski je kar žarel od veselja ob misli, da bo kar naenkrat postal poglavar velike družine — in patriarh. Prvi patriarh obnovljenega bolgarskega patriarhata.

Nadškof se v svoji naivnosti ni posvetoval z

Škof Mihail Petkov

nikomer od svojih sodelavcev, zbral je vsa odličja in insignije ter dokumente ter skrivaj odšel na sestanek. O tem ne bi nič vedeli, da ni tega objavil pozneje sam pomočnik Slavejkova m. Radivoev (Objavljeno v knjigi: Vreme i život Ilariona, Sofija, 1912).

Z ZVIJAČO UGRABLJEN

Dogodilo se je to 6. junija 1861. Sokolski je prispel v pristanišče. Ker so se delegati baje malo zadržali, so mu predlagali kratek izlet z ladjico ruskega poslanika, ki je bila tamkaj zasedrana. Tudi tej prevari je nadškof nasedel. Odpeljali so se iz pristanišča in se približali veliki ruski vojni ladji. Slavejkov je nadškofu opisoval ladjine zanimivosti in mu predlagal, da si ladjo ogledajo. Nadškof, preprost radovednež, je na to pristal. Tedaj se je »spomnil«¹ Slavejkov, da je potrebno posebno dovoljenje ruskega poslanika. Vrnili so se na poslaništvo, kjer jih je sam poslanik ljubeznivo sprejel. Rekel je, da bo izdal dovoljenje. Nadškofu je svetoval, naj za kratek čas svojo gornjo — nadško-

fovsko — obleko pusti na poslaništvu, vzame pa naj na posodo od duhovnika v poslaništvo navadno duhovniško obleko, da bi ne preveč padel v oči posadki. Tudi na to je pristal naivni nadškof. Celo vzhodni škofovski znak — panagijo, ki ga je dobil od papeža, je pustil na poslaništvu. Le škofovski križ (na vzhodu to ni škofovski, ker ga dobijo tudi nižji kot odlikovanje) je obdržal.

Na vojni ladji so jih lepo sprejeli. Ladjica je takoj odplula, vojaška ladja pa je dvignila sidra in odplula proti Odesi. Tako je prvi zedinjeni bolgarski nadškof postal ujetnik ruske države in pravoslavne Cerkve.

Slavejkov se je iz Odesa takoj vrnil. Po nekih zatrdilih je prejel od ruskega poslanika v nagrado 17.000 rubljev. Ruski poslanik v Carigradu je za ta »herojski«² podvig dobil visoko carsko odlikovanje — red sv. Ane z zvezdo.

Ubogi, prevarani nadškof Sokolski je bil začasno interniran v Odesi. Moral je stanovati pri nekem tamkajšnjem Bolgaru, trgovcu Rašejevu, po rodu iz Gabrova. Policija je strogo nadzirala nadškofovo kretanje. Ostal je tamkaj 22 dni.

Sporazumno z rusko pravoslavno Cerkvijo je bil Sokolski potem poslan v internacijo v Kijev, in sicer v slavni samostan »Kijevsko-pečerska lavra Vnebovzvetja Marijinega«³.

Na vprašanje francoskega poslanika v Moskvi, kaj je z Josifom Sokolskim, je ruska vlada službeno odgovorila, da je umrl.

V PRAVOSLAVNEM SAMOSTANU

Kijevski samostan in tamkajšnja nadškofija sta v zgodovini katoliške Cerkve dobro znani. Saj je tamkaj cvetelo versko življenje — in tudi zedinjenje je bilo doseženo, akoravno za kratek čas.

Zanimivo je, da se iz redkih dokumentov ne more trditi, da bi ruska vlada ali ruski Sveti sinod vršila pritisk na nadškofa Sokolskega, da bi formalno odpadel od katoliške vere. Njim je bilo dovolj, da so novonastalo kotoliško skupnost »obglavili«⁴ in jo s tem skoro popolnoma uničili.

Iz carske blagajne je nadškof dobival posebno denarno pomoč, a samostan mu je dajal hrano. Njegova pisma niso nikdar prišla naslovljencem v roke. Cenzura je vse prestregla. Edina zveza z zunanjim svetom so bili posamezni Bolgari, ki so prebivali v mestu ali potovali skozi mesto. Bilo je tudi nekaj dijakov iz Bolgarije, ki so se tamkaj šolali. Ti so ga večkrat obiskali,

a starec jim je dajal od svoje »penzije« denarno pomoč.

Ker je njemu, sinu planin, bilo težko prebivati stalno v samostanski celici, so mu iz zdravstvenih razlogov dovolili, da se je naselil na bližnji pristavi, kjer je zasadil vinograd in ga sam obdeloval — seveda za samostan. Postavil si je tamkaj tudi kapelico. Samo čez zimo se je vračal v samostan, v skupnost.

ZLORABA

V Galiciji in Ukrajini je bilo večje število zedinjenih Ukrajincev, imenovanih grkokatoličani ali unijati. Ruska oblast jih je preganjala, tako da je med njimi veliko število pravih mučencev.

Kijevska Cerkev je ohranila Ciril-Metodovega duha krščanske širokogrudnosti in občestvenosti, zato je razumljivo, da je slavni kijevski metropolit Izidor Kijevski na Florentinskem koncilu leta 1438 podpisal dekret o zedinjenju in je potem moral zapustiti svojo zemljo. Umrl je zaslužen za vesoljno Cerkev v duhu svetosti. Pozneje je znana Brest-litovska unija (1595), ko se je veliko število Ukrajincev, Rusinov (Galičanov) zedinilo s katoliško Cerkvijo. Pri delitvi Poljske je prišlo pod Rusijo kakih 12 milijonov zedinjenih katoličanov. Ta delitev je bila leta 1772. Od takrat se je začelo strašno preganjanje teh katoličanov. Mnogi so bili preseljeni v oddaljene kraje, celo v Sibirijo, drugi pa so trpeli v zaporih. V času bivanja Sokolskega v Kijevu, je bilo v Rusiji še kakih tri in pol milijona vzhodnih katoličanov.

Ena od škofij, ki je bila v tem času hudo ogrožena, je bila holmska škofija (eparhija). Carska oblast je izgnala skoro vse duhovnike s škofom vred iz države in postavila za upravitelja škofije odpadnika, ki naj bi pripravil narod na formalni in »prostovoljni« odpad od katoliške Cerkve. Da bi vernike lažje pridobili za odpad, so si izmislili novo prevaro.

Ruska oblast je dobro vedela, da se bodo tamkajšnji verniki upirali duhovnikom, ki bi jih posvetili ruski pravoslavni škofje. Zato so napravili peklenški načrt: te izdajalske duhovnike naj posveti »unijatski« škof Josif Sokolski. Kaj vse so natvezli nadškofu, je seveda nemogoče ugotoviti. Gotovo je, da so ga prevarili, češ da bo posvečeval unijatske duhovnike in da bo tako javno pontifical (služil arhierejsko bogoslužje). Ubogi nadškof, ki je bil ves čas ujetnik v samostanu, a željan da se kot nadškof pojavi

pred narodom, je ponudbo z veseljem sprejel. Niti sanjal ni, da je žrtev prevare. Tudi ni poznal novomašnikov, pripravljenih, da bodo nastopili proti zedinjenju, za odpad v pravoslavje. Prišepetavali so mu, da mu sam car plača potne stroške in doda še posebno nagrado v višini 1.500 rubljev.

In res je januarja 1872 nadškof Sokolski prišel v Holm. Povsod so ga sprejemali z velikimi častmi. Seveda po carskem ukazu. Dne 27. januarja 1872 je torej starček Sokolski, ne da bi vedel, posvetil 17 kandidatov za duhovnike. Na svečnico je nadškof z novoposvečenimi duhovniki služil slovesno arhierejsko bogoslužje. Ko je izvršil to svojo žalostno in tragično službo, sa je vrnil zopet v svojo internacijo — v kijevski samostan.

Nadškof je moral še enkrat, v novembru istega leta, v Holm, da je posvetil v mašnike še nove kandidate. Tudi tokrat so mu dale carske oblasti lepo nagrado. Pozneje je moral na isto pot, z isto obveznostjo, še dvakrat v Holm. Posvetil je skupno 72 novih duhovnikov, ki so prevzeli mesta pravovernih — izgnanih. A s tem je bila unija v Holmu definitivno likvidirana.

Nadškof Mihail Mirov (1858-1923)

Ko so leta 1875 imenovali za Holm pravoslavnega škofa, je nadškof Sokolski šele uvidel, kako žalostno vlogo je igral. Vendar ni gotovo, koliko se je zavedal svoje krivice. Ve se le, da se je razočaran želel vrniti v Bolgarijo, da tamkaj umre, ali mu niso dovolili.

Zadnje dni življenja je preživel v vinogradu na samostanski pristavi. Tamkaj so ga 29. septembra 1879 našli nezvestnega. Naslednjega dne je umrl. Pokopali so ga preprosto, kot navadnega redovnika, monaha, na samostanskem pokopališču 2. oktobra 1879.

Tako je tragično končalo življenje prvega zedinjenega bolgarskega nadškofa, ki je upal, in z njim toliko drugi, da bo prvi patriarh obnovljenega bolgarskega patriarhata.

Kadarkoli se je v cerkveni zgodovini mešala politika s cerkvenimi zadevami, vedno je bilo tragično — brez božjega blagoslova. Pa še nekaj sledi: če je katoliška večina brezbrizna, še tako lepo in plemenito delo, ki obeta bogate sadove, lahko zamre. Božji načrt zahteva sodelovanje ljudi!

TRAGICNE POSLEDICE

Rusi in protikatoliška stranka med Bolgari so z ugrabitvijo nadškofa Josifa Sokolskega dosegli svoj cilj: vsejali so med nastajajočo versko skupnost zedinjenih Bolgarov nezaupanje, nemir in strah. Bil je to zares hud udarec — strela z jasnega neba. Večina še ni bila utrjena in dovolj poučena v veri, saj jim je unija bila v prvi vrsti sredstvo za nacionalno osvobodjenje. Prvi korak do tega je bil po njihovem mnenju in prepričanju samostojen patriarhat, domača cerkvena hierarhija, da bi tako vsaj v cerkvenem pogledu bili svobodni (osvobodjeni od grškega carigradskega patriarhata in osovraženih grških škofov, ki so jim v cerkvah uničevali slovansko liturgijo in uvajali grško), a to je bil korak tudi do politične svobode, ker so računali, da Turčija že umira.

Ker so Rusi uspeli odpeljati prvega zedinjenega nadškofa, so neutrjeni verniki sklepali v svoji naivnosti, da je Rusija pač vsemočena ter da se njej ne smejo ustavljati. A ker je carska Rusija pravoslavna, da morajo pač ostati pravoslavni.

Zakaj pa je carski Rusiji toliko bilo do tega, da se v Bolgariji ne utrdi zedinjenje? Rusija se je smatrala za zaščitnika pravoslavja, z željo, priti v Carigrad, da bi tako nasledila nekdanje bizantinsko cesarstvo. Moskovski patriarh bi po-

stal resnično patriarh vsega Vzhoda — glava pravoslavja — kot patriarh tretjega Rima. Prav to sklicevanje na »Rim« jasno pove, da je vsa krščanska tradicija edina v tem, da je prvi poglavar Cerkve sv. Peter bil v Rimu in da je poglavarstvo nekako vezano na Rim. Saj ima tudi carigrabski ekumenski patriarh v svojem naslovu, da je »episkop drugega Rima«.

Rusi so se bali, da bi se Bolgarija naslonila na zapadne države, če bi zmagala unija. To pa bi škodovalo njenim načrtom prodiranja na Balkan.

Iz tedanje diplomatske korespondence ruskega poslaništva je razvidno, da so ruski diplomati v vsej akciji proti uniji igrali odločujočo vlogo. Zato so se po ugrabitvi Sokolskega toliko trudili, da bi podkupili druge voditelje unije, predvsem Cankova, ki je imel med zedinjenimi Bolgari največji vpliv.

Zastraševanje, obljube in denar so dosegli, da je v kratkem času število zedinjenih Bolgarov od 60.000 padlo na 4.000. Velik udarec je bil, ko so odpadli arhimandrit Makarij in večina duhovnikov (bivših pravoslavnikov, ki so prestopili največ iz koristoljubja), Cankov in dr. Mirkovič.

Tudi s katoliške strani so izgubili zaupanje v iskrenost pripravljenih in preostalih zedinjenih Bolgarov. Nekateri so morda upali, da se bo Sokolski še vrnil, zato niso smatrali njegovo mesto za nezasedeno, spričo česa ni bilo mogoče predložiti drugega kandidata za verskega poglavarja unije. Tudi niso verjeli, da bi kdo od novopripravljenih bil gotov, da bi v primeru preskušnje tudi vztrajal.

Na prošnjo preostalih so pa vendar morali nekaj ukreniti. Zato sta apostolski delegat nadškof Brunoni in armenski katoliški patriarh Hason svetovala, naj bi imenovali za cerkvenega in političnega voditelja na ozemlju pod turško oblastjo kakega rimsko-katoliškega duhovnika iz Plovdiva. In zares je bil imenovan za voditelja zedinjenih Bolgarov v Carigradu plovdivški rimsko-katoliški duhovnik Peter Arbadžijski, ki ga je ob koncu leta 1861 priznala turška vlada in mu izdala potrebna potrdila (ferman). Za pomočnika je dobil Poljaka vzhodnega obreda Malčinskega, ki je postal pozneje škof v Albaniji (Alezio).

Naslednji dve leti (1862-1863) sta bili najbolj usodni, ker je bil takrat glavni odpad voditeljev gibanja za zedinjenje — in po njihovem zgledu seveda mnogih drugih.

Iz Rima so šele 6. maja 1862 poslali dekrete Arbadžijskemu kot administratorju škofije z naslovom arhimandrita, s pravico do vzhodne mitre, naprsnega križa in prstana, in Fr. Malčinskemu za njegovega pomočnika (generalnega vikarja).

Medtem ko je zedinjena skupnost Bolgarov v Carigradu neprestano preživljala notranje težave in zunanje preskušnje, se je gibanje preneslo v notranjost dežele. Posebno živahno je to postalo v mestu Odrin (kjer je sedaj vse turško). Tam se je po trditvi pravoslavnih virov v kratkem času zedinilo 138 družin, a prijavilo se jih je še drugih 250. Imeli so že dve cerkvi, tretja pa je bila v gradnji, in zraven tega še tri katoliške (unijatske) šole. Iz mnogih drugih bolgarskih mest in vasi so prihajale prošnje za zedinjenje. Posebno živahno je v tem pogledu postalo v Makedoniji. Na žalost, katoliška Cerkev ni bila pripravljena na kaj takega in je bila zato ta izredna priložnost zamujena.

Za katoličane v odrinski škofiji je bil imenovan za škofa Rafail Popov, ki je že kot diakon pristopil k zedinjenju in je ves čas vztrajal kljub vsem težavam in pohujšanju. Za škofa je bil posvečen 20. novembra 1865 v Carigradu od ukrajinskega grško-katoliškega nadškofa Sembratoviča. Ta je izredno lepo deloval in utrdil unijo v svoji škofiji. Bil je v Rimu leta 1867 na proslavi 1800-letnice smrti sv. apostolov Petra in Pavla, kakor tudi na prvem vatikanskem koncilu.

Nove težave so nastopile za bolgarsko unijo, ko je na pritisk carske Rusije sultan izdal dovoljenje za pravoslavni bolgarski ekzarhat (1870), neodvisen od carigrajskega patriarha.

Propagandisti proti zedinjenju so izkoristili to dejstvo, da so malodušne strašili, da je sedaj vsa Bolgarija pod »vsemogočnim varstvom«¹ Rusije: Bolgarija je in ostane pravoslavna — pod rusko kontrolo. Posebno oni unijati, ki so v uniji gledali v prvi vrsti politično sredstvo, a v versko problematiko se niso nikdar poglobili, so se sedaj popolnoma ohladili in obrnili uniji hrbet. Bilo je seveda tudi spletk, o čemer je boljše molčati.

Posebno hudi udarci so bili odpadi voditeljev, tudi iz najvišjih cerkvenih krogov. Med temi je bil nadškof *Nil Izvorov*. Bil je pravoslavni škof, a se je pridružil uniji v Carigradu 11. aprila 1872. Z dekretom od 5. septembra 1876 je bil imenovan za škofa zedinjenih Bolgarov; slovesno deklaracijo zedinjenja je dal pred papeškim de-

Msgr. Kiril Kurtev (1891-1971)

legatom v katoliški cerkvi sv. Petra in Pavla v Carigradu 21. septembra 1876. Nekaj let je zelo uspešno deloval v Egejski Makedoniji, kjer je takrat bilo 3.442 družin, 36 duhovnikov, 1 diakon, 28 cerkva ter 25 katoliških šol. Leta 1883 je bil Nil Izvorov pri reorganizaciji zedinjene bolgarske Cerkve imenovan za nadškofa s sedežem v Carigradu. Zaradi notranjih razmer med zedinjenimi Bolgari in zunanjih spletk ter sovražne propagande, je ta nadškof leta 1896 duhovno klonil ter se odpovedal svoji službi, odpadel je ter l. 1901 umrl kot pravoslaven.

Veliko dobrega je storil med zedinjenimi Bolgari škof *Mihail Petkov*, rojen 1850 v Odrinu, a bogoslovne študije je končal v Rimu. Za apostolskega administratorja v Odrinu je bil imenovan 7. aprila 1883. Za njegove uprave je odrinska grško-katoliška škofija imela 4.600 vernikov, 20 duhovnikov (brez tujih misijonarjev vzhodnega obreda, ki so imeli več samostanov in šol), 12 cerkva, 8 kapel in 11 šol s 670 učenci. Umrl je leta 1921, ko je zaradi vojne in razseljevanja Bolgarov iz Odrina in okolice (kar je ostalo

Turčiji so Turki vse izgnali) doživel popolno fizično uničenje svoje škofije in svojega dela.

Zadnji bolgarski zedinjeni nadškof v Carigradu je bil *Mihail Mirov*, rojen verjetno l. 1858, vzgojen v katoliških zavodih, a za nadškofa zedinjenih Bolgarov v Carigradu imenovan 6. marca 1907. Doživel je veliki izgon Bolgarov iz Turčije po prvi svetovni vojni ter s tem razpad svoje nadškofije. Umrl je 17. avgusta 1923 v vasi Dobrukli, Jambolsko (rojstno mesto) v Bolgariji, kamor se je zatekel z delom katoliških beguncev iz Turčije.

Zedinjeni Bolgari, ki jih je bilo največ na ozemlju, ki je po prvi svetovni vojni pripadlo Turčiji (Odrin in okolica ter Carigrad), so se kot begunci porazgubili po Bolgariji. Kot manjšina, »izgubljeni posamezniki«, so pod pritiskom javnega mnenja in propagande (vprašanje službe, zaposlitve, naselitve...) izginili v morju pravoslavja. Pravoslavni so imeli v Bolgariji vse pravice, ne pa katoličani. Tako ni mogel noben katoličan v oficirsko šolo ali doseči kako višjo službo v državni upravi ali vojski.

Malotevilne ostanke nekdanje carigradske in nekdanj cvetoče makedonske unije (del zedinjenih Makedoncev je moral pobegniti iz svojih domov, ko so Grki po osvojitvi Egejske Makedonije z ognjem in mečem uničili vse zedinjene makedonske župnije in vasi), raztresene po vsej Bolgariji, so začeli počasi zbirati in zanje je bila osnovana posebna apostolska administracija z arhimandritom *Hristoforom Kondovim* na čelu, ki je umrl 11. aprila 1924. Njegov naslednik je bil. o. *Jozafat Kozarov*, kateremu je bil zaradi bolezni takoj dodeljen *Kiril Kurtev* (rojen 31. julija 1891) v Dripčevo, Svilengradsko, v pravoslavni družini; zedinil se je že kot dijak v Odriu, kjer je bil posvečen v duhovnika 14. junija 1914 od škofa *Mihajla Petkova*. Končno je za vse te katoličane vzhodnega obreda v Bolgariji ustanovljena škofija — ekzarhat s sedežem v Sofiji. Za prvega ekzarha je bil imenovan *Kiril Kurtev* (31. julija 1926), ki je prejel škofovsko posvečenje na grobu sv. Cirila v Rimu 5. decembra 1926. Zaradi bolezni je dal ostavko; nasledil ga je *msgr. Ivan Garuľalov* (1940-1951), a po njegovi smrti je moral ponovno prevzeti upravo škofije, v silno težkih okoliščinah, *msgr. Kiril Kurtev*, ki je ostal na tem mestu do svoje smrti. Umrl je 7. marca 1971 v Plovdivu, a pokopan je v Sofiji. Sedanji ekzarh je pokojnikov pomožni škof *msgr. Metodij Stratiev*, rojen v pravoslavni družini, a katoliško vzgojen, 11. januarja 1916 v

vasi Srem, Jambolsko; duhovnik je od 26. julija 1942 (redovnik asumpcionista), škofovsko posvečenje je prejel 5. septembra 1965 v Sofiji.

Sedanje razmere, v katerih se nahaja bolgarska zedinjena škofija (katoliški ekzarhat), so silno težke; duhovno ozračje med duhovniki in verniki je zelo dobro: pripravljenost na žrtve in odpovedi, ljubezen in zvestoba Cerkvi in sv. očetu. Duhovniki živijo v zelo težkih materialnih razmerah, a polni so božjega duha. S pravoslavnimi poskušajo biti v najboljših razmerah. Nimajo ne malega ne velikega semenišča, pa so vendar imeli leta 1971 enega novomašnika in enega diakona. Z vero v božjo Previdnost gledajo optimistično v bodočnost, četudi po človeško gledano ni nobene perspektive. A pri Bogu ni nič nemogočega!

Opomba: Pri datumih ni bilo trenutno mogoče vedno točno ugotoviti, ali je datum po starem — julijanskem koledarju, ali po novem — gregorijanskem. Datirali so namreč na Vzhodu v preteklosti v glavnem po julijanskem koledarju, kar je bilo v preteklem stoletju po 12 dni, a v našem po 13 dni za našim koledarjem.

Zaton prve svobode na spodnjem Krasu

V Koledarjih leta 1970 in 1971 sem opisal, kako je vzniknila in se razrastla prva svoboda na spodnjem Krasu v septembru 1943. Letos želim opisati, kako je zatonila v prvi veliki nemški ofenzivi.

* * *

Po prvem tednu svobode in tragičnih dogodkih, ki sem jih že opisal, se je življenje nekako umirilo. Tu pa tam smo celo upali, da bo tako ostalo.

Znamenje te pomiritve so bile tudi prve volitve v Opatjem selu. V petek 17. septembra popoldne je prišel v vas neki Skrbinec, ki so ga klicali Maks. Zglasil se je v župnišču. Predstavil se je, češ da je postavljen za to, da skrbi za civilno upravo na od partizanov zasedenem delu Krasa. V ta namen bodo danes volili vaški odbor, ki bo imel šest članov, in me prosi, če bi tudi jaz prevzel kako mesto v odboru. Ponudbo sem odklonil, češ da je bolj prav, če se kot župnik ne vtikam v take zadeve. Razumel je in volitve so se vršile takoj nato na trgu pred Pahorjevo gostilno kar javno. Tako so Kraševci po dvajsetih letih zopet znova volili svoje občinske zastopnike.

V nedeljo 19. septembra je bila kvartnica, vsakoletni praznik na Mirenskem Gradu. Drugo mašo sem imel na Lokvici, kajti številni domačini so bili zaposleni v tej kraški vasi, kamor so prenesli partizansko kuhinjo, potem ko so jo Nemci požgali v Opatjem selu. Nameraval sem maševati pri vaški kapelici, toda na mašo na prostem ni bilo misliti. V dolini onstran hriba proti Mirnu je silovito streljalo. Govorili so, da so Nemci prodrli preko Vipave in da obstreljujejo Mirenski Grad. Na nebu je krožilo nemško letalo. Zaradi tega smo se za mašo zatekli v Marušičev skedenj.

Po končani maši se je prikazal ko-

mandant Jože in skupaj z Ladotom iz Kostanjevice smo šli na kosilo k Županovim na Lokvici. Komaj dva tedna prej sta me oba na cesti zasliševala, sedaj pa smo skupaj sedeli pri kosilu; po kosilu me je Jože celo zapeljal z avtom domov v Opatje selo.

Naslednji dan, v ponedeljek, so nas že zgodaj plašili, da pridejo Nemci. Partizani so v tem času s patroljami kontrolirali cesto skozi Dol; patrolje so bile tudi razpostavljene na robu kraške planote vzhodno od ceste. Nemci so parkrat poskušali voziti po Dolu, a so vsakikrat utrpeli izgube. Tako so tisto jutro partizani uničili nemški avto v Gabrjah pri gostilni Pavletič.

Že od 9. septembra dalje smo bili brez električne luči; kabli so bili nekje presekani ali pokvarjeni. Svetili smo s svečami ali kako drugače. Toda bolj kot luč mi je manjkal radio: bili smo brez novic, brez časopisov, navezani na to, kar so ljudje govorili ali partizani trdili. Ti so bili polni novic o partizanskih zmagah in o angloameriških izkrcanjih. Toda kaj se pravzaprav godi drugod? Kakšen je resničen položaj na bojiščih? Spomnil sem se, da ima župnik v Brestovici Bernard Spacapan radio na baterije. On bo znal kaj povedati. Pa sem se odpravil k njemu, da sem si prišel nekoliko na jasno. Tam zvem, da so Angleži in Amerikanci še zelo, zelo daleč. Ko nazaj grede privozim do križišča Hudi Log-Opatje selo, slišim streljanje s strojnico tam pod Fajtovim hribom. Kaj neki pomeni to? So li Nemci že prodrli iz Renč na Kras? Stražar, ki je stal na križišču, mi pojasni: Naši so danes popoldne v Dolu zajeli nekaj Nemcev in sedaj so z njimi obračunali.

V vasi mi pozneje razložijo: nemška patrolja z dvema avtoblindama in tremi topovi je vozila skozi Dol. Ob cesti

od Devetakov do Mačjega rebra so bili skriti partizani, ki so s strojnicami streljali od kamnoloma in prisilili Nemce, da so se ustavili in se poskrili. Nato so jih obkolili in zajeli; avtoblinde so zažgali, topove in vojake pa odpeljali. Bilo je kakih 20 mož. Vse so odvedli na komando in jih postrelili, kot sem že omenil; prizanesli so le trem Poljakom. Tako vsaj so ljudje govorili.

To je bil najhujši napad na Nemce v tem času. Čutili smo, da ne bo ostulo brez represalij. Toda od kod in kdaj bodo Nemci prišli? Prišli so čez dva dni v sredo 22. septembra. Že zgodaj se je razširil glas: Nemci gredo! Tam od Doberdoba in Poljan je res bilo slišati nemške tanke in avtoblinde. Začeli so obstreljevati pobočje proti Vrhju nad Devetaki; tudi v Dol je padlo nekaj granat. Približno uro časa so obstreljevali, potem je vse prenehalo. Nastala je popolna tišina. Kaj bo sedaj? Bodo Nemci šli mimo skozi Dol? Kar se nenadoma zasliši streljanje na zapadni strani pod vasjo okrog pokopališča na poti proti Devetakom in že so na trgu pred cerkvijo prve patrulje, za njimi pa se vsuje cel roj nemških esesovcev. »Wo sind die Partisanen, wo sind die Banditen?« vprašujejo. (Kje so partizani, kje so banditi). »Ni jih,« odgovarjamo. In res ne najdejo ničesar sumljivega; hitijo po hišah in vse ljudstvo zbirajo na trgu pred Pahorjevo gostilno, moške, ženske, otroke. Tudi v župnišče pride vojak: »Pojdite z nami!«

Na trgu me pokliče komandant: »Verstehen Sie deutsch?« (Ali razume-te nemški?)

»Nekaj že.«

»Dobro. Potem povejte ljudem, da bodo moški sedaj šli pred nami nad partizane, ženske in otroci pa naj vzamejo iz hiš, kar morejo, ker čez dve, tri ure, ko se vrnemo, zažgemo vas.«

»Tudi cerkev?« vprašam.

»Alles.« (Vse)

»Toda cerkev nima nič opraviti s partizani,« ugovarjam.

»Ha, pa ne veste, da so se v neki

vasi partizani tudi v cerkvi skrivali in streljali?«

Razložil sem ljudem, kot mi je bilo naročeno, zamolčal pa sem glede moških, ki jih je bilo le kakih 8 ali 10 in vsi že starejši.

Toda glej, nihče se ni ustrašil, nihče zajokal. Videl sem, da so vsi odšli olajšani, češ da nam le življenje pustijo.

Po vasi se začne vsestransko izpraznjevanje hiš. Tudi sam sem šel v cerkev, zaužil Najsvetejše, odprl tabernakelj, vzel svete posode, spravil v vrečo matrike in vse naložil na kolo, da gremo. Tedaj sem videl, da so Nemci moške izpustili. Prosili so in so šli vsak na svoj dom spravljat. Tedaj sem se opogumil in vprašal komandanta: »Ali bi lahko odpeljali tudi z vozom?«

»Seveda,« je odgovor.

Tedaj vozove ven. Poiščemo vse, kar je imelo kolesa, in začnemo nakladati. Nemci nas nekaj časa gledajo. Komandant sam me zadržuje in mi dolgo razlaga o komunizmu in njega nesreči. Uporabim priložnost kakor Abraham v svetem pismu in prosim: »Ali boste prizanesli cerkvi?«

»Bomo prizanesli.«

No, saj gre zmeraj na boljše, si mislim.

Čez čas se vojaki razgubijo iz vasi po cesti proti Mirnu, še nekaj tankov je šlo za njimi in potem nič več. Kam so šli Nemci, kdaj se vrnejo? Hiteli smo nakladati na žive in mrtve, pomagali smo drug drugemu in s strahom čakali, kdaj se Nemci vrnejo. Kako bo, nam je pričala Riševa hiša tam ob pokopališču, ki je počasi izgorevala. Nismo vedeli, da je v njej zgorel tudi hišni gospodar Miha.

Bilo je že nekaj čez poldne, ko ljudje poženejo živino in spravijo vozove iz vasi na gmajno, prepričani, da se Nemci vsak hip vrnejo. Toda Nemcev ni, tudi streljanja ni slišati. Morda jih pa ne bo več? Up nam začne vstajati v srcu.

Ko med strahom in upom čakamo v brezdelju na gmajni, začnemo misliti na Riševo hišo, ki je še zmeraj gorela

in grozila, da se požar razširi še na sosednje hiše.

»Morda Nemcev le ne bo. Zato bi bilo nespametno, če pustimo, da se ogenj razširi še na druge hiše,« pravim ljudem. »Pogasimo ogenj, presekajmo tramovje, da se požar ne razširi na prej.«

Med ljudmi ni bilo veliko odziva na ta predlog. Kljub temu smo ognju zaprli pot, da se ni razširil na sosednje hiše. Pozneje so bili ljudje hvaležni za to.

Ko tako gasimo, se od Mirna začno dvigati črni oblaki visoko pod nebo: Nemci so zažigali Miren. Gledamo in premišljujemo, kaj bo z nami. Vsekakor v vas se ne vrnemo. Medtem je začelo pršiti, noč se je bližala. »Umaknimo se v Novo vas. Tam so veliki skednji, za eno noč nas bodo že prenočili,« pravim ljudem. Mnogi poslušajo, vsi pa ne in ostanejo na gmajni. Ponoči je potem ves čas lilo.

Naslednje jutro sem maševal v Novi vasi. Toda z begunci so ponoči prišli tudi partizani, nekaj sto jih je bilo. Trdili so, da bodo Nemcem ubranili prihod na Kras. Zaradi tega da življenje v Novi vasi ni več varno, naj gremo rajši kam više proti Kostanjevici. Zato novo preseljevanje v Korita, Hudi Log, Sela. Opatje selo je ostalo prazno, le nekaj moških se je tam zadrževalo in kaka ženska. Tudi sam sem ostal v župnišču.

Tu naj omenim, da človek ostane človek, rajši dela slabo kot dobro. Ljudje se namreč v teh dneh začeli krasti. Prej se o tatvini skoraj ni slišalo. Sedaj pa res ni nobena stvar varna.

Naslednji dan, petek 24. septembra je potekel mirno. Že smo računali, da se naslednje dni vrnemo na domove, ko nas v soboto 25. septembra zjutraj preseneti neverjetno močno brnenje motorjev, ki se je slišalo vse od Jamelj pa do Gabrij. Vmes streljanje s topovi. Zopet prihajajo Nemci. Kaj bo? Pridejo iz Dola gor po vseh poteh in po gmajni. Vsi so motorizirani ali na tankih ali na oklopnih avtomobilih. Skupina njih se ustavi v Opatjem selu in vse

moške, kar nas je ostalo, pobere na oklopne avtomobile. Potem naprej po gmajni proti Hudemu Logu in Kostanjevici. Ukazali so nam, naj sedimo spredaj na najbolj izpostavljenih mestih. Razumemo: čistka se je začela in mi naj bomo za tarčo, če bodo partizani kaj streljali. Toda gmajna je bila mirna. Nikjer ni videti partizana vso pot preko Hudega Loga, Kostanjevice do Temnice. Kam so se poskrili oziroma umaknili?

Enkrat popoldne privozimo v Temnico. Tja se zgrinjajo nemške čete od vseh strani spodnjega Krasa. Tja vodi jo tudi nove talce kot smo bili mi. Med njimi privedejo tudi Arturja Zaletela, župnika na Vojšćici. Torej si bova delala družbo. Izprašujejo naju: »Wo ist der Pfaff von Brestovica?« (Kje je far iz Brestovice?) Bernarda Špacapana ni med nami. Kdo naj ve, kje je? Pozneje smo razumeli, zakaj so vpraševali po njem. Blizu Sel so se namreč spopadli Nemci in partizani. Bilo je nekaj mrtvih esesovcev, še več pa naših fantov. Če bi bili dobili v roke župnika Špacapana, bi mu gotovo huda predla.

Proti večeru nas vse civiliste zaprejo v cerkev. Bilo nas je kakih 50 ali več; med temi tudi nekaj vojaško oblečenih moških. Eden teh je vso noč sedel za oltarjem in bil silno zamišljen. Bil je Italijan iz Tržiča. Pozneje sem zvedel, da so njega in še druge ustrelili blizu Gorjanskega.

Ponoči je grmel, bliskalo, lilo kot iz škafe. To je bila sreča za mnoge partizane, ki so se v temni noči prebili iz nemškega obroča in se izpod Trstelja umaknili proti spodnjemu Krasu.

Naslednje jutro je bilo jasno. Esesovci se odpravijo na pot. Se prej pokličejo vsakega izmed nas civilistov in nas vprašajo, kje so nas ujeli. Večino izpustijo, nekaj jih pa pridržijo. Od Opatcev nas izpustijo vse; tudi A. Zaletela so izpustili; lahko si predstavljate, kako lahka in hitra je bila pot iz Temnice do Opatjega sela, saj nismo imeli veliko upanja, da se tako kmalu vrnemo.

Bila je nedelja. Doma odmašujem,

saj smo bili tešči od prejšnjega dne opoldne. Po maši se začnejo zgrinjati poročila o nemški čistki. Najprej se prikažeta na vratih dva moja brata. Bila sta pri vojakih v Italiji, po 8. septembru pa sta se prebila do domačih krajev, tu pa takoj v partizane. Izrabila sta viharo noč, da sta se izpod Fajtovega hriba prebila iz nemškega obroča in se napotila proti Opatjemu selu. Treba ju je bilo oprati in nasititi. Nato pridejo poročila z Lokvice: tri domače moške so Nemci ustrelili, tudi nekaj partizanov leži mrtvih na gmajni.

Po kosilu grem s strežnikom Milanom pogledat, kako in kaj. Res, na Lokvici so Nemci ustrelili tri domačine, ki niso hoteli v partizane in so ostali doma. Karlo Marušič, ki je bil odličen fant, ni hotel o partizanstvu nič slišati. Doma je ostal in mastil grozdje v kleti, ko pridejo Nemci, ga odvedejo in za hišo ustrelijo. Isto se je zgodilo Karlu Blažiču pri Segetih in Jožesu Kovačiču na Lokvici. V bližnjem vinogradu je ležal mrtev neznan partizan. Pri sebi je imel legitimacijo: Vittorio Fornasari, rojen v Trstu.

Kaj narediti? Kdo naj jih pokoplje in kje? Skozi Opatje selo so še zmeraj hodili Nemci. Zato sklenem, da jih kar tam pokopamo. Tako smo pokopali Karla Blažiča pri njegovi hiši, Viktorja Fornasarija pa v vinogradu, kjer je padel. Za oba domačina z Lokvice so pa naslednji dan poskrbeli domači in jih navsezgodaj prepeljali na pokopališče v Opatjem selu. Na gmajni je bil pokopan tudi partizan Alfred Rusjan iz Renč, ki smo pozneje zvedeli zanj.

Silno lepo septembrsko popoldne je bilo tisto nedeljo na Krasu, ko smo v strahu in negotovosti opravljali to dobro delo do nemških žrtev.

Toda še en hud zločin se je moral zgoditi v vasi prav tiste dni, da je bila mera polna. Omenil sem v prvem poročilu, kako so tri dni po svobodi partizani obsodili in ustrelili mlado 15-letno Vilmo Ferletič. Njeni starši so ostali v vasi. Ponovno sem govoril z njenim očetom in ga skušal potolažiti. Bil je delavec v tržiški ladjedelnici kot toliko

drugih Opajcev. Na moje besede je odgovarjal samo to: »Naj se položaj nekoliko umiri pa izginem iz vasi in se umaknem v Trzič. Ne morem srečavati teh ljudi, ki so mi umorili hčer.«

Partizansko vodstvo je pa drugače sodilo. Bali so se, da se ne bi Vilmin oče maščeval, zato so nemu zločinu pridružili še novega.

V ponedeljek 27. zjutraj po maši mi pridejo povedat: Benaševe so ubili domo. Pridite, da jih pokropite. Grem, da vidim. Oba, mož in žena, sta ležala ustreljena. Mož v kuhinji, žena v spalnici. Moralo je biti hudo, kajti polomljeni stoli, razmetano pohištvo je pričalo, da se je mož branil. Vendar tla so bila že umita od krvi, vse kolikor toliko pospravljen. Sosedo so dobile nalog, naj počistijo, predno mene pokličejo. Pozneje sem slišal, da ju je prejšnji večer posebno partizansko sodišče na Lokvici obsodilo na smrt, da ne bosta »izdajala« Nemcem.

Naslednji dan smo Jožesa Ferletiča in njegovo ženo Jožefo Pahor pokopali na opajskem pokopališču.

* * *

Obračun prve svobode v Opatjem selu je bil torej naslednji: šest domačinov so ustrelili partizani, kajti tistim, ki sem jih že omenil, je treba dodati še Danico Bojc, ki so jo v tistih dneh odpeljali, a nismo vedeli, da so jo tudi ustrelili. Stirje so postali žrtev nemških vojakov ob čistki dne 25. septembra. Dva, ki sta padla isti dan, nista bila domačina.

* * *

Tako je zatonila ta prva svoboda na spodnjem Krasu. Vzniknila je nenapovedana 8. septembra 1943 zvečer, zatonila pa v prvi nemški veliki čistki 25. septembra. Trajala ni torej niti tri tedne. V tem času smo veliko doživeli, hudega več kot dobrega. Bruhnilo so na dan ljudske strasti, pokazale pa so se tudi številne vrline naših Kraševcev.

Partizansko vodstvo je v tem času nastopilo odkrito, razkrilo je svoje namene, svojo taktiko, svoje cilje. Z nepotrebnimi umori domačinov so hoteli ljudi ostrašiti, morda se tudi nad kom

maščevati. Večkrat sem domneval, da so hoteli tudi umetno ustvariti »izdajalce«, saj jih med nami ni bilo. Kajti revolucija brez »bele garde« in izdajalcev ne more uspeti. Njim pa je šlo v prvi vrsti prav za revolucijo, za »oblast«. Vse ostalo jim je bilo drugotnega pomena. Tudi slovenstvo jim ni bilo cilj. Saj so slovensko trobojnico zamenjali za rdečo zastavo, da se ne bi užalili tovariši Italijani. Tudi Jugoslavija jim ni bila močno pri srcu. Saj so ljudi navduševali: »V boj za svobodo, v boj za sovjete! Živel Stalin!« Tita smo takrat še bolj malo poznali.

Kadar danes tedanji veljaki opisujejo svoje partizanske zgodbe, se načrtno izogibajo vsemu, kar je povezano s sovjeti, s Stalinom, s sovjetsko Rusijo. Sami sebe prikazujejo kot čiste in neoskrunjene borce za svobodo, za Slovenijo, za Jugoslavijo zoper fašiste, naciste in domače izdajalce. Ne upajo si prikazati celotne zgodovinske resnice, ker se je izkazalo, da je bil Stalin največji nasprotnik neodvisne Jugoslavije in Sovjetska zveza najhujši sovražnik povojne Jugoslavije. Partizanski zgodovinarji o vsem tem molčijo in pišejo bajke ne pa zgodovino, kakor da se med vojno niso predvsem navduševali za Stalina in Sovjetsko zvezo, dosti bolj kot za Jugoslavijo. Svoje nasprotnike hočejo prikazati kot ljudi, ki so bili povezani s fašisti in nacisti zoper koristi svojega ljudstva. Torej res izdajalci. Celotno prosovjetsko usmerjenost partizanskega gibanja pri nas, celotno obdobje stalinizma in stalinističnih metod bi radi zamolčali. In vendar je bila ravno prosovjetska in prostalinistična usmerjenost slovenske OF tisto, kar je posebno nas slovenske duhovnike na Primorskem odtujevalo od takega osvobodilnega boja. Če kdo, smo si primorski duhovniki želeli svobode. Toda kakšna svoboda naj bi nam prišla iz sovjetske Rusije s pomočjo komunistične diktature? Naši primorski ljudje seveda vsega tega niso razumeli in so res s srcem in z dušo pristopili k osvobodilnemu boju, saj so

imeli pred očmi le geslo: V boj za svobodo! Ostala gesla so preslišali, mnoge je pa uspešna propaganda že pridobila za svoje cilje. Videli so v novi Jugoslaviji tisto, kar smo si o njej vsi Primorci predstavljali: Narodno državo, kjer bomo svobodni in kjer bomo po slovensko govorili in se po slovensko učili. Kaj lepšega si takrat nismo mogli predstavljati.

Večina duhovnikov in del slovenskih izobražencev smo pa gledali naprej in se vpraševali: Ali bomo po vseh teh grozotah vojne samo zamenjali eno diktaturo z drugo? Fašistično in nacistično s komunistično? Stalinizem smo poznali in si ga nismo želeli, prav zares ne. To je bil vzrok, da smo sicer ostali med ljudstvom in z ljudstvom, toda se z OF nismo povezali. Spominjam se razgovora s svojo pokojno mamo pozimi leta 1944. Očitala mi je: »Zakaj si proti svojim bratom?« (Bili so partizani, kot sem že omenil.) Odgovoril sem: »Saj nisem proti njim, a tudi z njimi ne morem. Ne morem se boriti za novo diktaturo, ki bo še brezbožna povrhu.« Vem, da me preprosta žena takrat ni razumela. Leta 1947 je prišla meja. Več let ni nihče smel preko meje. Po večletnem čakanju je mama dobila potni list in me prišla obiskat v Gorico. Takrat mi je priznala: »Prav si imel. Nisem mislila, da bo tako.« Bila so to leta najhujšega stalinizma v Sloveniji.

Za časa vojne smo bili slovenski duhovniki res v velikem precepu: na eni strani je šel boj zoper nacifašiste za narodno svobodo, na drugi pa je grozila nova diktatura najhujšega kova. Naši primorski ljudje te dileme niso čutili in so z vsem srcem šli v boj za »svobodo«, duhovniki smo dilemo čutili in se za partizanstvo nismo mogli ogreti. Vendar izdajalci nismo bili. Svojih ljudi nismo nikomur izdajali. Zdi se mi, da bi s Prešernom mogel ponoviti o Črtomiru: »Strahljivca (izdajalca) v celem ni števili.« Zato nas tem bolj boli, da so umetno ustvarili primer kaplana Ladota Piščanca in ga

še danes tako vztrajno ponavljajo. Ne samo to, njegov spomin tudi zmeraj bolj mažejo. Zadnji se je spravił nadenj pisatelj Tone Svetina v svoji Ukani.

Ta roman je Svetina zgradil na zgodovinskih dogodkih. Tako je vanj vpletel tudi pokol partizanskih aktivistov v Cerknem o svečnici leta 1944 in njemu sledeči proces zoper oba kaplana, Ladota Piščanca in Ludvika Slugo ter skupino cerkljanskih deklet in nekaterih moških. Svetina je kot pisatelj svoboden, da s svojo domišljijo preustvarja dogodke in osebe. Toda ni svoboden, da maže in grdi resnične osebe, zlasti še zato ne, ker mnoge imajo še žive sorodnike. V svojem romanu govori Svetina samo o kaplanu Piščancu, ki ga imenuje »kaplan Piškur«. Kaplan Piščanc ali Piškur mu je nekaj najslabšega, kar si človek more predstavljati: človek, ki se je povezal z nemškim komandantom Wolfom v Idriji, da je oval partizane, še prej pa je bil povezan s fašisti; nadalje je kaplan Piškur babjek, ki se je shajal z raznimi dekleti v Cerknem; fanatik, licemerec, zahrbtnjež, svetohlinec. Mislim, da ne najdemo v slovenskem slovstvu duhovnika, ki bi bil grše orisan kot je kaplan Piškur v Svetinovi Ukani.

Vsi, ki smo kaplana Piščanca osebeno poznali, najprej v šoli in pozneje pri njegovem delu kot duhovnika, vemo, kako je njegova osebnost v Svetinovi Ukani ponarejena, falzificirana. Tone Svetina in njegovi čutijo, kako silna je bila napaka pri partizanskem vodstvu, ki je s svojo lahkomišelnostjo pustilo, da je močan oddelek nemške vojske nemoteno in neopazno prišel iz Idrije v Cerkno na osvobodeno ozemlje in tam povzročil pokol tolikega števila mladih aktivistov. Še bolj pa to, da so se potem Nemci nemoteno in brez izgub vrnili v Idrijo. To je napaka, ki je ne morejo preboleti. Zato so takrat iskali grešnega kozla in ga našli pri obeh kaplanih in nekaterih dekletih in možeh iz Cerkna, ki so vedeli o njih, da ne simpatizirajo s partizani. Še danes morajo zato ponavljati bajko o iz-

dajalskih kaplanih in njih priležnicah. Če bi te bajke ne bilo, bi morali iskati krivca pri tedanjem vodstvu, ki je bilo odgovorno za varnost v Cerknem. Čigavo ine bi prišlo na dan? Kdo je zakrivil tisto neodpustljivo malomarnost? Samo major Hrast?

S pravim krivcem si ne upajo na dan. Zaradi tega so si izmislili bajko o izdajalcih in jo še naprej ponavljajo in napihujejo. Vendar slovenski duhovniki na Primorskem ne moremo k temu molčati in pustiti, da se naš sobrat tako grdi in blati še po smrti. Priznamo, z majhnimi izjemami nismo simpatizirali z OF, toda nismo izdajali svojih ljudi. Če nismo simpatizirali z OF, so pa komunisti sami krivi predvsem zaradi svojega stalinizma. To pa bi danes ne smel biti očitek, temveč pohvala. Saj so pozneje sami prišli do spoznanja, da stalinizem pomeni smrt za male narode in sovjetski imperializem suženjstvo za male države. Zato so se pozneje tudi oni stalinizmu uprli.

Zaradi tega se zmeraj sprašujem, zakaj še vedno vztrajajo na nekdanih pozicijah stalinizma, ko govorijo in presojujejo zadržanje tistih, ki med vojno nismo mogli iti z njimi v osvobodilni boj, čeprav smo si svobodo tako želeli. Kaj je antiklerikalizem to staro komunistično gardo tako do mozga prežgal, da do smrti ne bodo več od njega ozdraveli? Klerikalizem in antiklerikalizem sta bila oba pogubna v zgodovini slovenskega naroda. Od črnega klerikalizma smo ozdraveli. Kdaj bomo ozdraveli od rdečega antiklerikalizma?

* * *

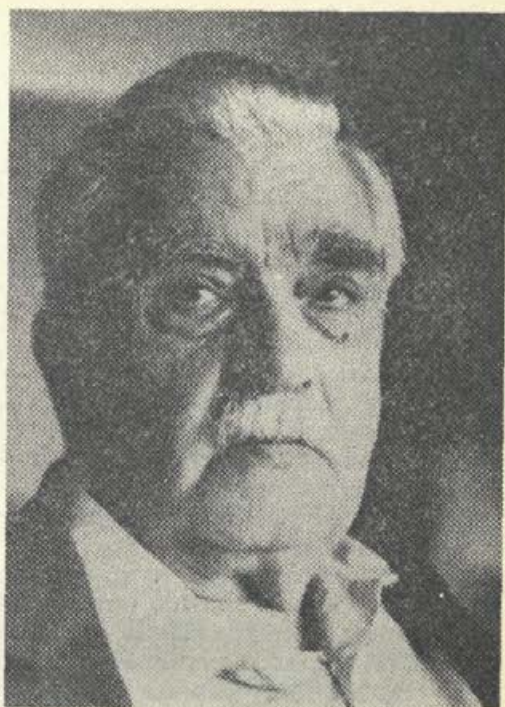
Med vojno smo zaigrali priložnost, da bi vsi Slovenci enotno nastopili v boju za narodno svobodo, ki mora biti vsakemu narodu skupen cilj. Sli smo se komuniste in antikomuniste. Posledice so bile tiste, ki so bile. Časi, ki jim gremo kot narod naproti, ne obetajo biti rožnati. Zategadelj mislim, da je prišel čas, da se gremo predvsem Slovence. Glavno odgovornost pa imajo pri tem tisti, ki so si prisvojili nelahko nalogo, da sami o vsem odločajo.

FRANCE BEVK

(1890 - 1970)

Ko sem se lansko jesen vračal po trt z dveh pogrebov, Bevkovega in Pilonovega, se mi je zazdelo, da smo Primorci zares dokončno, vsaj na področju kulture in umetnosti postali reveži ali vsaj hudó hudó ubogi. Zakaj potem ko nas je v bližnjem ali daljnem razletju zapustila vrsta mož, nimamo skoraj več kaj pokazati. Ta ugotovitev pa ni in ne more biti le trenutno čustveno dejstvo, marveč globoka resnica in zgodovinska ugotovitev, da so nekatere dobe bogate na umetniških ustvarjalcih, druge pa puste in prazne, prenasršene s civilizacijami različnih stopenj, ki nimajo niti sledu pravega humusa in ozračja, da bi take umetnike rodile, kaj šele, da bi jih, potem ko so bili rojeni in pokazali nadarjenost, lahko vzdrževale.

Tako izredno plodovito desetletje ali dvajsetletje, naravnost bajno bogato na besednih in likovnih, nekoliko manj glasbenih, primorskih umetnikih, je bilo nedvomno tisto, ki je napovedovalo naše stoletje. Takrat so rojenice prinesle na svet nekaj takih mož, ki so postali pesniki ali pisatelji ali likovni ustvarjalci ali glasniki »po milosti božji«, kakor bi rekel Cankar. Otožno lepo in žalostno obenem se zgane v človeku, ko pomisli na Gradnika in Preglja, Remca in Šorlija, Lovrenčiča in Bevka,

Resa in Velikonjo, Beleta in Čeboklija in Česnika, Kogoja in Vodopivca, Lokarja in Lulika in Batagelja in Spacapanu, Zorzuta in Piona, Bucika in Černigoja in še in še...

In prav to desetletje nam je dalo tudi — Bevka.

Kakor Gregorčiča in Lovrenčiča, Čeboklija in Šorlija, nam je tudi Bevka dala Tolminska dežela, še bolj natančno: tisti košček idrijskega sveta, ki so mu središče Cerkno in njegove grape. Vse kaže, da so otroci, ki prihajajo iz teh krajev, polni velikega, svetlega in nedopovedljivo lepega, čeprav grozotnega, trdega in trpkega sveta; da so ne le navdušeni nad vsem lepim in dobrim, marveč naravnost prežeti z živo željo, da bi ta lepi svet, ki se jim odpira, ko ga gledajo v dolini pred sabo, vsrkali vase, da bi zajeli vse, kar jim nudi, zakaj tako vablivo in mično je vse to...

Tudi Volárjevega Franceta — tako so rekli pri Bevkovih — je nenehno vabilo v svet, vse od tedaj, ko je iz de-

dovih ust izvedel za čudovite dogodivščine, ki se človeku lahko pripetijo v širnem svetu. Toda mladega Franceta je zamikal še vse drugačen svet, ki mu je odprl neslutena bogastva, odkar so — kakor sam pravi — prihajale v hišo mohorjevke in jih je s posebnim dovoljenjem, poleg drugih knjig seveda, jemal v roke. Nič ni zato čudno, če se je tudi v njem prebudila skrita želja, ki je kasneje prerasla v pravo slo, da bi pisal, pisal...

Toda daleč je bila še tista pot, ki ga je šele sedemnajstletnika spravila na pot v šole. Botroval ji je, kakor je za našo starejšo pisateljsko generacijo skoraj železno pravilo, duhovnik — cerkljanski dekan. Skozi vsa pisateljeva študentovska leta — učiteljišče v Kopru in Gorici — ga je pravzaprav leposlovje, knjiga, lastno umetniško ustvarjanje skoroda obsedlo, da je le za to živel. Le tako moremo razumeti, kako ta načitani samouk pošilja že zgodaj dopise časnikom, črtice in pesmi in še kaj revijam. Tu in tam mu katera kaj objavi (Kvedrova v Domačem prijatelju in — po pisateljevih besedah — dr. Ukmar v Družinskem prijatelju), še več tega gradiva pa roma v koš. Tako konča študije, postane učitelj, zajame ga vojni čas — vmes pa nenehno ustvarjanje. Toda Bevk bi se še vedno najbrž dolgo iskal v pisanju, da ni srečal osebnosti, kakršna je bil v tistem času Izidor Cankar, ta esteta. Po njem je prišel v Dom in svet in tej reviji ostal — naj so se razmere ali okolja še tako menjavale — zvest do zadnjih predvojnih let. Isto, in še bolj, velja za mohorjevsko Mladiko. Izidor Cankar je bil torej prvi, ki je v Bevku spoznal resničnega in nadarjenega besednega ustvarjalca, za njim in ob njem pa še Jože Res...

Po kratki dobi, ki jo Bevk preživi v Ljubljani po koncu prve vojne, se vrne v Gorico in tu ostane vseh dolgih 25 let, ki so bila za Primorsko tako težka.

Vojna leta preživi deloma v konfinciji deloma v zaporu in deloma v partizanskih vrstah, po drugi vojni pa le še nekaj časa, ko se za stalno naseli

v Ljubljani, kamor so ga klicale nove dolžnosti. Ljubljansko bivanje pogosto zamenja z novogoriškim, kjer si je v Rožni dolini postavil svojo primorsko rezidenco. Tu ga na resničnem pragu osemdesetih let, ki jih je še sredi snovanja pričakal, skoroda nepričakovano sreča smrt.

Ivan Grafenauer je v času, ko se je Bevkova pisateljska krivulja komaj začela v drznem loku dvigati, zapisal, da je njegova lirika »nadžupančičevala Župančiča«. Pa tudi ko bi ta Grafenauerjeva ocena ne bila nikdar zapisana, bi morali Bevka kljub temu in predvsem šteti za pesnika. Kajti tudi vse njegovo prozno delo pravzaprav očituje to njegovo posebno lastnost doživljanja in tudi izražanja. Naj nas v tem ne motijo Bevkovi obsežni in tudi zgodovinski teksti. Debeli špehi še niso epski zamahi rojenega prozaista.

Kot pesnik je Bevk ustvarjal vse tja v trideseta leta, se pravi, nekako do svojega štiridesetega leta. Ta žetev ni posebno velika. Čeprav je pisatelj imel že leta 1912 pripravljeno pesniško zbirko, ki jo je ponujal Katoliški Bukvarni v Ljubljani, je kasneje izdal le eno knjigo *Pesmi* (1921). Šele kasneje, v prvi knjigi *Izbranih spisov* (1951), je bil objavljen obširnejši izbor iz vsega njegovega pesnenja. Za Bevkovo pozicijo je značilno vsaj nekaj not. Predvsem je tu lepa impresijska lirika. Čustvena razpoloženja, vezana na domačo pokrajino, rahli vzgibi dogajanja v naravi, ki so kot odsev mlade, hrepeneče duše. In potem grozotne podobe vojne, in še lepše trpke slike goriške dežele in njenih ljudi (Jutro v Brdih, Tolminska pomlad), posebej pa izredno lirični ljubezenski motivi.

Druga literarna zvrst, ki ji je Bevk pravzaprav posvetil prav prve svoje literarne sile, je bila dramatika. Tako je prva Bevkova knjiga sploh dramatični prizorček v Slomškovo proslavo *Veseli god* (1912), kasneje je napisal enodejanko za mladino *Car gozda* (1918), ki je bila igrana v Cerknem, ter trodejanko *Invalid* (okoli 1920), enodejanko

V *kavarni* (1922), dramo *Kajn* (1924), dramo v štirih dejanjih *Krivda* (prvotno Sence greha, še kasneje Materin greh), komedijo *Partija šaha* (1939). Več je seveda nastalo krajših prizorčkov, mladinskih, pa tudi humorističnih za odrasle (Razbojnik, Branjevka pred sodiščem, Resnica v oči bode, Čudežna skrinjica, itd.). Svoje mladinske dramske tekste je izdal v več knjigah: Bedak Pavlek, Kmetič in volk, Lenuh Poležuh. Dramatizirano sta izšli tudi mladinski povesti *Vanka partizanka* in *Tonček*. Poleg tega je več dramskih prizorov že v Pastirčkih pri kresu in plesu. Za ljudske odre je tudi prevedel več dramskih tekstov, tako Kranewitterjevega Ivaneta, Gerstäckerjevega Lovskega tatu, Schönherrjevo Vero in dom. Nekaj njegovih proznih tekstov so drugi pripravili za oder (Za našu grudu, Kaplan Martin Čedermac). K dramatikam lahko štejemo tudi njegov filmski scenarij *Še bo kdaj pomlad* (za film Trst, 1950).

Potopisni teksti so pri Bevku značilni, saj je na ta način polagal nekaj obračun nad svojimi bolj redkimi potovanji, kolikor mu jih je pač omogočala mednarodna organizacija PEN klubov, katere član je bil. Tako sta nastali knjigi: *Izlet na Špansko* (1936), *Deset dni v Bolgariji* (1938). Vemo pa, da je snoval tudi knjigo o Češki in celo potopis po Italiji. Pa je vse skupaj ostalo le pri načrtu.

Različne so bile silnice, ki so pisatelja gnale, da se je loteval skozi svojo pisateljsko dobo tudi avtobiografskih tekstov. Lastno življenje mu je bilo kot umetniku izpovedovalcu pravzaprav tisto polje, s katerega je pobiral velik del svojih sadov. Bilo pa je tudi nekaj zunanjih ali objektivnih pobud, da je do nekaterih takih spisov prišlo. Bevku je uspelo, da je še komaj pravočasno — zadnji tak tekst je izšel prav tiste dni, ko je umiral — pokril s spomini ali avtobiografskimi spisi zemljevid svojega življenja od rojstva pa do leta 1945. Seveda ti spisi niso prihajali tako, kakor se je odvijalo njegovo življenje, marveč je v različnih

dobah obdelal kak kos svojega življenja. Domači kraj in svojo mladost do trinajstega leta je prinesel spis *Začudene oči*. Temu sledi črtica *Materina smrt*. Dobo od petnajstega do 27. leta starosti prinašajo *Nemirna leta*. Obdobje prve svetovne vojne *Pot v neznanost*, po prvi svetovni vojni dobo do leta 1940 *Mrak za rešetkami* in zadnje obdobje do maja 1945 pa *Pot v svobodo*. Seveda je treba vsa ta dela dopolniti še s takimi teksti, kakor so Tatič, Suženj demona, V zablodah in drugi.

Bevkovo ime je sinonim za mladinskega pisatelja. Prikazati vseh teh del sploh ni mogoče, zakaj njih naslovi gredo v visoke desetine. Res je, da pri tolikšnem ustvarjanju pisatelj ni mogel vsakega dela tako izdelati, da bi mu lahko rekli klasično mladinsko delo. Toda več kot nekaj je takih tekstov, ki so gotovo sam vrh slovenskega mladinskega pripovedništva. Tu mislim na dela, kakor: *Tatič*, *Jagoda*, *Lukec in njegov škorec*, *Lukec išče očeta*, *Kozorog*, *Tovariša*, *Pastirci*, *Grivarjevi otroci*, *Pesterna*, *Tonček*, *Otroška leta*, *Pastirci pri kresu in plesu* in zadnji predsmrtni izbor njegovih krajših tekstov *Zlata voda*.

Preostane nam tako, da na kratko pregledamo tisto literarno polje, na katerem je Bevk največ zasejal in tudi največ požel: polje literarne proze. Tu pa stojimo pred pisano množico literarnih oblik, ki se jih je Bevk posluževal: črtica, povest, novela, roman, legenda, itd. Predvsem je tu vrsta knjig, v katerih so zbrane Bevkove novele in črtice iz različnih dob, tako: *Faraon*, *Rablji*, *Gmajna*, *Povesti o strahovih*, *Samote*, *Dan se je nagibal*, *Med dvema vojnama*, *Obračun*, *Krivi računi*, *Mati Polona in druge*. Potem vrsta povesti ali daljših tekstov: *Smrt pred hišo*, *Hiša v strugi*, *Kresna noč*, *Jakec in njegova ljubezen*, trilogija *Znamenja na nebu*, *Vihar*, *Zastava v vetru*, *Krivda*, *Človek*, *proti človeku*, *Železna kača*, *Žerjavi*, *Veliki Tomaž*, *Srebrniki*, *Mrtvi se vračajo*, *Ubogi zlodej*, *Stražni ognji*, *Kaplan Martin Čedermac*, *Pravica do življenja*, *Mlini življenja*, *Domačija*, me-

ščanske povesti *Muka gospe Vere*, *Julijan Sever*, več tekstov o dobi fašistične okupacije Primorske: *Črna srajca*, *Tuja kri*, dalje poleg že omenjene trilogije Znamenja na nebu še cela vrsta knjig, ki so vzete iz bližnje ali daljne preteklosti: *Umirajoči bog Triglav*, *Iskra pod pepelom*, *Viharnik*, *Iz iskre požar*.

Iz te obširne vrste izstopajo neka dela, ki pomenijo Bevkov umetniški vzpon. Tak je na primer Kaplan Martin Čedermac, take so Legende in še nekatera dela. O prvi je bilo že toliko napisanega in delo samo že tolikokrat objavljeno, da bi bilo vsako razpravljanje le ponavljanje. Eno je gotovo: sinteza dveh elementov: osebnega duhovnega boja posameznika in zavest njegove pripadnosti na smrt obsojenemu ljudstvu je rodila tako umetnino, ki ji zob časa zlepa ne bo mogel do živenga. Z drugo pa nam je Bevk dokazal, kako je mogoče tudi v sodobnosti ustvarjati dela, ki izhajajo v preteklosti, a je njih posledice možno uporabiti v vseh časih. To je tista globoko človeška notranja vsebina, ki bo v človeku ostala večna.

Seveda je ves ta prikaz Bevka tako hudo nepopoln, saj bi morali tu navesti sedaj zares dolgo vrsto del, ki jih je pisatelj posredoval najprej primorskemu, posredno pa tudi slovenskemu bralcu sploh. Vse prevode iz slovanskih in drugih jezikov. Prikazati bi bilo treba vse njegovo uredniško, časnikarsko in bibliografsko delo. In še in še. Človek stoji zavzet pred to Bevkovo neizčrpno osebnostjo, za katero skoraj ne vemo, od kod je jemala za vse to zmognosti, voljo, čas in vse tisto, kar je pri takem delu potrebno.

Po svojem ogromnem opusu stoji Bevk zares kot velikan med ostalimi pisatelji. In nič ne de, če vse njegovo delo ne bo obstalo. Tudi če je v njem plev, kakor v vsakem človeškem delu, bodo še vedno ostala bogata klena zrna. Zakaj Bevk je bil pisatelj po svojem notranjem imperativu, za to delo gotovo poklican od Tistega, ki v človeka postavlja te kali. Ni se izneveril

danim darovom; množil jih je kakor skrben služabnik v hramu umetnosti. Po svoji človeški strani je bil tudi srčno blage narave, človek, ki je imel rad vse božje stvarstvo, od ptic do otrok. Za te zadnje je v resnici živel. Kdor mu je bil dolga leta blizu, bo vedel, da je bil tudi izredno odprtega in dobrega srca, da je razumel človeško bedo, da je bolj kot k višjim, silil k preprostim in se dobro počutil med revnimi. Ob takih svetlih straneh v človeku pa morajo nujno zbledeti tudi tiste senčne strani, ki jih ima vsak človek. In ostati mora le hvaležnost brez pridržkov in predsodkov.

KAZIMIR HUMAR

Ob 10-letnici Katoliškega doma v Gorici

Koncem meseca februarja poteče deset let, odkar je bila odprta in blagoslovljena nova dvorana pri Katoliškem domu v Gorici. To se je zgodilo dne 25. februarja 1962. Dvorano je ob navzočnosti predstavnikov najvišjih civilnih oblasti v pokrajini blagoslovil pokojni nadškof Hijacint Ambrosi. Po dveh letih je odboru uspelo, da je dobil vsa potrebna dovoljenja za redno gledališko delovanje v novi dvorani. Zato se od sezone 1964/65 začinja redno kulturno in gledališko delo. Kako je potekalo, najbolje pričajo statistike.

1964/65: koncertov 5, dramskih predstav 15, kulturnih večerov 5, raznih 4; udeležencev 6.400.

1965/66: koncerta 2, dramskih predstav 12, kulturnih večerov 6, raznih 18; udeležencev 9.000.

1966/67: koncertov 6, dramskih predstav 9, kulturnih večerov 8, raznih 12; udeležencev 7.000.

1967/68: koncertov 4, dramskih predstav 13, kulturnih večerov 14, raznih 8; udeležencev 10.000.

1968/69: koncertov 8, dramskih predstav 10, kulturnih večerov 12, raznih 9; udeležencev 10.000.

1969/70: koncertov 7, dramskih predstav 10, kulturnih večerov 16, raznih 6; udeležencev 7.600.

1970/71: koncertov 5, dramskih predstav 16, kulturnih večerov 11, raznih 7; udeležencev 9.200.

V osmih letih (1964 - 1971) je bilo v KD 31 koncertov, 76 gledaliških predstav, 68 kulturnih večerov, 48 raznih drugih prireditev in srečanj. Udeležencev je bilo okrog 59.000. Če prištejemo še prvi dve leti po odprtju dvorane, ko odbor ni še vodil statistike o udeležbi, smemo pa računati na povprečno 5.000 udeležencev vsako leto, vidimo, da se je kulturnih prireditev v KD v 10 letih udeležilo približno 70.000 oseb.

Mislím, da navedene številke same dovolj pričajo o pomenu, ki ga je Katoliški dom zavzel v kulturnem življenju goriških Slovencev. Ni bil zaman trud, niso bile zaman finančne žrtve: dovolj dobro so se obrestovale v tem prvem desetletju.

Do tako bogatega kulturnega delovanja KD je prišlo tudi zaradi uvidevnosti odbora, ki je odprl vrata vsem skupinam brez razlike, da le nastopajo s stvaritvami, ki ne žalijo naše slovenske časti ali krščanskih načel. Odbor ni s tem vpeljal nobene cenzure, ampak je hotel le potrditi, da mora dvorana KD služiti v namene, za katere je bil Katoliški dom kupljen in dvorana zgrajena. V tem okviru se je razvilo plodovito gostovanje domačih in tujih kulturnih skupin iz Italije, Jugoslavije, Avstrije in tudi od drugod.

Težko je bilo prebiti led za gostovanja iz Slovenije. V oviro so bili številni psihološki, politični in tudi osebni predsodki. Ustvarjanje enotne kulturne skupnosti je bila težka zadeva, ki še do danes ni prav stekla.

Prva skupina iz Slovenije, ki je gostovala v KD, je bil Slovenski oktet. Ta je imel svoj koncert dne 27. septembra 1964 kljub velikim oviram, ki so jih delali nekateri slovenski ljudje iz

Gorice, ki so gostovanja iz Slovenije hoteli preprečiti. Uspeh tega koncerta je bil resnično velik, saj je občinstvo do kraja napolnilo dvorano. Slovenskemu oktetu so v poznejših letih sledile še druge skupine iz Slovenije in tudi Hrvaške. Naj omenim nekatere vidnejše: Akademski zbor Tone Tomšič iz Ljubljane, folklorni skupini France Marolt in Tine Rožanc, Glasbena šola iz Novega mesta in dramska skupina iz Kostanjevice na Krki, ljubljanski bogoslovci in študentje iz semenišča v Vipavi, solisti ljubljanske Opere in solisti ljubljanskega opernega baleta, Ansambl narodnih plesov i pjesama iz Zadra in zbora iz Vrtojbe in Mirna.

Še bolj kot koncertno delovanje so se uveljavili dramski nastopi. Dvorana Katoliškega doma je bila v tem oziru odprta vsakovrstnim skupinam, tako amaterskim kot poklicnim. Med amaterskimi skupinami so bile zlasti skupine s Koroške in s Tržaškega. Prednjačili so seveda naši domači odri iz Goriške, ki so ponovno nastopali na odru KD. To so igralske skupine iz Gorice, Štandreja, Doberdoba, Števerjana, Podgore, Pevme, torej iz vseh naših vasi, kjer gojijo ali so gojili dramsko prosvetno delo.

Posebno pa sta se dvorane KD posluževali Slovensko gledališče iz Trsta in Primorsko gledališče iz Nove Gorice. Gledališče iz Trsta je prva leta gostovalo od časa do časa posebno z igrami za mladino, pa tudi z drugimi. V sezoni 1970/71 se je pa skupno z nekaterimi drugimi ustanovami organizirala redna gledališka sezona z abonmaji. In največ predstav je bilo ravno v KD.

Vendar glavni namen KD ni gojitev koncertne in dramske umetnosti, temveč zbiranje mladine. Tudi v tem oziru je bilo veliko narejenega. V KD so dobili svoj sedež Slovenski goriški skavti, akademsko društvo SKAD, Zveza slovenske katoliške prosvete, Slovensko katoliško društvo »Mirko Filej« z zborom »Lojze Bratuž«, moški zbor »Mirko Filej« ter športno udruženje Olympia z ansamblom Mi-Ni-Pe.

Za pospeševanje športa je uprava KD zgradila novo igrišče za odbojko in košarko in usposobila igrišče za nogomet. Vendar je danes jasno, da šport okrog Doma ne bo v polno zaživel, dokler ne bomo imeli tudi svoje pokrite telovadnice.

Pri Katoliškem domu manjka še veliko, predvsem manjka primernih pro-

storov za zbiranje mladine ob prostem času. Razen dvorane in prostorov pod dvorano je vse ostalo staro in malo uporabno. Rabili bi sodobne prostore, kakor jih ima mladina drugod. Potreben bi bil poseben Mladinski dom. Ali bo v drugem desetletju mogoče zgraditi še tega? Korakajmo v prihodnost z enakim pogumom in upanjem, kakor smo jih imeli od začetka do danes.

DR. RUDOLF KLINEC

Spominska plošča na grobu škofa dr. Antona Mahniča

Dr. Anton Mahnič, škof na otoku Krku, je bil neustrašen borec za glagolico, to je staroslovanski jezik s posebno pisavo, ki se je rabil v mnogih krajih Dalmacije in Istre pri službi božji. Dunajska vlada jo je na pritisk italijanskih elementov hotela zatreti. Škof Mahnič pa je zadevo glagolice zgodovinsko preiskal, dognal njeno polno upravičenost in postal njen zagovornik. Na posebni škofijski sinodi leta 1901 jo je uzakonil in s tem se je glagolica v krški škofiji za stalno uveljavila.

Ko so v prvi svetovni vojni italijanske čete zasedle otok Krk, je podadmiral Cagni zahteval, naj Mahnič takoj ukine slovansko bogoslužje. Škof je zahtevo odločno odklonil, rekoč, da v tej zadevi mu sme samo papež ukazovati. Tedaj je vojaška oblast škofa zvičajno spravila na torpedovko, češ da ga senjski škof nujno vabi k sebi, in ga odpeljala v internacijo v Italijo. Tam je nevarno zbolel. Domov se je vrnil docela izčrpan in se šel zdraviti v Zagreb. Tam je kot gost nadškofa Bauerja umrl dne 14. decembra 1920. Pokopali so ga v kanonoški grobnici na Mirgoju. Glagoljaški tretjeredniki, ki imajo v Zagrebu v lasti cerkev svetega Frančiška Ksaverija, pa niso pozabili, da je škof Mahnič rešil glagolico in bogoslužje v staroslovanskem jeziku. Zato so leta 1929 prenesli truplo ško-

fa Mahniča v svojo cerkev in ga pokopali v kapelici Brezmadežne.

Udeleženci ekumenskega romanja, ki ga je Apostolstvo sv. Cirila in Metoda v Trstu in Gorici organiziralo leta 1969 v Srbijo in Makedonijo, so ob prihodu v Zagreb šli pomolit tudi na grob škofa Mahniča, velikega apostola krščanske edinosti. Ko so v cerkvi sv. Frančiška pokleknili ob njegov grob, jih je zelo zbolelo, ko so videli, da stoji na grobu le kratek hrvaški napis: »Grob biskupa Mahniča« in ob njem neznamen škofovski grb z geslom: »In cruce salus!« (V križu rešenje!) Brž so se spozrazumeli, da postavijo škofu Mahniču na grob dostojno marmornato ploščo s primernim slovenskim napisom.

Ob 50-letnici smrti škofa Mahniča je misel dozorela. Dr. Angel Kosmač, predsednik ACM v Trstu, je odšel v Zagreb in dosegel pristanek predstojništva cerkve sv. Frančiška Ksaverija, da se plošča vzida na desni strani kapelice. Dr. Rudolf Klinec in dr. Stojan Brajša pa sta v imenu goriškega ACM, s sodelovanjem Franca Gorkiča, predsednika Kluba starih goriških študentov, poskrbela za izdelavo spominske plošče in za njen prevoz v Zagreb. Marmornato ploščo, visoko 100 cm in široko 80 cm, je izklesal vrtojbenški veščak Vizintin.

Slovesno odkritje plošče se je izvršilo v soboto 14. avgusta 1971. Odkritju so prisostvovali udeleženci letošnjega

ekumenskega romanja, ki je imelo za cilj, poleg odkritja plošče škofu Mahničū, tudi udeležbo na marijanskem kongresu pri Mariji Bistrici ter srečanje s slovenskimi evangeličani v Prekmurju. Prisotni pa so bili tudi številni hrvaški kongresisti iz Istre, ki so imeli pri cerkvi sv. Frančiška Ksaverija svoje zbirališče. Zamejski Slovenci, Goričani in Tržačani, so v sprevodu prenesli ploščo k Mahničevemu grobu. Po somaševanju so odkrili ploščo, ki jo je msgr. Natal Silvani blagoslovil. Na plošči stoji, pod umetniško izdelano Kristusovo podobo, napis:

DR. ANTONU MAHNIČU
(1850 - 1920)

mislecu in škofu
apostolu edinosti
borcu za glagolico

OB 50-LETNICI SMRTI

hvaležni primorski Slovenci
Apostolstvo sv. Cirila in Metoda
v Gorici in Trstu

Pred oltar je stopil dr. Stojan Brajša, ki je škofa Mahničā osebno poznal in bil njegov sodelavec. V lepem govoru je s prisrčnim zanosom prikazal lik škofa Mahničā, očrtal njegove vodilne ideje in prikazal veličino in pomen njegovega dela za načelno razjasnitev ter katoliško prenovo slovenskega in hrvaškega naroda. Izrazil je up, naj bodo po priprošnji škofa Mahničā Slovenci in Hrvatje vedno zvesti Resnici, Dobroti in Lepoti.

P. provincial glagoljaških tretjerednikov je nato sprejel predstavnike zamejskih Slovencev, pohvalil njihovo pobudo in izrazil globoko spoštovanje do škofa dr. Mahničā, ki počiva v njihovi cerkvi. »Če bi danes živel škof Mahnič,« je med drugim rekel, »bi bil neustrašen apostol velikih idej, ki jih je proglasil zadnji vatikanski koncil. Vse njegovo življenje je bilo namreč en sam utrip s pristno Kristusovo Cerkvijo!«

Grob škofa A. Mahničā

Slovenci smo se s postavitvijo te spominske plošče vsaj skromno oddolžili spominu našega velikega goriškega rojaka, ki je z ostrino svojega duha spoznal potrebe svojega časa, nevarnost miselnih tokov, ki so tedaj vdiral med Slovence, zmedo idej. V slogu krščanskih načel je presojal tedanje slovensko javno življenje, in še zlasti slovensko književnost, ter proglašal, da je rešitev slovenskega naroda v zvestobi Kristusovi resnici.

Ob 50-letnici smrti dr. Mahniča se postavlja zahteva, naj bo slovenska kritika do njega vse bolj stvarna in pravična. Kakor rade volje priznava vsak objektiven presojevalec, da je dr. Mahnič s svojo kritično metodo in z ostrim načinom izražanja zdaj pa zdaj tudi kaj pogršel, kar je pozneje sam prizna-

val in obžaloval, tako bi moral kritik, ki mu je res do resnice in pravice, nepristransko ocenjevati njegovo delo. Predvsem bi moral uokviriti Mahničevo osebnost v zgodovinsko resničnost njegove dobe in ocenjevati njegovo delo v luči tedanjih razmer in zahtev. Moral bi tudi upoštevati, da dr. Mahnič ni bil samo filozof, ki je z ostrino razuma vse presojal, temveč tudi bogoslovni profesor in semeniški ravnatelj in kot tak dolžan proglašati katoliška načela in zahteve krščanske morale.

Objektivna presoja Mahničevega dela bo odkrila njegovo veličino: veličino enega izmed najbolj bistrih in prodernih duhov, preroških vidcev in miselnih orjakov, kar jih je rodila slovenska mati.

MARIJAN BRECELJ

MATIJA VRTOVEC (1784 - 1851)

Šmarje na Vipavskem so rojstni kraj duhovnika, strokovnega pisatelja, zgodovinarja, gorečega pospeševatelja slovenščine in narodnega delavca Matije Vrtoveca. Tu se je rodil 28. I. 1784. leta. Začetne srednje šole je obiskoval v Gorici, licej v Gradcu, prvo leto bogoslovja v Ljubljani, ostala tri pa v Gorici, kjer je bil 8. XI. 1807 posvečen. Prva njegova služba je bila v Vipavi (1807-1809), potem na Planini pri Ajdovščini (1809-1813), od 9. III. 1813 pa je bil najprej kurat, potem pa vikar v Šentvidu (Podnanosu) do 28. IV. 1851. Zatem je živel prav tu še nekaj mesecev v penziji v hiši št. 37, kjer je zaradi prsne vodenice 8. IX. 1851 umrl. Leta 1884, ob stoletnici rojstva, so mu v Šentvidu (ker lastnik rojstne hiše v Šmarjah tega ni dovolil), postavili spominsko ploščo, ki je še danes vzdignjena. Že ob smrti in še prej (1846) so tiskali njemu na čast pesmi, v katerih so z izbranimi besedami povzdigovali njegove zasluge in kreposti.

Sodobnik prepoveditelj Matija Schneiderja, Urbana Jarnika, posebno pa domačina Valentina Staniča in kasnejšega Petra Aleša, je kaj kmalu spoznal, kakor sam piše v enem izmed svojih del, da »z molitvenimi bukvicami se še vse pri ljudstvu ne doseže!« Zato je hotel svoje ljudstvo, pa ne le Vipavce in sosede, marveč vse slovensko ljudstvo, kar je bilo v njegovi moči podučevati v najbolj preprostih, pa tudi najpotrebnejših rečeh, potrebnih za življenje. Da je bil tej nalogi tudi kos, je pokazalo njegovo kasnejše delovanje in uspehi.

Matija Vrtovec se je na svoje poslanstvo, ki ga je po vsej verjetnosti že v zgodnji mladosti začutil, dobro pripravil. Veliko je potoval po domačih in tujih krajih (Istra, Dalmacija, Severna in Srednja Italija, Spodnja Avstrija, Saksonska, Bavarska). Poleg slovenščine, nekaj hrvaščine, nemščine, latinščine in grščine je znal tudi italijansko in francosko. Z vsem tem bogastvom zna-

nja se je lotil pisanja strokovnih del, začel orati na tem polju ledino, zakaj malo ali nič ni bilo dotlej tu storjenega. Seveda je vse nauke, kolikor jih je bilo v njegovi moči, tudi prej sam preskušal. Tako se v uvodu k svoji »Vino-reji« spominja in dokazuje, kako je kot dušni pastir na Planini leta 1810 poskrbel, da so 90 mladim ljudem kravje kože cepili, in ko so se nekaj mesecev kasneje pojavile v Vipavski dolini kože, je poslal v Vipavo na cepljenje še nadaljnjih 30 otrok, da je tako od 620 oseb, kolikor jih je tedaj štela Planina, bilo proti kozam cepljenih kar 120. Ko so se kasneje kože razširile po Vipavski dolini in množično morale, na Planini ni bilo nobenega primera obolenja za kozami. To Vrtovčevo dejanje je toliko pomembnejše, ker je francoska oblast (takrat so bile pri nas Ilirske province), kasneje ukazala cepiti ljudi. V Šentvidu je tudi po miru, ki je bil 1815. leta sklenjen, ukazal cepiti še 161 mladih ljudi. Podobno so spomladi leta 1841 na njegovo prigovarjanje cepili 1.013 oseb obojega spola v Šentvidu, fari, ki je tedaj štela 2.000 ljudi.

V govoru, ki ga je imel Vrtovčev sorodnik J. Vrtovec ob priliki »bésede«, ki jo je priredila podraška čitalnica 22. aprila leta 1868, je Vrtovčevo zanimanje in skrb in zasluge za vinogradništvo in kmetijstvo sploh takole prikazal: »... Kjerkoli je z ljudstvom občeval, poudčeval ga je deloma z besedo, deloma z izgledom. Učil ga je trte saditi, obrezovati in gnojiti. Kazal mu je, koliko vpliva ima red in snaga na človeško življenje, in priporočal mu še posebno zmernost in varčnost, brez ktere ni niti sreče niti blagostanja... Da se pa ni zastonj trudil, kažejo dovolj današnji vipavski vinogradi. Kdo je pred nekoliko leti trte gnojl? Naravnost smem reči, da nobeden — vsaj kmetov ne. Naši stari očetje niso vedeli tega, kar vemo dandanes mi. Ali se ne prideljuje v naši Vipavi veliko več vina nego prejšnja leta? Ali ne goji trt sedaj, kdor le le more? Kdo nas je tega navadil, — kdo drug nego naš dobrotnik Matija Vrtovec. Pridobil si je s tem zasluge,

Kmetijska kemija,

to je,

natorne postave in kemijske resnice

obernjene

na človeško in živalsko življenje,

na

kmetijstvo in njegove pridelke.

Spisal

Matija Vrtovec,

Fajmošter v Šent-Vidu nad Ipavo, tovariš c. k. kmetijskih družb
na Krajnskim, Štajarskim in Goriškim t. d.

V Ljubljani,

natisnil Jožef Blaznik.

1847.

za katere mu moramo biti Vipavci na veke hvaležni. Al ne le ustmeno in ne le za nas Vipavce same je ta mož skrbel, — osrečiti je želel ves slovenski narod. To nam jasno pričajo knjige njegove.« (Novice 1868, str. 164).

Ko so v Ljubljani začele izhajati Bleiweisove »Kmetijske in rokodelske novice« (1843), je bil med prvimi njenimi sodelavci. Že v tretji številki je objavil, sicer nepodpisan, članek »Vinske terte hvala«, v katerem si prizadeva, da bi kar moči mično in vabljivo prikazal trto in njen sad. Zato ne skopari ne s primeri iz svetega pisma, pa tudi išče zanjo izbrane besede in pri-spodobe, da na koncu naravnost ne izreče vabila ali izziva z besedami: »Tvojo čast, vinska terta! še dalej povikšovati, bom perviga pevza med nami, pev-

za ljubesni naprosil...» Ali ni to veljalo naravnost Prešernu? Ali je morda tudi tu ena izmed vzpodbud za Zdravljico?

Ko je Vrtovec videl, da omenjene Kmetijske in rokodelske novice niso začele nič pisati o vinogradništvu, je sam poslal sestavek »Od mnogoterosti trtnih plemen« z željo, če bi bilo mogoče, ta in podobne spise, ki jih je bil pripravljen napisati, posebej ob Novicah izdajati. Ta misel je pri Kranjski kmetijski družbi takoj našla odprta vrata. Tako je družba začela izdajati prilogo, v kateri je Vrtovec pod naslovom »Vinoreja«, ki je že naslednje leto 1844 izšla v knjigi (»Vinoreja Za Slovence« spisal Matija Vrtovec. V Ljubljani 1844« na 253+32 straneh), začel pri našati razne članke v zvezi z vinogradništvom.

»Vinoreja« je pravzaprav prava enciklopedija vinarstva, zato se ne smemo čuditi, če ga je uredništvo Novic že novembra 1846 naprosilo, naj bi poslovenil Babojevo »Ackerbau-Chemie«. Toda Vrtovec je spoznal, da tega dela ni mogoče v slovenščino preprosto prestaviti, ker je po sredi cela strokovna terminologija, ki je slovenščina takrat še ni imela. Odločil se je torej, da napiše (in res jih je napisal kar 27!) nekaj sestavkov za Novice o tem. Ko je potem izšla tudi knjiga, je avtor zapisal v uvod med drugim tudi tole: »...Namenili smo bili in srčno želeli ljudske bukve Slovincam spisati, v katerih bi — razun Božjih zapoved in cesarskih postav — vse nepramamljive natorne postave, ki se vežejo z dobro rastjo, z zdravjem in življenjem človeka, živine in rastlin, ob kratkim, in vendar umevno razložili. Kakor je bila naša "vinoreja", je tedej tudi kemija pervopis... Kako malo je iz baron Babotove kmetijske kemije v našo zlezlo, se bodo, katerim je to mar, lahko prepričali...« Tako je zagledala beli dan komaj pičila tri leta po »Vinoreji« še »Kmetijska kemija, to je natorne postave in kemijske resnice obrnjene na človeško in živalsko življenje, na kmetijstvo in njegove pridelke. Spisal Ma-

tija Vrtovec. V Ljubljani 1847«, na 249 straneh.

Toda Vrtovčevega dela s tem še ni konec. Napisal je v Novicah več člankov o zborovanju nemških kmetovavcev, zraven pa še vrsto člankov o zvezdoslovju.

Poleg kmetijstva in zvezdoznanstva pa je Vrtovec imel še dve polji udejstvovanja. Prvo med njimi je bila zgodovina. Vrtovec se je z mislijo, podati občo zgodovino, ukvarjal že leta 1849, ko je kot poskus objavil odlomek iz te pod naslovom »Križarske vojske« (Letopis slovenskega društva na Kranjskem). Vendar dela ni končal. Pripeljal ga je le nekako do konca srednjega veka. Delo je potem nadaljeval in ga zaključil Miha Vernè. Naslovni list se glasi: »Občna povestnica ali zgodovina celega sveta. Spisala narodu slovenskemu Matija Vrtovec in Miha Vernè. V Ljubljani 1863«. Zgodovine Vrtovec ni videl objavljene, ker je začela izhajati 1853 in končala 1863.

Drugo polje pa je bilo *cerkveno govorništvo*. Vrtovec je bil od vsega začetka svoje duhovniške službe cenjen pridigar. Le tako si moremo razlagati, da so ga vabili vsepovsod, v bližnje in daljne fare, posebej pa še ob slovesnih prilikah, kot so bile škofov prihod, novomašniško slavlje, itd. Zato se lahko čisto zanesemo na Vrtovčevo izjavo, napisano v uvodu dela »Shodni ogovori« (1850), zbirke svojih pridig, v katerem piše: »V 40 letih svojiga duhovniga pastirstva smo doma in drugej mnogoterkrat priložnost imeli o velikih shodih pridigovati...« Tako je zbral na prigovarjanje sobratov 26 pridig, ki jih je govoril med leti 1810 in 1847. Poleg homiletične vrednosti, ki je morda le še zgodovinskega pomena, pomenijo odlomki v nekaterih pridigah zanimiv in vsega upoštevanja vreden vir za krajevno zgodovino, tako svetno kakor cerkveno. Predvsem je treba vedeti, da so bili vsi njegovi »ogovori« govornjeni v Logu, Vipavi, na Planini, v Šentvidu, na Nanosu in na Gočah. Kaj vse nam Vrtovec v teh pridigah ne sporoča! O znamenjavi denarja; o novem loškem ol-

tarju (koliko je stal, kje je bil kupljen, kdo je naslikal Marijino podobo in za koliko); o veliki lakoti, ki je vladala v deželi v letih 1816 do 1819; o laških beračih, ki so se vlačili po dolini; o njenem upadu; o tem, kako so ljudje kuhali skorjo drevesno; o procesijah k sv. Jeronimu na Nanos, ko je prišlo tudi do 4.000 ljudi; o veliki suši leta 1834, ko so vodo z Rebernic vozili na tržaško cesto; o tem, kako so leta 1813 avstrijski vojaki Francoze podili iz dežele in kako so šli mimo Loga točno ob 10. uri dopoldne; o tem, kako je v Log prihajalo od 30 do 50 kočij na Mali Šmaren; o izseljevanju v Ameriko, leta 1848 pravi, da so leta 1828 šteli v Severni Ameriki 7, po dvajsetih letih pa 17 milijonov ljudi; kako so se Planinci pod Francozi uprli bistrški graščini davke odrajtovati, itd. itd. V tem oziru je Vrtovec pravi nadaljevalec Janeza Svetokriškega, saj je znal

tako vabljivo in domače podajati snov in se docela vživeti v preprostega človeka.

Matija Vrtovec je pravi vzor narodnega delavca. Skrb za slovenskega človeka ga je spremljala povsod, kjer je bil. Iz nje je pravzaprav zrastle vse njegovo delo, ki je imelo edini cilj: da bi svojim ljudem pomagal, jih v izobrazbi dvigal, jim koristil z nasveti, da bi se tudi ekonomsko opomogli. In v tem je tudi uspel in je danes po krivici pozabljen, ko citiramo vse mogoče tuje avtorje. Poleg tega pa ga odlikuje prava skrb za jezik in vse tipične lastnosti narodnih buditeljev iz prejšnjega stoletja. Postal je tako naš prvi strokovni pisatelj in kot tak ne več le za ozek krog vipavskega sveta, ki ga je rodil in kateremu se je Vrtovec predvsem posvetil, marveč za vso Slovenijo. Zato pomeni njegovo delo trajen doprinos na polju slovenske kulture.

DR. RUDOLF KLINEC

V slovo pok. vipavskemu dekanu Slavku Podobniku

Apostolska administratura za Slovensko Primorje je s smrtjo dekana Slavka Podobnika izgubila enega najvidnejših primorskih duhovnikov. Kot vipavski župnik in dekan ter kot rektor tamkajšnjega malega semenišča je bil eden nosilnih stebrov cerkvene zgradbe in verskega življenja na Goriškem. Da so ga sobratje in verniki visoko cenili, je pokazal njegov veličastni pogreb v ponedeljek 2. avgusta 1971. Zbrala se je tolika množica globoko pretresenih vernikov iz vse Primorske, da jih prostorna vipavska cerkev ni mogla vseh sprejeti. Prišlo je okoli 170 duhovnikov iz vse Slovenije in tudi iz zamejstva. Pogrebne svečanosti je vodil koprski škof dr. Janez Jenko ob prisotnosti ljubljanskega pomožnega škofa Stanka Leniča in mariborskega pomožnega škofa Vekoslava Grmiča.

Dekan Slavko Podobnik se je rodil v Trstu 24. septembra 1911, a svoja

mlada leta je preživel v Kanomljah, v župniji Spodnja Idrija. Po končani pripravnici v Sl. Alojzijevišču je posečal gimnazijo v goriškem malem semenišču in bogoslovje v goriškem osrednjem semenišču. Nadškof Karel Margotti ga je 27. marca 1937 posvetil v mašnika in ga brž poslal v dušno pastirstvo. Začel je kot župnik v Šebreljah (1937-1951), nato pa je nadaljeval kot župnik v Oseku (1951-1954), na Vogrskem (1954-1961), in končno kot župnik in dekan v Vipavi (1961-1971). Meseca junija je nenadoma ošibel. Zaman je iskal pomoči v bolnišnici v Sempetru in Ljubljani. Dne 31. julija 1971 je preminul. Prenesli so ga v Vipavo in tamkaj pokopali.

Dekan Podobnik je bil poln božjega duha. Iskrena ljubezen do Boga in do slovenskega ljudstva mu je bila osrednja sila in vzmet, ki ga je priganjala k dinamični dejavnosti, kot da bi čutil,

Dekan Podobnik ob prihodu v Vipavo

da mora v kratkih letih veliko narediti. Ni poznal ne počitka in ne odmora. Zlasti si je prizadeval, da bi Bog zavladal v vseh dušah. Trudil se je za duhovno rast svojih vernikov, za lepoto hiše božje, za božjo in Marijino čast, pa tudi za svetost in oblikovanje lastne osebnosti v ponižnosti in skromnosti, v resni razsodnosti, v prijaznosti in ljubezni do vseh.

Zato pa je mogel ap. administrator msgr. Mihael Toroš vzkliknil ob slovesni umestitvi v vipavski cerkvi: »Bog vam je naklonil velik dar: župnika, ki je eden izmed najboljših duhovnikov, ki jih premore naša škofija!«

V Vipavi je novi župnik in dekan, ob polnosti svojih sil in življenjske izkušnje, še prav na poseben način razvil svojo dejavnost. Poleg običajnega dušnopastirskega dela v župniji in v dekanatu je sprejel še odgovorno mesto

ravnatelja, ekonoma in nekaj let tudi kateheta v malem semenišču. Kot rektor je vsklajal celotno vzgojno delo, ščitil obstoj zavoda, posredoval na vseh straneh za dobrobit semenišča; kot ekonom je skrbno pazil na materialno plat in izvedel zgradbo nove semeniške stavbe, s čimer si je postavil najlepši spomenik.

Kot vnet Marijin častilec je še zlasti skrbel za lepoto Marijinega svetišča v Logu. Izvršil je razna popravila. Ob 1100-letnici sv. Cirila in Metoda leta 1963 je slikar Molè naslikal fresko na stropu. Naslikani so sv. Ciril in Metod ter slovenska škofa Slomšek in Baraga. V tem Marijinem svetišču je ob vznožju oltarja Tolažnice žalostnih dne 6. septembra prejel škofovsko posvečenje koprski škof dr. Janez Jenko. Župnik Podobnik je tudi poskrbel, da so Marijini prazniki, zlasti veliki in mali šmaren, privabljali v Log množice vernikov in da so se z duhovnim pridom vršile prošnje pobožnosti na prve nedelje v mesecih od maja do novembra.

Podobnikovo osebnost in dejavnost je takole opisal škof Jenko med mašo zadušnico:

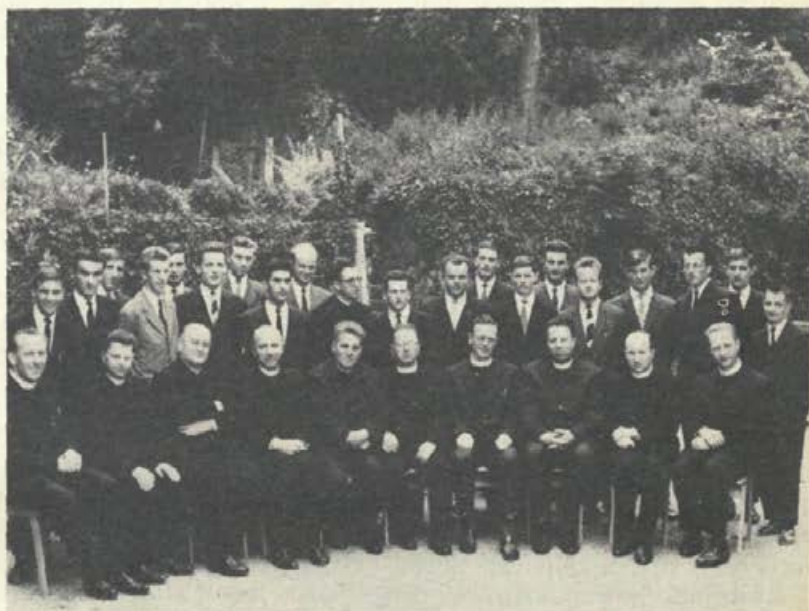
»Bog je dal pokojnemu Slavku Podobniku vseh deset talentov: bister razum, močno voljo, uravnovešen značaj, tekočo besedo, izreden praktični čut, pridnost, delavnost, gorečnost. Kot dober ljudski misijonar je znal po vojni duhovno pretresti in prenoviti široke množice na Primorskem in v ljubljanski škofiji. Izvršil je velika obnovitvena dela po raznih cerkvah, zlasti na Šebreljah, na Jagerščah, v Oseku, v Logu in v Vipavi. Tu je preuredil vso cerkveno notranjščino, dal restavrirati Wolfove freske v prezbiteriju in popravil zvonik. Lastnoročno je predelal orgle v Vipavi in v gornjih župnijah. Obnovil, moderniziral in dozidal je novo stavbo v malem semenišču.«

Dekan Podobnik pa se ni odlikoval samo kot goreč dušni pastir in dober ljudski misijonar, ampak tudi kot izvrsten spovednik, spreten katehet in priljubljen pevovodja. Poskusil je tudi kot cerkveni skladatelj.

Kot vsi duhovniki, ki so vzrastle v dobi fašističnega narodnega zatiranja, je tudi dekan Podobnik bil narodno zelo zaveden. Najvišji ideal mu je bil: žrtvovati se za božjo čast, za zveličanje duš, za blagor svojega ljudstva.

Ob odprtem grobu mu je prijatelj in sodelavec dr. Tone Požar zaklical: »Osiromašeni stojimo ob Tvojem prebranem grobu. Pomagal si nam do spoznanja, kako velika dela zmore duhovnik, poln božjega duha in ljubezni! Pristrčna Ti hvala za vse tvoje delo!«

Prva matura v semenišču v Vipavi. Četrtil od leve dekan Podobnik

V Podragi. Drugi od leve dekan Podobnik

Iz korespondence Mihaela Arka

Imena Mihael Arko se danes spominja le še malokdo med nami. V svojem času pa je bil zelo vpliven duhovnik in narodni delavec na bivšem Kranjskem in po letu 1918 tudi na Goriškem. Steti ga moramo v tisto generacijo požrtvovalnih javnih delavcev, ki so ob prehodu iz 19. v 20. stoletje izvršili podrobno preroditeljsko delo na predzadnji stopnji slovenskega narodnega preporoda, to je v času, preden so Slovenci izstopili iz avstrijskega državnega okvira. Arko se ni gibal na samih vrhovih političnega in narodno izobraževalnega dela. Na vseh mestih pa, kamor ga je življenje postavilo, je izpolnil svoje naloge stoodstotno.

Rodil se je 19. septembra 1857 v Zapotoku pri Sodražici na Dolenjskem. Tedanji kaplan v Sodražici Franc Groznik, ki je umrl kot vikar v Zagorju na Pivki, je nadarjenega dečka poslal v Ljubljano v gimnazijo. V drugi šoli so Arka sprejeli v Alojzijevišče, kjer je ostal do mature 1877. V Alojzijevišču se je učil petja in igranja na klavir, harmonij in orgle. Njegov učitelj je bil znameniti skladatelj in cecilijanec Anton Foerster. Ljubljanski škof Pogačar je potem Arka poslal na Dunaj na enomesečni tečaj za pevovodje.

Po maturi je Arko šel v bogoslovje. Novo mašo je pel kot tretjeletnik v septembru 1880 v cerkvi sv. Jakoba v Ljubljani. Po končanem semenišču je jeseni 1881 postal kaplan v Škofji Loki, kjer je deloval polna štiri leta. Od tam je bil prestavljen v Hrenovice pri Postojni. Ljudski humor je trdil, da je tam sam »hren in vice«, torej slabo službeno mesto. Življenja polni in iniciativni Arko se je kmalu privadil ter se ni pritoževal. Čez tri leta pa ga je škofija poslala v Šturje v Vipavski dolini. Tja ga je želel imeti vipavski dekan Matija Erjavec.

Arko je v Šturjah služboval devet let. Potem ga je ljubljanski škof dr. Jakob Missia, poznejši goriški nadškof, pozval, naj zaprosi za izpraznjeno mesto župnika in dekana v Idriji. Missia je bil spoznal Arkovo pripravnost za dušno pastirstvo v župniji, v kateri so živeli delavci, obrtniki, trgovci in uradniki, kajti Arko je že v Šturjah bil priljubljen med delavci v predilnici. Tako je 22. avgusta 1897 prišel v Idrijo, kjer je ostal do svoje smrti 29. marca 1938, torej več kot štirideset let. Po koncu prve svetovne vojne, ko so bile redne zveze med škofijo v Ljubljani in župnijami v zasedenem ozemlju pretrgane, je škof Jeglič z dopisom z dne 22. decembra 1918 (štev. 5247) podelil Arku za idrijski dekanat »vse fakultete in spiritualibus, ki jih ima v smislu kanoničnega prava škofov generalni vikar.«

V Idriji je Arko našel že lepo delujoče katoliške organizacije. Takoj se je vključil v delo ter organizacije dvignil na lepo višino. Uničil jih pa je fašizem v prvem desetletju po končani vojni. Zadružno zvezo v Gorici, pri kateri sta bili včlanjeni tudi dve katoliški zadruzi v Idriji, je začel razbijati prefekt Casini v januarju 1928. Takrat je šla delegacija vplivnih zadrugarjev k prefektu, da bi zvezo rešili. V njej je bil tudi Arko, ki je med drugim rekel prefektu: »Ali se spominjate, kaj je rekel Cavour, ko je Italija nastajala?« — »Seveda,« je odvrnil prefekt, »l'Italia farà da sé.« — »No vidite,« je dejal Arko, »pa se je res naredila. Pustite, da tudi Zadružna zveza farà da sé.« Prefekt ni vedel, kaj odgovoriti. Svojega dekreta seveda ni mogel preklicati, ker to ni bilo v njegovi moči.

Arko je vedno dopisoval v časopise v Ljubljani, kot so bili Slovenec, Domoljub, Cerkveni glasbenik in druge. Po koncu vojne je objavljajl članke in

dopise v Goriški straži, Našem čolnicu, Zborniku svečnikov sv. Pavla, Kalendarjih Goriške Mohorjeve družbe, Jadranskem almanahu. Najvažnejše njegovo delo pa je Zgodovina Idrije, katero so založili idrijski župljani ob njegovi zlati maši. Izšla pa je l. 1931. Gradivo za to knjigo je zbiral leta in leta. Ohranil je mnogo podatkov, ki bi se bili brez njega gotovo izgubili. Še vedno je pomagal pri katoliških organizacijah. Tedanja Prosvetna zveza v Gorici ga je izvolila za svojega prvega častnega člana.

Političen človek v ozkem pomenu besede ni bil; v politiko pa je uspešno posegal. Od leta 1902 do 1908 je bil deželni poslanec za idrijski okraj. Potegoval se je za to, da država prevzame realko v Idriji, katero je bil v začetku stoletja ustanovil občinski svet. To se je tudi zgodilo. Več let je bil Arko član vodstva Slovenske ljudske stranke. Pripadal je desnemu, Šušteršičevemu krilu. Šušteršičev pristaš je ostal tudi po znanem razkolu leta 1917. Svojega mnenja pa ni nikoli nikomur vsiljeval.

Ob aneksiji Arko ni postal italijanski državljani di pieno diritto, ker se je rodil zunaj novih državnih mej. Zato je moral optirati. Takratne vlade so marsikateremu slovenskemu intelektualcu državljanstvo odklonile. V nevarnosti je bil tudi Arko. Predkonkordatnim krogom v Vatikanu se je posrečilo, da so ga rešili. Morda je bil na odločilnem mestu v pristojnem ministrstvu kak razsoden in iskren človek.

Prof. Sedej omenja v svojem prvem tu objavljenem pismu organista Ivana Pogačnika, ki je bil takrat v Vipavi. Tega Pogačnika, ki je bil znan skladatelj, je Arko pozneje (1900) povabil, naj pride za organista v Idrijo. Pogačnik se je vabilu odzval: v Idriji je poučeval tudi petje na realki.

Po Arkovi smrti so mi iz njegove zapuščine izročili več pisem in drugih papirjev. Pisali so mu: Detela Oton, deželni glavar kranjski (1), Doljak D. J. (1), pisatelj Fr. Finžgar (1), škof Jeglič (11), škof Karlin (2), dr. France Lampe, ustanovitelj Doma in sveta (1),

Franc Povše (1), nadškof Sedej (3), dr. Ivan Šušteršič (7), Ignacij Žitnik (3). Skoraj vsa so pisana na roko.

V naslednjem objavljam pet pisem: tri mu je pisal goriški nadškof Sedej, dve pa bivši tržaški in mariborski škof dr. Andrej Karlin. Kdaj se je seznanil s Sedejem, mi ni znano. Sedej je, kot priča pismo, Arka zelo cenil, čeprav je bil po letih starejši in že bogoslovni profesor, ko mu je pisal prvo tu objavljeno pismo, Arko pa je bil kaplan na deželi. Vidi se, da je Arko užival velik ugled. Z dr. Karlinom pa sta bila znana že iz dijaških in bogoslovnih let. Bila sta skoraj enako stara; med njima je bila le malenkostna razlika dveh mesecev. Bila sta dobra prijatelja. Današnji bravec se bo morda malce začudil, ko bo bral, da Karlin 1925, torej sedem let po končani vojni in po razpadu stare monarhije s skoraj otožnim prizvokom omenja cesarja. Ne smemo pozabiti, da mu je bilo leta 1918 že več kot šestdeset let (r. 1857) in da se mu je po preganjanju v Trstu in po divjanju fašističnih tolp spomin vračal v čase, ko je živel v varnem zavetju pravne države. Iz drugega Karlinovega pisma je zanimiva tudi vest, da se je začel postopek za beatifikacijo Antona Martina Slomška, ki še danes ni končan.

1.

Prečastiti gospod!

Dragi prijatelj!

Zvedel sem včeraj iz Slovenca, da ste imenovani vikarjem v Sturjah pri Ajdovščini — torej na meji goriške nadškofije. Srčno, prav srčno me veseli ta novica, ker sedaj bode samostojni ter bližje Gorici. Vaša ljubeznjivost in izvrstnost ter navdušenost za cerkv. glasbo bode gotovo vpljivala tudi na goriško obližje ter širila cecilijanske ideje. Sicer imamo v Vipavi že nekaj Cecilijancev npr. v Vipavskem trgu I. Pogačnika, v Ajdovščini učitelja Setničarja, v sv. Križu (pri Ajdovščini) učenca ljublj. orglarske šole — ali ti so vsi lajiki in brez vodje, ki bi jih edinil. Zdad pa pridete še Vi v njih krog kot vodja, organizator, duhovnik z avtoriteto. Iz teh vzrokov in namenov Vam iz dna svojega prijateljskega srca čestitam k Vaši promociji. Dobrodošli v krasno Ipavo.

O božiču navadno zahajam v sv. Križ (pri Ajdovščini) ter pomagam č. g. oo. kapucinom spovedovati, predikovati, ker imajo sacrum tri-duum z odpustki. K tej tridnevni se zberó vsi sosedni duhovniki — navadno tudi Sturski. Zeló bi me veselilo, ako bi se videla tedaj v prijaznem sv. Križu; ako bi pa Vi bili zadržani, bi se pre-drznil jaz Vas obiskati in se o marsičem pogovoriti.

Kakor sem iz Slovenca seznanjen ste bili v Rimu; jaz tudi. Škoda, da nisva vedela eden za drugega. Sedaj bivam na Serpenici (P. Serpenica na Primorskem) sredi gorá ter nadomestujem č. g. vikarja Kurinčiča, ki se je podal v Hofgastein. Prav lepe ure živim v družbi g. D. Fajgeljna, ki je tu nameščen kot učitelj.

Vošček tudi Vam, dragi prijatelj, vse dobro posebno zveličaven uspeh na Vašem novem mestu in presrečno Vas pozdravlja ostanem z vsem spoštovanjem Vam veleudani

Dr. Fr. Sedej
prof. bogoslovja

Serpenica 7/8 88

P. S. To pismo, pisano Vam pred tednom se mi je vrnilo. Poštariji niso vedeli, kje so Hrenovice. Preskrbel sem drugo kovertó ter bolje označil Hrenovice. Pozdrav! Na Serpenici 14/8 88

2.

V Gorici dne 7. IV. 1924.

Prečastiti, preljubi Monsignore!

Kardinal Gasparri mi je včeraj sporočil (*zaupno*), da je vlada mislila Vam zavreči prošnjo za podelitev državljanstva, zaradi priporočil in ljubstva pa bi Vam uslišala prošnjo, ako v teku *treh* prihodnjih mesecev ničesar ne storite, kar bi Vam vladni organi zapisali na rovaš in sporočili v Rim. Zatorej Vas prosim, da se v tem roku izognete vsaki narodni manifestaciji ali sodelovanju pri narodnih društvih (razun glasbenih, socialnih, karitativnih) in protitalijanski politiki. »Il Governo fra tre mesi richiederebbe le informazioni e, ove risultassero di nuovo sfavorevoli, nulla si potrebbe più fare in loro favore.« Tako pismo kardinala.

Pričakujem od Vaše previdnosti, da to storite v lastnem interesu in v korist naše Cerkve in naroda.

Presrečno Vas pozdravljam vošček felix A — a z vsem spoštovanjem Vam vedno vdani prijatelj.
+ F. B. Sedej

P. S. Treba pa o tem pismu strogo molčati.

3.

Vogrsko dne 25. oktobra 1926.

Prečastiti Monsignor,
Dragi prijatelj!

Pišem na Vogrskem blizu Gorice, kjer imam kanonično vizitacijo in birmo ter odgovarjam na kratko na Vaše zadnje pismo v zadevi poduka kršč. nauka v italijanskem jeziku v IV razredu. Doslej nisem kot škof še nič odločil, ker sem pisal Msgr Fogarju, da v tej važni zadevi skupno postopamo. Moje prepričanje pa je, da duhovniki *ne smejo* sprejeti poduka v italijanskem jeziku, ker bi bilo to zelo škodljivo ne samo našemu narodu, ampak tudi temu velevažnemu predmetu samemu. Saj ne znajo ne duhovniki ne slov. otroci dovolj italijanščine, da bi mogli z uspehom učiti se tako abstraktnih in za zveličanje neobhodno potrebnih resnic. Nastal bi sčasoma v družinah žalosten razpor: stariši bi molili slovenski, otroci pa italijanski ali pa — nič. Na tak način bi prišli goriški Slovenci na nivo — idijotov in brezznačajnežev. Zdi se, da to namera — politika. Torej se mi zdi brezpotrebno in celo škodljivo učiti otroke v IV razredu nič drugega kakor le italijanske molitvice, ki jih ne bodo molili zasebno. Kolikor mi je znano, so doslej vsi slovenski duhovniki odklonili poduk kršč. nauka v italijanščini, in sklenili podučevati otroke v cerkvi. To se je zgodilo v tolminskem dekanatu in šolski nadzornik g. Spacapan je dovolil duhovnikom, ki ne znajo italijanski, učiti kršč. nauk v slovenščini. Potem takem vlada sama ni konsekvantna v tej reči. Po mojem mnenju je treba počakati, da se stvar definitivno odloči, med tem pa naj duhovniki ostanejo pri svojem sklepu.

S prijaznim pozdravom bivam Vam, Monsignor, veleudani

+ Fr. B. Sedej

4.

Maribor 24/12 1923.

Ljubi moj!

Takole je: od svojega godu nadalje že pišem zahvalna pisma in še nisem pri koncu. Sedaj pa zopet pričenjajo božična in novoletna voščila — tako da se bo držalo do sv. 3 Kraljev... Človek pa le piši in piši!...

Srečno zahvalo za Tvoje voščilo in še bolj za zanimive novice. Jaz večkrat na Te mislim, a vselej z žalostjo. Kaj ne, človek se trudi vse svoje žive dni zato da bi ustregel zahtevam svo-

jega poklica naposled se mu pa godi skoro kakor Zveličarju, da nima, kamor bi naslonil trudno glavo. Sreča Tvoja, da si že izza mladosti znal mnogo potrpeti. Tolaži se s tem, da Te v prihodnjem življenju ne bodo preganjali.

Srečno novo leto!

O sebi nimam mnogo pisati. Kolikor morem spoznati, me imajo ljudje dosti radi. Tudi duhovniki z nekaterimi izjemami. Vsem se pa ne more vstreči.

Dragi Miško! V Trst si prišel, tudi jaz sem bil v Idriji, zato upam, da Te bom v Mariboru tudi še videl. Mene pa Ti v Italiji ne boš več videl.

Marsikaj bi bilo še tožiti, toda v moji dobi in v mojem stanu človek več ne toži, pa tudi tolažbe ne pričakuje od ljudi.

Stanú se svojega spomni

Trpi brez miru!

Pozdravljen in nikdar pozabljen!

+ Andrej
škof lavant.

5.

Monsignor
Andrej dr. Karlin
škof lavantinski
Maribor

Ljubi moj!

Prisrčno zahvalo za Tvoje prijazno pismice, ki me je tem bolj razveselilo, ker pišeš prav tako, kot si mi pisal, ko si bil za kaplana v Skofji Loki, jaz pa v Smledniku. — Jaz upam, da se bodo kmalu odprle meje med Vami in nami, potem Te pričakujem. Boš videl kakšno vino imamo, pa ga tudi radi damo. Novega mi vsak dan dosti prinese pošta iz cele škofije — zato Ti ne bom nič novic pisal, ker sam veš, kaj prihaja v ordinariat: raje slabo, kot dobro. — Prihodnje leto je 50 letnica naše mature. Laha smo izvolili, če bo stvar mogel izpeljati. 11 nas je še živih. Vederemo. Bolj pa bi me razveselilo, ako bi me enkrat po leti obiskala že veš s kom: s tistim dolгим Jožetom iz Sušja kaj? To bi bilo moje veselje. Eno je pa še novo, kar Te bo zanimalo. Pred tednom dni sem dobil prošnjo (krasno sestavljeno) za beatifikacijo Antona Martina Slomška. To bo velikan-sko delo, toda če nas Bog usliši, bo velikan-skega pomena za ves naš narod.

Sedaj pa, ljubi moj srečne in vesele in zadovoljne božične praznike in srečno novo leto! Pozdravljen! V stari, zvesti ljubezni
17/12/1925.

udani

AK.

P.S. Pomisli: sv. Tomaža dan bo 15 let, odkar me je imenoval tržaškim škofom cesar Franc Jožef I. Kako hitro tekó leta! Z Bogom!

SEVERIN RES

PESEM O NEMIRU

*Ukaži morju, naj ne bi kipelo,
ukaži soncu, naj ne bi žarelo,
ukaži ognju, naj ne bi gorél,
in reci strasti, naj se pomiri...*

*Glej, morje je mogočno, ker kipi,
in sonce je dobrotno, ker žari,
in ogenj greje le, dokler gori...*

*Sicer je prav, da morju moč upada,
in prav, da soncu žarki oslabe,
in prav, da ogenj vzplapola iznenada,
in prav, da strast kot curek se vzpne —*

*saj v strasti dvoje se teles vrtinči
in duša dušo muči, mlinči
in tira v brezno temne globočine...*

*A ko se vse pomiri in zasine
v duši svetel žarek in se zde
oči kakor na nêbesu zvezdê,
utonejo poslednje bolečine... —*

*dokler nov val ne vzburka površine,
dokler nov žarek ne predre temine,
dokler iz ognja zubelj nov ne šine,
dokler se večnomlada strast ne vzpne,*

*da spet zajame v drzni, blazni ples,
duš dvoje svetlih in dvoje teles...*

Avtobiografija

11. julija 1970 je umrl v Ljubljani v šestinosemdesetem letu starosti upokojeni generalni ravnatelj nekdanje ljubljanske Zadrúžne gospodarske banke, gospodarstvenik in gospodarski zgodovinar dr. phil. in dr. iur. Ivan Slokar, katerega rod po očetovi strani izvira iz Lokavca pri Ajdovščini. Avtobiografija, ki jo objavljamo, je bila napisana okoli leta 1930, prav zato je potrebno dodati k objavljenemu še nekaj biografskih podatkov, ki naj zapolnijo dobo od 1930 do njegove smrti. Na mestu ravnatelja ljubljanske Zadrúžne gospodarske banke je dr. Slokar ostal do maja 1945. Kot upokojenec se je posvetil proučevanju gospodarske zgodovine, pretežni del objavljenih člankov — 15 daljših in krajših razprav — je posvetil gospodarski zgodovini Ljubljane. V posebnem članku je obdelal tudi zgodovino steklarske industrije na Goriškem (Kronika, XII/1964, str. 64-6). Veliko pa je tudi delal na posebnem sistemu mednarodne pisave »lingvografije« s 138 znaki, za katerega je napisal potrebne učbenike in slovarja, vendar mu ni za življenje uspelo najti niti doma niti v tujini založnika, ki bi bil pripravljen, natisniti obsežno delo. Leta 1957 je potoval na Dunaj, kjer mu je tamkajšnja univerza podelila zlato diplomu ob petdesetletnici njegove promocije na dunajski filozofski fakulteti. Znanstveno je ustvarjal do zadnjih let življenja, dokler mu ni bolezen oči onemogočila delo. Dr. Ivan Slokar je bil pokopan v ponedeljek, 13. julija 1970. Njegovi posmrtni ostanki leže v Mejačevi družinski grobnici v Komendi na Gorenjskem. Kot zgodovinar si je dr. Slokar ustvaril spomenik trajne vrednosti s svojo knjigo o zgodovini avstrijske industrije pod cesarjem Francem I. Skoraj sedemsto strani obsegajoče delo je izšlo leta 1914, ko avtor še ni dopolnil tridesetega leta življenja. O Slokarjevem pomenu za slovensko gospodarstvo, zlasti pa bančništvo, bo morala še spregovoriti slovenska gospodarska zgodovina.

Rojen sem 8. oktobra 1884 v Mostarju v neposredni bližini slikovitih skalnatih bregov Neretve in starodavnega mostu, ki jih v smelem loku spaja. Moj oče, sin malega posestnika iz

Lokavca pri Ajdovščini, je bil takrat računski podčastnik. Moja mati, rojena Batinić, hčerka Dubrovačkega meščana. V družini mojega očeta sem bil najstarejši sin, 2 sestre sta bili starejši.

Moja rojstna hiša je bila mala pritrlična, bosanska stavba, pokrita s kamenitimi ploščami. Pred hišo je stala na drugi strani ozke ceste turška džamija, obdana od muslimanskih grobov.

Komaj eno leto sem bil star, ko se je cela družina preselila v Motovun v Istro, kjer je moj oče nastopil mesto kot davčni pristav. Motovun ima zelo romantičen položaj na precej visokem griču, od katerega se vidi tudi Jadransko morje, in sicer na zapadni istrski obali. Mesto samo je skoraj popolno-

ma italjansko, dočim so okoliške vasi izključno hrvaške.

Moj materni jezik je bil hrvaški in moja mi je mati že pri zibelki pela ju-naške pesmi kraljevića Marka. Kljub temu, da nisem znal niti besede italjan-ske, sem moral obiskovati prvi razred italjanske ljudske šole v Motovunu, ker druge šole ni bilo. Kmalu sem se nau-čil toliko italjanščine, da sem dobil prav dobro spričevalo.

Nato je bil moj oče na lastno proš-njo in sicer v prvi vrsti radi šolanja otrok premeščen k davčnemu uradu v Gorici. Tu me je vpisal v drugi razred vadnice in sicer v italjanski oddelek, ker se je bal, da bi utegnil pri prestopu na slovenski oddelek izgubiti eno leto. Od 14 otrok, ki so jih imeli moji sta-riši, sem bil edini, ki sem silom prilik obiskoval na vadnici in na gimnaziji italjanski oddelek.

V Gorici sem dovršil II., III. in IV. razred vadnice z odličnim uspehom ter položil izpit za sprejem v gimnazijo. Deset let star sem govoril hrvaško, slo-vensko, nemško, italjansko in furlan-sko.

Svojo prvo mladost do vstopa v gim-nazijo sem preživel v najskromnejših razmerah, ker nizka očetova plača pri številni družini ni dopuščala boljšega. Goveje meso, smo komaj videli ob ne-deljah, pečenko ali močnato jed pa sa-mo za Božične ali Velikonočne prazni-ke. Naša hrana je obstojala v glavnem iz kruha, polente, zelja, krompirja in fižola. Kljub temu sem bil srečen, ker sploh nisem vedel, da se komu na svetu boljše godi.

Predno sem napravil izpit za vstop v gimnazijo, je bil moj oče premeščen v Bovec in sicer kot davčni preglednik. Cela družina se je v kočiji odpeljala koncem junija 1895 leta v Bovec. Ostal sem sam v Gorici pri svoji siromašni teti, ker sem moral čakati na izpit. Po-tem sem prvič v življenju potoval s poštno kočijo od poldne do 10.30 zve-čer do Bovca skoz celo romantično so-ško dolino. Hudo mi je bilo pri srcu, ko sem moral sam tako daleč t.j. celih 76 km potovati, zadnji 2 uri vožnje celo

v popolni temi. Denarja nisem imel s seboj, kot provijant samo 1 kos kruha v žepu.

Po počitnicah je začela doba gimna-zijskih študij. Goriška gimnazija je bi-la takrat popolnoma nemška v vseh predmetih. Učenci, ki so absolvirali ita-ljansko ljudsko šolo so imeli še ita-ljanščino kot obligatoričen predmet, učenci iz slovenskih šol pa slovenščino. Profesorji so bili večinoma Nemci in sicer Tirolci, Nižji Avstrijci in Češki Nemci.

Sam na sebe navezan sem stanoval večinoma pri nepismenih gospodinjah ter nisem imel človeka, ki bi ga mogel vprašati, če kaj nisem razumel. Kljub temu sem napredoval od razreda do razreda s srednjim uspehom. Pri slabi in nezadostni hrani sem se moral učiti, po zimi v nezakurjeni sobi. A doma o počitnicah sem moral poslušati vzdih-ljaje starišev o velikih stroških za mo-je vzdrževanje v mestu. Zelo me je bo-lelo, ko sem moral to slišati. Ko sem moral zopet v Gorico, da se vpišem v II. razred gimnazije, sem sklenil 11 let star, da se podam peš na dolgo (76 km) pot, da si nekaj prihranim, ker je stal prevoz s pošto celih 5 Kron.

Kljub odporu matere sem pri očetu prodril ter odšel ob 6. uri zjutraj. V nahrbtniku sem imel nekaj kruha in eno klobaso, v žepu pa 2 Kroni. Hodil sem hitro, ker sem bil opoidne že v Tolminu, torej 30 km daleč popolnoma izmučen. K sreči sem tam dobil voznika, ki je šel s tovornim vozom v Gori-co po blago. Stopil sem na voz in se vozil celo noč do 7. ure zjutraj. Bil sem tako utrujen, da sem celo vožnjo pre-spal.

Ko sem bil v IV. razredu mi je pisal oče, naj ostanem čez Velikonočne pra-znike v Gorici, ker so stroški potova-nja (tja in nazaj 10 Kron) preveliki. Nisem mogel vzdržati, ker me je silno vleklo domov k starišem, bratom in se-stram; zaslužil sem nekaj malega z in-strukcijami, s katerimi sem začel že v III. razredu, in sem ta denar porabil za šolske potrebščine. Takrat sem imel še 6 kron. Odložil sem se, da pojdem

domov. Ob 5. uri zjutraj sem odšel peš iz Gorice in ob 6. uri zvečer sem bil že v Kobaridu, 56 km daleč. Do Bovca sem imel še 20 km. Vendar sem bil tako opošan, da nisem mogel naprej. Radi tega sem počakal na pošto, ki je odšla ob 7. uri in ob 10.30 zvečer sem prispel domov.

Podoben slučaj je bil naslednje leto, ko sem bil v V. razredu. — Takrat je bil v I. razredu moj mlajši brat, današnji odvetnik v Mariboru. Oče nam ni poslal denarja za potovanje ob Božičnih praznikih, ker ga ni zmogel. Imel sem nekaj kronc in z bratom, ki je dve leti mlajši sva sklenila, da greva na pot. Kupil sem listke za pošto do Kanala t. j. 22 km daleč. V hudem mrazu in snegu sva čakala na dvorišču glavne pošte do 2. ure zjutraj, ko je pošta odšla. — Ob 5. uri zjutraj sva v Kanalu izstopila iz voza ter se v temni mrzli zimski noči po snegu napotila naprej. Ob 10. uri sva bila v Volčah, ob 3. uri pop. v Kobaridu. Pred seboj sva imela še 20 km. Ob 4. uri, ko je bila že tema, so nas dohiteli sani, natovorjene z drvimi. Trudna sva se vlegla na drva in zaspala. Tako sva se peljala do neke gostilne, 4 km oddaljene od Bovca. Tam sva se malo okrepčala z gorkim čajem in kruhom. Po nadaljni uri korakanja sva ob 7.30 pri 15° pod ničlo prispela domov. Občutke, ki sva jih imela, ko sva od daleč zagledala prve luči in ko sva stopila v stanovanje, ni treba opisati.

Po teh otožnih spominih moram omeniti še neki mali doživljaj iz nižje gimnazije, ki ga nisem pozabil. Sprehajal sem se nekoč s sošolcem v dreveredu takratnega Corso Francesco Giuseppe. Sledil nam je elegantni stari gospod, o katerem sem vedel, da je vpoکوjeni general. Naenkrat se nam je približal, ter nam stavil razna vprašanja, na katera je dobil točne odgovore. Končno je vprašal mojega sošolca: »Was ist das: Vivos voco, mortuos plango, fulgura frango.« — Moj sošolec ni znal odgovora, nakar sem jaz odgovoril: Das ist die Glocke«. — Nato me je stari gospod potrkal po rami in re-

kel: »Bravo mein Junge, Sie werden noch ein General«. — Omenjeni sošolec je bil Dr. Pitamic, današnji naš poslanik v Washingtonu, jaz pa še nisem postal general.

Spričevala so se v višjih razredih gimnazije stalno boljšala, postala so celo odlična in 3. julija 1903 leta sem napravil tudi zrelostni izpit z odliko.

Medtem je bil moj oče premeščen kot davčni upravitelj v Krk. Z odličnim maturitetnim spričevalom sem prišel domov trdno odločen, da grem na univerzo na Dunaj in da študiram geografijo, zgodovino in filozofijo. Za zgodovino me je navdušil profesor Richard Schubert von Soldern, ki je bil profesor na univerzi v Leipzigu in potem zaradi slabega zdravja postal profesor zgodovine v Gorici, za filozofijo pa Dr. Srebrnič, današnji škof krški, ki je bil v VIII. razredu moj profesor za filozofijo.

Največ me je skrbelo, kako priti do potrebnega denarja za pot na Dunaj in za življenje, dokler ne dobim instrukcije. Tudi v tem pogledu mi je bila sreča mila. — V Krku se je nahajal na počitnicah tudi nečak nekega italjanskega odvetnika, ki je pri maturi v Kopru dobil ponavljalni izpit iz nemščine. Ko je njegov stric zvedel, da sem maturiral na nemški gimnaziji me je naprosil, naj pripravim fanta za izpit. Učil sem ga 2 meseca z zelo dobrim uspehom ter dobil kot honorar celih 76 Kron. S tem sem si zaslužil svoj prvi obratni kapital.

Na Dunaju sem kmalu dobil inštrukcije. Dopoldne sem obiskoval predavanja, popoldne sem inštruiral po 3 do 4 ure na dan, zvečer sem pa študiral, živel sem zelo skromno, stanoval sem in bil na hrani pri neki delavski družini za K 26 mesečno. Na univerzi so bila posebno zanimiva predavanja znamenitega geografa Pencka, pravi leksikon znanja je bil geograf Oberhummer, zelo temeljit je bil historik Oswald Redlich, današnji predsednik dunajske akademije znanosti, izredno duhovit in sijajen dialektik je bil filozof Laurenz Müllner, specijelno v predavanju o

»metaphysische Kosmologie«. Pri prof. Ottenthalu, predstojniku inštituta für Geschichtsforschung smo se učili paleografijo in Urkundenlehre. Prof. Sieger je predaval o gospodarski geografiji. Poleg tega sem obiskoval angleška predavanja pri lektorju Bagsterju in predavanja o kitajskem jeziku.

Kmalu sem prišel do prepričanja, da imajo absolventi juridične fakultete mnogo večje polje udejstvovanja kot geografi in historiki. Radi tega sem sklenil prestopiti po končani filozofski fakulteti na juridično. Izdelal sem disertacijo »Warum Herzog Friedrich von Tirol im Jahre 1415 von Kaiser Siegmund geächtet und mit Krieg überzogen wurde« ter se prijavil k rigorozom. V osmem semestru sem rigoroz preстал ter bil 17. maja 1907 leta promoviran doktorjem filozofije. Moja dizertacija je bila pozneje leta 1911 objavljena v »Forschungen und Mitteilungen zur Geschichte Tirols und Vorarlbergs«, VIII. Jahrgang.

V jeseni leta 1907 sem se vpisal na juridični fakulteti. Pri tej priliki so mi vračunali filozofske študije za dva semestra. V dveh semestrih sem položil I. državni izpit z odliko in sicer 16. julija 1908. leta. V tistem času je razpisal znani veleindustrijec Arthur Krupp v Berndorfu nagrado K 2000 za najboljšo delo pod naslovom »Der industrielle Export Oesterreich-Ungarns und sein Einfluss auf die Handelspolitik der Monarchie«. Kljub temu, da sem bil vsak dan do 13. ure pri predavanjih in da sem si moral z inštrukcijami zaslužiti svoj kruh, kar me je okupiralo od 15-18. ure, sem se odločil da kompetiram za to nagrado. Nagrada je bila razpisana od juridične fakultete dunajske univerze. Dela so se morala vložiti pri dekanatu do 31. XII. 1909. leta. Poleg tekočih študij sem moral zbirati material in delati vsak dan pozno v noč. — V nacionalni ekonomiji sem bil še začetnik, a kompetirali so s svojimi deli lahko absolventi Dunajske univerze do 6 semestrov po končanih študijah. Kljub največjim naporom dela nisem mogel dokončati. Odločil sem se, da

ga kljub temu kot torzo vložim. Delal sem cele noči. Zadnjo noč pred omenjenim terminom sem prepisoval zadnje pole na čisto celo noč od 6. ure zvečer do 8. ure zjutraj. Nato sem delo zavil, v kuverti zapečatil svoj naslov ter opremil delo in kuverto z motom »in dubio pro reo«. Veliko upanja nisem imel, da bi nagrado dobil, ker sem predelal materijo komaj do polovice. Tem večje je bilo moje presenečenje in veselje, ko sem 11. junija 1910. leta prejel dopis juridične fakultete sledeče vsebine: »Ich beehre mich mitzuteilen, dass die beiden ordentliche Professoren der politischen Oekonomie an der recht- und staatswissenschaftlichen Fakultät in Wien, Dr. Friedrich Freiherr von Wieser und Hofrat Dr. Eugen Philippovich von Philippsberg, Ihnen für Ihre Arbeit "Der industrielle Export Oesterreich-Ungarns und sein Einfluss auf die Handelspolitik" den Arthur Krupp'schen Preis in der Höhe von 2.000 Kronen zuerkannt haben.«

(»Čast mi je sporočiti, da sta Vam oba redna profesorja politične ekonomije na pravni in državnoznanski fakulteti na Dunaju, dr. Friedrich vitez von Wieser in dvorni svetnik dr. Evgen Philippovich von Philippsberg podelila za vaše delo "Industrijski izvoz Avstro-ogrske in njegov vpliv na trgovsko politiko" Arthur Kruppovo nagrado v višini 2000 kron.«)

Istočasno sem se pečal tudi z drugimi problemi. Aviatiko sem zasledoval v celem njenem razvoju od prvih začetkov. Začel sem razmišljati o nepopolnosti vseh obstoječih sistemov ter iskal nova pota. Hotel sem konstruirati aeroplan, ki bi se vertikalno dvignil v zrak in v zraku lahko v poljubni višini nepremično stal. Ta problem sem teoretično rešil leta 1909. Prijavil sem patent, ki mi je bil dodeljen 1. februarja 1911 po poteku zakonito določenih rokov.

Juridične študije sem medtem absolviriral ter položil 29. novembra 1910 judicijelni in 17. marca 1911 državno pravni državni izpit. 23. junija 1911. leta sem bil promoviran doktorjem prava.

Kmalu me je čakalo novo delo. Pri

državnopravnem rigorozu me je prof. Philippovich vprašal, če sem pripravljen sprejeti neko večje delo iz zgodovine industrije. Izrazil sem mu takoj svojo pripravljenost.

Nato sem prejel 20./3. 1911. leta dopisnico sledeče vsebine: »Euer Hochwohlgeboren! Im hohen Auftrage Seiner Exzellenz Freiherrn von Gautsch, lade ich Sie ein zu Seiner Exzellenz morgen Dienstag um 12 Uhr mittag in dessen Bureau I. Annagasse 5 gefälligst kommen zu wollen. Mit vorzüglicher Hochachtung Heinrich Traunsteiner k. k. Rechnungsdirektor des Obersten Rechnungshofes.—«

Ko sem se 21./3. 1911 javil pri baronu Kautschu, mi je povedal, da name-rava neki veleindustrijalec finansirati veliko delo o zgodovini začetkov veleindustrije v Avstriji. Prosil me je, naj mu dostavim v enem tednu načrt, kako si tako delo zamišljam. Ko sem mu ta načrt predložil, mi je povedal, da je do-tični veleindustrijalec Paul Ritter von Schoeller, predsednik Dunajske zbornice za trgovino in industrijo, senior najbogatejše krščanske rodbine v Avstriji. Premoženje te rodbine sem cenil na cirka 500 milijonov zlatih kron. Last te rodbine so bila sledeča podjetja: Zuckerfabriken, Čakovic, Wrđy. Časlau; Stahlwerke Schoeller & Co. Ternitz, Dampfmühlen Schöller & Co., Wien-Ebenfűrth, Pappenfabrik Schoeller & Co. Hirshwang, Tuchwarenfabrik Gebrüder Schoeller, Brno, razna veleposestva, palače na Dunaju ter lastna banka Bankhaus Schoeller & Co. — Schoellerji so bili ustanovitelji Berndorfer Metallwarenfabrik Krupp. Paul. R. v. Schoeller je bil podpredsednik Bodencreditanstalta in Kreditanstalt für Handel und Gewerbe, častni britanski konzul i.t.d.

Z g. Schoellerjem sem se zmenil za pogoje pod katerimi sem bil pripravljen prevzeti delo, ki naj bi se glasilo »Geschichte der österreichischen Industrie und ihrer Förderung unter Kaiser Franz I.«

(»Zgodovina avstrijske industrije in njenega

pospeševanja pod cesarjem Francem I.«)

Na vse pogoje, ki so bili sicer od moje strani precej skromni, je takoj pristal. Začel sem z delom. Na njegove stroške sem preštudiral vse akte te do-be v arhivih v Pragi in Brnu, natančno sem pregledal akte v Staatsarchivu, Hofkammerarchivu in v mestnem arhivu na Dunaju. Delal sem s polno paro. Material je bil ogromen. Spomladi 1914. leta je bilo delo končano. Baron Gautsch ga je aprobiral. Nato je bilo na Schoellerjeve stroške tiskano pri Tempskyju na Dunaju, julija 1914. leta.

Prvi eksemplar sem poslal svojemu učitelju Philippovichu. Nato mi je pisal 13. julija 1914. leta sledeče: »Lieber Herr Doktor. Ich habe Ihre Buchsendung erhalten und freue mich über das schöne Werk. Ich beglückwünsche Sie dazu. Es genügt nicht nur für Habilitation; wenn Sie einmal gelesen haben werden, wird es Sie auch für ein Extraordinariat qualifizieren.«

(»Dragi gospod doktor! Prejel sem poslano knjigo in sem vesel Vašega dela. Cestitam Vam k temu. Zadošča ne samo za habilitacijo, temveč se boste z njo kvalificirali tudi za izredno profesuro.«)

Ni to edino delo, ki me je v tem času zaposlilo. 14. decembra 1909. leta je določil Andrew Carnegie 10.000.000 \$ za posebno ustanovo za propagiranje svetskega miru. S to svoto se je ustanovil »Carnegie Endowment for international peace«. (Carnegijeva ustanova za mednarodni mir.) Član znanstvenega odseka za ekonomijo in zgodovino je bil tudi prof. Philippovich. Leta 1912. se je Philippovich obrnil tudi na mene, da bi pri tem sodeloval. 6. avgusta t.l. sem prevzel delo »Der Einfluss der nationalen Idee und der ökonomischen Schutzpolitik Oesterreich-Ungarns auf die Beziehungen der Monarchie zu den Balkanländern.«

(pravzel delo »Vpliv narodnostne misli in splošne gospodarske zaščitne politike Avstro-ogrske na odnose monarhije do balkanskih de-žel«.)

Decembra istega leta sem na njegovo prošnjo prevzel še delo »Die Anne-

xion von Bosnien, ihre Ursache und Wirkungen.«

Istočasno sem delal na omenjeni zgodovini avstrijske industrije, sem zbiral tudi material za ta dela. Na stroške Karnegijeve ustanove sem se podal v Sarajevo, v Bukarešto, Sofijo in Beograd, kjer sem študiral v bibliotekah in nakupil vse publikacije, ki so obravnavale to snov ali se na njo nanašale. V Bukarešti sem bil julija meseca 1913. leta, ko se je sklenil mir, ki je sankcioniral konec balkanskih vojn. Nato sem se podal čez Gjurgjevo-Ruščuk (Ruse) v Sofijo in iz Sofije v Beograd. — Potoval sem med vojaki, ki so se vračali iz fronte. V Beogradu sem doživel triumfalni sprejem zmagovite vojske. Prvič v življenju sem jokal od ginjenja, ko sem videl zmagoslavje svobodnega jugoslovanskega naroda.

Pri teh potovanjih sem zbral ogromen material. Nameraval sem ga predelati, ko končam delo o zgodovini avstrijske industrije. Nisem prišel več do tega, ker po izbruhu svetovne vojne nisem imel več časa in ker je vojna likvidirala vse probleme, ki so mi bili preodkazani. Ta vprašanja so postala s tem brezpredmetna.

Leta 1913 me je prosil znani Dunajski zdravnik Dr. Karl Diem, ki je delal na obširni publikaciji Oesterreichisches Bäderbuch, naj mu napišem kratek članek o gospodarskem pomenu zdravilišč. Odzval sem se temu pozivu ter napisal članek pod naslovom »Die volkswirtschaftliche Bedeutung der Kurorte«.

V istem letu se je v javnosti veliko razpravljalo o stabilizaciji tečajev državnih vrednostnih papirjev. V zvezi s tem sem priporočil v članku, objavljenem 1. maja 1913. v »Die Zeit« uvedbo loterijskega štedenja pri poštni hranilnici in uporabo vlog za stabilizacijo tečajev državnih papirjev. Članek je vzbudil v javnosti pozornost in sam prof. Philippovich ga je omenil v svojem članku, objavljenem v Neue Freie Presse z dne 3. septembra 1913.

Na nasvet prof. Philippovicha sem vložil junija 1914. leta na Dunajski univerzi prošnjo za habilitacijo za narodno

gospodarstvo. Takoj nato je izbruhnila svetovna vojna. Akademski senat je kmalu pozneje sklenil, da ne pripusti nobenega Slovana k docenturi. Radi tega se moja prošnja sploh ni rešila. Novembra meseca 1918. tik pred preselitvijo v Jugoslavijo sem jo umaknil.

Avgusta meseca 1914 me je naprosil g. Schoeller, naj napišem zgodovino Schoellerjeve družine in njenih podjetij od preselitve iz Eupena in Aachena na Dunaj v letu 1819 do sedanjosti. Na njegove stroške sem si ogledal vsa njegova podjetja in vse arhive teh industrij in zbiral material. Z njegovim priporočilom sem postal leta 1915. tajnik Kriegs-Getreide-Verkehrsanstalt in bil vsled tega trajno oproščen vojaške službe. Na tem položaju sem pa bil tako okupiran, da se nisem mogel pečati z nobenim drugim delom. Radi tega tudi omenjene naloge nisem mogel dokončati.

Ko je monarhija propadla, sem se takoj odločil, da se preselim v Jugoslavijo. Prijavil sem svoj izstop iz službe ter odpotoval s prvim jugoslovanskim vlakom, s katerim so se repatriirali Jugoslovani proti jugu. Z istim vlakom se je vozil tudi dvorni svetnik Miha Gabrijelčič ter razni hrvatski polkovniki in višji oficirji, ki so služili v vojnem ministrstvu. Nakaznico za brezplačno vožnjo nam je dal poročnik Emil Stefanovič, ki se je takoj po prevratu sam imenoval za šefa »Militärkommission des jugoslawischen Staates in Wien.«

Zgodaj zjutraj smo se 11. decembra 1918 odpeljali z Dunaja. Ob 3. uri pop. smo prispeli v Maribor. Na kolodvoru je bil še napis »Marburg-Hauptbahnhof«. Ko smo stali na kolodvoru je prispel tja general Majster v avstrijski generalski uniformi z jugoslovansko kokardo in nad nemški napis se je prelepil drugi: »Maribor - glavni kolodvor«.

Drugič v življenju sem jokal od veselja pri tem prizoru in pri nadaljni vožnji proti jugu, ko sem videl, kako so slovenski napisi nadomestili prejšnje samonemške. V Celju sem izstopil ter odšel v Slovenjgradec, kjer je bil

moj brat odvetniški koncipijent. Tam sem se 15. XII. udeležil prve slavnosti ujedinjenja, pri kateri je bil moj brat glavni govornik. Nato sem odpotoval v Ljubljano, kjer sem ostal do 10. januarja 1919. leta. Blatno mesto s skrajno slabo razsvetljavo je napravilo na mene zelo slab vtis. Imel sem s seboj celo svoje premoženje K 2.400.— ki sem jih na Dunaju dobil kot odpravnino. V Ljubljani nisem imel nobenega znanca. Orižentiral sem se nekaj dni, potem pa sem odpotoval v Beograd na slepo srečo. Ne da bi ga poznal sem se obrnil na dr. Korošca, ker sem vedel, da ima precejšnji vpliv. Sprejel me je ljubeznivo ter me priporočil Ribarcu, ministru trgovine in industrije.

Začetkom februarja 1919. leta sem bil imenovan inšpektorjem v Ministrstvu trgovine in industrije. Da se ne bi naše izvozno blago prodajalo za ničvredne avstro-ogrske krone, ki so takrat cirkulirale v Avstriji, na Madžarskem, na Češkem, na Poljskem, v Rumuniji in v Zgornji Italiji se je moralo nekaj ukreniti posebno ker je žigosanje kron pri nas bilo tako površno izvršeno, da je bil uvoz nežigosanih kron in njihovo samolastno žigosanje prav lahka zadeva. Da bi se to preprečilo se je ustanovila na moj predlog pri Ministrstvu »Centralna uprava za trgovski promet z inozemstvom«. Minister trgovine me je obenem imenoval za prvega šefa te ustanove. V tem svojstvu sem zaključil marca 1919 prvo trgovinsko pogodbo z Avstrijo, ki je bila sploh prva trgovinska pogodba naše države. Slonela je na bazi kompenzacije blaga z enim obračunskim mestom pri nas in drugim v Avstriji. Kmalu nato je odpotovala jugoslovanska delegacija pod mojim vodstvom v Prago, kjer sem zaključil prvo kompenzacijsko pogodbo s Češkoslov. Republiko.

Koncem maja istega leta sem bil nekaj časa v Trstu kot delegat Kraljevske vlade pri interaliirani komisiji s specijelno nalogo ureditve obmejnega trgovskega prometa med Trstom in Ljubljano.

Septembra meseca 1919. leta sem po-

stal vršilec dolžnosti načelnika oddelka za zunanjo trgovino in trgovinsko politiko. Na željo mojega prejšnjega Ministra trgovine in industrije dr. Voje Veljkovića, ki je bil takrat Minister financ sem bil 1. decembra imenovan za generalnega inšpektorja Ministrstva financ. Takrat so se zamenjavale kronske novčanice in se je pozneje uvedla dinarska valuta. Obenem se je stvorila Narodna banka za celo kraljevino, pri kateri sem bil prvi komisar finančnega ministra. Marca 1920 leta sem sodeloval pri prvi devizni naredbi, ki je ostala temelj za vse nadaljne devizne omejitve.

Maja meseca istega leta sem podal ostavko na državno službo ter postal bančni ravnatelj v Ljubljani, na katerem mestu se še danes nahajam. Tu sem pisal razprave »Naša dosedanja devizna politika«, publicirano v Času 1920. leta in »Valutne razmere, devizna politika in bankarstvo«, publicirano v delu »Slovenci v desetletju 1918-1928«. Leta 1921 mi je uspelo, da je Zadr. gospod. banka sprejela moj predlog in sklenila finansirati izdajo Slovenskega biografskega leksikona. Kljub vsem nedostatkem, ki jih ima, predstavlja SBL monumentalno delo trajne vrednosti.

15 let je že, odkar se pečam s problemom linguografije t. j. z mednarodno enotno pisavo, ki bi nadomestovala znanje jezikov in omogočala, da vsak piše v tej pisavi v svojem jeziku, dočim bi vsak drugi, ki tega jezika ne razume, bral isto v svojem jeziku. Radi velike zaposlenosti v svojem poklicu to delo, ki je precej napredovalo, v zadnjih letih počiva.

Poleg raznih funkcij v gospodarskih podjetjih sem tekom let moral prevzeti še razne častne funkcije. Tako sem predsednik Društva bančnih zavodov in predsednik prisilnega Udruženja bančnih zavodov v Ljubljani, podpredsednik Saveza novčanih i osiguravajućih zavoda u Zagrebu, predsednik Ljubljanske borze za blago in vrednote, podpredsednik Društva prijateljev juridične fakultete ljubljanske univerze, član razsodišča Ljubljanske borze, član raz-

sodišča Zbornice za trgovino, obrt in industrijo, dopisujoči član Slovanskeho Ustava v Pragi, član jugoslovanskega komiteta svetovne konference za energijo, odbornik Panevropske Unije sekcija Ljubljana ter raznih drugih organizacij.

Ne vem, če je potrebno, da omenim,

da sem oženjen in da imam 3 otroke. V krogu svoje družine najdem tisto notranje zadovoljstvo, ki ga nujno rabim, da se moji živci odpočijejo in umirijo.

Smatram, da sem s tem povedal glavne poteze svojega življenja. Imel sem velike načrte. Z uspehom življenja nisem zadovoljen.

ALBERT REJEC

Duh preporeda v razseljeni Beneški Sloveniji

Beneška Slovenija kaže leta 1971 takšno podobo, kakor sta jo razbrazdali emigracija in zanemarjanje po oblasteh. Beneški Slovenci odhajajo na delo v tujino že nad sto let. Toda pravi plaz izseljevanja se je sprožil šele po zadnji vojni, po podpisu mirovne pogodbe z Italijo 1947. Četrto stoletja traja neprestano to krvavenje, to odhajanje vseh mladih sil, vseh moških in vseh žensk, daleč od doma, od vasi, od družin. To izčrpavanje življenjskih sil se že pozna v zunanjem videzu benečanskih vasi. V nas strmijo mrtva okna zapuščenih hiš, zanemarjene hiše, ki v njih samujejo le stari ljudje. Usmiljen, milostljiv plašč grmovja in vseh vrst plevela pokriva nepokošene senožeti in njive.

Redke so benečanske vasi, kjer bi se po vaških uličicah pretakala gnojnica, saj so na stežaj odprta vrata na pol praznih ali pa popolnoma praznih hlevov. Prazni hlevi so boljše kanalizacija od deželnih investicij za greznice. Pač pa še zmerom izgledajo slikovite benečanske vasi, kadar jih gledaš iz avtomobila na asfaltiranih cestah, ki križajo in prekrižajo hribovsko pokrajino Beneške Slovenije. Ko pa hodiš med ozkimi stenami vaških hiš, udarja vate z vseh strani duh razpadanja, ker v vasi ni več mladih rok.

Kot kričeče nasprotje razpadajočih

benečanskih hramov pa stojijo v vaseh, kjer je sedež občin, obširni občinski domovi, tu pa tam redke in čedne karabinjerske in financarske postaje. Povsod pa so v skoro vsaki malo večji vasi šolska poslopja, tudi ona na pol prazna ali pa popolnoma prazna, ker ni otrok. Kolikor jih pa je, jih vozijo v večje šole ali pa v dolino v srednje in strokovne šole, vstran od vasi. Otroci in učenci so le še ponoči doma na vasi. Šolski avtobusi posameznih občin dobivajo sredstva, da prevažajo šolsko mladino v dolino, mnogi srednješolski dijaki se pa vozijo vsak dan v Čedad ali v Videm.

Kot zmeraj že 106 let od priključitve k Italiji se ne sme slišati v učilnicah tudi v letu 1971 niti najmanjša besedica v domačem materinskem slovenskem narečju. Kar pošastno je stati na cesti kraj šolskega dvorišča, kjer se otroci igrajo, skačejo in kričijo, a se ne smejo spozabiti, da bi jim ušla kak slovenska besedica ali vzklik. Naravnost mučno pa je poslušati kako v vrtcih vrtarice silijo štiri in petletne otroke, ki je njihovo otroško čebljanje domače materino slovensko narečje, ponavljati italijanske fraze, besede in pesmice, toliko časa, da jih znajo na pamet. Vse materine domače besede so prepovedane kot bi bile naspodobne in grde.

Sola s polnim urnikom

Prav italijanski šolniki iz dolin Beneške Slovenije se zavzemajo za polni urnik (*scuola piena*), to je za tako šolo, v katero bi hodili učenci zjutraj in se vračali domov samo spat. V šoli bi se učili, igrali, bi imeli obede in bi se popoldne pripravljali za naslednji šolski dan, skratka bi v šoli živeli cel dan, doma pa bi samo spali. Prikazujejo tak tip šole kot zelo sodoben in uspešen in ki ga v Ameriki in nekaterih zahodnih evropskih državah že vpeljujejo. Toda v Benečiji se take napredne, sicer dobre pedagoške metode, izprevržejo, ker se pač v Beneški Sloveniji uporabljajo popolnoma antipedagoške metode v tem, da se ne smejo otroci učiti v jeziku svojih mater, ki govorijo slovensko narečje, ampak se že od prvih let v vrtcu in osnovni šoli učijo le v jeziku, ki ni materin jezik, v uradni italijanščini, ter je ves napor vrtcev in šol usmerjen v izruvanje vsega materinega slovenskega besedišča.

Sola s polnim urnikom je za otroke italijanskih staršev dobra, dobra tudi za slovenske šole na Tržaškem in Goriškem, ne pa v Beneški Sloveniji, kjer bi celodnevno življenje v šoli še potencialno pedagoško zoperstavljalo otrok. Taka šola bi bila podobna zloglasnemu IARD-u iz leta 1965, ko so videmski Rotary Club skupaj z nacionalistično nestrpnimi desničarskimi krogi nasproti slovenski narečni govorici, podpirali neke vrste celodnevnega prebivanja v šolah z *doposcuolo*, ki naj bi odstranila »le tracce d'un dialetto slavo« kot se je cinično izražal takrat videmski dnevnik. Deželni odbor je takrat nasedel in dajal sredstva za tako skoro antirasistično kampanjo proti slovenskemu narečju v dolinah Beneške Slovenije.

Zdaj se torej obeta celodnevna šola, življenje v italijanskem šolskem konviktu. Dežela je že izdala prvo pripravljalno zakonsko določilo. Toda če že obstoji samo italijanska šola v Nadiških dolinah, z najstrožjo prepovedjo govoriti materinščino v šolskih prostorih, je to protipedagoško in protislo-

vensko dejanje, proti kateri se vsi Slovenci pod Italijo in tudi beneški Slovenci s svojo peticijo iz leta 1971 borijo in se bodo še naprej borili. Dežela prekorači svoj delokrog, če namerava finančno podpirati šolo s polnim urnikom, v kateri bi tudi izven predpisanih šolskih ur bili otroci staršev s slovenskim narečjem prisiljeni, da govorijo samo italijansko pri igri, pri obedih, med počitki. To bi bilo preganjanje slovenskega jezika, kar je kot protiustavno prepovedano in je deželni svet sam že izjavil v svojem glasovanju. Naj le bo šola s polnim urnikom, kot se jim nudi, posebno v hribovskih občinah Beneške Slovenije, toda dežela mora vsaj to zajamčiti s svojim zakonom, da bodo otroci vsaj izven šolskih ur smeli govoriti svoje materino narečje in da bo dežela poskrbela za sredstva, da otroci ne bodo prikrajšani v ustavni svobodi, da smejo v prostem času govoriti svoj materin jezik.

Ali še drži Podrekov stih:

»Le v cerkvi zavetje dobim«?

Podobne težave kot šolske ustanove trpijo pa tudi cerkvene ustanove. Manjša se število duhovnij, ker pada število duš po duhovnijah. Od 51 slovenskih duhovnij, kolikor jih je bilo pred fašizmom, je sedaj 17 duhovnij brez duhovnika, ker ni na voljo duhovnikov. Tam, kjer je ostalo le še malo duš, tja ni poslala videmska nadškofijska kurija nobenega novega duhovnika in opravljajo svete maše duhovniki iz sosednjih far. Tako je brez duhovnika župnija Laze, kjer je župnikoval do leta 1959 Anton Cuffolo, ki je vodil slovenske duhovnike v najtežjih razmerah pod fašizmom. V Ruoncu, kjer je bil za župnika Peter Podreka, prvi beneški slovenski duhovnik in kjer je njegov samoten grob, nimajo več duhovnika. Žal pa ta njegova pesem iz leta 1871 o slovenščini:

*Jaz nisem ne v uradu in ne v šoli
čeprav tu od vekov živim
ko tujka beračim okoli,
le v cerkvi zavetje dobim*

ne drži več, ker so v 19 duhovnijah samo furlanski ali italijanski duhovniki. Skoraj nihče od teh ne zna slovenskega narečja svojih vernikov, ker nadškofijska kurija ne skrbi, da bi se tega naučili. Samo 15 domačih slovenskih duhovnikov opravlja pastirsko službo v domačih duhovnijah. Toda tudi kljub kaplanu slovenskega porekla v Špetru ob Nadiži, v tej starodavni slovenski fari ni slišati slovenske molitve ter pridige v cerkvi. V drugi starodavni slovenski fari pri Sv. Lenartu si župnik ne upa, kljub koncilu, s slovensko besedo pred vernike. Skratka po vseh slovenskih duhovnijah po dolinah: po celi Nadiški dolini in tudi celo po stranskih, ni slišati slovenske besede v slovenskih duhovnijah iz treh razlogov: ker so tuji duhovniki, ki ne znajo jezika vernikov, ker sploh ni duhovnikov, ker si nekateri slovenski duhovniki ne upajo uporabljati slovenskega narečja in ker se v upravnih in gospodarskih in šolskih središčih zoperstavljajo nacionalistični elementi v Špetru, Sv. Lenartu, Hlodiču, Podbonescu, v Režijanski dolini in še celo v manjših občinskih središčih, da bi se slišalo slovensko krajevo narečje v vseh tistih duhovnijah kot se je slišalo do leta 1933. Takrat je fašizem ukinitel v vseh duhovnijah Beneške Slovenije slovenski jezik vernikov. Nacionalistični nestrpnosti krogi v glavnih središčih Beneške Slovenije vztrajajo l. 1971 na stališču fašističnega ukaza iz leta 1933.

Čisto drugače kot na Tržaškem in Goriškem ne gre v Beneški Sloveniji za to, da bi se razveljavili razni fašistični zakoni o spreminjanju slovenskih priimkov v italijanske in o spreminjanju krajevnih imen v neke napačne italijanske spakedranke, ker tega fašizem v Beneški Sloveniji ni uganjal in so Blasihi, Caucigi, Čedermasi, in tako naprej ohranili svoje priimke, in hribi Kolo-vrat, Matajur, Ivanac, Kraguvenca svoja stara slovenska imena. V Beneški Sloveniji gre namreč za to, da hočejo obdržati v veljavi navaden dekret videmskega fašističnega prefekta, ki je, seveda po ukazu fašistične partije proti

določilom konkordata med Vatikanom in italijansko državo, zaukazal izriniti slovenski jezik vernikov iz njihovih cerkva na cesto in zažgati slovenske molitvenike in katekizme.

»Via i preti slavi!«

Leta 1971 spet grmijo nacionalistični nestrpnosti elementi proti redkim slovenskim duhovnikom. Sedanji slovenski duhovniki hočejo, kot njihovi starejši duhovni sobratje Cuffolo in drugi, kot nekaki kaplani Čedermaci pred 39 leti v najhujšem poganstvom fašističnem sovraženju slovenske besede vernikov v cerkvi, v duhu koncila in naukov katoliške Cerkve, obdržati to intimno povezavo materine govornice s Kristusovim učenjem in naukom. Redki preostali fašistični in nacionalistični nestrpnosti ne bi mogli ohraniti v veljavi dekret nepomembnega fašističnega prefekta iz leta 1933, če ne bi dobivali potuho od raznih ljudi v Beneški Sloveniji, ki so se kompromitirali v javnosti s svojimi fašističnimi črnimi srajcami. To, da se ne sme slišati s prižnice ali pa v mašnih molitvah jezik vernikov, zagovarjajo celo ljudje, ki krivo mislijo, da je edini uradni italijanski jezik zveličaven. Ta laični poseg v cerkveno področje nehote podpira tistih 19 italijanskih in furlanskih duhovnikov po slovenskih duhovnijah, ki jih je tja poslala videmska nadškofijska kurija, ne da bi prej poskrbela, da bi se naučili vsaj nekaj slovenskega narečja in ki še sedaj pri novih imenovanjih v Beneški Sloveniji ne poskrbi, da bi opravljali duhovniki svoje poslanstvo v jeziku vernikov.

Ali se je čuditi preprosti sodbi navadnega slovenskega vernika, da vzdržujejo črke prefektovega dekreta kot veljaven cerkveni zakon razni elementi od bivših fašistov do novjših nacionalističnih sovražnikov slovenskega narečja v Nadiških dolinah, ki jim dajejo potuho razne oblasti ne samo posvetne, ampak tudi posamezni cerkveni dostojanstveniki? 25 let fašizma pa je tudi pustilo svoje sledove v miselnosti tistih ljudi v središčih Beneške Slovenije,

kjer so morali delovati v milosti fašizma kot trgovci (botegarji) in oštirji, kot uradniki in pa tudi kot šolani ljudje, ki jim je vcepljeno doktrino o edini veljavi italijanščine še bolj praktično surovo potrdil fašizem. Vsem tem je koncilski nauk o enakopravnosti vseh jezikov v cerkvi neke vrste kriva vera, in se z zakasnelo vnemo zaganjajo proti tej enakopravnosti v cerkvi.

Sicer pa doživlja cerkvena organizacija tudi v Beneški Sloveniji iste težave kot drugod po svetu. Ne le, da ni zadnja leta več slovenskih bogoslovcev v videmskem nadškofijskem semenišču v via Ungheria, razen v raznih italijanskih misijonarskih semeniščih, pa se redčijo čim bolj že redke vrste cerkvenikov. Ni ljudi, ki bi zvonili, ni jih, ki bi pomagali duhovnikom vzdrževati velike cerkvene stavbe. Dobijo se le še žene-gospodinje, ki pred prazniki pomagajo očistiti cerkve in jih olepšati z rožami. Tudi ministrantov ni več na pretek kot nekoč, saj je v sleherni vasi le malo otrok, ker je tudi mladih družin le malo. Dobijo se pa še gospodarji, ki opravljajo posle ključarjev. Darovi za cerkev še nekoliko pritekajo od vernikov in sicer od ljudi, ki živijo v emigraciji.

Pošastne fašistične okamenine

Celotna šola v vseh svojih stopnjah in v različnosti svojih šolskih programov je odločno proti slovenskemu narečju prebivalstva in komaj v eni sedmini proti šestim sedminam vseh 51 slovenskih duhovnjikov se pridiga in moli v duhu koncila in po Kristusovem nauku v beneškoslovenskem narečju vernikov. In vendar se je prebivalstvo kljub tem trdovratnim okameninam, tem fašističnim fosilom na šolskem in cerkvenem področju predramilo. Globoko v zavesti beneških Slovencev se je začelo zdaj preporodno gibanje, pravi »risorgimento«, in sicer ne samo doma po vaseh, ampak prav tako v emigraciji. Najprej so bili nekateri duhovniki, kot zmerom v zgodovini beneških Slovencev še pod Beneško republiko in

nato v zedinjeni Italiji, ki so morali, če so hoteli biti pravi pastirji svojih vernikov, zagovarjati in izvajati Kristusov nauk o enakopravnosti vseh jezikov v cerkvi. Njim so se v zadnjih letih pridružili emigranti v Švici. Prebudile se niso samo vasi pod Kolovratom, ampak tudi v zahodni Beneški Sloveniji, na hribovskih planotah nad furlansko ravnino, kjer že desetletja niso imeli slovenskih duhovnikov. Oživele so velike vasi Čenebola, Mažerole, Subid in druge. Zbirajo se okrog svojih emigrantov in protestirajo proti narodnemu zatiranju in proti gospodarskemu zapostavljanju.

Skupaj nastopajo na zborovanjih duhovniki, prosvetni delavci, navadni beneški Slovenci. Brez velikih prepirlanj nastopajo enotni v delegacijah pri deželnem predsedniku.

MARIJAN BRECELJ

Plavolaski

*Ti svetli lasje,
ki veter jim vonj je ponudil,
ki sonček se vanje je zgubil;
te ustnice, rdeče kot kri,
oči te globoke,
ki v svet zrejo skoz ozko le špranjo;
daj, naj pokrijem jih z dlanjo.
Povej, kam, kam se izgubil
bom, ko z ustnic bom bisernih tvojih
vse sanje in kri odpoljubil?*

Slovenski benečanski »risorgimento«

V tem splošnem prebujanju dobivajo tudi cerkvene »šagre«, cerkveni »sejen« novo kulturno vrednost, ker se ljudje ne predajajo samo plesu, ampak pojejo slovenske pesmi in pesmi svojih sosedov Furlanov; recitirajo pesmi, celo pišejo besedila pesmi, jih skladajo in nato pojejo. To dela ljudstvo, kateremu so materin jezik vrgli na cesto. Kaže, da se vsi beneški Slovenci tudi nezavedni, neosveščeni, zavedajo, da se mora temeljno spremeniti dosedANJI način življenja.

Vsi so enakega mišljenja, da kar delajo sedaj razne oblasti, zlasti dežela, so samo obliži, samo obrobno krpanje. Vse tiste »infrastrukture«, ki jih izvajajo, vse tiste ceste ne dajejo zaposlitve. Niti v kmetijskih planih ERSE, deželne ustanove za kmetijstvo v Beneški Sloveniji, ni rešitve, ker v strmih pobočjih, v grapah in dolinah ni moč živeti samo od kmetijstva. Tudi če bi ljudje hoteli izvajati tisti kmetijski plan, ne bi mogli od tega živeti, ker od zemlje niso mogli Benečani nikdar živeti, ampak so samo stradali in umirali od pomanjkanja ali pa se izselili kamorkoli, samo da so našli zaposlitev: ali po madžarskih pustah, ali po avstrijskih gozdovih, ali po pontinskih močvirjih ali končno po belgijskih rudnikih s silikozo v pljučih. Celo zdaj, ko je vse, kar more delati in se gibati, v emigraciji, dremajo vsako jutro »pendolari«, iz meseca v mesec vedno več pendolarjev do Manzana, dol v Furlanijo, kjer je kak tovarniški dimnik. In vsak večer spet dremajo domov utrujeni od dela in vožnje.

Zdaj so se končno pojavili novi rahli žarki upanja, da bodo že bližje doma mogli dobiti delo v novih tovarnah; ena je že zrasla pri Ažli, a druge se obetajo, po načrtih in po gradbenih parcelah in drugih olajšavah pa se ponujajo zasebnemu in državnemu podjetništvu.

Vsi želimo, da bi se te davne želje Benečanov, da bi našli čim bolj blizu stalno zaposlitev, uresničile in da bi

kak oblak krize ne prestregel prvih žarkov upanja.

Sele potem bi bilo mogoče uresničevati velikopotezne kmetijske plane, ker bi s stalnim zaslužkom iz industrije oživele kulturne naprave in obdelave in bi našli pot domov mnogi emigranti.

Rešitev te male hribovske deželice je le v celotnem, globalnem reševanju vseh njenih etničnih, gospodarskih in socialnih problemov Beneške Slovenije kot celote.

SEVERIN RES

*Pusti, dekle,
pesem srcu!*

S čim naj bi ti odpoljubil
pesem ustnic, rok in las?
Še odkrij, kako zasnubil
tvoj otožni bi obraz?

Roka noče se zganiti,
ustnice prevroče mro,
sanjajo dih tvoje biti,
iz daljave nate zro.

Pusti, dekle, pesem srcu.
Ognja v duši ne zatri.
Saj prekmalu začutila
sama boš upor krvi.

Na meji dveh svetov

Ti, Krminska gora — kakor te s spoštovanjem gledamo z briške strani, ti, Monte Quarin, kakor te s častjo povzdigujejo z laške strani, nekoč stara utrdba, »castrum romanum«, pozneje langobardska, tudi še gradišče Frankov, castellum Benečanov, nad sto let rezidenca oglejskih patriarhov, med beneškimi vpadi že razvalina, ki se je pod teboj nekoč ob furlanski vojvodini, potem za Avstrije (1500-1918) razvijal »castrum Cormontium«, sedanji Cormons-Krmin, cvetoči trg Furlanov in slovenskih Bricev... torej, ti Krminska gora, kako si se jasno odmerjeno postavila na mejo, 274 m visoko, med dva sveta, med dva naroda, med dva elementa, med dva jezika, med hribovjem in ravnino, med severnim in južnim vetrom. In ravno tako tvoji izrastki na levem in na desnem hrbtišču gričevja zaznamujejo naravno zemljepisno in jezikovno mejo, ko te z vzhoda obliva slovensko sonce, z zapada pa italška tramontana.

S tvojega temena, s trdnjavskega stolpa grajske razvaline, se zazremo v dvojni svet: križajo se kontrasti, kot žarometi blisnejo pogledi do Trnovskega gozda v modrih obrisih vrhov, na zagorske Bajnšice, mimo gospodovalne Svete gore, čez Krnsko in Kaninsko višavje, osvetlijo Brda, na njih sanjave vasice, obrnejo svetlobo in se prevesijo čez Goro na ravninsko stran, da razgrnejo zaveso nad cipresami, murvami, vinjami, topoli, koruznimi čampi in se pod romanskimi stolpi zasvetijo duomi-stolnice, bazilike, cerkvice z linami, ob njih vile z žardini, casteli, borgate, vse do alpskih in morskih obzorij. Kje v evropski areni je očarljivejša podoba, kje tako pester mozaik veličastne prirode kot na tem prostoru med dvema svetovoma, med Alpami in morjem? In

vendar, med enimi in drugimi kontrasti, med razlikami ljudi in krajev na križpotju narodov, združujejo te obmejne prebivalce le premnoge podobnosti v miselnosti, v enakih pogledih, v izražanju, v navadah, v hrani, oblačenju, obdelovanju zemlje, v slogu zidanja hiš, to in ono, vse pod istim duhovnim podnebjem. Tostran in onstran še srečujemo sorodna naziranja največ pri starejših, saj je Avstrija v stoletjih tem in onim vtisnila svoja znamenja, ki sicer počasi tonejo v staro ärijo: »nekdaj v starih časih...«

Dvignemo se iz Krmina mer trtnimi nasadi na Gôro, sul Mont, oddahnemo se na slemenu, kjer se je pod vrhom utrdila zgodovinska cerkev, prvotna iz 1636, s stolpom, Madone d'Ajût-Marije Pomočnice, ki jo je dal zgraditi Luca barone Del Mestri, počivajoč zdaj pod njo v svoji grobnici. V bližini te častitljive podružnice samevajo tri stare kolonske hiše. Iz ene je stopil človek, možak srednjih let, nas začudeno pogledal in je na pragu obstal...

»Nisi ti Pepo Bregarjev?«

»Pa ja! Jest sem.«

Iz sosednje hiše je stopil drugi človek, nas strmeče pogledal in je obstal...

»Nisi ti Lojz Filejev?«

»Pa ja! Jest sem.«

»Odkod vidva tu, od kdaj? Dva zadnja Slovenca, dve zadnji priči na robu dveh svetov? Od kdaj naš rod že biva tod?«

In Pepo Bregarjev je povedal zgodbo. Vojni vrtinec preobratov, preganjanj, spopadov, pobegov, hajk, da ga je vrgel v to zalesje, v to samoto in je ostal na Gôri, že od davna mu prija samota, varje majhno kolonsko kmetijo in opuščeno vilo neke dobre grofice, nemške plemkinje, še preostale iz avstrijske preteklosti. Biva v Gorici, pa se rada vrača k svojemu domeku pri Madoni d'Ajût. Nekoč so jo napadli vagabundi, on jo je junaško obvaroval hujšega. Pri gospodarstvu in gospodinjstvu je kar sam. Tu pa tam ga poprime neka skrivna sila, še nepogašena žeja po slikarstvu, zbudi se mu nenadoma zakopani talent, saj čopič mu je kdaj pa kdaj še vedno dobri tovariš, upodabljanje še davni sen umetnosti. Ampak vse je šlo »per di band« — vse se mu je izjalovilo. Čopič je zamenjal z lopato.

In še Lojz Filejev je povedal svojo zgodbo. Že od nekdaž da so briški koloni zamenjavali kmetije in njih gospodarje, da so grofom in veleposestnikom obdelovali zemljo, pa so za to dobili revno stanovanje in pičel odstotek od vina in sadja. Nekateri koloni pa so se odkupili in so na teh gruntih ostali sami svoji ali pa so se svojaki radi preselili na Gôro, kjer so še danes Skočaji, Mavriči, Pojavniki, Sirki, Kurtini, Mišigoji in drugi. Tako se je tudi Filejeva družina zatekla na Gôro, pozneje še na lepše, v sam Krmin. On je tudi lovski čuvaj. Po vsej Gôri, po rusi zemlji, kar je ni obdelane, se raztezajo kostanjeve, akacijeve, hrastove hoste, ki jih mora očistiti zank, lacev, skopcev, lovskih tatov in drugih nepridipravov. Lovcev samih pa je več kot vseh fazanov, zajcev, lisic, podlasic, jazbecev, kljunačev skupaj.

Pepo Bregarjev nas je povabil v hišo, v prazno hišo z mrtvim ognjiščem — pa je sonce lilo na to hišo vse zlate žarke — njen varuh nas je posedel k

mizi, nanjo postavil bučo, pisano majolko z napisom »Viva Bepo«, še vrele rebule kot bi bila Bregarjeva v nekdanji domači brajdi. Sicer tudi od grofice je sladka. Pa če so spomini tako grenki, naj le utonejo v teh kapljicah. Mi pa naj živimo — kajne? Na zdravje, Pepo Bregarjev, na zdravje, Lojz Filejev, dva Slovenca, zadnja na tem robu, pred vama že doni glasna furlanščina.

»Zbuoham! Srečno!«

»Bon di, bon di...« — smo se na prvem koraku pozdravljali s prijaznimi furlanskimi domačini.

* * *

«Lunis di Pasqua» — velikonočni ponedeljek 1971. Že od starejših časov se vijejo na ta dan množice ljudi, romarjev, izletnikov, radovednežev na Gôro, sul Mont Quarin, k cerkvi Madone d'Ajût — k Mariji Pomočnici. Pristopa božje ljudstvo, la int del Friuli, prihajajo veseli Brici, v zadnjih letih hrume po novi asfaltirani cesti do sedla karavane nasmrajenih avtomobilov, avtobusov, motorjev, takih in enakih motovil. Izletniki se zgrnejo okrog vrha, okrog cerkve, vesele, mešane družbe v skupinah, zaljubljeni v objemih... Madone d'Ajût, preia per noi, prosi za nas! Da, Madone d'Ajût, prosi za nas, da ne zbezlamo še mi, da se ne zavrtimo v divjem tempu človeštva in njegovih tehničnih modernih bogov, ohrani nas trezne, preproste, mirne v svojem starem svetišču!

Na drugi velikonočni praznik vstajenja, v Gospodovem letu 1971, se je na Krminski gori, v cerkvi Madone d'Ajût prvokrat darovala maša v furlanskem jeziku. Nadvse ganljiv je bil trenutek, ko je ljudstvo vstalo in slovesno v zboru molilo furlanski očenaš:

*Pari nestri che tu sês in cil
ch'al sei santificât al to non
ch'al vegni al to regno
ch'e sei fate la tô volontat
come in cil ancje in tiere;
il pan che nus covente dâ nus al auê
e perdôninus i nestrib débiz,
come ancje nô ju vin perdonâz*

*ai nestrīs debitors,
e no sta mētīnus in tentaziōn
ma liberīnus dal mal. Amen.*

Zablestele so solze radosti, ponosa. Gotovo je bil to dogodek, da se je tudi njihov ponižni furlanski jezik priznal kot liturgični, cerkveni. Vzradoščeno ljudstvo se je vsulo iz tihega Marijinega hrama naravnost v vrvež razgibanih množic, kričavih sejmarjev, razigrane mladeži — dolgolascev s kitarami — popevkami, zbesnelih avtomobilov, iz zbranosti, iz premišljevanja naravnost v zmedo, v konfužjon. Ali se ne porajajo nagle duhovne spremembe tudi v nas? Na vrhu, na Gori se je narod umiril, šovinistične strasti so mu poleggle, razgledal se je na vzhod in na zapad —

zamaknjen na meji dveh lepih spravljjenih svetov.

Po šumni »fiesti« na Gradu je za dolgo ostala v nas pestra podoba furlanskega živahnega temperamenta, iskrenega odprtega značaja, prostodušnega razmaha, da se z njimi iskreno razživimo. V pesmih se oglašajo sorodne viže in so naši vplivi tudi v furlanskih legendah, ki preprosto podajajo šaljivo-satirične prisposodbe domačih dogodivščin, a na koncu izluščijo moralno zrno. Pri tem ima veliko vlogo sv. Peter, »popularni heroj«, v času, ko je še hodil z Gospodom po Furlaniji. Tako nam je prav po prazniku na Gori stopila v spomin vedno sodobna furlanska legenda o Zadovoljnejših in Nezadovoljnejših, ki jo povemo v prostem prevodu.

Slovenski škof na sinodi v Rimu

Škof Slovenskega Primorja, dr. Janez Jenko, ki se je letos udeležil sinode škofov v Rimu, je o tej sinodi sestavil zanimivo poročilo, ki ga je potem objavil radio Trst A v oddaji »Vera in naš čas«.

Ta ali oni bi me verjetno rad vprašal, kako da sem se od slovenskih škofov prav jaz, ki nimam niti škofije še urejene, udeležil sinode. Naj vam zato povem, da je bil za sinodo izbran ljubljanski nadškof dr. Jožef Pogačnik; jaz sem prišel na vrsto le kot njegov namestnik. On se namreč za tolikšen fizični napor ni čutil dovolj trdnega. Tako sem slučajno prišel v veliki zbor sinodalnih očetov, kakor so jih tam imenovali. Moram priznati, da sem Bogu hvaležen za to, kar sem v Rimu na sinodi in ob njej doživel, videl in spoznal. Vse to me je duhovno obogatilo.

KAJ JE SINODA?

Nekateri časopisi so se vpraševali, ali ne bo sinoda v katoliški Cerkvi to, kar je v demokratičnih državah parla-

ment. Na zadnjem vatikanskem cerkvenem zboru je bil jasneje izražen verski nauk o kolegialnosti, da so tudi škofje skupaj s papežem nositelji vrhovne cerkvene oblasti. In sedaj naj bi sinoda kot parlament izglasovala svoje zakone in jih predložila papežu v potrditev in izvedbo.

Moram takoj reči, da se oblika svetnih vladavin ne da prenesti na Cerkev. Ta ima namreč čisto svojevrstno strukturo, v bistvenih potezah že določeno od Kristusa. Sinoda škofov, o kateri govorimo, je plod II. vatikanskega cerkvenega zbora; je posvetovalni organ papežev. Skliče se vsako drugo leto. Obravnava samo tiste zadeve, katere ji papež predloži. Ima stalno tajništvo, ki ga vodi generalni tajnik poljski škof Ladislav Rubin s svojimi sodelavci.

Vsaka redna sinoda, tako tudi zadnja, izvoli s tajnim glasovanjem 12 svetovalcev generalnega tajništva, a papež sam imenuje tri. Ta svet se zbere dvakrat na leto. Njegova naloga je, da

pretrese predloge, ki so jih poslale škofovske konference ali vzhodni patriarhi glede tém naslednje sinode, pomaga nadalje pri pripravi nanjo, daje nasvete o predlogih prejšnje sinode, ki jih je papež določil, naj se realizirajo in končno da dajo nasvete o vsem, kar jim papež predloži.

Kakor vidite, sinoda ni koncil, vesoljni zbor, ampak samo kvalificiran posvetovalni organ, ki je zbran od vseh škofovskih konferenc, glavnih rimskih kongregacij, desetih generalov največjih kleriških redov in kongregacij ter iz manjšega števila tistih, ki jih papež osebno določi. Vsekakor pa je res, da imajo sklepi sinode, sprejeti z dvetretjinsko večino, precejšnjo težo.

Doslej je papež vsa taka priporočila prejšnjih sinod upošteval. Pri sklepnem govoru je papež obljubil, da bo po svoji vesti to storil tudi sedaj. Seveda, kdor misli ali želi, da bo sinoda pritiskala na papeža ali izsiljevala od njega razne odločitve, ta ne pozna dovolj notranje narave Cerkve.

DUH ZADNJE SINODE

Prav tako so nekateri časopisi pisali, da je potek sinode razkril, kako je Cerkev znotraj razklana in kako so šla mišljenja sinodalnih očetov daleč narazen.

Kaj naj kot udeleženec sinode odgovorim na tako pisanje? Res je, saj tudi papež sam večkrat o tem govori, da doživlja Cerkev danes neko krizo. Najjasnejši znak te krize so mnogi odpadi duhovnikov, redovnikov in redovnic, ki zapuščajo svoj poklic. Duhovni poklici so v občutnem upadanju, zlasti v bogatejših deželah, kjer je večje blagostanje. Tudi med teološkimi pisatelji vlada včasih izvestna zmeda, število spreobrnjenj v katoliško vero se je močno zmanjšalo. To so dejstva. Prav tako je dejstvo, da nekateri duhovniki doživljajo krizo identitete, čutijo se osamljene, neuspešne, svet gre mimo njih in se ne briga za vero in to, kar nudi Cerkev.

Sinoda se na teh dejstvih ni ustav-

ljala, ampak je razpravljala o duhovniški službi in prišla v ogromni večini do skladnih stališč in gledanj. Samo glede vprašanja, ali naj bi v izrednih primerih papež dovolil duhovniško posvečenje starejšim, preizkušenim možem, so bila mnenja deljena skoro na polovico. Dvajset glasov več je dobila teza, naj se to nikoli ne dovoli.

Ni dvoma, da obstajajo med posameznimi škofi in tudi škofovskimi konferencami določene razlike. Smo namreč ljudje, vsak človek pa ima svojo individualnost, svojo posebno vzgojo in preteklost, svoje življenjske skušnje. Vendarle je čisto zmotno iz tega sklepati na razdor ali razkol. Ves čas zasedanja nisem zapazil nobenega prepira. Vsakdo je bil svoboden, da je povedal svoje mišljenje. Ko so govorili sinodalni očetje, ni bilo nikoli javnih znakov odobravanja ali zavračanja. Spoštovalo se je mišljenje vsakogar. Pri zaključni slovesnosti smo dali drug drugemu bratski poljub v znamenje miru in sprave. Sinodalno dvorano smo zapuščali v pobožnem poduhovljenem razpoloženju, podobno kakor se gre iz cerkve po slovesni maši na velik praznik.

Tolikšne skladnosti v mišljenju in teženju, kakor se je pokazala na sinodi, verjetno ne zmore noben parlament, nobena skupščina.

Časopisi so pisali, pa tudi posameznike sem slišal govoriti, da je sinoda javnost razočarala. Ljudje so pričakovali, da bo prinesla nekaj novega, sedaj pa je ostalo vse pri starem.

Kaj naj vam rečem na to? O čustvih in razpoloženju posameznih ljudi ne morem soditi. Različni ljudje smo, verjetno smo tudi različne stvari pričakovali. Nekateri morda veliko preveč, kar sinoda ni mogla prinesiti. Če smem povedati svoje osebno mnenje, izjavljam, da sem s sinodo čisto zadovoljen. Ko sem odhajal na sinodo, sem rekel uredniku »Družine«, da škofje nismo revolucionarji, da ne težimo za senzacijaми; oznanjamo in varujemo resnico; želimo, da bi verniki, zlasti pa duhovniki krepkostno živeli. Krepkost pa je v

zlati sredi. Zato razumem, da ljudje, ki si želijo senzacij, velikih parol, bučnih gesel, mogočnih obljub, niso prišli na svoj račun.

Sinoda res ni imela tega namena, da bi ustregla pretiranim in zmotnim pričakovanjem, temveč je hotela pokazati najboljšo pot, po kateri naj bi hodil današnji duhovnik, da bo izpolnil svojo nalogo, kakor tudi, kaj more Cerkev danes v teh razmerah storiti, da bi zavladala na svetu večja pravičnost, da bo človeštvo bolj deležno Kristusovega odrešenja tudi na področju medsebojnih odnosov. Upam, da je to nalogo kolikor toliko dostojno izvršila.

Kakor nobena človeška ustanova tako tudi škofovska sinoda ni bila popolna. Jaz sem se take sinode prvič udeležil, zato nimam izkušenj. Tisti škofje, ki so bili sedaj že tretjič na sinodi, jih imajo več. Nekateri od teh so res govorili, da je bilo preveč govorov-monologov v sinodalni dvorani, premalo pa pravega razpravljanja ali debate v krožkih, kjer bi se različna mnenja kresala, primerjala, očiščevala in bi tako prišlo do večje jasnosti.

Upajmo, da bo prihodnja sinoda že bolj popolna na podlagi letošnjih izkušenj, čeprav tudi ta ni razočarala.

O SLUŽBENEM DUHOVNIŠTVU

Kot sem že omenil, se je o duhovništvu zadnja leta veliko govorilo, ponekod tudi duhovniki sami doživljajo hujšo krizo. Zato je papež določil, naj pride to vprašanje na sinodo. Škofovske konference so po mnogih državah izvedle ankete med duhovniki in imele posvetovanja s predstavniki duhovnikov, da bi čim bolj spoznale dejansko stanje.

Na sinodi se je 14 dni razpravljalo o duhovništvu, najprej o dogmatičnem nauku, potem pa o praktičnem duhovniškem delu. Z doktrinarne strani je bilo potrjeno, da po mašniškem posvečenju, ki se izvrši po polaganju škofovih rok in z določenim obrazcem, duhovnik postane deležen Kristusovega duhovništva, tako da more pred verniki predstavljati Kristusa kot glavo nje-

govega skrivnostnega telesa. Takrat prejme neizbrisni znak Kristusovega službenega duhovništva.

Zato je bistvena razlika med splošnim duhovništvom, ki ga prejme vsak krščenec, in med službenim duhovništvom, ki ga duhovnik prejme po škofu posvečevalcu. Zaradi neizbrisnega znamenja duhovnik postane duhovnik za vedno. S tem je bila zavržena zmotna, da bi bil duhovnik samo predstavnik vernikov, predsednik evharističnega zbora, in še druga, da bi duhovnik mogel biti duhovnik samo za nekaj časa.

V praktičnem delu duhovniške službe se je najprej močno naglaševalo oznanjevanje božje besede kot posebno važno duhovnikova naloga. Verniki (tudi katehumeni) morajo biti na prejem zakramentov primerno pripravljene, da jih bodo vredno in dostojno prejemale. Obe službi, učiteljska in posvečevalna, sta vezani ena na drugo, ne smeta se ločiti.

Na vprašanje, ali je primerno, da se duhovnik bavi s posvetnimi posli kot so delavec, sindikalist, prosvetni delavec, politik in podobno, je bilo sprejeto načelo, naj bo redno duhovnik popolnoma zaposlen z duhovniškim delom; vse drugo je samo izjema, za katero mora biti dano dovoljenje višje cerkvene oblasti. Vsako delo, ki ga opravlja duhovnik, mora biti skladno z duhovniškim dostojanstvom in koristno poslanstvu Cerkve. Že beseda sama, duhovnik, pove, da mora biti duhovnik poduhovljena oseba, ki rad moli in premišljuje ter redno občuje z Bogom.

V tem delu razprav je bilo zelo važno tudi vprašanje celibata. Da naj celibat v latinski Cerkvi ostane kot doslej, je bilo vsem jasno. Potrebno je samo, da se navedejo močni in trdni razlogi. Celibat je mogoče razumeti in sprejeti samo v luči vere. Zato posvetni ljudje ali ljudje brez vere tega ne morejo razumeti. Najmočnejši razlog je povedal že sam Gospod, ko je dejal: »In zopet drugi so samski, ki so si samski stan izvolili zaradi nebeškega kraljestva« (Mt 19, 12). In je še do-

stavil: »Kdor more razumeti, naj razume!«

Lepe besede evangelija same niso dovolj, spremljati jih mora praktičen zgled. Če naj duhovnik nastopa pred ljudmi kot Kristusov predstavnik, mora v lastnem življenju kar najpopolneje upodobiti Kristusa. Kakor se je Kristus ves posvetil Očetu in ljudem ter tako izpolnil nalogo, da je prelil zadnjo kapljo krvi, tako se mora duhovnik ves posvetiti svoji službi — Bogu in vernikom.

Nobenega dvoma ni, da je neporočen duhovnik bolj primeren za svojo duhovniško službo kakor poročeni, ki mora skrbeti še za svojo ženo in otroke. Edini razlog, zakaj bi se malo popustilo v Cerkvi glede celibata in bi se posvetili poročeni možje, bi bilo pomanjkanje duhovniških poklicev in upanje, da jih bo potem več. Dejstva pa prav v tej stvari govorijo drugače. Pravoslavne in protestantske Cerkve nimajo celibata, pa imajo še veliko manj poklicev kakor naša Cerkev.

Razlog upadanja poklicev torej ni v celibatu, ampak drugod, predvsem v pomanjkanju vere. V našem zmateraliziranem in s spolnostjo prepojenem svetu mora katoliška Cerkev postaviti obrambni zid, da reši svet propada. Če celibata doslej še ne bi imeli, bi ga po mojem trdnem prepričanju morali danes uvesti. Večina škofov je za to, da se poročenim možem ne odpro vrata v svetišče.

Veliko lepega je bilo s tem v zvezi povedanega in sprejetega; naj bodo bolj družinski odnosi v Cerkvi, med škofi in duhovniki, med duhovniki samimi in med duhovniki in verniki.

VPRAŠANJE PRAVIČNOSTI

Drugi predmet na sinodi je bilo vprašanje pravičnosti v svetu. Jasno je bilo rečeno, da se Cerkev ne more in ne sme vmešavati v svetne zadeve, ki jih neposredno urejuje in rešuje svetna oblast. Zemeljske stvarnosti imajo svoje avtonomno področje z lastnimi zakoni. Njihovo avtonomijo Cerkev priznava. Cerkev nadaljuje neposredno

Kristusovo poslanstvo, ko z lučjo evangelija bogati človeka z novim, globljim spoznanjem, ga z milostjo iz vrelcev zakramentov preraja in posvečuje ter ga kot skrbna mati vodi skozi ta svet v nebeško domovino. Ker Cerkev živi in deluje na tem svetu in se morajo njeni verniki držati nravnih načel, ki jih je Bog vložil že v človeško srce, Kristus pa še spopolnil, zato je povsem umljivo, da more Cerkev veliko storiti za pravičnost na svetu.

Najprej naj Cerkev sama dá dober zgled pravičnosti na svojem področju. V duhu pravičnosti in solidarnosti naj se urejajo materialni odnosi do laičnih uslužbencev, uradnikov. Za duhovnike naj bo bolje poskrbljeno. Bogatejše cerkve naj pomagajo revnejšim. Škofje naj bodo skromni in preprosti, vsi predstavniki Cerkve naj bežijo pred vsako razkošnostjo, zunanjim sijajem, naj se vadijo v duhu evangelijskega uboštva in ponižnosti. Cerkveno premoženje, kolikor ga je, naj se uporablja ne za luksuz, ampak za dejanske potrebe Cerkve in za siromake.

Važna je nadalje naloga Cerkve v poučevanju in v vzgoji k pravičnosti. Krščanski nauk o pravičnosti temelji na resnici, da je Bog, Stvarnik vsega, naš oče; vsi ljudje pa med seboj bratje, ki smo po naravi med seboj enaki, imamo isto človeško dostojanstvo. Žene naj imajo v Cerkvi lasten delež odgovornosti. Vse ustvarjene dobrine morajo biti dostopne vsem ljudem. Preprečevati sosedu dostop do izobrazbe, do zaslužka, do napredka, je krivica. Hraniti za sebe bogastvo, a pustiti druge gladovati, ni v skladu s pravičnostjo. V naših pridigah, stanovskih govorih, pri krščanskem nauku imamo duhovniki veliko priložnosti poučevati vernike o dolžnosti pravičnosti in jih spodbujati k čutu solidarnosti. Liturgična opravila so zelo važno vzgojno sredstvo k pravičnosti in občestvenosti.

Če je potrebno, mora Cerkev tudi povzdigniti svoj glas in obsoditi javne krivice, ki se gode ter buditi čut za pravičnost.

Ker človeštvo vedno bolj, vsaj na

zunaj, povezuje tehnični in znanstveni napredek, ker so prometne zveze vedno boljše in razvoj družbenih občil vedno bolj učinkovit, je potrebno, da pravičnost notranje veže posameznike, narode in države, kajti samo tako je mogoče priti do blagostanja in miru, po čemer vse človeštvo hrepeni. Dokument o pravičnosti na svetu bo še spopolnjen in bo potem izročen papežu, da ga po svoji uvidevnosti objavi.

* * *

Sinoda se je posvetila dvema važni-

ma problemoma. Mislim, da nisem preveč samozavesten, če rečem, da je dala svoj delež k njuni razjasnitvi. Stvar nas vseh pa je, da vsak dan bolj spoznavamo zahteve pravičnosti in solidarnosti ter jih natančno izpolnjujemo.

Pri opoldanskem angelskem češčenju v nedeljo 7. novembra je papež o končani sinodi izrekel naslednjo sodbo: »To je bil zelo važen dogodek, ki bo imel gotovo velik vpliv na življenje Cerkve in v svojem izvajanju na življenje sveta.« Res nimamo pravice biti razočarani nad sinodo.

I. z. FERVIDUS

Nočni pogreb

Tisti večer je zgodaj silila noč v vas in kmalu jo je vso zagrnila v temni plašč kakor bi jo hotela pripraviti za nenavaden, izreden pogreb. Očrnele hiše so se le na oglih zaznavale, a tam na sredi vasi se je skozi cerkvena vrata odbijala mrtvaška svetloba in v cerkvi med medlimi svečami se je odražal katafalk, pa tako čuden, ves drugačen, spremenjen, ne tisti navadni s položeno trugo na njem, ki ima napis: danes meni, jutri tebi, ali, kar je še bolj po latinsko prestrašilo: *Libera me, Domine de morte tremenda*; ne tisti, ampak,

rjav, surov, podolgast zaboj se je v svitu štirih lojenih sveč razločeval ob katafalku, ob njem le v obraz ožarjeni duhovni, mahajoč z rokami dolge križe in je s kropilom po vsakem nokturnu pokropil to čudno skrinjo. Ječali so trije zvonovi neubrano, vseprek kot bi klicali na pomoč, da nekje gori ali da ob hudi uri se je že toča vsula, ne to, vaščani so vedeli, komu nocoj tako zmedeno tambulajo. Medtem so se že zbirale žene, dekleta v črnem, moške pa, še z brajde, je noč sama preoblekla v temno. Strmeli so v čudno neotesano

skrinjo, po vsem telesu jih je zamrzela mrščalica. Maša zadušnica za naše rajnike je spremljala vernike v onostranski svet, otroci so pri berilu opominjali, da strašen dan bo dan plačila, zemlja se bo v prah zdrobila. Vsa ta božja daritev, tiha, molčeča, se je spremenila v darovanje naših rajnikih samih. No, otroci, oni so tudi vedeli, kaj se skriva v tem čudnem zaboji. Že so pristopili krepki dečki k katafalku in pritrdili nosilne drogeve na zaboj. Šest mladih nosačev! Služabnik božji v črnosrebrnem dolgem plašču je zategnjeno pel in klical reši me, o Gospod, ljudje so prižigali sveče, dečki so dvignili čudnorjavi bank, skozi vrata se je usula procesija črnih ljudi v gluho, brezzvezdnato noč. Spredaj je deček visoko povzdignil goli križ, za njim so capljali otroci noseč poljske rože, med moškimi spredaj in ženskami zadaj se je nad glavami, med svetlobami in sencami, majal tisti skrivnostni kason, ki so ga nosili dečki, zdaj že vsi oznojeni od pretežkega bremena. Medpotoma so zmenjali ramena. Pred nosilom bogve katerih relikvij je spremljevalec, pastir duš s strežniki molče stopal, ves pogreznjen vase, zbirajoč morda nove podatke za farno kroniko. Procesija se je dosti hitro pomikala kot bi se ji mudilo, onemela, premišljujoča, sklonjena v siju brlečih sveč. Zvonovi, da v zraku visijo, zdaj umirjeni v tožečih tonih za mrtve, ko prične ta manjši, mu sledi ta večji, a konča ta srednji, so glušili zasoplo dremanje noči in so se njih žalostinke utapljale v duše nočnih pogrebcev. To strašljivo procesijo je spremljala še mogočna pesem vseh čričkov, murenčkov, ščurkov, zbranih tisti večer v zboru, da je unisono, con animo profundo, izzvenela uvertura njih nočne nagrobnice. Kot strah skozi noč je šla nevidna procesija, pa je le obstala na žegnu, na pokopališču, kjer je prav na sredi, tesno pod glavnim križem, zazevala široka jama. Dečki so sneli težki zaboj, se oddahnili, si obrišali pot, nakar so ga spet dvignili, mu odprli pokrov, ga obrnili in v jamo s strašnim truščem usuli kosti, same ko-

sti, joj same človeške kosti. Votel odmev je jeknil iz jame. Pogrebci so vztrepetali in se pokrižali, zvonovi so umolkneli. Smrtna tišina.

Namestnik božjega Sodnika je pretrgal molk, iz globočine mu je prihajal onemeli glas: Položili smo k mirnejšemu počitku kosti naših prednikov. Našli smo jih pri prekopavanju zemlje okrog cerkve, na temeljih nove kapelice, pri starem zvoniku, vsepovsod, kjer je bil nekoč stari britof, žegen, pokopališče. Prav je, da smo te razmetane kosti prenesli na skupno božjo njivo, v skupni grob, kosti bogve katerih, gotovo naših očetov, mater, bratov in sestra, naših pradedov, umrlih pred sto, dvesto ali več leti, ki so nam poprej na našem hribu skopali grunte, pozidali domačije, našo vas in nam pustili krščansko vero do sodnega dne. Spomnimo se jih. Mimo njih grobov so zrasli novi rodovi v občestvu nas zanamcev. Da slišimo radostni in veseli glas in vzradovale se bodo kosti potrte. Oče naš...

Sveta vernih duš kraljica, pesem tolažnica, je trepetala nad grobovi, v osvetljenih obrazih pogrebcev so kot sveče brlele plašne oči, se je odražala njihova ponosna zavest, da so z rajniki istega rodu, potomci iste velike družine, da so kosti od kosti, ki jih gledajo sedaj, ko so njih predniki že davno umrli, sami pa takrat še niso bili rojeni. Spreletelo jih je, gledati otroke, kako so pokladali roke na te kosti in pričali sorodstvo najmlajših z najstarejšimi, v stoletjih presnavljanja in prerojevanja. Ob zidu na spomeniku kmetske rodovine se je iz teme zaznaval nagrobni napis:

Zemljo svojo tam v opoki živi
skupaj smo kopali v našem rodu,
v zemlji sveti tu na božji njivi
skupaj zdaj počivamo v Gospodu.

Sveče, razlite v vosku, so dogorevale na čudežni gomili, ki se bo zravnila z zemljo brez spomenika, brez napisa, brez znamenja z rodbinskimi imeni. Križ sredi božje njive: Jaz sem vsta-

jenje in življenje — jim bo večno skupno znamenje.

Niso še svečke ugasnile, ko so se ljudje razšli. Doma so pripovedovali otrokom o strahovih, kako rajniki verige vlačijo po cesti, kako prihajajo, da jih prav vidijo, o čudnih prikaznih na pokopališču, v mrtvašnici, na Prevali. Posebno tista zgodba o katafalku in trugi je bila otrokom všeč, da so se skupaj stisnili in močno vlekli na uho. Tako pravijo, enkrat da je bila krčma pod cerkvijo in nekega večera, ko so bili zbrani tam možakarji, pa že malo okajeni, so rekli in vprašali, kdo bo šel zabit žebelj na katafalk, pripravljen za drugi dan na osmino umrlega sosedu. Eden od njih je reku, da gre zabit. So rekli, kako boš dokazu, da si bil gor? Je reku: da bo žebelj zabi in to bo dokaz. In on je šeu, počasi poln strahu je šeu zabivat žebelj, pa je slabo pazil in je z žeblijem prijel še svoj suknjič. Kadar je bilo zabito, se je obrnu, da gre, pa je potegnu za seboj tisto trugo s katafalka. Zda se je tako prestraš, ker je mislu, da je res ranjk,

da je skoču za njim, ja, tako se je prestraš, da je potem umeru.

Vaščani so zadremali, črički pa so prepevali do jutra.

Pojasnilo: Pri farni cerkvi, bilo je to v Medani v Brdih, so prekopavali okrog cerkve in naleteli na kosti, spoštljivo so jih zbrali, a ne vseh, še štrlijo tu pa tam iz zemlje, vpijoče po mirnejšem počitku. Prva cerkvica se omenja iz leta 1527, britof okrog nje je morda iz poznejših let, ko so se predniki že spremenili v prah. Najdene kosti bodo stare do največ dvesto let? Otroci so, niti ne z grozo, otipavali strohnele kosti, našli močne čeljusti z zobmi, lobanje, lakte, ključnice. Čigave? Pod Medano je naselje Borjač, kjer so imeli menihi svoj konvent, podružnico benediktinskega samostana na Jordanem na Plešivem pod vasjo, gotovo tudi kraj, kjer so pokopavali redovnike, zato še danes temu kraju pravijo Mrtvišče, a zemljo so že davno prekopali v brijade, na plitki površini ni sledu o grobovih, niti ne zadenejo ob kosti menihov.

JOŽE JURAK

Kulturno-prosvetno delovanje na Goriškem

Pričujoči pregled obsega čas od 1. oktobra 1970 do 30. novembra 1971. Omejen je na delovanje Zveze slovenske katoliške prosvete ter v njej včlanjenih društev, zborov in organizacij. Prikazati hoče poleg tega kulturno-prosvetno dejavnost vseh tistih krogov, ki izhajajo iz slovenstva in krščanskega svetovnega nazora ter v luči teh dveh vrednot uravnavajo svoje življenje.

NOČEMO BITI VASE ZAPRTI

Cerkev zahteva danes od svojih vernikov, da nastopajo na vseh področjih kot polno odgovorni ljudje. Sklicuje se pri tem na njih vest in na njih osebno prepričanje, ne na cerkvene zapovedi. Zato tudi vsi, ki delujejo v okviru Zveze slovenske katoliške prosvete na Goriškem, to delo prostovoljno opravljajo: brez kakšnega pritiska od zgoraj, brez dnevnic, brez nagrad. Vse pa družijo idejna opredelitev, ki je krščanska.

V preteklem poslovnem letu 1970/71 se je Zveza pridružila podpisnikom spomenice, ki so jo zastopniki vseh slovenskih političnih in kulturnih organizacij naslovili na rimsko vlado. Do sedaj so se za naše pravice potegovale razne stranke in njih zastopniki posamezno; s to spomenico pa smo vsi zamejski Slovenci v Italiji zavzeli enotno stališče. To je gotovo nov premik, ki ga moramo biti le veseli.

Svojo demokratično odprtost in pripravljenost na sodelovanje je Zveza pokazala še ob dveh primerih: prvič ko se je povezala z goriško občinsko ustanovo za umetnost in kulturne prireditve (EMAC) ter z njo pripravila gostovanje glasbene skupine »Consortium musicum« iz Ljubljane, ki je izvajala veličastni Händlov oratorij Mesija; drugič pa, ko je skupaj s Slovenskim gledališčem v Trstu, Slovensko prosvetno zvezo v Gorici in z EMAC-om pripravila prvo in tej

Baragova
proslava
v Doberdobu

Novomašnik
Dominik Uyen
med doberdobsko
mladino
29. junija 1971
še kot dlakon

sledečo drugo gledališko sezono za Slovence v Gorici. Brez dvoma je tudi to znamenje novih časov, ki nastopajo v našem zamejskem življenju pa tudi v sami Sloveniji.

Tudi deželna uprava je začela kazati večje zanimanje za kulturno delo katoliško usmerjenih Slovencev na Goriškem in je za zadnji pretekli leti nakazala določeno vsoto denarja kot prispevek Zvezi. Seveda je to le skromna pomoč za kulturno poslanstvo, ki ga naša društva in pev-

ski zbori opravljajo za kulturni dvig naših ljudi.

Pomembno vprašanje je tudi kulturna povezanost in učinkovito sodelovanje med nami zamejci. Gre predvsem za Tržaško, Slovensko Benečijo, Kanalsko dolino in Koroško. To so štiri dežele, ki živijo vsaka v svojih posebnih kulturnih, političnih in gospodarskih okoliščinah. Toda kot zamejski Slovenci smo ena sama slovenska manjšina in se moramo prav zaradi tega dejstva med seboj povezovati.

Slovenci, ki žive ob robu slovenskega ozemlja okrog Krmina, Ronk in Tržiča bi zaslužili več naše pozornosti. Mar nismo dolžni tudi njim posredovati slovensko umetno besedo in pesem? Res še ni dozorel do sedaj poskus, da bi gostovali v Krminu, a teh naših ljudi ne smemo izgubiti z vidika, kakor tudi ne naših šol.

Isto velja za naše brate v Benečiji. Nekaj stikov je bilo, a vse premalo. Pohvaliti moramo zato moški zbor »Mirko Filej« iz Gorice, ki se je 8. avgusta 1971 udeležil kulturnega srečanja štirih narodov na Matajurju in tam zapel tri pesmi.

Se najmanj vezi imamo s Slovenci v Kanalski dolini, četudi vsi tja radi zahajamo, če ne drugam, pa na Svete Višarje. Prihajajo pa že nekaj let v Gorico pevci in pevke cerkvenega zbora »Planinka« iz Ukeve na revijo pevskih zborov »Cecilijanka«, kjer vedno razveselijo številno občinstvo z dobrim izvajanjem pesmi in v lepih oblikah.

Nekoliko boljši so stiki s Korošci. Naš stari znanec Vinko Zaletel je spet dvakrat prišel v Gorico. 11. in 12. oktobra 1970 je imel skioptično predavanje o Koroški v Števerjanu, Štandrežu in v Katoliškem domu, 14. marca 1971 pa o Filipinih in o Taiwanu (Formozi). Takoj po novem letu so obiskali Tržaško in Goriško mladi igralci in igralkе slovenske gimnazije v Celovcu ter z velikim uspehom predvajali pretresljivo igro »Ana Frank«. Dramska skupina PD Štandrež je bila še posebej prizadevna v iskanju stikov z brati na Koroškem, saj so njeni igralci kar dvakrat v letu 1971 tam nastopili: 18. aprila so obiskali prijazno gorsko vasico Sele, kjer so predvajali Gogoljevo komedijo »Ženitev«, 26. septembra pa je nad 50 pevcev in igralcev nastopilo v St. Jakobu v Rožu, kjer so nudili bogat kulturni spored s pevskimi in dramskimi točkami. Zelo smo tudi bili veseli odposlanstva koroških rojakov, ki so se 21. novembra 1971 udeležili »Cecilijanke«. Med njimi so bili bivši ravnatelj slovenske gimnazije v Celovcu dr. Jožko Tischler, predsednik Krščansko-kulturne zveze župnik Kassl in sedanji dirigent zbora »Jakob-Petelin Gallus«. »Cecilijanka 1971« je bila namreč posvečena spominu dr. Franca Cigana, ki je temu zboru posvetil toliko skrbi in ljubezni.

V sedanji poslovni dobi so se zelo povečali stiki tudi z matično domovino. Tako se je naša Zveza z drugimi sličnimi organizacijami iz zamejstva udeležila po svojih zastopnikih 29. in 30. septembra 1971 I. konference Zveze kulturno-prosvetnih organizacij (ZKPO) v Celju. Na kon-

ferenci je bil tudi podan kratek pregled kulturne dejavnosti Slovencev, ki živijo zunaj SR Slovenije. Pregled je dovolj objektivno prikazal dejavnost vseh Slovencev ne glede na ideološke razlike in ne glede na to, kje živijo. Zanimive so bile tudi uvodne misli, ki jih je podal predsednik ZKPO Slovenije Ivo Tavčar. Ko je govoril o enotnem slovenskem kulturnem prostoru, je poudaril, da imajo Slovenci, ki živijo zunaj Slovenije, pravico zahtevati »pomoč od svoje matice in tudi vplivati na njen razvoj«. Prav tako ne bi smele ideološke, kulturne in politične raznolikosti ovirati sodelovanja in vzpostavljanja tiste enotnosti, ki je potrebna, da se bomo vsi čutili pripadnike ene in iste skupnosti.

Nekaj dni nato, 4. oktobra, je pa zastopnik Zveze dr. Silvan Kerševan v Ljubljani prisostvoval razdelitvi knjig, ki jih je bila Slovenska gospodarska zbornica namenila zamejskim kulturnim organizacijam.

Naša pevska zbor »Lojze Bratuž« in »Mirko Filej« sta s svoje strani prav tako veliko pripomogla k odpiranju stikov s Slovenijo. V okviru kulturne izmenjave sta 25. oktobra 1970 nastopila s samostojnim koncertom v Mirnu ter s tem vrnila prijateljski obisk moškemu zboru »Jadran« iz Vrtojbe in moškemu zboru iz Mirna, ki sta dva tedna prej z velikim uspehom gostovala v Katoliškem domu.

Spomladi 1971 pa sta se oba zboru udeležila zborovske revije »Primorska poje« in sicer »L. Bratuž« 20. marca v Kopru ter »M. Filej« 21. marca v Bukovici, nato pa 8. maja zaključnega tekmovanja v Ajdovščini, kjer je v dveh kakovostnih skupinah nastopilo 19 zborov z okrog 600 pevci, med temi devet iz zamejstva. Zelo razveseljivo je, da so prav zamejski zbori odnesli prve nagrade. »Lojze Bratuž« in »Mirko Filej« sta bila tretja.

Tudi SKPD »F. B. Sedej« iz Števerjana že več let utrjuje s svojimi gostovanji prijateljske stike z mladino onstran meje. Tako so prišli 17. aprila 1971 na obisk v Števerjan igralci iz Češnjice v Bohinju, ki so predvajali Detelovo dramo »Begunka«, Števerjanci so se pa za prijetni obisk oddolžili tako, da so obiskali Bohinjce in 23. maja tam predvajali Bevkovo dramo »Materin greh«. Tudi na dan prvomajskega slavlja 2. maja 1971 sta prišla iz Slovenije dva glasbena ansambla. Eden izmed njih, »Veseli hmeljarji« je v tekmovanju zabavnih ansamblov zasedel prvo mesto. Ansambel »Lojzeta Hledeta« iz Števerjana se je pa 27. in 29. avgusta 1971 udeležil III.

festivala narodno-zabavne glasbe Slovenije v Ptuj. Predstavil se je z dvema pesmima in bil pripuščen v sam finalni večer.

Zvezi slov. katoliške prosvete je tudi uspelo uresničiti načrt, obiskati slovenske zdomce v Švici in na Predarlškem v Avstriji. Vsi vemo, kako so slovenski delavci na Zapadu precej prepuščeni samim sebi. Največ storijo zanje v kulturnem in moralnem oziru slovenski izseljenski duhovniki. Prav na pobudo enega teh duhovnikov, p. Fidelisa Kranerja, je Zveza pripravila posebno kulturno gostovanje za tamkajšnje slovenske rojake. Na pot je odšlo 52 oseb: 28 pevcev in pevk mešanega zbora »Lojze Bratuž«, 18 pevcev moškega zbora »Fantje izpod Grmade«, trije člani igralske družine PD Štandrež, napovedovalka ter predsednik in blagajnik Zveze. V Švici je bil nastop v Einsiedelnu, na Predarlškem pa v Rankweilu. Samo v Einsiedelnu se je zbralo 200 rojakov iz vse Švice, nekateri pa so prišli tudi iz Nemčije. Vsekakor je bilo gostovanje velik in pomemben prispevek goriških katoliških prosvetarjev pri ohranjanju in utrjevanju slovenskega življa v tujini.

POZITIVEN OBRAČUN DELOVANJA ZVEZE

Kot vsako leto, je imela tudi v letu 1971 Zveza slov. katoliške prosvete v Gorici svoj občni zbor, deveti po vrsti. Vršil se je 4. marca.

Število včlanjenih društev in organizacij se ni

spremenilo: pet društev, dva pevski zbora in SKAD. V Podgori je kasneje prav ob pomoči zbora nastalo tudi društvo. Društvo bi bilo potrebno še v kakem drugem kraju, kjer ga še ni, drugod pa bi ga bilo treba oživiti, npr. v Pevmi.

Odbor Zveze je v zadnji poslovni dobi priredil nekaj večjih skupnih kulturnih prireditev doma in drugod, kot smo že deloma omenili. V novembru 1970 je bila »Cecilijanka«, trinajsta po vrsti, na kateri so prvič nastopili le zbori odraslih. Doseženo je bilo do tedaj največje število nastopajočih zborov: petnajst. Najbolj smo bili veseli zbora »Rečan« iz Beneške Slovenije, ki se je tako prvič predstavil goriškemu občinstvu. Na »Cecilijanki 1971« 21. novembra je pa nastopilo 14 zborov. Med njimi so bili kot gostje »S. Kosovel« iz Ronk, zbor od Sv. Antona Novega iz Trsta in moški zbor »Jadran« iz Vrtojbe onstran meje.

Zveza je takoj po božiču, 27. decembra 1970, pripravila v goriški stolnici božičnico, 21. februarja 1971 pustni večer, 9. oktobra lepo Gregorčičevo proslavo, ki so jo izvedli naši rojaki iz Kobarida. Dvorana Katoliškega doma je bila kar dvakrat v istem popoldnevu nabito polna.

Zveza je tudi pomagala včlanjenim društvom pri iskanju predavateljev za kulturne večere ter nudila društvom pomoč pri vseh pomembnejših prireditvah kot so »praznik spomladi« v Dobrodo, prvomajsko slavlje v Števerjanu in »praznik špargljev« v Štandrežu. Med uspele zvezine

Log
pod Mangartom -
goriški skavti

Praznik
pomladi
v Doberdobu
1971

pobude kulturnega značaja smemo šteti tudi natis »Goriške pesmarice«. Izšla je sredi septembra 1970.

Že od l. 1962 stoji Zvezi slovenske katoliške prosvete v Gorici na čelu kot predsednik dr. Kazimir Humar. S svojo požrtvovalnostjo, z izredno voljo do dela in premagovanja težav ter s svojim neomajnim optimizmom si je stekel velike zasluge, da je danes Goriška kulturno razgibana in v marsičem za vzor ostalim zamejskim Slovencem, pa tudi Slovencem v domovini.

ŽIVLJENJE V KATOLISKEM DOMU NE POČIVA

Eno je gotovo: če ne bi bilo v Gorici Katoliškega doma, bi niti Zveza slovenske katoliške prosvete niti v njej včlanjena društva pa tudi druge organizacije kot npr. Marijina družba, skavti in razni gostje od zunaj ne mogli uspešno uresničevati svojih ciljev in posredovati goriškim Slovencem zaklade kulture, vere in narodnostnih dobrin.

Tako je v tej dvorani vsako leto misijonska

Ekipa
sovođenjskih
in doberdobskih
deklet

Polog 1970
taborjenje
goriških skavtinj

nedelja. Poleg bogatega srečolova, ki ga oskrbi goriška Marijina družba, je na sporedu tudi kakva igra. Leta 1970 so nastopili igralci SKPD »Hrast« iz Doberdoba z igro »Prišega opolnoči«, 24. oktobra 1971 pa člani igralne družine PD Standrež z Levstikovo komedijo »Juntez«. Navzoč je bil tudi misijonar Radko Rudež iz Zambije, ki je pokazal številne barvne slike iz dežele, kjer živi.

V Katoliškem domu sta v zadnjem letu predavala še dva druga misijonarja: Ivan Oballa 20. decembra 1970 o Tanzaniji, Deodata Hočevar pa 17. oktobra 1971 o Indoneziji.

Tudi za ekumensko misel je vedno mesto v Katoliškem domu. 14. februarja 1971, to je na smrtni dan sv. Cirila, je Apostolstvo sv. Cirila in Metoda priredilo ekumensko prireditev. Nastopil je novo formirani otroški zbor iz Gorice in bližnje okolice, skavtinje so nastopile z dvema pesmima, govor je imel župnik g. Mirko Mazora, župnik Bogomil Brecelj je pa občinstvu predstavil študijsko potovanje goriških in tržaških Slovencev skozi Bosno in Hercegovino v septembru 1970.

Zelo prijetno je bilo tudi srečanje goriških Slovencev z gojenci malega semenišča v Vipavi 16. maja 1971. V Gorico so prišli na povabilo goriške Duhovske zveze. Semeniški zbor je zapel več pesmi, ravnatelj semenišča dr. Tone Požar pa je v barvnih slikah prikazal življenje v vipavskem semenišču. Omenil je tudi, da je večina nastopajočih prvič prišla čez mejo. Polni so ob-

čutkov spoštovanja do slovenske goriške skupnosti, ki si je iz lastnih sredstev zgradila tako lep Katoliški dom ter razvija vsestransko kulturno-prosvetno dejavnost.

V Katoliškem domu je bilo v okviru goriške gledališke sezone 1970-71 tudi več gledaliških nastopov. Sezono je odprlo 26. novembra 1970 Primorsko dramsko gledališče iz Nove Gorice s Cankarjevo igro »Kralj na Betajnovi«. Isto gledališče je nastopilo 25. in 26. februarja 1971 s komedijo P. Ustinova »Romanov in Julija«. Tudi zadnji dve igri na sporedu sta bili v Katoliškem domu. Izvedlo ju je Slovensko gledališče iz Trsta in sicer 15. ter 16. aprila Smoletovo »Antigono«, 13. in 14. maja pa Brancatijevo komedijo »Raffaele«.

Tržaško gledališče je v istem skupnem dogovoru gostovalo tudi 19. marca v Doberdobi v župnijski dvorani z Nušičevo komedijo »Kaj bodo rekli ljudje«. Isto komedijo je ponovilo 12. aprila 1971 še v Steverjanu in 27. aprila v Standrežu, vedno v tamkajšnjih župnijskih dvoranah. S komedijo »Raffaele« je to gledališče gostovalo v Standrežu 22. maja, v Doberdobi 23. maja in v Steverjanu 31. maja.

V novi gledališki sezoni 1971-72 pa je isto gledališče v okviru »Ljudskega odra« izvedlo štokovsko komedijo »Trije tički«. Za krstno predstavo si je izbralo Doberdob, kjer je z igro nastopilo v župnijskem domu kar dvakrat, 6. in 7. novembra 1971. Igro je ponovilo 14. novembra tudi v Standrežu. Pohvaliti je treba zamisel

Veseli
obiskovalci otrok
v letošnji
slovenski
počitniški koloniji
v Ovaro

»Ljudskega odra«, ki namerava obiskati vse kolikor toliko ustrezne podeželske odre in tako približati gledališče širšemu krogu tistih naših zamejskih ljudi, katerim je naša osrednja gledališka hiša v Trstu preveč oddaljena in morda tudi preveč zahtevna.

VESELI SMO NAŠE MLADINE

Vsi se zavedamo, da je mladina nosilec bodočnosti. Tudi slovenska skupnost na Goriškem

bo obstala le, če se bo vedno znova obnavljala v mladem rodu. Vsi odgovorni se tega zavedajo, zato jo skušajo čimbolj pritegniti in vključiti v naše prosvetno kulturno delo. Pri tem jim je v veliko pomoč in oporo organizacija goriških skavtov.

Tako so ti skavti in skavtinje pripravili v Zupnijskem domu v Štandrežu 18. oktobra 1970 prav prijeten večer. Pokazali so slike iz tabora v Logu pod Mangartom leta 1969 in iz naslednje-

Skupni
tržaško-goriški
izlet
ministrantov
na Stari gori
1970

V Rojanu
po nedeljski
maši

ga v letu 1970 v prijazni dolini Polog za Tolminom.

V organizaciji goriških skavtov je bilo tudi srečanje goriške mladine v Doberdobi 7. marca 1971. Program je bil skrbno pripravljen in se je razvijal najprej v cerkvi, kjer je bilo bogoslužje božje besede, in nato v župnijski dvorani, kjer so starejši skavti najprej prikazali igro »Primer tovariša X«, nato pa je mladina iz Doberdoba prikazala prizore iz življenja skavtov ter

nedeljskih turistov.

V nedeljo 28. marca 1971 je bil v Katoliškem domu tečaj za skavtske voditelje, ki so se ga udeležili skavti in skavtinje iz Gorice in Trsta. Zbralo se je okrog 50 fantov in deklet, ki bi radi vodili ali pa že vodijo skavtske skupine.

Tudi v letu 1971 so goriški skavti pripravili svoje taborjenje. Za kraj bivanja so si izbrali zelo primeren prostor ob potoku Vrsnik, kjer se ta izliva v Sočo. To je kraj v dolini Trente, ne-

Udeleženci
izleta
goriških
mladinskih
zborov
na Staro goro
10. oktobra 1971

Birma v Dolini 4. julija 1971

daleč od vasi Soča. Na taboru je bilo stalno nad 40 fantov, ki so živeli razdeljeni v posamezne vode: trije vodi iz Gorice, eden iz Štandreža, eden iz Rupe-Peči, eden iz Jamelj. Ko so 21. julija tabor izpraznili, so jih takoj nadomestile goriške skavtinje. Bile so razdeljene v štiri vode. Vsak dan so imele predavanja, popoldne pa so spoznavale naravo in opravljale razne naloge. Menimo, da je tak način dela z našo mladino najbolj uspešen, da se ji vzbudi ljubezen do slovenske zemlje, pesmi, jezika in naroda ter jo navduši za vzvišene ideale krščanstva in slovenstva.

3. oktobra 1971 pa se je zbrala goriška mladina na Mirenskem Gradu, kjer je imela svojo duhovno obnovo. Drugo srečanje mladosti je bilo čez teden dni pri Materi božji na Stari gori. Tam so se zbrali člani mladinskih zborov in strežniki. Prišli so s tremi avtobusi iz Gorice, Štandreža in Doberdoba, pridružili so se jim še strežniki iz drugih vasi in nekateri starši. Vseh je bilo nad 150.

Še dva učinkovita nastopa goriške mladine naj omenimo! 8. decembra 1970 se je dvorana

Katoliškega doma kljub sejmu sv. Andreja napolnila kot malokdaj. Goriška mladina je želela s posebno akademijo proslaviti svojo zavetnico Brezmadežno. Na akademiji so sodelovali mladinski zbor Marijine družbe iz Gorice, Bernard Spacapan kot govornik, mladina iz Doberdoba s svojim prizorom, dekleta iz Gorice z enodejanko »Materina srca«, deklice iz Marijinega vrtca z rajanjem, mladinski zbor iz Doberdoba, skavti-volčiči iz Gorice in končno skavtinje, ki so zapele pet pesmi.

Preden so nastopile počitnice, je naša mladina priredila še eno zelo posrečeno akademijo, ki je bila 13. junija 1971 v Katoliškem domu. Akademijo so pripravile mlajše članice Marijine družbe v Gorici, deklice Marijinega vrtca, šolski otroci iz Gorice in dijakinje. Kar je pri tem najbolj pohvalno, je to, da je akademijo mladina sama pripravila in da je med nami že mnogo talentov, ki jih je oblikovala slovenska šola, zavedni starši, požrtvovalni duhovniki in redovne sestre.

Ker se mladina tudi športno udejstvuje, naj kot kronisti poročamo še o 9. Memorialu »Mirko

Filej», ki se je končal z nagrajevanjem 28. novembra 1970 v Katoliškem domu ob lepi udeležbi tistih, ki so nastopali v raznih disciplinah.

Nagrade so prejeli: prvo mesto v skupni oceni Gorica, 156 točk, prehodni pokal občine Gorica; odbojka: prvi Dom, 32 točk, prehodni pokal in stalni pokal »Primorskega dnevnika«; kolesarstvo: prva Pevma, 8 točk, prehodni pokal; namizni tenis: prvi Dom, 32 točk, stalni pokal Katoliškega glasa; streljanje: prva Rupa, 70 točk, prehodni pokal; balinanje: prva Gorica, 16 točk, prehodni pokal goriškega prefekta; košarka: prva Gorica, 9 točk, prehodni pokal; igra »Med dvema ognjema«: prvi Dom, 6 točk, medalja Pro Loco; lahka atletika: prvi Dom, 54 točk, stalni pokal Slovenske kulturno-gospodarske zveze; mnogoboj: prvi Marko Kranner 1661 točk, prehodni pokal in medalja revije »Mladika«; najboljši tehnični rezultat: Mirko Spacapan, 635 točk, prehodni pokal in medalja Pro Loco.

KULTURNO POSLANSTVO SKAD-a

Slovensko katol. akademsko društvo (SKAD) v Gorici je polagalo račun o svojem delu 13. novembra 1971. Bil je to že 17. redni občni zbor društva. Skozi vrste SKAD-a je šlo v minulih letih veliko akademikov in vsako leto novi člani prinašajo mladih moči v društvo. Seveda ostaja del goriških akademikov ob strani, nekateri ker se ne strinjajo z idejno usmeritvijo društva, večina pa zato, ker ne čuti potrebe po združenju in živijo raje v previdni odmaknjenosti.

Tudi v zadnji poslovni dobi je društvo pridilo niz predavanj, ki so zlasti med izobraženci in študirajočo mladino vzbudila veliko zanimanje. Večkrat je udeležba prešla število sto. Predavanj so se radi udeleževali tudi prijatelji z onstran meje.

Cikel predavanj je nosil naslov »Vprašanja sodobnega človeka in naša stvarnost«. Govorili so fizik prof. dr. Dominko o temi »Kozmos in človek«, dr. Jurij Zalokar »Psihijatrija in naš čas«, psiholog dr. Anton Trstenjak o temi »Za človeka gre«, dr. Herbert Havlina o temi »Invazija v današnji družbi«, prof. inž. France Avčini o problemu »Človek proti naravi« ter mariborski pomožni škof dr. Vekoslav Grmič o »Smrti Boga - smrt človeka«.

SKAD je tudi organiziral dve slikarski razstavi v Katol. domu. Prva, razstava Grupe U je bila od 31. marca do 16. aprila 1971, druga Vladimirja Klanjščka pa od 14. do 29. novembra istega leta. Odbor društva je poleg tega pripra-

vil v mali dvorani Katoliškega doma prijetno štefanovanje 1970 ter aktivno pomagal pri pripravi silvestrovanja in pustovanja 1971. Na pobudo SKAD-a so prišli v Gorico gostovat rimski Slovenci s komedijo »Scapinove zvijače«.

Ob koncu počitnic 1971 je društvo organiziralo za študente z Goriškega prve študijske dneve v koči sv. Jožefa v Zabnicah, ki so trajali tri dni in se vršili od 30. avgusta do 1. septembra. Ta prvi poizkus se je zelo dobro obnesel. Udeleženci so se vrnili duševno obogateni, saj so na tečaju v razgibanem pogovoru obravnavali prej določena vprašanja v zvezi s predavanji, ki so jih imeli števerjanski župnik g. Oskar Simčič, g. Ambrož Kodelja, župnik v Grahovem v Baški grapi in dr. Matej Poštovan iz Trsta.

POHVALNA DEJAVNOST DRUŠTVA »M. FILEJ«

Društvo, ki nosi ime po za slovensko krščansko prosveto na Goriškem tako zaslužnem javnem delavcu in duhovniku prof. Mirku Fileju — 12. junija 1972 bo minilo že deset let od njegove smrti — je svojo dejavnost izkazalo na raznih področjih: pripravilo več kulturnih večerov, oskrbelo več gostovanj in po pevskem zboru »Lojze Bratuž«, ki deluje v okviru društva, bilo prisotno na raznih prireditvah.

Kulturni večeri so bili štirje: 12. oktobra 1970 je g. Vinko Zaletel predaval o Koroški, 17. decembra pa je bil Bevkov večer. Predaval je prof. Drago Butkovič, čemur je sledil film »Kaplan Čedermac«. Nato je spet prišel g. Vinko Zaletel ter 14. marca predvajal slike o Filipinih in Formozi. Jeseni pa je g. Andrej Košič v izredno zanimivem skioptičnem predavanju 7. novembra prikazal blagoslovitev slovenske kapele v Washingtonu 15. avgusta 1971 ter številno občinstvo seznanil z življenjem slovenskih izseljencev v Sev. Ameriki in Kanadi.

Društvo je poleg tega bilo pokrovitelj orgelskega koncerta prof. Huberta Berganta 12. novembra 1970 v cerkvi sv. Ignacija na Travniku. Prav posebno pohvalo zasluži društvo tudi, ker je prevzelo finansiranje koncerta opernih pevcev iz Ljubljane 13. decembra 1970. Prav tako je v organizaciji društva nastopil v Katoliškem domu član Slovenskega gledališča iz Trsta Stane Raztresen s »Slovenskimi baladami in romancami« ter žel velik uspeh.

Nekatere nastope mešanega zbora »Lojze Bratuž« smo že omenili v zvezi z raznimi gostovanji izven Goriške, v Sloveniji in v Svici. Naj doda-

**Župna cerkev
sv. Urha
v Dolini**

mo, da je zbor nastopil 15. novembra 1970 tudi na reviji Zveze cerkvenih pevskih zborov v Trstu s tremi pesmimi, kjer je pustil izredno dober vtis. Na božičnici 27. decembra 1970 v goriški stolnici pa je nosil sploh težo sporeda. Predvajal je nove pesmi, v katere je vložil mnogo truda. Član zbora dr. Andrej Bratuž je prispeval izvirno skladbo, ki je na koncertu doživela krstno izvedbo. Zbor se je udeležil tudi 11. julija 1971 srečanja treh narodnosti v oglejski baziliki. Skupaj z moškim zborom »Fantje izpod Grmade« je zapel več pesmi.

Kakor vsako leto, se je odbor SKPD »Mirko Filej« tudi za zadnji praznik Vseh svetih spomnil zaslužnih slovenskih mož, ki čakajo vstajenja na goriškem pokopališču ter položil po svojih zastopnikih na njih grobove šopke rož. Tako je odposlanstvo društva obiskalo grobove Lojzeta Bratuža, prof. Mirka Fileja, prof. Milana Bekarja, pisatelja Frana Erjavca, narodnega buditelja Karla Lavriča in pevovodje Emila Komela.

KAKO JE BILO V STEVERJANU?

SKPD »F. B. Sedej« je bilo delavno na glasbeno-instrumentalnem, dramskem in prosvetnem polju v ožjem pomenu besede.

O ansamblu »Lojze Hlede« smo v našem pregledu že govorili. Ne nastopa le v Steverjanu, temveč tudi na Tržaškem in po Sloveniji. Dramski odsek je naštudiral v režiji Aleksija

Pregarca zahtevno Bevkovo dramo »Materin greh«, v kateri nastopa kar 15 igralcev. Krstna predstava je bila 28. februarja 1971 v Katoliškem domu, ponovitve pa so bile nato še v Standrežu, Steverjanu in v Češnjici v Bohinju.

Bilo je več kulturnih večerov, med njimi predavanje dr. Požarja iz Vipave o potovanju po Rusiji, g. Vinka Zaletela o Koroški in Filipinih, en večer pa je bil posvečen pok. pisatelju Bevku.

Od tradicionalnih prireditev naj omenimo vsakoletno miklavževanje in božičnico, potem sodelovanje društva pri pustovanju v Katoliškem domu, kuhinjski tečaj z zaključno razstavo ter tretji športni teden v septembru 1971. Prav tako je na skrbi društva »Števerjanski vestnik«, ki izhaja že tretje leto.

SKPD »F. B. Sedej« je tudi gojilo stike z različnimi slovenskimi dramskimi družinami. Tako so Bohinjci gostovali v Steverjanu z igro »Stari in mladi«, Standrežci z Gogoljevo komedijo »Ženitev«, koroški študentje pa z dramo »Ana Frank«. Tudi primorsko dramsko gledališče iz Nove Gorice je prišlo v goste in uprizorilo šalo-igro »Matiček se ženi«.

Tradicionalno prvomajsko slavlje »Med Borovci« se je izvršilo 2. maja 1971. To pot je nudilo nekaj novega: na sporedu je bil I. zamejski festival narodno zabavne glasbe. Iz Slovenije sta prišla dva ansambla, ostalih pet pa so bili s Koroške, Tržaške in Goriške. Prvo nagrado

je strokovna komisija prisodila ansamblu »Veseli hmeljarji« iz Zalca v Savinjski dolini, drugo je prejel ansambel TAIMS z Opčin, tretjo pa ansambel Mi-Ni-Pe iz Gorice. Prireditve je bila očividno občinstvu všeč, saj je prisostvovalo nastopu do 700 ljudi. Žal je slabo vreme zahtevalo, da se je prireditev vršila v župnijski dvorani namesto na prostem »Med Borovci« kot je bilo predvideno.

PODGORA IN RUPA-PEČ

Kulturno življenje v Podgori se razvija v okviru farne skupnosti. Jedro te skupnosti je cerkveni pevski zbor, čigar člani se radi udeležujejo na prosvetno-kulturnem polju.

Podgorski zbor je nastopil na obeh zadnjih »Cecilijankah«. Dal je pobudo, da je lani lepo število pevcev tudi iz drugih zborov sodelovalo 25. oktobra 1970 s petjem pri sv. maši v Senteleantu v Slovenski Benečiji ob blagoslovitvi spomenika 13 padlim slovenskim borcem za svobodo.

21. februarja 1971 je podgorska mladina nastopila v Katoliškem domu na veseli pustni prireditvi. Sodelovali so osnovnošolski otroci z igrice, fantje z nekaterimi šaljivimi prizori in trije pevci z opereto »In vino veritas«, ki jo je bil sestavil domači župnik Mirko Mazora. Dva dni nato je bil vesel pustni večer tudi v župnijski dvorani v Podgori. 3. aprila 1971 je prišel na povabilo cerkvenega zbora znani gornik dr. Jože Andlovic iz Sempetra pri Gorici, ki je kazal slike o vzponu na goro Anapurno. Namenom vesele družabnosti in medsebojne povezave je služil izlet pevskega zbora v Breginj 16. maja 1971 in mesec nato v Postojno in druge kraje Slovenije. V oktobru 1971 je o Indoneziji predavala misijonarka Deodata Hočevnar, v novembru pa je g. Andrej Košič kazal diapozitive o blagoslovitvi slovenske kapele v Washingtonu in o življenju naših izseljencev v Severni Ameriki.

Višek letošnje prosvetne dejavnosti v Podgori pa je značilo »Zabavno popoldne« 13. junija, na katerem so sodelovali ansambel Mi-Ni-Pe, moški zbor »M. Filej«, moški zbor iz Štavnava, domači mladinski zbor, moški zbor »Fantje izpod Grmade« in mešani zbor »Lojze Bratuž«. Torej kar majhna »Cecilijanka«.

Tudi v prijazni vasi Ruplji ob Vipavi je bil pevski zbor Rupa-Peč pobudnik kulturnega večera na praznik farnega patrona sv. Marka 25. aprila 1971. Organizatorje je presenetila obilna udeležba, ki je bila daleč nad pričakovanje. Na-

stopili so ansambel »Lojze Hlede«, malčki iz otroškega vrtca v Ruplji, pevski zbor osnovne šole, moški pevski zbor »Mirko Filej« in domači pevski zbor. Ta je sredi poletja 1. avgusta priredil tudi zelo uspel izlet k romarskemu svetišču Nova Štifta pri Ribnici, v Kočevski Rog ter v Muljavo pri Stični, kjer je bil rojen ljudski pisatelj Josip Jurčič.

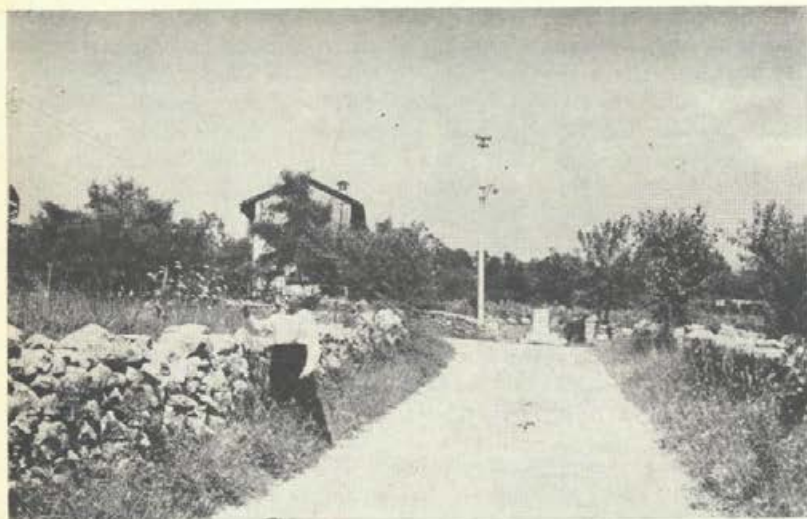
V STANDREŽU JE BILO ŽIVAHNO

V zadnji poslovni dobi je PD Štandrež nastudiralo Gogoljevo trodejanko »Ženitev«. Poleg na domačem odru je z njo nastopilo v Gorici, v Števerjanu in Doberdolu. Tudi mlajši radi nastopajo. Za miklavževanje so pripravili igrice »Miklavževo darilo«, na božični prireditvi 10. januarja 1971 pa prizor »Božični dar«.

V decembru 1970 je bil Bevkov večer, 14. februarja 1971 pa je Stane Raztresen recitiral slovenske balade in romance. Doberdolski igralci so Štandrež dvakrat obiskali in sicer z igro »Prisega opolnoči« in z mladinsko »Sirota Je-

Del udeležencev izleta mladinskih zborov z Goriškega na Staro goro 10. oktobra 1971

Na Krasu

rica». Koroški študentje pa so v januarju 1971 uprizorili dramo »Ana Frank«.

Za prijetno pustno razvedrilo je na pustno nedeljo 21. februarja 1971 organiziralo štandreško društvo pustni večer z nastopom domačih humoristov, ansambla Mi-Ni-Pe in s humoresko »In vino veritas«. Na pustni torek, na sv. Martina dan in na Silvestrovo so bili v župnijski dvorani družabni večeri.

V januarju in februarju 1971 je bil v spodnjih prostorih župnijskega doma kuhinjski tečaj. Zaključil se je z bogato razstavo, ki je bila

28. februarja. Od 8. do 10. marca pa sta se mudila v Štandrežu prof. Mihaela Pertlova in primarij dr. Eman Pertl iz Maribora, ki sta imela več vzgojnih predavanj za starše in mladino. Predavala sta tudi v Doberdolu ter profesorjem in učiteljem v Gorici.

Tradicionalni »Praznik špargljev« se je letos vršil v treh delih. 29. maja je slavlje začela godba iz Nove Gorice, 30. maja je bila odprta fotografska razstava s tematiko šparglji, 2. junija sta nastopili dve dramski skupini, štandreška z Levstikovim igrokazom »Juntez«, števerjanska

Otvoritev
novega
občinskega
športnega
igrišča
v Dolini

pa z Medvedovo trodejanko »Rendez-vous«. Sodeloval je tudi ansambel Mi-Ni-Pe. Praznik se je nadaljeval 5. junija z nastopom štandreških otrok in z igro »Tisočak v telovniku« v izvedbi PD »Oton Župančič« ter 6. junija s koncertom številnih pevskih zborov. Domači zbori niso razočarali. Nastopili so trije: mladinski zbor, mešani zbor »Štandrež«, to pot v pomlajeni zasledbi in prvič pod vodstvom novega pevovodja I. Bolčina ter moški zbor »Oton Župančič«.

POGLEJMO SE NA KRAS

Odkar ima Doberdob svoj »Župnijski dom«, tudi domače katoliško kulturno društvo »Hrast« deluje z veliko večjo zavzetostjo in poletom.

Društvo je pripravilo miklavževanje, proslavo Brezmadežne, Bevkov večer in Dan katoliškega tiska. V gosteh je imelo večkrat dramsko skupino iz Štandreža, ansambel Miramar iz Bazovice in koroške študente. V župnijskem domu tudi ni manjkalo filmskih predstav, pa tudi športniki so se vedno vneto udeleževali. 14. in

15. avgusta 1971 je 45 mladih ljudi pod vodstvom predsednika društva »Hrast« naredilo dvodnevni izlet po Hrvaški in Sloveniji. Obiskali so Plitvička jezera in Novo Štifo na Dolenjskem. Lepo je uspela tudi letošnja misijonska nedelja. Ob tej priložnosti je bila trodejanka »Priče«, ki je vzeta iz sodobnega indijskega življenja.

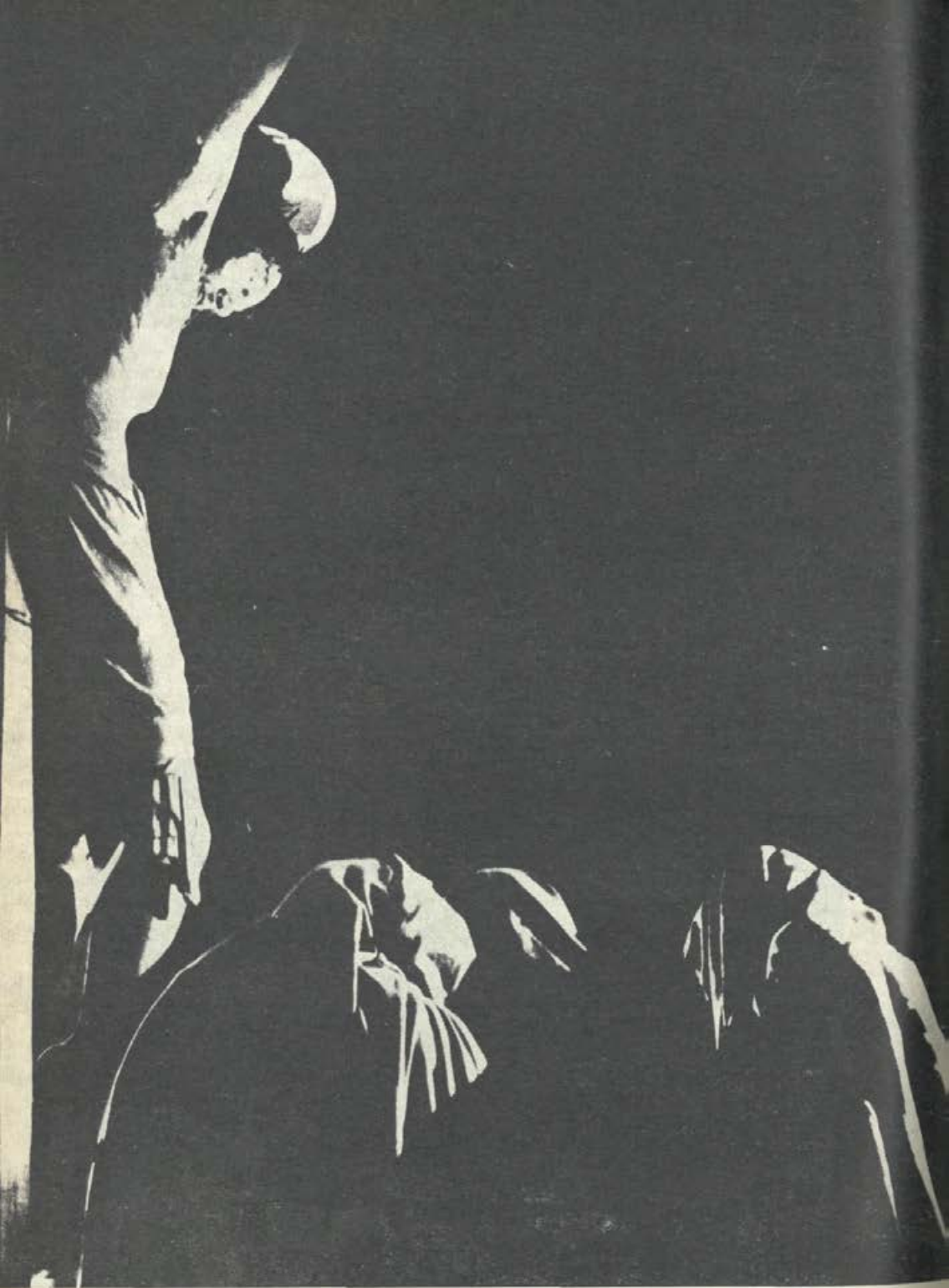
»Praznik pomladi« se je letos vršil na velikonočni ponedeljek 12. aprila 1971. Privabil je mnogo Slovencev z vseh strani Goriške. Program je bil raznolik in privlačen. Gotovo bo postal nekaj tradicionalnega zlasti ker je združen s prihodom pomladi.

* * *

Tako smo prišli na konec s svojim pregledom. Gotovo ni popoln kakor ni popolno nobeno človeško delo. A kar je bilo povedanega, priča, da slovenska katoliška prosveta na Goriškem krepko živi in pomaga uresničevati tri vrednote, ki so bistvene važnosti za obstoj in ohranitev naše manjšine v Italiji. Te so: mati, domovina, Bog.

Prizor iz Stokove burke »Trije tički«

KRISTUSOVO TRPLJENJE IN VSTAJENJE SE NISTA KONČALA PRED TOLIKO LETI ENKRAT ZA VSELEJ: PO REVEŽIH, GLADUJOČIH, ZATIRANIH IN PREGANJANIH, PO VSAKEM TRPEČEM POSAMEZNIKU, ZAJEMA VSE CLOVESTVO, POSTANE »OBCE TRPLJENJE«, KI PA ODPIRA ZAREK UPANJA V BODOČE VSTAJENJE

Nadškof Alojzij Fogar

Prijatelj in zaščitnik Slovencev in Hrvatov

Dne 26. avgusta 1971 je po večmesečni boleznimi umrl v Rimu, v lateranski palači, nekdanji tržaško-koprski škof dr. Alojzij Fogar. Dva dni pozneje so se v baziliki sv. Janeza v Lateranu izvršile pogrebne svečanosti. Mašo zadušnico je pri papeževem oltarju opravil škof Plinij Pascoli, kardinalov vikar lateranske bazilike, ob somaševanju tržaškega škofa A. Santina, goriškega nadškofa P. Cocolina, goriških monsignorjev V. Bavdaža, S. Faina in J. Velcija. Pogrebni obred pa je opravil kardinal Angelo Dell'Acqua, papežev vikar za rimsko škofijo, ki je v poslovnem nagovoru prikazal pokojnika »kot človeka, kot duhovnika in kot škofa, ki je iz ljubezni do Boga in do Cerkve umel prenašati zahtevne žrtve, boleti in odpovedi. Škof Fogar je veliko trpel, a ni tožil; trpel je tiho, kot znajo trpeti za Cerkev le velike osebnosti.«

Pokopali so ga v grobnici lateranskih kanonikov na rimskem pokopališču Verano. Pogreba so se udeležili številni prijatelji, med njimi tudi tržaški škofov vikar msgr. Lojze Škerl, dr. Teofil Simčič in dr. Pavletič iz Rima.

Nadškof Alojzij Fogar je eden izmed redkih italijanskih škofov, ki se je kot glasnik krščanskega univerzalizma, mednarodnega bratstva in še zlasti kot zagovornik narodnih manjšin uprli totalitarnemu fašističnemu režimu, ki je državnim koristim podrejal vse javno in zasebno življenje.

Visoki cerkveni vladika, ki ga je papež Pij XI. postavil na čelo tržaško-koprski škofiji, v kateri so živeli poleg italijanskih tudi slovenski in hrvaški verniki, se je izkazal za zares katoliškega škofa; vse svoje škofljane, Slovence, Hrvate, Italijane je ljubil z isto očetovsko ljubeznijo, do vseh je bil nepristranski, do vseh pravičen.

Italijan po rodu in čustvovanju je cenil vse druge narodnosti in je zato odklanjal vsako nasilno potujčevanje. Neustrašeno je pred fašističnimi veljaki zagovarjal naravne pravice slovenske in hrvaške narodne manjšine v Italiji, in še prav na poseben način pravico do rabe njihove materinščine na verskem področju, v cerkvi in pri verouku. Odločno je odklanjal, da bi se Cer-

kev udinjala državi ali da bi se dušnopastirsko delo ponižalo v sredstvo za raznarodovanje slovenskih vernikov in za italijanizacijo slovenskega dela Primorske. Pogumno je stal na braniku pravic Cerkve, duš in naravnih pravic slovenske in hrvaške narodne manjšine v Julijski krajini, ko je fašizem že izrekel obsodbo na narodno smrt vseh Slovencev in Hrvatov v Italiji. Fašistični bes je zato padel z vso svojo težo nanj, nasilje ga ni zlomilo, a ga je upognilo. V tej neustrašeni borbi za obrambo božjih in naravnih pravic Cerkve in vernikov je preroška veličina škofa Fogarja.

IZ PEVME V INNSBRUCK

Rodil se je v Pevmi 27. januarja 1882. Oče Alojzij je bil bogat trgovec in veleposestnik,

mati Katarina Zottig, doma iz Ločnika, je izhajala iz družine slovenskih prednikov, Cotičev. Novorojenčka so krstili 2. marca v cerkvi sv. Silvestra v Pevmi. V družini je bilo skupno devet otrok: trije fantje in šest deklet. Fogarjeva družina je bila zelo bogata, a svobodomiselná, z izjemo matere Katarine, ki je bila zelo verna.

Lojzek je sprva obiskoval ljudsko šolo, ki jo je vzdrževala »Lega Nazionale«. V šoli je vladal strupen protislovenski duh, tako da je sam škof Fogar pozneje tožil: »Prismoliti "ščavetu" klofuto se v tisti šoli ni prištevalo med slaba dejanja!« Nato so ga starši vpisali v nemško gimnazijo v Gorici, od koder je pozneje odšel na gimnazijo in licej k očetom benediktincem v Meran na Tirolsko. Leta 1903 je izdelal maturo. Domačim je tedaj izjavil, da hoče postati duhovnik. Nezaslišano! Oče, prepričan svobodomislec, se je uprl. »Ne morem razumeti,« tako je ves razburjen pravil prijateljem, »da hoče med duhovnike moj sin, ki je tako stasit in eleganten, tako bogat in učen, da bi lahko zaprosil za roko sleherni princesinjo!« In brat je vzklikal: »On bo sramota za našo družino!« Bog pa je to napoved prekopicnil na glavo: nadškof Fogar je postal čast Fogarjeve družine in ponos vsega goriškega mesta: Fogarjeva družina je za trajno stopila v zgodovino Goriške po njenem velikem sinu nadškofu Alojziju!

Po maturi je mladi Fogar odšel študirat bogoslovje na vseučilišče v Innsbruck, kjer so poučevali znameniti profesorji, kot npr. dogmatik Hurter, moralist Noldin, sociolog Biederkak, slavni zgodovinar Pastor, ki je zaslovel po vsem svetu po svojem delu iz zgodovine papežev. Kot gojenec jezuitskega mednarodnega zavoda Canisianum je živel v živem stiku z vseučilišniki različnih jezikov in kultur, saj so ta zavod posečali mladeniči več kot dvajsetih evropskih in ameriških narodov, redovniki raznih redov in teologi 120 škofij. Sredi njih se je Fogar izoblikoval v odprti značaj z izredno miselno širino, v apostola mednarodnega bratstva. V zavodu so ga vsi poznali kot »prijatelja vseh narodov«.

Tradicionalna »avstrijska vzgoja«, v kateri so vzrastli tedanji slovenski in furlanski duhovniki, in še zlasti škofje, je vklesala v njihove duše trojno značilnost: zvestobo Cerkvi, cesarju in lastnemu ljudstvu. Geslo: »Vse za vero, dom in cesarja!« ni bila le krilatica, pač pa življenjski program. Zanje je bilo kot pribito, da so vedno in povsod neomajno zvesti Cerkvi in veri, in torej da nepopustno zavračajo vse, kar na-

sprotuje verskemu nauku; da so zvesti cesarski družini, državni zakonodaji, državnim oblastem; da so zvesti svojemu domu in rodni zemlji, svojemu narodu in jeziku, a pri tem da spoštujejo tudi druge narodnosti in jezike. Življenje v Canisianumu je Fogarju izkristaliziralo prav to poslednjo značilnost: visoko ceniti druge narodnosti, spoštovati njihove pravice, skupno z njimi graditi človeško kulturo.

Odtod njegova poznejša zavzetost v Gorici in v Trstu, ustvariti med Italijani, Slovenci in Hrvati ozračje mirnega sožitja in medsebojnega spoštovanja.

V Canisianumu se je Fogar odlikoval po svoji globoki vernosti, bistroumnosti in pridnosti. Krepko je sodeloval pri Marijini družbi akademikov. Ravnatelj p. Mihael Hofmann ga je v pismu nadškofu Sedeju 4. julija 1906 takole označil: »Bogoslovec Fogar je po značaju zelo ljubezniv, vljuden, nagnjen k delom človekoljubja.«

Briksenški knezoškof dr. Jožef Altenweisel ga je dne 28. julija 1907 posvetil v duhovnika v univerzitetni cerkvi v Innsbrucku. Na novo mašo je prišla iz Gorice samo mati z dvema hčerka, očeta in bratov ni bilo, kar ga je zelo bolelo.

PREKO RIMA V GORICO

Iz Innsbrucka je novomašnik šel za leto dni na Gregorijansko univerzo v Rim, a že leta 1908 ga je nadškof Sedej poklical v Gorico in ga imenoval za podravnatelja v deškem semenišču, kjer je bilo tedaj okoli 80 gojencev. Poveril mu je tudi pouk dogmatike v bogoslovju. Leta 1910 je postal še profesor verstva na goriški nemški gimnaziji, najbolj obljudeni v vsej avstroogrski državi, saj so jo posečali tudi slovenski in italijanski dijaki. In med dijaki je prof. Fogar žel sijajne uspehe, vsi so ga ljubili in naravnost oboževali, saj so v njem našli spretnega učitelja, vestnega vzgojitelja in ljubečega svetovalca. Njegovo filozofsko-teološko znanje, duhovna širina, mladostno navdušenje in drzni optimizem, a še zlasti njegova srčna dobrota in neizčrpna plemenitost so si osvojili srca profesorjev in dijakov. Bil je najbolj občudovan med vsemi vzgojitelji. Njegov vpliv je bil tolikšen, da je gimnazijski ravnatelj za Fogarjev god odredil šole prost dan, mladina pa mu je napolnila stanovanje s cvetjem in darili. (Koledar G.M.D. 1967, str. 129.)

Med goriškimi dijaki je prof. Fogar razvil izredno dejavnost za njihovo versko in нравno

življenje, zlasti še ko je zanje ustanovil posebno Marijansko kongregacijo. Vsako nedeljo jih je zbiral v cerkvi sv. Karla v bogoslovju in jim med dijaško mašo tako prisrčno govoril, da so celo bogoslovci kaj radi tihoma zlezli na kor in poslušali njegovo plamenečo besedo. Njegov dom je bil vedno vsem odprt, odprto srce in odprte tudi roke, kajti vse, kar je imel, je razdal potrebnim. Zaslovel je kot pridigar v stolnici in pri Sv. Ignaciju. To je bila nedvomno Fogarjeva zlata doba: doba mladostnih uspehov sredi go riške mladine.

Ob izbruhu prve svetovne vojne se je sprva zatekel v Ljubljano, kjer je imel pri Pollakovih poročeno sestro. Nastanil se je pri jezuitih in se povsem posvetil duhovni oskrbi italijanskih beguncev z Goriške. Postal je podpredsednik »Odbora za begunce«. Neprestano je krožil med italijanskimi pregnanci in jih reševal iz taborišč, barak in nesnage; iskal jim je stanovanj, zaposlitve, obleke, prehrane, denarnih podpor. Često se je sprl z baronom Schwarzem, ki jih je hotel internirati v taborišče v Wagno, kjer so umirali v nezdravih barakah. Z lastno osebo je za mnoge jamčil, npr. za redovnice »Gesù Bambino«, ki jih je rešil iz internacije in jim omogočil vzdrževati posebno italijansko šolo za begunske otroke.

Ko je nekega dne spet predložil številne zahteve pred nemškega upravitelja, mu je ta odurno zabrusil: »Končno pa, kdo ste vi? Kaj hočete? Denar, odlikovanja?« Fogar mu je odvrnil: »Hvala Bogu, denarja mi ne primanjkuje: sin sem milijonarja! In ni mi do časti, duhovnik sem in to je najvišje odlikovanje, ki ga človek lahko doseže. Prosim le za drobec pravice in dobrote za te nesrečne begunce!« (Vita Nuova, Trieste, 31. 7. 1932, p. 1).

Kar v dveh ljubljanskih cerkvah je na nedelje pridigoval v italijanščini, popoldne pa učil verouk. Za italijanske otroke je ustanovil še veroučno šolo. Prosvedno ministrstvo na Dunaju mu je ponujalo mesto ravnatelja na pravkar ustanovljenem italijanskem učiteljišču v Kromerizu na Moravskem, pa je odklonil, da bi lahko ostal med begunci. Prav tako je odklonil visoko odlikovanje, ki mu ga je ponujala avstrijska vlada zaradi njegovih zaslug za begunce.

Pozneje je odšel v Graz, kjer je tudi vpeljal pridigo in verski pouk za italijanske begunce ter prevzel vodstvo nad italijanskimi dijaki-begunci, ki so našli zatočišče v škofijskem seme-

Dr. A. Fogar z bogoslovcem

nišču. Od tam je odšel v Innsbruck ter 16. maja 1917 dosegel doktorat iz bogoslovnih ved.

POVOJNA VERSKO-NRAVNA OBNOVA NA GORISKEM

Po kobariškem vdoru se je vrnil v Gorico. Nadškof Sedej ga je sprejel v nadškofijski dvorec za osebnega tajnika.

Ob razsulu Avstrije so Italijani v Gorici osnovali poseben »Začasni odbor« (Comitato Provvisorio), nekako začasno vlado, ki naj pripravi vse za sprejem italijanskih čet, ki so se bližale Gorici. V to »vlado« so goriški iredentisti povabili tudi dr. Fogarja in mu dali nalog, naj obišče vso vzhodno Furlanijo in pouči duhovnike, kako naj sprejmejo prihajajočo vojsko.

Takoj po priključitvi k Italiji je generalni komisar za Julijsko krajino hotel ukiniti verouk v šolah. Dr. Fogar je s prižnice pri Sv. Ignaciju tako odločno obsojal to namero, da je komisar umaknil svoj predlog.

Komaj so se razmere v Gorici za silo ure-

dile, je nadškof Sedej poveril dr. Fogarju mesto profesorja cerkvene zgodovine in špirituala v bogoslovnem semenišču. Dr. Fogar je bil prvi in edini, ki se je takoj po vrnitvi v Gorico zavezal, da bi se odpeljal italijanska gimnazija. Ko se je otvorila, mu italijanske oblasti niso hotele poveriti mesto kateheta, ker so ga smatrale za preveč avstrijsko usmerjenega. Njegovo srce je krvavelo. Škof ga je tedaj imenoval za kateheta v deklškem zavodu pri notrdamkah. Ali dr. Fogar je želel obdržati stike z vso mestno mladino, zato je uvedel pri kapucinih nedeljsko pridigo za srednješolce. Dne 5. januarja 1922 je ustanovil italijanski katoliški mladinski krožek »Per cruce ad lucem! - Po križu k svetlobi!«, ki je zelo procvital in imel do 150 vpisanih mladeničev.

V letih 1919/1923 je bil duša vsega katoliškega življenja med italijanskimi verniki. Širil je krožke Katoliške akcije v Gorici in v Furlaniji, organiziral je več romanj. Na mladinskem kongresu za vso Julijsko krajino v Izoli je goriški zvezni asistent dr. A. Fogar imel tako blesteč navduševalni govor, da je ob sklepu tržaški škof Angelo Bartolomasi vzkliknil: »Vi bi se morali imenovati "Don Fogo" (Ogenj) in ne Fogar, kajti vaše besede vžigajo ogenj navdušenja v mladih srcih.«

Nadškof Sedej je medtem imenoval dr. Fogarja za prosinodalnega spraševalca in za duhovnega svetovalca.

Dr. Fogar se je zlasti proslavil s tem, da je v Gorici organiziral troje izredno uspešnih verskih proslav, ki so temeljito razgibale versko življenje: prenos milostne podobe svetogorske Matere božje iz Ljubljane v Gorico, maja 1921; vrnitev iste podobe na Sv. goro, 2. oktobra 1922; in proslave ob prenosu v Gorico čudodelne roke sv. Frančiška Ksaverija, februarja 1923.

NA ŠKOFIJSKEM SEDEŽU SV. JUSTA

Po odhodu škofa Bartolomasijsa iz Trsta je sv. oče Pij XI., 9. julija 1923, imenoval dr. Fogarja za tržaško-koprskoga škofa. Škofovsko posvečenje je prejel v goriški stolnici dne 14. oktobra. Nepopisno je bilo navdušenje Goričanov. Škof Fogar je doživel zmagoslavje cvetne nedelje: uvod v trpljenje velikega tedna.

Predobro je razumel, kako je zapleten položaj na Tržaškem: nekateri še vedno sanjajo o Avstriji, drugi pa so z vso dušo predani Italiji; poleg rojenih Tržanov je vedno več priseljenec iz notranjosti države; ob italijanski večini živi krepka slovensko-hrvaška manjšina. Za geslo

si je izbral rek: »Cor unum et anima una! - Eno srce in ena duša!« Kako naj doseže, da bodo vsaj na verski ravni edini škofljani, ki jih ločijo narodne, jezikovne, politične in ideološke razlike? Kako doseči bratsko sožitje?

Dne 24. februarja 1924 je škof Fogar poslal iz Gorice pozdravno pismo svojim bodočim vernikom na Tržaškem. V pismu je takole očital svoj delovni program: »Sv. oče Pij XI., "Pontifex maximus" (Najvišji graditelj mostov), me pošilja med vas, da bom v vaši sredi tudi jaz "pontifex", graditelj mostu, med duhovniki in verniki, ki jih razdvajajo narodnost, politični nazori in še drugi razlogi.«

Papež mu je ob nastopu službe v Trstu dal še podrobnejša navodila.

Državni tajnik kardinal Gasparri mu je dne 31. marca 1924 poslal posebno pismo, v katerem ga je opozoril na odmev, ki ga bo imelo njegovo nadpastirsko delo v tujini, in še posebej v Jugoslaviji. Cerkvene oblasti v Julijski krajini, kjer živijo razne narodnosti, naj bodo v svojih odredbah in nastopih zelo previdne in naj ločijo svojo odgovornost od ravnanja civilnih in političnih oblasti, da se njih dejanja ne bodo napačno tolmačila, kot da bi »cerkvene oblasti soglašale s civilnimi oblastmi v vsem tem, kar bi te podvzele na škodo drugojezičnih vernikov. Zlasti ko gre za uporabo materinega jezika. Sv. stolica Vam zatorej toplo priporoča, slično kot ostalim škofom ondotne metropolije, da poskrbite, da v krajih, kjer živi prebivalstvo drugega jezika, ali tudi samo slovanskih jezikov, naj bo zadostno poskrbljeno za pridigovanje in za katehezo v slovanskih jezikih. Ko gre za cerkvena imenovanja, zlasti na mesta z dušnopastirskimi dolžnostmi, upoštevajte jezik, ki je tam v rabi. Na prav poseben način boste pazili, da se noben duhovnik ne vmešava v nacionalistične spore, niti da uvaža spremembe v red in v izvajanje svetih obredov, ki bi utegnile dajati videz, da jih navdihuje sovražnost do vernikov drugega jezika. Z vso odločnostjo in zavzetostjo boste ščitili one duhovnike, ki bi bili preganjani ali odstranjeni s krivičnimi obtožbami irendentizma ali sovražnosti do obstoječega reda.«

Ta papeževa navodila so samo potrdila njegovo prepričanje, da sta Cerkev in država v mejah svoje pristojnosti neodvisna in suverena. Kakor se ne sme Cerkev baviti s civilnimi zadevami, če ne zadevajo vere in morale, tako se tudi civilna oblast ne sme vmešavati v verske zadeve in v duhovno vodstvo vernikov. Cerkev

in država imata lastno zakonodajo, obvezno v vesti, in svojstvene pravice, trajne in neizpodbitne.

PRVI ITALIJANSKI ŠKOF BREZ DRŽAVNEGA PRISTANKA

V Italiji je pred konkordatom veljal zakon, da mora sleherni na novo imenovani škof zaprošiti za državni »placet« ali pristanek, ako hoče prevzeti upravo škofije. Škof Fogar pa je bil mnenja, da je Cerkev ohranila na Primorskem, tudi po priključitvi k Italiji in ne glede na premik državnih meja, vse pravice, ki jih je uživala pod Avstrijo, in torej tudi pravico, zasesti škofijo brez vsakega predhodnega državnega pristanka. Zato je odklonil zahtevo, naj zaprosi vlado, naj mu izda »placet«. S tem se je seveda njegov odhod v Trst zavlekel za celih osem mesecev. Vatikan, ki se je strinjal s Fogarjevim stališčem, je le po dolgih pogajanjih dosegel, da je smel prevzeti oskrbo tržaške škofije. Tako je bil škof Fogar prvi italijanski škof, ki je zasedel škofovski sedež brez državnega placeta. (Revija »Trieste«, sept.-okt. 1965, Guido Botteri, *L'esempio di mons. Fogar*, str. 4.)

Dne 4. marca 1924 je škof Fogar v spremstvu prijatelja in sodelavca Jožefa Velcija odšel iz Gorice v Trst. Dva dni kasneje je bil slovesno ustoličen. Nadpastirsko službo je nastopil s trdnim sklepom, da bo skrben pastir, pravičen in nepristranski, neustrašen glasnik evangeljske resnice, ki želi samo eno: naj vsi ohranijo neokinjeno vero in čisto moralo, da se zveličajo. Vsem hoče, kot sv. Pavel, biti vse.

S svojo očarljivo osebnostjo in prikupnim nastopom, še bolj pa s svojo široko izobrazbo, socialnim čutenjem in zavzetostjo za pravičnost se je škof Fogar kaj hitro priljubil vsem, vernim in nevernim, protestantom in pravoslavnim, bogatim in ubogim. Njegova iskrena, prijetna in osrčujoča beseda mu je na stežaj odpirala srca, zlasti mladine, ki se ga je oklepala z vsem žarom svoje duše, tako da mu je često kar v cerkvi, po nagovoru ali pridigi, navdušeno zaploskala in ga proslavljala kot »škofa tržaške mularije«.

Predvsem se je zavzel za dobro odgojo semeniščnikov. Poskrbel je z dozidavo za razširitev malega semenišča v Kopru, kjer so se vzgajali predvsem italijanski semeniščniki, in za znatno pomoč malemu semenišču v Gorici, kamor je pošiljal slovenske in hrvaške semeniščnike. S posebno ljubeznijo se je posvečal Kato-

liški akciji in jo priporočal skoro v vseh pastirskih pismih kot »najboljše moderno sredstvo« za ostvaritev Kristusovega kraljestva. Mladina mu je z veseljem sledila, kar je pokazal kongres Katoliške akcije v Trstu leta 1924 in še zlasti neustrašeni nastop njenega predsednika Gina Palutana v obrambo škofa Fogarja, ko so ga oblasti in časopisje blatili zaradi zaslombe, ki jo je nudil preganjanemu slovenskemu in hrvaškemu ljudstvu. Ustanovil je več novih župnij in vikariatov. Zelo je pospeševal ljudske misijone, ki so se z lepimi uspehi vršili širom po škofiji. Zavzemal se je za češčenje Srca Jezusovega, za misijonsko dejavnost, za vsestransko versko poživitev.

Njegov izredno razviti čut za socialno pravičnost ga je preganjal, da se je neutrudno zavzemal za uboge in za izkoriščane ter da je zanje posređoval pri različnih oblasteh, tudi ko je šlo za politične preganjance. Njegova dobrodelnost je okrepila Vincencijeve konference za podporo potrebnim. Odločno je odklanjal vsako narodnostno mržnjo in nestrpnost, kar je zahtevalo naravnost junaško neustrašenost v zastrupljenem nacionalističnem ozračju v Trstu. Toda zavest dolžnosti mu je narekovala, naj se neustrašeno poteguje za zmago resnice, pravice in zaščite slabotnih in zatiranih.

Škof Fogar je veliko dal za lepoto cerkva in dostojanstvo verskih obredov. Vse sile je napel, da se je stolnica sv. Justa temeljito obnovila in okrasila z veličastnimi mozaiki.

V BORBI ZA PRAVICE CERKVE IN ZA SVOBODNO DUŠNO PASTIRSTVO

Fašistični režim je medtem začel uničevati v Italiji vse politične svoboščine. V Julijski krajini je poleg tega hotel izpeljati še popolno italijanizacijo dežele. Odstranil je vse domače izobražence, ukinil vse ustanove in prepovedal sle herno narodno delovanje. Kar je ostalo slovenskega, se je umaknilo med cerkvene stene. Tedaj je fašizem udaril še na Cerkev, zadnjo trdnjavo slovenstva, spočetka bolj previdno, pozneje pa z vso trdoto.

Fašistični oblastniki: prefekti, kvestorji in fašistični federali so zahtevali, naj tudi Cerkev pospešuje »asimilacijo«, tj. postopno raznarodovanje. Škofje naj odkrito pristanejo na italijanizacijo slovenskih in hrvaških vernikov in naj nikakor ne zagovarjajo njihovih naravnih pravic. Duhovniki naj uvedejo v cerkve italijanske pridige in petje ter naj učijo otroke in odrasle

verouk v italijanščini. Tako bo »vera« prispevala k vključitvi slovenskega življa v italijanski kulturni svet. Goriški federale inž. Caccese je v predavanju 24. junija 1927 takole rekel:

»V teh deželah, kjer je vera globoko ukoreninjena v vesti ljudi, združuje vera italijansko in slovensko pleme v enem čustvu in zato more izvrstno služiti, da se ustvari tisto notranje razumevanje, ki je pogoj vsakega asimilacijskega procesa...«

Škof Fogar pa nikakor ni mislil udinjati Cerkve fašistični raznarodovalni politiki. Cerkve in katoliška vera proglašata narodno enakopravnost in spoštovanje naravnih pravic narodnih manjšin, in med temi tudi pravico do uporabe materinščine v dušnem pastirstvu. Kakor je med prvo vojno nudil italijanskim beguncem v Ljubljani in Grazu dušno oskrbo v italijanskem jeziku, tako je hotel nuditi svojim slovenskim in hrvaškim vernikom na Tržaškem in v Istri verske usluge v njihovem materinskem jeziku. Katoliški škof ne sme odstopiti od takšnih zahtev krščanske pravičnosti!

Septembra je prefekturni komisar občine Oprtalj poslal duhovnikom v Oprtalju, Gradmi, Zrenju in Topolovcu ukaz, naj od tedaj pridigujejo samo v italijanščini, ker da je ljudstvo dvojezično. »Kdor ne zna italijanskega jezika, naj se ga nauči!« Škof Fogar je protestiral pri puljskem prefektu, ki je tedaj zahteval pojasnila od oprtaljskega komisarja. Ta je prefektu kaj odurno odpisal: *»Je zelo škodljivo, če se hiša božja izkorišča za ohranitev vandalske govorice, ki nima nobenega drugega pomena, kakor da kviri z zverinskimi glasovi in izrazi lepi benečanski dialekt.«*

Se bolj bolesten je bil primer v Krkavčah, od koder se je moralo v osmih letih umakniti kar sedem župnikov, dokler ni župnija ostala brez duhovnika. Fašistične grožnje so bile posebno hude zoper četrtega župnika, Nataša Silvanija, ki so mu na poti iz Kopra v Krkavč nastavili past, da bi se ponesrečil. Župnik, ki so ga v zadnjem hipu obvestili, je brž odšel v Trst k škofu Fogarju. Varnostni organi so izvedli sicer preiskavo, ugotovili pa so, da je šlo le »za nedolžno šalo«. Škof Fogar pa ni mislil tako: za nekaj časa je dal zapreti cerkev. Tudi Silvanijevim naslednikom se ni godilo bolje: le malo časa so vzdržali v Krkavčah. Župnika Karla Lesico, ki je odstranil liste, s katerimi so fašisti prelepili napise na podobah križevega pota v cerkvi, so obsodili na leto konfinacije in

orožniki so ga uklenjenega odpeljali. Škof Fogar je nastopil pri Vatikanu in dosegel njegovo izpustitev, ni smel se pa vrniti v svojo župnijo. Pa tudi njegovega naslednika, Sancina, je moral škof odpoklicati, ker mu je puljska prefektura grozila s konfinacijo. Tako je župnija ostala brez pastirja. Leta 1931 je krkavška mladinska organizacija »Balilla« zahtevala od škofa Fogarja, naj jim pošlje italijanskega duhovnika, ki bo maševal v latinščini. Škof pa, ki je vedel, da so po fašističnem ukazu to prosili, je odgovoril, da pošlje tjakaj duhovnika, ko bo zopet mogoča uporaba slovenskega jezika. (L. Čermelj, *Slovinci in Hrvatje pod Italijo*, str. 200-203.)

Puljski prefekt Cavalieri je ponovno poročal vladi v Rim, da s škofom Fogarjem ni mogoče sodelovati, kajti *»tržaška škofijska kurija se odkrito bori proti asimilaciji... Župniki, ki se naslanjajo na škofovo oporo, ne priznavajo naše vrhovne nacionalne suverenosti in dopovedujejo župljanom, da sedanje stanje ni dokončno, da ni daleč dan rešitve... Treba je obrzdati manevre tržaške škofijske kurije!«*

V OBRAMBI KRŠČANSKEGA NAUKA

Verski pouk se je po prvi vojni sprva vršil v materinščini, ki edina more uspešno posredovati otrokom verske vrednote, zametke in osnove njihovega poznejšega verskega življenja. Prvo omejitev uporabe slovenskega in hrvaškega jezika pri verouku je prinesla okrožnica prosvetnega ministrstva z dne 10. januarja 1924, ki je dovoljevala pouk v »lokalnem jeziku« samo v treh najnižjih razredih. Fašistični raznarodovalni načrt pa je zahteval, naj se tudi v teh razredih verouk podaja v italijanščini. Dne 12. junija 1927 so se zbrali na zasedanju v Trstu fašistični federalni tajniki obmejnih provinc Trsta, Gorice, Vidma, Pulja, Reke in Zadra in sprejeli naslednje sklepe: 1. Verouk v šoli se mora poučevati izključno v italijanskem jeziku; 2. v vseh slovenskih cerkvah se mora uvesti italijanska pridiga in latinsko petje. Sklepa sta bila predložena Musoliniju v potrditev. Ze 24. junija je inž. Caccese v Gorici lahko izjavil: *»Velika je nevarnost, ki jo vsebuje sedanji način verskega pouka, zato bom oblastvu predložil načrt, kako naj se ta nevarnost odstrani. Fašistična vlada bo, kakor je rešila že druge težke probleme, rešila tudi tega.«*

Šolsko skrbništvo v Trstu je 31. avgusta 1927 izdalo ukrep na osnovi ministrskega ukaza št. 2434 z dne 13. avgusta, naj se s šolskim letom

1927/28 uporabljala v razredih, kjer je bil še pripuščen slovenski učni jezik, dvojezični katekizem, seveda z italijanščino na častnem mestu, v četrtem in v višjih razredih pa samo italijanski katekizem. Na pritožbo škofa Fogarja je škofski skrbnik Mondino v Trstu dovolil še nadaljnjo rabo slovenskih katekizmov, dokler ne izide predpisani dvojezični katekizem. Ta dvojezični priročnik pa ni nikoli izšel, ker je medtem (leta 1928) vlada odpravila slovenski oziroma hrvaški jezik iz vseh šol in je moral biti torej tudi pouk verouka v italijanščini. Slovenski duhovniki so se temu enodušno uprli. Tako so npr. sporočili nadškofu Sedeju: »Pod nobenim pogojem ne pojdemo v šolo učiti slovenske otroke krščanski nauk v italijanskem jeziku, in sicer zato, ker bi to bilo proti božjemu in naravnemu pravu, proti vsej dosednji praksi v sveti Cerkvi, proti določbam cerkvenega zakonika in proti temeljnemu pravilu pedagogike, ki zahteva, naj se otrok poučuje v materinem jeziku.«

Duhovniki so bili tako prisiljeni umakniti se iz šol in poučevati otroke po cerkvah, župniščih in drugih cerkvenih prostorih. Dne 21. septembra 1928 je namreč šolski skrbnik v Trstu sporočil, da se sme pri verskem pouku v šolah uporabljati samo italijanščina; pouk naj se poveri učiteljem, samo v izrednih primerih se lahko poveri duhovnikom, če dajejo polno poročstvo, da bodo svojo nalogo vršili v duhu italijanstva. Časopisje je medtem hudo napadalo slovenske duhovnike. V nekaterih krajih, npr. v Gažonu pri Kopru, so fašistični tajniki ali župani klicali na sestanek očete in jim naročevali, da morajo zahtevati od svojih župnikov, naj vpleljejo za njihove otroke verouk v italijanščini. Drugod so učitelji sami to zahtevali od otrok, grozeč jim, da bodo sicer njihovi starši interinani.

Nadškof Sedej je v pastirskem pismu 18. januarja 1929 obsodil prepoved slovenščine pri verskem pouku v šolah in pozval starše, naj pošiljajo otroke k župnijskemu krščanskemu nauku. V vseh župnijah naj se ustanovi »Bratovščina krščanska nauka«, da podpre župnijske verske šole. Zato mu je fašistično časopisje očitalo, da vrši protidržavno delovanje, ker je duhovnikom prepovedal, da bi po šolah učili verouk v italijanščini.

Dne 14. julija 1931 sta prišla v Gorico k metropolitu nadškofu Sedeju oba škofa sufragana: poreško-puljski škof Trifon Pederzoli in tržaškopokrski škof dr. Fogar. Pretresli so verski po-

ložaj cerkvene pokrajine in izdali predpise, obvezne za vse duhovnike. Glede verskega nauka so zaukazali:

1. Verouk, in še posebej krščanski nauk za otroke, se mora vršiti v materinem jeziku. 2. Če starši ali varuhi zahtevajo, naj se otrokom nudi verouk v jeziku, ki ni materni, naj župnik ugotovi, ali ima otrok zadostno jezikovno znanje, da z uspehom sledi takemu pouku. Starše in varuhe naj vpraša, če to zahtevajo iz lastnega nagiba ali pod pritiskom in iz strahu. Če se pokaže, da otrok ne obvlada tujega jezika ali da zahteva ni prostovoljna, jo morajo zavrniti. 3. Pri verskem pouku naj se rabijo knjige, ki jih je cerkvena oblast odobrila za vernike tistega jezika. Med vernike naj se širi dobri tisk, molitveniki ter knjige Goriške Mohorjeve družbe.

Pritisk na duhovnike, naj poučujejo verouk v italijanščini, ni bil na Tržaškem milejši kot na Goriškem. In tu se je izkazala močna roka škofa Fogarja. Ko mu je Leopold Jurca, župnijski upravitelj v Trvižu pri Pazinu in v Bermu, sporočil, da je fašistični politični tajnik Ettore Gabrielli iz Pazina zahteval, naj pridiguje, moli in poučuje verouk v italijanščini, mu je škof Fogar dne 14. decembra 1929 ukazal: »Vaša dolžnost je, da vztrajate pri učenju verouka v materinem jeziku otrok in prav tako pri oznanjevanju božje besede v cerkvi!«

Sicer pa civilni oblasti je šlo za vse nekaj drugega kot za versko izobrazbo mladine: šlo ji je za asimilacijo, pri kateri naj sodeluje tudi Cerkev. Da bi to dosegla, je poskušala vdreti v sama svetišča in v duhovno vodstvo vernikov. Naj služi za primer pismo, ki ga je 25. februarja 1930 pisala učiteljica Giovanna Salvemini župniku v Bermu: »Podpisana učiteljica, ki je prejela od vodstva "Opera Nazionale Balilla" ukaz, da ne smejo šolski otroci ne govoriti ne prepevati in torej tudi ne moliti v cerkvi po hrvaško, ampak samo po italijansko, Vas prosi, da ji dovolite nadzirati otroke v cerkvi, da ne bodo molili v hrvaščini.« Tega dovoljenja ni učiteljica nikoli prejela ne od župnika in še manj od škofa Fogarja, kateremu je župnik poslal vlogo v rešitev.

ZASČITNIK SLOVENSКИH IN HRVASKIH DUHOVNIKOV

Fogarjevo škofovanje v Trstu (1924-1936) sovpada z najbolj kritičnimi leti Slovencev in Hrvatov pod Italijo. Ti so tvorili tudi v tržaškopokrski škofiji znaten del vernikov. Ko je faši-

zem razgnal vse ostale slovenske izobražence, so duhovniki dejansko prevzeli duhovno in narodno vodstvo. S tem so postali osrednja tarča fašističnega strahovanja.

Fašistična diktatura je bila odločena, streti še zadnji branik slovenstva, duhovnike. Z vsemi pretvezami, zlasti z odvzemom državljanstva, jih je odstranjevala iz slovenskega dela škofije. Škof Fogar je z grozo ugotovil, da je od 250 škofijskih duhovnikov kar 107 nezasedenih. Verniki so umirali brez duhovnikov.

Fašistični komisar Host Venturi je na konferenci istrskih fašistov 23. maja 1925 izjavil, da fašizem brani vero, a da ne more dopustiti, da bi duhovniki opravljali verske obrede v slovenskem jeziku. Zagrozil je:

»Mi pa trdimo, da se v Italiji sme moliti samo v italijanščini... Ne moremo dopustiti, da kdo s talarjem prikriva politiko, ki je nevarna in sovražna duhu dežele, vlade in fašizma« (L. Čermelj, Slovenci in Hrvati v Italiji, str. 204).

Škof Fogar, poln vere v božjo Pravičnost, je bil prepričan, da fašizmu ne bo nikoli uspelo docela uničiti slovanskega življa. »Drugorodcev ne boste mogli nikdar popolnoma asimilirati!« je vzkliknil podeštatu Giordanu Pontiniju. Po Kristusovem nauku tvorijo vsi narodi, tako je večkratno povedal raznim oblastnikom, tudi narodne manjšine, eno samo družino nebeškega Očeta. Država ni vir slehernega prava, nad njo je naravna in pozitivna božja postava. Država ne sme krati državljanom naravnih pravic, pač pa jih čuvati in usmerjati v javni blagor. Z bolestjo je moral ugotoviti, da je civilna oblast gluha, kajti fašistična vladavina si je privzela nauk panteista Hegla, ki je trdil, da je država bog, ki ne trpi drugih bogov poleg sebe. Fašistična Italija ne bo dopustila, da bi v njenih mejah živel kakršna koli narodna manjšina. Kot realist je moral računati z brezobzirnim raznarodovanjem in z naravnim asimilacijskim procesom, kateremu so podvržene narodne manjšine. V njegovi moči ni bilo, da bi to preprečil. Sklenil je, da bo kot katoliški škof stal na strani zatiranih, odklanjal vsako krivico in nasilje ter se pri oblasteh potegoval za strpno in umirjeno manjšinsko politiko.

Notranje ministrstvo je na poročilo puljskega prefekta Cavalierija poslalo v začetku leta 1927 v Trst višjega uradnika dr. Guida Lettija, da poravnava njegov spor s škofom Fogarjem. Dne 12. februarja 1927 so se v škofijski palači v Trstu sestali: škof Fogar in generalni vikar

Carlo Mecchia, puljski prefekt Enrico Cavalieri, pokrajinski fašistični tajnik Giovanni Mrach, vodja koprškega fašja Nino de Petris, Pietro de Manzini, šmarski podeštat Giovanni Relli, senior fašistične milice Gino Pertoldi ter zastopnik notranjega ministrstva Guido Letta.

Škof je poudaril, da krščanska morala odklanja nasilje, ki rodi le odpor, in zahteval, naj ne preganjajo duhovnikov. Glede duhovne oskrbe vernikov v jezikovno mešanih župnijah so po dolgem razpravljanju pristali na naslednji sporazum:

1. Naj se ohrani dejansko stanje v tistih župnijah, v katerih je že uvedena raba italijanskega jezika pri pridigah in molitvah.

2. V drugih duhovnijah naj se uvaja združena pridiga v italijanskem jeziku in v krajevnem narečju.

3. Postopoma naj se zamenjajo duhovniki, ki politizirajo, predvsem tisti, ki jim je bilo odvzeto državljanstvo, z duhovniki, ki so neoporečni v nacionalnem pogledu.

Pozneje so škofu Fogarju očitali, da je s tem sporazumom pristal na asimilacijo Slovanov in da je stavil duhovnike v nevarnost, da jih s samovoljnim odvzemom državljanstva preženejo. Očitek pa ne drži. Sporazum je veljal izključno za narodno mešane duhovnije in ne za druge slovenske ali hrvaške župnije: v dvojezičnih krajih ni kaj oporekati dvojezični pridigi. Glede zamenjave duhovnikov pa je škof menil, da bo politično bolj izpostavljene duhovnike zamenjal z drugimi slovanskimi politično manj obremenjenimi župniki. Sicer pa je bil fašistični pritisk nevzdržen in nasilje vnebovpijoče!

Da niso fašistični podpisniki sporazuma mislili iskreno, priča poročilo, ki ga je kmalu nato prefekt Cavalieri poslal notranjemu ministrstvu. V poročilu pravi, da če se bo tržaška cerkvena oblast zvesto držala sporazuma, bo na miren način prišlo »do popolne jezikovne preobrazbe v deželi.« (Danilo Klen, *Neki dokumenti o svečenstvu u Istri*, Zagreb 1955, str. 30-31).

Minister pravosodja in verskih zadev Rocco je dne 20. 6. 1927 razposlal prefektom Julijske krajine okrožnico, v kateri opozarja na kvarni vpliv slovanske duhovščine, ki ovira pronikanje italijanstva med drugorodce in tako ogroža vladne politične cilje. Vlada je zdaj odločena, da stre to oviro. Proti duhovnikom naj torej postopajo v smislu obstoječih zakonov o javni varnosti: duhovnike, ki so politično škodljivi, naj brezobzirnno odstranijo.

Dr. F. B. Sedej in dr. A. Fogar

Prefekt Cavalieri je brž začel izvajati ta ukaz: duhovnike, ki so bili brez državljanstva, je kanil izgnati preko meje, ostale pa premestiti v notranjost države; na izpraznjena mesta bi morali priti duhovniki iz »starih provinc Italije« in iz Furlanije. Škof se je prefektu odločno uprl in ga opozoril na težke posledice duhovnij brez duhovnikov. Zahteval je, naj raje izda držav-

ljanstvo onim, ki ga še niso imeli. Ker mu je prefekt to odklonil, je začel premeščati duhovnike brez državljanstva iz ozemlja puljske prefektore v tržaško provinco. Prefekt Cavalieri je tedaj zatožil škofa v Rimu in zahteval od ministrstva, naj škofa prisili, da sodeluje pri odstranjevanju slovanskih duhovnikov.

Dvoboj med škofom in prefektom se je kma-

lu zatem izčrpal, ker je bil prefekt premeščen iz Pulja, kamor je prišel novi prefekt Leone Leoni.

Razočaranje nad prefektom Cavalierijem ni škofa Fogarja razorožilo. Cutil se je dolžnega storiti vse, da bi pomagal slovanskemu prebivalstvu. Rešitev je videl v načelu »zmerne manjšinske politike«. To načelo je zagovarjal ne samo pri oblasteh v Trstu in Pulju, temveč tudi v Rimu, tostran in onstran Tibere. Če bi mu tedaj prisluhnili v Vatikanu in beneški palači, kjer je kraljeval Mussolini, bi bilo pozneje našim krajem prihranjeno mnogo gorja, solza in krvi.

Januarja 1928 so škofje Sedej, Fogar in Pederzoli poslali skupno pismo Mussoliniju. Prikazali so važnost duhovnega poslanstva Cerkve, koristnost verskega življenja za državo in zahtevali, naj država prizna pravico do verskega pouka v materinem jeziku otrok ter zagotovi obstoj slovenskim in hrvatskim katoliškim organizacijam ter kulturni dejavnosti. (Elio Apih, *Italia, fascismo e antifascismo nella Venezia Giulia*, Bari 1966, str. 286).

Raznarodovalna politika se je nadaljevala brez prestanka. Glavni pritisk je veljal duhovnikom. Dne 21. avgusta 1929 je fašistični federale v Pulju Giovanni Relli poslal Avgustu Turattiju, osrednjemu tajniku fašistične stranke v Rimu, poročilo o delovanju duhovščine v Istri. Poročilo je končal z zahtevo, naj se vendarle izvede celotna odstranitev slovanske duhovščine iz Istre. Na njih mesta naj pridejo italijanski duhovniki. Ni potrebno, da bi znali slovanske jezike, kajti v Istri vsi razumejo in tudi govorijo italijanski. Značilno pa je, da tudi naslednji puljski prefekt Italo Foschi je l. 1932 ponovno zahteval, naj se slovanski duhovniki odstranijo, da se Istra dokončno poitalijanči. (D. Klen, l. c., str. 33-43).

Da se to ni izvedlo, je zasluga tudi škofa Fogarja, ki je septembra 1929 odšel k papežu v Rim in ga roti, naj na osnovi pravkar sklenjenega konkordata z Italijo zaščiti slovenske in hrvaške duhovnike.

SKOF FOGAR IN KONKORDAT

Ob sklenitvi konkordata 11. februarja 1929 je vzkliko upanje, da bo Italija izvajala vsaj v verskem pogledu zmernejšo politiko do narodnih manjšin. »Slovenec« je zapisal, da bo zdaj papež lažje ščitil slovenske jezikovne pravice v cerkvi. Škof Fogar je menil, da je s poravnavo

spora med Italijo in Vatikanom padel zelo močan vzrok nezaupanja do liberalne Italije, kateri so poprej očitali, da je razbila papežovo državo in zasedla Rim. V intervjuju, priobčenem v listu »Il Piccolo« 13. februarja 1929, je škof Fogar izjavil, da je bilo naravno, če so Slovenci imeli pridržke proti Italiji zaradi spora s Sv. stolico. »Ta sporazum pa bo pomirjevalno vplival tudi na političnem področju, zlasti še med drugojezičnimi prebivalci, ako ga bodo naše oblasti, tudi po mestih, pravilno tolmačile, kar je nadvse važno, in se zbližale manjšinam. Kot škof in Italijan imam pravico in dolžnost izjaviti, da so bile na obeh straneh pravice in krivice, zlasti pa nesporazumi.«

Konkordat ni sicer izpolnil pričakovanj, saj je Mussolini odbil zahteve, ki jih je Vatikan predložil v svojem osnutku konkordata, naj se manjšinam zajamči pravica do verouka v materinščini, do uporabe manjšinskega jezika pri cerkvenih opravilih in do namestitve dušnih pastirjev iz sosednjih držav v primeru, da primanjkujejo manjšinski duhovniki. Člen 22 je le na pol zaščitil nekaj manjšinskih pravic: da se dodelijo škofom in župnikom, po potrebi, pomočniki večji manjšinskega jezika; sporočila škofij morajo biti sestavljena v latinščini ali italijanščini, sme pa biti dodan prevod v drugih jezikih.

Škof je tolmačil konkordat v smislu manjšinskih naravnih pravic. Rimski sporazum, je trdil, je med Slovenci in Hrvati razpršil strah pred veri in Cerkvi sovražno Italijo in odstranil nevarnost, da bi se zatekli k pravoslavju. »Sporazum, ki daje večjo svobodo obmejnim duhovnikom, jih osrčuje in jim dviga katoliško in moralno zavest... Svobodna uporaba domačega jezika v obmejnih krajih bo utrdila tudi moralno in državljansko zavest, saj bo tudi Italiji v korist, ko bodo duhovniki v slovenščini učili katoliško moralo... Sv. sedež nalaga tudi drugojezičnim duhovnikom dolžnost, da vzgajajo državljane v zvestobi in v ljubezni do Italije, a jim zagotavlja vso svobodo, da pridigujejo v materinem jeziku.«

Škof Fogar je v svoji preroški jasnovidnosti tako opozoril vlado in krajevne oblasti, kako si prav na osnovi konkordata lahko zagotovijo zvestobo in vdanost manjšinskega prebivalstva. Dovolj je, da spoštujejo njegove naravne, in še zlasti jezikovne pravice.

Fašistična oblast, ki je medtem že ugonobila, kar je bilo zunaj cerkve slovenskega in hrvaškega, je stremela za tem, da udre še v cerkev

in je menila, da ji bo prav konkordat k temu pomagal. Razbohnala je, da je katoliška Cerkev s konkordatom pristala na njeno manjšinsko politiko, na izločitev slovensčine in hrvaščine tudi iz cerkve. Konkordat določa, tako je pisalo fašistično časopisje, naj bodo dušnopastirski spisi pisani v latinščini ali italijanščini, to pa pomeni, da morajo duhovniki ne samo znati, ampak tudi govoriti italijanski... V mnogih vaseh živijo Italijani, ki znajo samo italijanski, duhovniki pa pridigujejo izključno v tujem narečju, tako da številne družine ne posejajo več cerkve... Slovesnosti in obredi se morajo vršiti v italijanščini, šele nato se lahko ponovijo v tujem jeziku... Prevod pridig je dopuščen samo začasno.

Tolika razlika v tolmačenju konkordata je privedla do odkritega spora, zlasti še ker so se fašisti začeli posluževati ustrahovalnih metod: vdiral so v cerkve, prekinjali slovanske pridige, terjali od slovenskih in hrvaških duhovnikov, da pridigajo slovanskim vernikom v italijanskem jeziku.

Pet let pozneje, ko je bila fašistična gonja proti škofu Fogarju na višku, so mu očitali izkrivljeno tolmačenje konkordata, kot da bi bil hotel izkoristiti konkordat za protitalijansko politiko:

»Medtem ko so Italijani Julijske krajine trdno verovali, da bo konkordat približal državi tudi slovanske duhovnike, tako da bo sleherni župnik zvest sodelavec državnih oblasti, ki so dosegle tako sijajno spravo s Cerkvijo, so se slovanski agitatorji, računajoč na brezpogojno oporo škofa Fogarja, posluževali konkordata kot trojanskega konja za utihotapljanje njihovega jedkega protitalijanstva.« (Il Piccolo, 17. maja 1934).

ŠKOF FOGAR IN NADSKOF SEDEJ

Nadškof Sedej je zelo cenil dr. Fogarja. Izbral si ga je za osebnega tajnika. Pri povojni obnovi mu je bil dragocen sodelavec in pozneje, kot škof sufragani v Trstu, neomajen prijatelj. Tesno sta sodelovala na pastirskem področju, pa tudi pri obrambi zatiranih Slovencev.

Škof Fogar je zvesto stal ob strani nadškofa Sedeja v dneh preganjanja, zlasti ob 25-letnici škofovskega posvečenja (25. 3. 1931), ko je plačana drhal pred goriško stolnico z razvitimi zastavami žvižgala in kričala: »Dol s slovenskim škofom!«

Ob tej priložnosti je škof Fogar napisal ju-

bilantu Sedeju prisrčno pismo, v katerem ga označuje kot »vzornika svečeniških čednosti, vodnika in učitelja, blesteč zgled vere in ljubezni... Čistost in ponižnost ti venčata znanoslovno čelo in ti, ponižni a ne ponižani, napadeni a ne premagani, si velikan, ki z božjo pomočjo spet potrjuješ slavo katoliškega episkopata. "Kdor te blagoslavlja, bodi blagoslovljen, kdor te preklinja, bodi preklet!" je govorila Cerkev na dan tvoje škofovskega posvečenja.«

Oba škofa sta večkratno nastopila skupno za pravice zatiranih Slovencev: s spomenicami na sv. očeta, na razne rimske kongregacije, na vladno in Mussolinija. Leta 1931 sta dovolila ponatis »Cerkvenega molitvenika« za goriško in tržaško škofijo, skupno sta podprla Goriško Mohorjevo družbo in priporočala, naj njene knjige dosežejo sleherni družino.

Po smrti nadškofa Sedeja se je breme zaščite zatiranega slovenskega ljudstva dejansko prevzelo na ramena škofa Fogarja.

SOOBOJENEC NA SMRT OBSOJENIH

Slovenski in hrvaški duhovnik je v letih 1931-33 doživljal svojo najbolj bolešno dobo, ob njem je stopal Cirenejec, škof Fogar. Fašistični režim je proglasil zavedne slovenske in hrvaške duhovnike za »državi nevarne elemente« in jih skušal izgnati. Fašizem je pač obsodil slovansko manjšino na narodno smrt; kdor je v njej vzdrževal iskrico življenja, se upiral obsodbi, je bil »zločinec«; kazniva dejanja, ki jih je zakrivil, so bila: slovanske pridige, slovansko petje, slovanski verouk in slovanska molitev. Škof, ki je po svoji nadpastirski dolžnosti vse to ščitil, je bil sokriv protidržavnega početja.

Začelo se je novembra 1930, ko je fašistični poslanec Coselchi zahteval od Mussolinija, naj izžene iz Julijske krajine slovanske duhovnike. Podtajnik Arpinati mu je odgovoril, da so ustrezni ukrepi že odredjeni. Fašistično časopisje je na ukaz od zgoraj zagnalo silen krik proti slovanskim in hrvaškim duhovnikom, da vzdržujejo slovanstvo »s prižnic, izpred oltarja, v pridigah in pri verouku, pri dozdevno nedolžnih cerkvenih shodih in celo pri osebnih srečanjih z verniki. V mejah velikega katoliškega naroda, sredi katerega živi papež in ki je sklenil konkordat, slovanska duhovščina vrši neduhovniško dejavnost v nasprotju z državnimi zakoni. Nezaslišana je zagrizenost duhovnikov, ki po 13 letih, odkar so pod Italijo, še vedno molijo, pridigajo in berejo evangelij v slovensčini. Zbirajo otroke po

cerkvah in zakristijah k verouku, pri tem pa ne samo da učijo slovenski jezik, ampak tudi delijo slovenske abecednike in slovnice.» (Corriere della Sera, 7. 4. 1931).

Policijske oblasti so hkrati začele nadzirati duhovnike, jih sodnijsko zasliševati in nad njimi izrekati »svarila« in »opomine«, s čimer so jim omejili svobodno kretanje izven občine in v nočnih urah, v nemalo škodo duhovne oskrbe bolnikom.

Časopisna gonja je šla pa še korak dalje. »Najtežja napaka, ki jo je zagrešila demokratska vlada v letih 1919-1922, je bila, da ni brez vsakega ozira pometla z visoko in nizko neitalijansko duhovščino... Z upravnim ukrepom naj se odstranijo duhovniki, znani po svojem protitalijanskem in panslavističnem mišljenju ter se nadomestijo z italijanskimi!« (Il Popolo di Trieste, 11. 3. 1931).

Sledila je 24. marca 1931 zahteva državnega tožilca v Trstu, naj škof Fogar takoj odstrani enajst duhovnikov, ukine slovenščino v cerkvi, pri verouku, pri razgovorih duhovnikov z verniki in naj prepove vsako razdeljevanje slovenskega tiska, zlasti mohorjevsk. Škof Fogar je v dolgem pismu ostro protestiral pri državnem tožilcu in pri samem Mussoliniju in dosegel, da je ta zahteva propadla. Nekaj duhovnikov, med njimi Leopold Jurca, je bilo vendarle obsojenih zaradi delitve mohorjevsk.

Fašistični bes se je aprila 1931 razdivjal nad slovenskimi pridigami v Trstu. Zanetila sta ga »Il Piccolo« in »Il Popolo di Trieste«. V treh tednih, od 3. do 26. aprila, so oboroženi fašisti trikrat prekinili mašo s slovensko pridigo pri Sv. Jakobu, dvakrat v Barkovljah, po enkrat v Rojanu in v Škednju.

Ob sklepu šmarnic, 31. maja 1931, je imel dr. Jakob Ukmar v cerkvi v Škednju sloviti govor o krščanskem sožitju med narodi. Potem ko je obsodil sovraštvo do drugih narodov in pritisk, naj se več ne govori, moli in poje v slovenskem jeziku, pa naj se to zahteva iz državnih ali patriotskih razlogov, je zaklical:

»Zelo se motijo, če mislijo, da veljajo za državo ali domovino drugačna moralna načela, ki se ne strinjajo z načeli naravne in pozitivne krščanske postave!... Italijanska država se nima kaj bati od slovenskega pridigovanja, saj to za bičuje vernikom, naj spoštujejo cerkvene in civilne oblasti, naj vdano prenašajo vsakdanje križe, sploh naj bodo najboljši državljani v Italiji... Če bi pa to ljudstvo bilo kdaj tako nesreč-

no, da bi zapustilo cerkev, ali še hujše, če bi ga spodili iz cerkve, o potem pa, vam rečem: bojte se ga, ker tako ljudstvo se bo pridružilo vrstam tistega orkana, ki resno ogroža sedanji socialni red, ne samo tu, ampak po vsej Evropi in po vsem svetu.« (Dr. J. Ukmar, Zadnja večerja, Trst 1954, str. 153).

Čeprav je časopisje razkričalo škofa Fogarja za sovražnika Italije, ga je Mussolini vseeno sprejel v avdienco. Škof mu je pojasnil svoje delo in se pritožil nad boleznimi primeri. Slovani se bodo pomirili z Italijo, če bodo oblasti z njimi ravnale preudarno, brez nasilja. »Vladni načelnik,« tako piše sam škof Fogar februarja 1932, »je takoj po moji avdienci pozval v Rim prefekte Julijske krajine in jim dal točne smernice o politiki napram Slovincem. Na poseben način jim je priporočil, naj ne silijo staršev, da bi za svoje otroke zahtevali verouk v italijanščini. To bi se prej doseglo s previdnim prepričevanjem.«

Dne 9. marca 1932 je škof Fogar poslal obširno spomenico Mussoliniju in mu točneje obrazložil svoje stališče: Kot škof je v vesti dolžan, na moder način, ščititi slovenske naravne pravice; to je pa tudi najboljša pot za njihovo vključitev v italijanski kulturni svet. »Moje ravnanje je izraz čistega patriotizma, je pa tudi razumevanje dušnega razpoloženja slovenskih vernikov.« S takim ravnanjem je že omilil ostre postopke, ki jih je mislil podvzeti Vatikan proti slovenski duhovščini, je pa tudi dosegel od duhovnikov izjave lojalnosti oblastem in režimu in večjo rabo italijanščine v cerkvah.

Škof Fogar je večkrat poudarjal, da je Italijan, ki ljubi svojo domovino. Tržaški prefekt Ettore Porro je marca 1932 izvedel tajno preiskavo o škofu Fogarju in moral zapisati: »Ne dvomim o njegovem italijanskem čustvovanju; niti ni res, da je dajal prednost slovenskim duhovnikom na škodo italijanskih.«

Vse drugače je o škofu mislil puljski prefekt Foschi, ki se je odločno uprl načelu zmerne politike. Škofu je očital, da zahteva strogo spoštovanje narodnega stanja, kot ga je pustila avstro-ogrska monarhija, in pravico obmejnih prebivalcev do uporabe materinščine v verskih zadevah... Sistematično da ščiti slovanske duhovnike, prav tiste, ki jih je Avstrija poslala v Istro za raznarodovanje Italijanov in ki so v predvojnem času bili najbolj sovražni Italiji... V cerkev je vpeljal le senco italijanščine, duhovniki namreč na dolgo pridigujejo v slovenščini, na koncu

V sredini od leve: poreški škof msgr. Pederzoli, goriški nadškof F. B. Sedej, tržaški škof dr. A. Fogar

spregovorijo v italijanščini le nekaj besed. (E. Apih, l. c., str. 355).

ZAGREBSKI NADSKOF A. BAUER IN SKOF FOGAR

Fogarjev križev pot je postal še posebno bolesten, ko je februarja 1931 zagrebški nadškof dr. Ante Bauer izdal v imenu jugoslovanskega episkopata znamenito pastirsko pismo o preganjanju Slovencev in Hrvatov v Italiji in odredil, naj se v vseh cerkvah v Jugoslaviji opravijo na praznik sv. Jožefa, zaščitnika katoliške Cerkve, javne molitve za versko prostost rojakov v Julijski krajini. V Splitu so ob zadostilni svečanosti nosili v sprevodu črnoobrobļene zastave nekaterih primorskih mest.

Protest jugoslovanskih škofov in zadostilne molitve so imele širok odmev v evropskem tisku. Fašistično časopisje je kar pobesnelo: obsojalo je jugoslovanske škofove, da ščuvajo vernike proti Italiji, in zahtevalo od škofov v Julijski krajini, naj zavrnejo obtožbe jugoslovanskega episkopata in zopetno blagoslovijo zastave

Trsta, Gorice in Reke, češ da so jih v Jugoslaviji oskrunili, ko so jih obrobili v črno.

Goriški nadškof, ki je komaj okrevljal od težke operacije, se je uklonil zahtevi, škof Fogar je tudi pristal na blagoslov zastav, a hkrati podal pismeno izjavo, v kateri je pojasnil, da ima obred zgolj verski značaj, in je odločno izključil vsak drugi pomen, zlasti še namero, vnašati neslogo v Cerkev samo. Pri blagoslovu je v nagovoru dostavil:

»Cerkev blagoslavlja te zastave, a hkrati opozarja vse državljane brez razlike, da s krščansko zvestobo služijo domovini. Čutim pa dolžnost, da svečano izjavim, da Cerkev noče biti sužnja določenega tiska in določenih tolmačenj... Gospodje, pomnite, da je sicer tu meja države, ne pa Cerkve! Podprite Cerkev in tako boste najizdatnejše služili tudi domovini!« (L'Idea del popolo, 5. 4. 1931).

GORISKO BOGOSLOVNO SEMENISČE IN NASTOP ŠKOFA FOGARJA

V goriškem osrednjem bogoslovnem semenišču

so študirali bogoslovci celotne Primorske, to je goriške, tržaško-koprške in poreško-puljske škofije. Predstojniki in profesorji so bili na višini svojega poslanstva. Bogoslovci vseh narodnosti, slovenske, furlanske, italijanske, hrvaške so živeli v bratskih odnosih. Čeprav je latinščina veljala za uradni jezik, je vladala narodna in jezikovna enakopravnost.

Goriški apostolski administrator msgr. Giovanni Sirotti, ki je prišel v Gorico po odstopu nadškofa Sedeja, je bil semenišču zelo nenaklonjen, ker mu je bilo premalo italijansko. V dogovoru s političnimi oblastmi je odločil slovensko služinčad in skušal uvesti red in učni načrt, kot sta bila v ostalih italijanskih semeniščih, ter izvesti korenite spremembe v vodstvu in profesorskem zboru, da bi tako iztrebil prejšnji duh in miselnost, ki sta se mu zdela avstrijankantska, in uvedel vzgojni sistem, ki bi bodoče duhovnike vzgajal v pristno italijanskem mišljenju. Da bi ustvaril v samem semenišču zrela tla za take spremembe, je večkratno povabil k sebi skupinico bogoslovcev, ki je izšla iz koprškega semenišča, kjer je bil sam poprej ravnatelj. Ti mladeniči, vzgojeni v nestrpnem italijanskem duhu, so si osvojili administratorjeve namene. Odtrgali so se od ostalega semeniškega občestva in osnovali ločen krog »Sirottijevih gojencev«; začeli so črniti vodstvo in profesorje, tožariti nad šolskim urnikom in notranjim redom, nad hrano in obleko in sploh ustvarjati ozračje nezadovoljstva in razdora. Nekateri njihovi zapiski so prišli v javnost in tedaj je začelo fašistično časopisje besno napadati semeniško vodstvo in profesorje, semeniško vzgojo in še zlasti slovensko duhovščino. (Il Piccolo, 26. 11. 1933).

ŠKOF FOGAR SPREGOVORI

Škof Fogar, ki je dobro poznal vse ozadje, je dne 3. januarja 1934 prišel v Gorico, da bi pomiril duhove. Zbral je italijanske bogoslovce in jim priporočil red, slog in pravičnost do slovenskih kolegov. Rekel jim je:

»Prav žal mi je, da ne morem pogostejše spregovoriti vsem bogoslovcem in med vas vrniti mir, ki je tu vladal še pred dvema ali tremi leti. Predstojniki so isti, ne pa semenišniki, med vami je veliko novih. Po vojni, ko sem bil tu za špirituala, so vsi bogoslovci živeli kot bratje, učili so se obeh jezikov, občasno skupno peli po italijansko in po slovensko. Slovenščine so se morali vsi učiti, da sem jih kot duhovnike lahko pošiljal tudi med Slovence, saj danes hoče

to tudi vlada. Sicer pa že sama resnična izobrazba zahteva, da poznamo poleg svojega tudi druge jezike in literature. Da boste dobri bogoslovci in duhovniki, držite se načel, ki jih proglašata Kristus in katoliška Cerkev. Živimo v dobi ko boljše vizem in nemški rasizem mečeta duhovnike v ječo, porajata razdor in sovraštvo v svetu, ogrožata mir in ustvarjata krizo v človeški družbi. Duhovniki so se vedno zoperstavljali zmotam, ki so ogrožale vero, domovino in človečanstvo. Tudi vi se morate upirati sodobnim zmotam in zablodam: boljše vizmu, rasizmu in sovražstvu med narodi. Biti Italijan, ni nikakršna lastna zasluga, od Boga je in od narave. Narodne zasluge si moramo priboriti z žrtvami za domovino; teh si ne boste nabrali z drobnarijami, kot je borba za italijansko izgovorjavo latinščine, saj tu Cerkev dovoljuje vso svobodo, niti ne z zaničevanjem slovenskega jezika, kar upravičeno žali Slovence, saj smo vendarle vsi že po naravi navezani na materin jezik. Pač pa boste polni zaslug, če boste z ljubeznijo in spoštovanjem navezali Slovence predvsem nase, nato na Cerkev in zatem še na domovino in na vlado. Slované bomo pritegnili, če bomo upoštevali njihovo prisotnost in številčnost v Julijski krajini, ne da bi jih sramotili, kot to delajo naši časopisi, zlasti dnevnik "Il Piccolo", ki objavlja laži in pretiravanja, ki jih pomaga kovati, se zdi, tudi kak duhovnik.

»Takšno pisanje ne bo ustvarilo iz Slovencev dobrih italijanskih državljanov, ko pa blati vse deželne škofo, žive in mrtve, in obrekuje semenišče, da je "leglo slovenstva", ter žali mojo osebo, razglajajoč me za "slavofila", ko vršim samo svojo nadpastirsko dolžnost: svojo duhovno čredo ljubim brez vsake razlike; skrbim, da se vsi zveličajo, da ne odpadejo od Cerkve in z njo od vere, pa tudi ne od domovine, kajti najboljši državljani bodo tisti Slovenci, ki bodo živeli po božjih zapovedih. In ne pretiravajte v zahtevi, naj vsi govorijo le italijanski! Kako bi bilo, če bi se politične vloge menjale in bi me Slovani silili, naj pri Sv. Justu v Trstu pridigujem Italijanom v slovenščini? Nikdar bi tega ne storil! In če bi, bi se li tržaški Italijani navduševali za Cerkev in za Jugoslavijo? Nikakor ne! Cisto nasproten učinek bi dosegli. Zato bodimo tudi mi previdni in ne delajmo podobnih napak!

»S silo ničesar ne dosežemo! Ne odvrčajmo Slovencev z zatiranjem, pač pa si jih pridobivajmo s priznanjem pravic, tako da bodo kar

sami, prostovoljno, prosili za italijansko pridigo! Z nasiljem jih ne bomo pridobili: k meni sta prišla dva slovenska duhovnika, pretepena in krvaveča, eden izmed njiju je imel razbite zobe. Bila sta žrtev kakega nestrpnega nacionalista. Vse dosežemo z ljubeznijo, v ljubezni se morate vzgojiti že v semenišču. Nikakor pa ne boste rastle v ljubezni, če se boste drznili dajati nauke ravnatelju in špiritualu ali če boste nestrpní do slovenskih tovarišev, ki bodo jutri vaši sobratje v Kristusu. Nihče ni popolen! Ne tolmačíte vsega kot zlo, če se kdo pri latinščini poslužuje slovenske izgovarjave, zato še ne ruši Cerkev; ali če kdo pripoveduje, da so fašisti Slovence natepli, še ne razbija države. Sploh pa naj se v semenišču ne govori ne o vladi in ne o politiki, da ne bo krivih tolmačenj. Tako ste napačno tolmačili neke malenkosti pri bogoslovcu Margonu, ki ga predstojniki in sošolci zelo cenijo. Zatožili ste ga pri msgr. Sirottiju, da ga je skoro izključil, toda te vaše obtožbe niso bile resnične, klevete so bile, izrop dobrega imena, ki velja več ko zlato. Zato ne prenašajte drugam tega mojega govora, napačno bi vas razumeli: res je sicer vse, kar sem vam govoril, ali če za to zve kvestura ali prefektura, boste spet v kašl!

Čeprav je škof zabičal, naj o povedanem molčijo, je bil govor še istega dne dostavljen msgr. Sirottiju in brž nato, potvorjen in okrnjen, še kvesturi.

Napetost v goriškem bogoslovju ni popustila po obisku škofa Fogarja. Skupinica Sirottijevih gojencev se je tedaj ločila še od italijanskih sošolcev, ki niso potegnili z njimi. Tem so očitali narodno mlačnost, sebe pa proglašali za edine predstavnike italijanstva v semenišču. Semeniško vodstvo je v skrbi za hišni red in mirni potek študijev izvedlo konec marca kratko preiskavo o vzrokih trenja in o netilcih razdora. Dne 6. aprila je poslalo kratko poročilo škofoma v Trst in v Poreč. Škof Fogar je tedaj ukazal, naj se uradno zaslišijo krivci. Zaslišanje je izvedel sam semeniški ravnatelj dr. Jakob Brumat, poročilo pa je sestavil zapisnikar dr. Karel Musizza. Dne 7. maja je vodstvo poslalo poročilo škofu v Trst. Pa spet je nekdo izmed zaslišanih prelomil prisego tajnosti, kajti že 8. maja je list »Il Piccolo« v članku »Konec dvomja« ostro napadel semeniško vodstvo ter škofa Fogarja. Objavil je tudi v izvlečku govor, ki ga je škof imel 3. januarja pred italijanskimi bogoslovci. Škof Fogar je tedaj izključil enega

bogoslovca, o katerem se je sodilo, da je kriv. Zgodilo se je nekaj neverjetnega: izključenega bogoslovca je kot gosta sprejel k sebi ap. administrator msgr. Sirotti, kar je potrdilo sum, pa tudi izid preiskave, da je bil ta visoki zaščitnik tudi pobudnik celotne zadeve. Pozneje so bili izključeni še trije bogoslovci.

ODKLONJENA BLAGOSLOVITEV OBERDANOVEGA SPOMENIKA

Konec aprila se je položaj v Trstu še huje zapletel. Škof Fogar je odklonil, da bi osebno blagoslovil spomenik Guglielma Oberdana, grob njegove matere in novo »Hišo bojnikov«. Oberdan je leta 1882 pripravil atentat na cesarja Franca Jožefa, ki je nameraval obiskati Trst. Italijanska vlada je tedaj o nameravanem atentatu obvestila avstrijske oblasti, ki so atentatorja prijele in obsodile na smrt. Pred smrtjo je baje pljunil na razpelo in odklonil zakramente. Zdaj so mu postavili bronast spomenik, ki je predstavljal popolnoma golega obešenca, ob njem sta stala na vsaki strani po en čisto gol mladenič. Škof ni smel v vesti pristati na blagoslov tega spomenika. Časopisje je dvignilo orkan protestov. Škof je tedaj pojasnil, da »katoliška morala ne dovoljuje, da se proslavlja morilec, ki pripravlja atentat na avstrijskega cesarja. Če bi zares hoteli počastiti spomin skromne katoliške matere, ne glede na sina, bi ta obred lahko izvršil duhovnik, ki je vsem na razpolago na pokopališču sv. Ane.«

Tisk mu je tedaj strupeno očital, da »nima trohice ljubezni do narodne zgodovine« in »da ne čuti nikakega ponosa, biti Italijan«! Škof Fogar je poudaril, da mora Cerkev braniti svoja moralna načela »pred političnim izigravanjem«. Groba Oberdanove matere ni mogel osebno blagosloviti, ker je bil tedaj v Turinu na proslavah Don Bosca, a je za to blagoslovitev pooblastil msgr. Tamara, brž ko so ga naprosili. Res je, da na sam dan Oberdanovih proslav ni hotel blagosloviti »Hiše bojnikov«, da bi ljudje ne sklepali, da se je udeležil tudi proslav, pač pa je bil voljan blagosloviti to ustanovo dan pred ali dan po proslavah; za isti dan pa je pooblastil vojaškega kaplana.

ZBOROVANJE FASISTIČNIH HIERARHOV IN UDAR NA BOGOSLOVJE

Fašistični tisk je povezal zadevo goriškega semenišča z izostalo blagoslovitvijo Oberdano-

vega spomenika in še huje udrihal po škofu Fogarju. »Kdor misli, da se lahko umakne nadzoru in teži odgovornosti s tem, da se skriva za blesteče cerkveno oblačilo, se bridko moti!« (Il Piccolo, 26. 4. 1934). »Msgr. Fogar, nepomirljivi sovražnik političnih oblasti italijanske države!« (8. 5. 1934). »Po teh dogodkih je položaj škofa nevzdržen!« (Il Popolo d'Italia, 16. 5. 1934). »Ena sama rešitev je: Fogar naj izginel!« (Gazzetta del Popolo, 17. 5. 1934).

Škof Fogar mora odstopiti! Taka je bila hrupna zahteva fašistov. Da bi tej zahtevi dali plebiscitarni videz so se dne 15. maja 1934 zbrali pri fašističnem federalu Perusinu v Trstu: poslanci Giunta, Cobolli-Gigli in Coceani; senatorji Segrè-Sartorio in Banelli, župan Salem, provincialni predsednik Pieri, podpredsednik Gospodarskega sveta Segrè. Oblastniki so federalu izrazili polno zaupnico za časnikarske napade »na nekatere krajevne cerkvene dostojanstvenike«. O tem sestanku je izšlo uradno poročilo, objavljeno v listu »Il Popolo d'Italia« pod naslovom: »Udarci in ponosni nastop hierarhov zoper protitalijanske spletke tržaškega škofa«. Na sestanku so se tudi dogovorili, kako udariti po goriškem bogoslovju in po škofu Fogarju. Prvi naklep so lahko nemudoma izpeljali, drugega pa so morali zaradi odpora Sv. sedeža odložiti kar za dve do tri leti.

Dva dni pozneje, 17. maja 1934 je »Il Piccolo« v članku »Preganjanje italijanskih bogoslovcev v goriškem semenišču« objavil »zgodovinski govor dr. A. Fogarja z dne 3. januarja v goriškem semenišču«, seveda okrnjen in primerno prikrojen.

Škof naj bi bil rekel, da prihaja v Gorico, da poda svojim bogoslovcem nekaj smernic in svaril, da bosta, kot nekdanj, vladala v zavodu mir in sloga med slovenskimi in italijanskimi sošolci. Sam sv. oče mu je zabičal načelo, da ima vsakdo pravico govoriti v maternem jeziku, saj gre za pravice naravnega prava; zdaj pa mora ugotavljati, da se ta temeljna pravica zanika Slovincem in Hrvatom, hkrati pa se od njih zahteva popolna vdanost... V sodobnem svetu prevladuje zlo, ki ga širom po Evropi sejejo komunizem in razne oblike nacionalističnega fašizma. Tako v Nemčiji pobijajo ječe z duhovniki, v Italiji pa si nekateri še na smrtni postelji dajo obleči črno srajco in umirajo, šepetajoč Mussolinijevo ime, namesto da bi imeli na ustnicah ime Jezusovo. V imenu domovine in ljubezni do domovine žrejo milijone in uganjajo

neizrazne stvari; tisk mora molčati in škof ne sme povedati, da je v njegovi škofiji do 200.000 Slovanov... Škofu očitajo, da je »slavofil«, slovophil, ne da bi pomislili, da je škof dolžan ščititi vse svoje vernike, tudi Slovence. Le kako morejo trditi, da Slovencev ne preganjajo, če pa sta se zatekla k njemu na škofijo dva duhovnika, prvi, ves pretepen, in drugi, s krvavim obličjem in z zlomljenimi zobmi sekalci?... Naj potrpijo s slovenskimi tovariši, tudi če pogodrnjajo nad vlado, saj nobena vlada ni popolna; in naj ne tožijo po krivem, kot se je zgodilo z bogoslovcem Margonom... Ne more jim prepovedati, da ne bi zahajali k msgr. Sirottiju, a z njim naj govorijo samo o duhovnih zadevah, ne o drugih stvareh. In o povedanem naj z nikomur ne govorijo, kajti če o tem zve kvestura ali prefektura, bo krivce izključil.

Fašistični tisk je s škofovim ponarejenim govorom ustvaril iz zgolj notranje disciplinske zadeve, ki je hotela preprečiti, da bi v semenišču vnašali neslogo in nered, težko politično afero, ki je spravila v skrajno kritičen položaj škofa Fogarja in goriško bogoslovje. Govor naj bi bil — tako je trdil »Il Piccolo« — zgovoren dokaz »tipično prevratniškega, protifašističnega in protitalijanskega« vedenja škofa Fogarja: nekaj »osupljivega in nezaslišane«! A še več!

»V naši provinci je triumvirat, ki rovari proti državi oblasti in izdaja koristi Cerkve: dr. Ukmar, g. Milanovič in avberski župnik Šček. Te družijo skupno protitalijansko občutje, skupni napor za ohranitev slovenske zavesti v duhovniških Julijske krajine in borba z vsemi sredstvi proti italijanskim duhovnikom.« (Il Piccolo, 17. maja 1934).

Besni časopisni gonji proti goriškemu bogoslovju, »leglu slovanstva«, so sledili policijski ukrepi proti semeniškemu vodstvu in profesorjem, ki so zaradi svojih odličnih vzgojiteljskih in didaktičnih sposobnosti uživali velik ugled pri škofih in pri duhovščini vse goriške metropolije. Krivi so bili samo tega, da so v duhu krščanske vesoljnosti vzgajali bogoslovce v medsebojni strpnosti in enakopravnosti. Čeprav so bili različne narodnosti, slovenske in italijanske, so se docela strinjali, naj se vzgoja vrši po predpisih Cerkve, ki si želi svetih in pravičnih duhovnikov, in ne po političnih zahtevah, kot je pribijal »Il Piccolo«: »Fašistična država ima pravico vedeti, kakšnim pastirjem bodo nekoč zaupane vesti državljanov, ki živijo ob vzhodnih vratih v Italijo!« (Il Piccolo, 8. in 17. 5. 1934).

Dne 27. maja 1934 je policija vdrla v semenišče v Gorici in aretirala prof. Antona Rutarja, podravnatelja, ekonomista in profesorja pastoralne teologije; naslednjega dne je priprla dr. Karla Musizzo, profesorja fundamentalke in filozofije. Obtožili so ju »protiitalijanskih čustev, preganjanja italijanskih bogoslovcev, zveze z ljubljanskim dnevnikom »Slovenec«. Dne 30. maja ju je pokrajinska komisija za zaščito države obsodila kot »državi nevarna elementa« na pet let konfinacije v Umbriji. Dne 12. junija je ista komisija obsodila ravnatelja dr. Jakoba Brumata in profesorja dr. Andreja Pavlica ter dr. Ivana Tula na opomin (ammonizione), dr. Mihaela Torošu pa je izrekla svarilo (diffida).

Iz Rima je prihitel msgr. Giuseppe Rossino, redni vizitator italijanskih semenišč. Zagrešil je napako, da se je nastanil v škofijskem dvorcu pri msgr. Sirottiju. Njegova zasliševanja so še bolj razvnela že itak razbeljeno ozračje v semenišču. Vizitator, ki je stal pod Sirottijevim vplivom, ni niti razčistil resnice niti prispeval, da bi se po krivem obsojenim popravila težka krivica.

SKOFU FOGARJU ONEMOGOCENA VSAKA OBRAMBA

To so bili izredno težki dnevi, ki so divje razburkali vso primorsko javnost in zagrenili zlasti slovensko in hrvaško manjšino.

Škof Fogar je bil docela osamljen in se ni mogel braniti, kajti noben časopis ni hotel prineesti njegovega zagovora in pojasnila. Skoro vsa javnost je bila z njim in z goriškimi obsojenci, nihče pa se ni drznil zaradi fašističnega terorja stopiti v njegovo obrambo. »Il Piccolo« je mogel objestno poročati: »Italijanski duhovniki so vsi z nami, od najmlajših do najstarejših. Z vse večjim zaupanjem hitijo po naših stopnicah kot po onih na škofiji v Via Cavana.« (Il Piccolo, 17. 5. 1934). Ko pa se je škof prikazal v javnosti, zlasti pri birmah in pri procesiji na Telovo, je lahko opazil, kako so se verniki zgrinjali okoli njega z izrazi nepopisne vdanosti in hvaležnosti.

Skupina italijanskih bogoslovcev v Gorici je bila škofu v veliko uteho. Poslala mu je zaupnico in mu izjavila obžalovanje, da so listi tako popačili njegov govor. Uredništvu lista »Il Piccolo« je poslala zahtevo po popravku, ki ga list ni nikoli priobčil. V tej zahtevi so bogoslovci izjavljali:

Ni res, da bi bili italijanski bogoslovci nasproti slovenskim v »moralno podrejenem polo-

žaju»; tudi ni res, da bi bil škofov govor žalil »njihova narodna čustva«; škof ni nikdar trdil, da je fašizem, ki zahteva, naj si umirajoči nadevajo črno srajco in naj vzklikajo Mussolinijevo ime, nasprotno, poudarjal je, naj z deli ljubezni dosežejo, da bi tudi Slovenci vzljubili režim; škof ni izgovoril trditve, da bi kdo »v imenu domovine in ljubezni do domovine požiral milijone«; tudi ni rekel, da ni »nobena vlada popolna«, pač pa je rekel, da ni »noben človek« popoln, s čimer je hotel reči, naj potrpiamo s Slovenci zaradi njihovih človeških slabosti; grožnja, da nas izžene iz semenišča, če kvestura ali prefektura izvesta za govor, je bila zgolj besedno pretiravanje, lastno krepkemu škofovemu slogu, da bi se ohranila tajnost.

Škof Fogar je seveda o vsem obvestil Sv. sedež. Vladi je poslal oster protest. V priloženi spomenici je dostavil:

»Časnikarska gonja zoper mene se je sprožila:

1. Ker sem se držal cerkvenih predpisov in nisem blagoslovil Oberdanovega spomenika, ki je tik pred smrtjo odklonil zakramente, mi očitajo, da sem »antinazionale«, protinaroden.

2. Ker sem kot dušni pastir dal nasvete nekomu, ki je bil nemiren v vesti in me je za to prosil, me proglasaajo za sokrivega pri tatvinah.

3. Ker sem se vedel do slovanskih manjšin kot katoliški in italijanski škof ter v tem smislu vplival na notranje ministrstvo, pri čemer sem zahteval od slovanskih manjšin, naj izpolnjujejo svoje državljanske dolžnosti, me označujejo za izdajalca domovine in hujskača slovenske duhovščine.

4. Ker sem od nekoga, ki je trdil, da je uslužben pri notranjem ministrstvu, in ki so ga vsi spoštovali kot poštenjaka, prejel za reveže lir 4.000, pa so ga kasneje zaprli zaradi poneverb, me sramotijo kot tatu iz političnih namenov in kot zaščitnika tatov.

5. Ker sem brez ovinkov izrazil svoje mnenje o osebi, ki me je prosila za nasvet v zadevi vesti in poštenja, ki ga ji je nekdo ogrožal, mi podtikaajo, da sem napačno vzgajal vesti.

6. Ker sem branil nekega svojega slovenskega bogoslovca, ki so ga po krivem tožili, ter razložil svojim italijanskim bogoslovcem v goriškem semenišču, kaj uči Cerkev glede dolžnosti do domovine in do drugih narodov, me tožijo, da sem imel protifašistični govor. Zaprisežena izjava bogoslovcev, ki so bili pri mojem govoru (izvirniki izjav so na državnem tajništvu), pa

Rim, septembra 1950. Na svetoletni proslavi nosijo tudi svetogorsko Mater božjo. Sredi množice nadškof dr. A. Fogar

pravi, da je bil moj govor koristen državi in vladi. Kljub temu se pripušča, da tisk obrekuje škofa, kar prizadeva težko škodo Cerkvi in domovini ter dviga ogorčenje javnega mnenja, ki je skoro enodušno na strani škofa.

Odločno protestiram pri vladi, da je v katoliški in konkordatni državi neki prefekt smel ukazati, naj se blati s podlimi in predrznimi obtožbami za več dni v najbolj razširjenih časopisih Julijske krajine in Italije. Italijanski škof, ne da bi predhodno opozoril na morebitne napake škofa samega ali Vatikan. Vse to je storil na lokav način, tako da je preprečil škofu vsako javno obrambo; s tem pa je vnesel v deželo zmešnjavo in povzročil trenja, dotlej v Trstu neznan, med fašističnimi organizacijami in Katoliško akcijo. Pritiral je tudi do skrajnih meja sovražnost med Slovani in Italijani, medtem ko sem jaz z dogovorom s puljskim prefektom dosegel popolno pomirjenje v škofiji. V Trstu ni bilo v prejšnjih desetih letih mojega škofovanja nobene izrazitejša nesloge med menoj in prefektom ter med hierarhi mesta in dežele.

Zahtevam popolni in javni preklic vseh teh obrekovanj v časopisih, ki so jih priobčili. To zahteva sam osnovni čut za pravičnost.

† Alojzij, škof ls.

PREFEKT TIENGO IN ODSTOP ŠKOFA FOGARJA

Ob prihodu v Trst prefekta Carla Tienga, škvadrista iz Adrije, preganjalca nadškofa Sedeja, se je sprožila načrtna borba proti škofu Fogarju. Novemu prefektu je bil škof že samo zato sumljiv, ker ga ni napadalo jugoslovansko časopisje. Sovražnost duhovščine do Italije ne bo ponehala, tako je sodil, dokler bo v Trstu škof, ki uživa tolik ugled pri jugoslovanskih škofih.

Prefekt je dal škofa strogo nadzirati in zbirati obteževalno gradivo. Sporazumen je bil s tiskom, ki je škofa jedko napadal. Casnikarska gonja se je spet razbesnela, ko je škof v neki pridigi pri Sv. Justu dejal, da mora vsak kristjan ljubiti svojo domovino. Te besede so mu šteli v veleizdajo, češ da je s tem trdil, da morajo Slovenci ljubiti Jugoslavijo, ker je pač le-ta njih domovina.

Prefekt Tiengo ni skrival svoje sovražnosti do škofa. Na nekem sprejemu je zašepetal federalu Perusinu: »Poljubiva v zadnjič škofov prstan!« Škof, ki ga je slišal, je smehljaje pripomnil: »Ekscelenca, Cerkev še ne umira!« Civilne oblasti so polagoma pretrgale stike s škofom, niso ga več vabile na javne prireditve, niti

ne k slovesnemu sprejemu, ki so ga priredile knezu Viktorju Emanuelu Aoškemu, ko je prišel v Trst. Sprejema se je škof udeležil, čeprav nepovabljen.

Bolj ko je v svetu rastla politična moč fašizma, drznejši so bili napadi na dr. Fogarja. Pri birmah pri Sv. Jakobu in pri Sv. Vincenciju leta 1935 je peščica črnosrajčnikov žvižgala in vpila: »Hočemo italijanskega škofa!« Junija 1935 je šel škof Fogar na pastirski obisk v Koper. Verniki so ga zlasti pri birmi v stolnici z viharinimi ovacijami pozdravljali, skupina fašistov pa je dvignila hrušč in pozneje napadla škofov avto, da so ga morali orožniki zaščititi.

Ko je Italija proslavljala zmago nad Abesinijo, so vladni organi dne 10. maja 1936 prepovedali slovensko službo božjo v petih tržaških župnijah in sicer v Barkovljah, v Rojanu, pri Sv. Ivanu, pri Sv. Jakobu in v Šklednju, za nameček pa še v tržaški Marijini družbi. Škof je odhitel v Rim k papežu in tudi k samemu Mussoliniju ter močno protestiral. Mussolini mu je kratko rekel: »Naj molijo latinski! Tudi jaz sem v mladosti molil po latinsko!« In škof: »Pa ste pri tem kaj razumeli?« Mussolini je bil v vidni zadregi. Škof je podrobneje razložil zadevo podtajniku notranjega ministrstva Buffolini-Guidiju in si zagotovil pomoč jezuitskega patra Tacchi-Venturija, ki so mu bila trajno odprta vrata k Mussoliniju in k papežu.

Papež Pij XI. je visoko cenil tržaškega škofa Fogarja. Po končani avdienci je kardinal Ruffini s prstom pokazal na dr. Fogarja in rekel prelatom iz spremstva: »Poklonite se temu škofu, ki je toliko pretrpel in ki tudi danes prenaša težave z dostojanstvom in ponosom!«

Vatikan je zahteval zopetno vpeljavo slovenskega jezika. Vse se zdi, da je pri teh pogajanjih prišlo do naslednjega sporazuma: vlada dovoli slovenski jezik in odpokliče iz Trsta prefekta Tienga, Sv. sedež pa povabi škofa Fogarja, naj se škofiji odpove.

Konec julija 1936 je prefekt Tiengo zapustil Trst. Odkazali so mu nova častna mesta. A pozneje je znorel: zaprli so ga v norišnico, kjer je stalno ponavljal: »Tržaški škof sem!« Pozneje se mu je zboljšalo. Ko je 25. aprila 1945 vzbuknila v Milanu splošna vstaja, so partizani skupno z drugimi fašističnimi veljaki prijeli tudi odv. Tienga in ga ustrelili.

Septembra 1936 so škofa Fogarja nepričakovano povabili v Bassano del Grappa, kjer je bil na počitnicah kardinal Carlo Rossi, prefekt kon-

sistorialne kongregacije. Kardinal je škofu predložil odstopno listino. »Je to želja sv. očeta?« je vprašal dr. Fogar. Na pritrdilni odgovor je vzkliknil: »Volja sv. očeta je meni ukaz!« In je podpisal odstop.

Škof Fogar je moral iz Trsta, ker ni pristal na poitalijančenje slovanskega življa v Julijski krajini. Sledil je ukazu vesti, ki ga je vezala, da ščiti pravice Cerkve in duš ter da se potegne za naravne pravice narodnih manjšin. Cerkev ne sme nikoli postati orodje v rokah svetnih vladav in za dosego njihovih političnih ciljev.

Odstop škofa Fogarja je izzval vihar odmev v vsem svetovnem tisku. Jugoslovanski časopisi so trdili, da je Fogarjev odstop »popolna kapitulacija Sv. sedeža pred fašizmom« in da se je katoliška Cerkva »dokončno udinjala fašistični diktaturi«. Odstop ni bil sicer nikako zaslužnje Cerkve, bil pa je izsiljen umik slabotnega pred nasilnikom, bradek poraz, ostra rana.

V SENCI TIHIH 2RTEV IN SKRITEGA ČLOVEKOLJUBJA

Konec oktobra 1936 je škof Fogar potihoma zapustil Trst in se umaknil v Rim kot naslovni nadškof mesta Patrasa v Grčiji. Živel je v skromnem zatišju. Nikogar ni obtoževal, nič ni prosil, nikamor ni šilil. Velik v trpljenju, še večji v odpuščanju!

V Rimu je preživel celih 35 let, sprva uradno nepoznan, nato kot vikar kardinala Masella v lateranski baziliki in končno, ko je zdravstveno ošibel, kot redni kanonik lateranskega kapitlja. Kardinal Masella mu je prepustil lastno stanovanje v lateranski palači, da vsaj v tem pogledu ni imel težav.

Škof Fogar se je v Rimu uveljavil kot član apostolskih sodišč za razglašanje blaženih in svetnikov in še drugih vatikanskih odborov. Zarel je od veselja, ko so ga prosili za pomoč pri dušnem pastirstvu: pridigal je v številnih rimskih cerkvah, zlasti mladini; predsedoval je verskim pobožnostim, birmoval, v vsem pomagal župnikom.

Ljudje vseh vrst so ga obiskovali, ker so pri njem občutili toplino človeške in božje ljubezni: preko njegovih rok so šli visoki zneski, ki so mu jih dobrotniki nakazovali za njegove reveže.

Kot je bil v Trstu pogumen in zvest prijatelj Slovencev in Hrvatov, tako se je tudi v Rimu potegoval za njihove pravice. Vodilni slo-

venski ljudje so ga v Rimu obiskovali, pri njem iskali nasvetov in opore, mu izročali spomenice, naslovljene na cerkvene in civilne oblasti, da bi jih izročil v roke naslovljencev in jih podprl s svojim ugledom. Tako je leta 1941 posredoval za pomilostitev Kosa, Ivančiča, Tomažiča, Vadnala, in tovarišev, ki so bili na tržaškem procesu obsojeni na smrt. (Apih, l. c., str. 394). Med vojno in po vojni se je z vsemi močmi zavzel za rešitev vprašanja narodnih manjšin na Primorskem in na Južnem Tirolskem. Imel je visoke zveze in je marsikaj izposloval.

Ceprav je z leti postal široko znan po Evropi in po Severni Ameriki, se je v Rimu čutil pregnanca: njegovo srce je bilo navezano na Gorico in Trst, v mislih se je najraje mudil pri svojih furlanskih in slovenskih ljudeh. Presrečen je bil, ko so ga obiskali iz Gorice ali Trsta: oči so mu žarele in beseda mu je stekla očarljiva. Kljub temu se v Trst ni hotel vrniti niti na kratek obisk, da bi se ne odprle žive rane; v Gorico je tu pa tam le bežno prišel. Tako je leta 1946 obiskal v Gorici nadškofa Margottija. Po pretresu goriških razmer mu je nadškof Mar-

gotti predlagal: »Vzvišenost, rojen Goričan ste, sprejmite goriško nadškofijo, sam pa se umaknem v Rim!« Nadškof Fogar pa mu je odgovoril: »Preživo sem občutil, kaj to pomeni. Nočem, da bi bili deležni tako bolesterne usode. Vztrajajte v Gorici!«

V Rimu je nadškof Fogar dajal zgled krščanske ljubezni in odpuščanja. Srečen je bil, kadar so tisti, ki so mu prizadeli krivice, to spoznali in v njegovem objemu okusili božje usmiljenje. Vedno je bil otroško iskren in zaupljiv, tako da so mu očitali, da ne pozna tajnosti. Morda mu je prav to zaprlo pot na odgovornejša mesta.

Bil je zelo razgledan in odprt. Pri nekem srečanju leta 1962 v Briksnu, kamor je redno zahajal na počitnice, je stekel pogovor o strujah v italijanski Krščanski demokraciji. Rekel je: »Nisem ne za levico ne za desnico: nadstrankarski smel Cerkev naj se ne vmešava v politiko; katoliškim laikom naj pusti proste roke: načelom so vsi zvesti, glede ločene taktike pa naj sami odgovarjajo! In nobena stranka naj se ne istoveti s katoliško Cerkvijo. Tudi v Franciji je bilo nekaj podobnega, pa so jo katoli-

Škof, dr. A. Fogar med tržaškimi in goriškimi romarji

čani le srečno izpeljali. Kakor jaz mislita tudi papež Janez XXIII. in msgr. Capovilla. Sta li onadva levičarja, filokomunista?»

Cil in duhovno svež je dočakal visoko starost. Lani je težje zbolel, si opomogel in spet ošibel. Predno je padel v nezavest, ga je zvesti služabnik vprašal, če hudo trpi. Dahnul je: »Trebaja je trpeti!«

V njegovi miznici so po smrti našli pisano molitev: »Sveti Oče, darujem Ti svoje življenje kot žrtev ljubezni. Ze zdaj se združujem z daritvijo Tvojega, kjer koli se bo darovala v hipu moje smrti. Smrt pa sprejemam vdano in z njo vse tesnobe, grenkosti in bolečine! Tvoja volja se zgodi!«

* * *

Nadškof Fogar je bil po svoji jasnovidnosti preroški duh. Njegova osebna tragedija, tragedija škofa, ki je v dobi najbolj nestrpnega raznarodovanja hotel biti most med Slovenci in Italijani, je klic k složnemu sožitju narodov Julijske krajine. Izšel je iz italijanske družine, rodil se v slovenski župniji, vzgojen je bil v nemškem kulturnem svetu. Po večini je živel v Rimu, ob počitnicah na Južnem Tirolskem, v mislih pa se je najraje mudil v Trstu in Gorici, med Slovenci, Furlani, Italijani. Vsem tem kliče: kakor ste otroci istega nebeškega Očeta, tako si bodite bratje! Ni pa bratstva brez medsebojnega spoštovanja in priznanja pravic, ki pritičejo vsakemu narodu. Sejte pravico in želi boste mir!

DR. RUDOLF KLINEC

Srečanje s slovenskimi evangeličani v Prekmurju

Slovenci smo povečini katoličani, imamo pa tudi krepko evangeličansko skupnost v Prekmurju. Skoraj ena tretjina Prekmurcev je evangeličanske veroizpovedi. Sredi 16. stoletja, ko se je reformacija širila po Sloveniji, je dosegla tudi Prekmurje. Utrdila pa se je zlasti še tedaj, ko so se slovenski predikanti, izgnani leta 1598 iz avstrijskih dežel, zatekli pod zaščito prekmurskega grofa Tomaža Nadasdyja, vnetega luterana. Predikanti so delovali z veliko vnemo tudi na književnem področju. Prva prekmurska slovenska knjiga je bil Katekizem (1715). Evangeličanski pisatelj Štefan Kuzmič je leta 1771 prevedel v slovenščino Novi zakon; hodoški duhovnik Janez Kardoš je pa poslovenil 5 Mojzesovih knjig in Jozuetovo knjigo ter napisal več cerkvenih pesmi. Tedaj je bila v Lendavi celo nekaka protestantska tiskarna.

Protireformacija je prekmurske e-

vangelicane zelo hudo prizadela. Predikanti so bili pregnani, cerkve požgane, tako da v celém Prekmurju niso dolga desetletja imeli niti ene cerkve. Komaj je cesar Jožef II. izdal leta 1781 tolerančni edikt, so se obnovile evangeličanske cerkvene občine v Puconcih, v Križevcih in v Hodožu. Iz teh so se pozneje razvile še druge verske občine ali »gmajne«, tako da evangeličani štejejo danes v Sloveniji 13 župnij in nekaj podružnic. Od teh župnij jih je 10 v Prekmurju, 3 pa so izven Prekmurja: v Apačah, v Mariboru in v Ljubljani.

EKUMENSKO POTOVANJE V PREKMURJE

Apostolstvo sv. Cirila v Trstu in Gorici prireja že vrsto let posebna *ekumenska potovanja*. Namen teh romanj je priti v stik z bogato krščansko dediščino nekatoličanov, srečati se z njihovimi predstavniki, se z njimi razgo-

varjati in tako ustvariti ekumensko ozračje zблиžanja in medsebojnega spoštovanja in razumevanja. Ekumensko potovanje leta 1969 je veljalo pravoslavnim bratom v Srbiji in Makedoniji; potovanje leta 1970 je bilo posvečeno stikom s pravoslavnimi in muslimanskimi verniki v Bosni in Hercegovini; letošnje ekumensko romanje pa si je zastavilo za cilj srečanje z evangeličansko versko skupnostjo v Prekmurju. Ekumenska težnja, pospeševati zedinjenje vseh kristjanov, se mora uresničiti predvsem med brati po krvi in jeziku, med Slovenci samimi.

Zamejski Slovenci smo pri vsej svoji majhnosti med prvimi dvignili ekumensko zastavo bratske edinosti in verskega občestva v Bogu med različnimi veroizpovedmi v Jugoslaviji. Naša ekumenska potovanja želijo biti poziv k pospešenemu in k vse bolj zavzetemu ekumenskemu delovanju v Jugoslaviji, zlasti med Hrvati in Srbi. Naj bi srečanje s slovenskimi evangeličani v Prekmurju, pri katerem so si bratsko podali roke pripadniki najbolj zapadne veje slovenstva — goriški in tržaški Slovenci — in rojaki vzhodnega obrobnege pasu Slovenije — prekmurški Slovenci — sprožilo vse bolj živahno in plodovito ekumensko dejavnost med jugoslovanskimi narodi, ki ne samo tvorijo most med Vzhodom in Zahodom, temveč so sestavni del Vzhoda in Zahoda.

Tako uspelo srečanje s prekmurškimi evangeličani sta nam omogočila dr. Stanko Janežič, pobudnik in duša ekumenskega gibanja med Slovenci, ki nas je spremljal po Prekmurju in po Štajerski do Maribora, in mariborski kanonik Jožef Smej, ki je poprej bil vrsto let za župnika v Murski Soboti in ki še vedno vzdržuje najboljše zveze z evangeličanskimi odličniki v Prekmurju.

V MURSKI SOBOTI

Letošnja ekumenska pot v Prekmurje se je začela pri Mariji Bistrici na Hrvaškem, kamor smo zamejski Slo-

venci pohiteli k veličastnemu sklepu mednarodnega marijanskega kongresa. Po končanih slovesnostih je naš pulman odbrzel preko Varaždinskih toplic, kjer je bil postanek s kosilom, in Lendave, od koder je naš pogled objemal razsežen del ogrske pušče, proti Murski Soboti.

Murska Sobota s približno 10.000 prebivalci je kulturno in gospodarsko središče Prekmurja. S svojimi prometnimi žilami je povezano na severu s slovenskim Porabjem in z Gradiščanskimi Hrvati, na vzhodu z Madžarsko, na zahodu z Avstrijo in na jugu z drugimi Slovenci in Hrvati.

V Mursko Soboto smo prispeli 15. avgusta, pozno v noč. Prenočili smo v hotelu Diana. Naslednjega jutra smo se zbrali v prelepi župnijski cerkvi. Med somaševanjem je spregovoril kanonik Jožef Smej. Najprej je izrekel pristrčno dobrodošlico zamejskim Slovencem. Nato pa je nadaljeval:

»Stojimo na zgodovinskih tleh, tako dragih vsem Slovencem. Tu je bila nekdanj Spodnja Panonija, kjer sta vladala knez Pribina in njegov sin Kocelj, po teh krajih sta misijonarila sv. brata Ciril in Metod. Zgodovinska listina "Spreobrnjenje Bavarcev in Karantanecv" poroča, da so sredi 9. stoletja solnograški škofje posvetili, poleg drugih cerkva, tudi cerkvico v Buzinici, ki je stala na ozemlju sedanje soboške župnije. Danes živijo tu v Prekmurju katoličani in evangeličani v bratski složnosti. To medsebojno razumevanje in spoštovanje je najboljša osnova za usmerjanje vseh verujočih k evangeliški prenovi življenja in pozneje k obnovi edinosti med vsemi kristjani.«

Res iznenadilo nas je veliko število domačinov, ki so prenapolnili cerkev in vsi pristopili k sv. obhajilu. Tod živi verno ljudstvo, ki daje Cerkvi številne novomašnike. V priznanje tega veselega dejstva se je letos, 29. junija, vršilo mašniško posvečenje v Murski Soboti: posvečenih je bilo kar devet novomašnikov.

EVANGELIČANSKI ŽUPNIK LEOPOLD HARI

Ko smo pozneje dospeli do okusne poznogotske evangeličanske cerkve v Murski Soboti, nas je ves nasmejan in z odprtimi rokami sprejel župnik in častni senior Leopold Hari. Povabil nas je v cerkev, da nam spregovori o tamkajšnji evangeličanski verski skupnosti. Najprvo je na kratko očrtal njihovo splošno cerkveno ureditev. V stari Jugoslaviji, tako je rekel, so evangeličani imeli dva škofa: nemškega v Zagrebu in slovaškega v Bačkem Petrovcu. Pozneje se je veliko nemških katoličanov izselilo, zlasti iz Banata. Zdaj imajo le enega škofa, ki prebiva v Novem Sadu. Tega vabijo tudi v Slovenijo za posvečevanje duhovnikov in cerkva. Za vse ostalo je evangeličanska Cerkev v Sloveniji popolnoma samostojna.

Pred prvo svetovno vojno je Prekmurje spadalo tudi v verskem oziru pod Madžarsko. Evangeličani so imeli svojega škofa v Sombatelju. Kot tedaj, tudi danes imajo dovolj poklicev. Po zadnji svetovni vojni so njihovi bogoslovci študirali na katoliški bogoslovni fakulteti v Ljubljani, zdaj študirajo v Bratislavi na Češkoslovaškem, kjer je evangeličanska fakulteta.

Evangeličanska verska skupnost v Sloveniji šteje danes od 23.000 do 25.000 vernikov. Pretežna večina živi v Prekmurju. Vključena je v samostojen seniorat ali dekanat, ki ima sedež v Hodošu.

»Kaj pa nam poveste o evangeličanih v Murski Soboti?« smo vprašali. »Murska Sobota je bila nekdanja podružnica najstarejše prekmurske cerkvene občine v Puconcih. Leta 1890 je postala samostojna in je dobila lastnega župnika. Leta 1910 so zgradili sedanjo prelepo cerkev po načrtu arh. Gereja, ki je zamislil svetišče v liniji z graščino. Ob cerkvi stoji župnišče in stanovanje za organista in cerkovnika. V cerkvi je po evangeličanskem običaju en sam oltar z edino oltarno sliko: Kristus na križu.«

Na vprašanje, koliko je evangeličanov v Murski Soboti, je povedal, da

njihova verska skupnost šteje okrog 2.500 oseb, ki so se svobodno prijavili: kdor se ni prijavil, ga ne smatrajo za člana. Priglašeni radi prihajajo v cerkev in dajejo »cerkveni prispevek« za vzdrževanje cerkve in službe božje, duhovnika, organista in cerkovnika. Poprej je imel kaplana, ki pa je bil premeščen v Križevce. Odnosi s katoličani so odlični.

»Kaj pa božja služba?« smo bili radovedni. »Božja služba se vrši vsako nedeljo v materinščini. Ako nemški ali madžarski verniki želijo, posebno pri krstih, porokah in pogrebi, da se obredi vršijo v njihovih jezikih, jim naši duhovniki brž postrežejo, saj navadno obvladajo kar po štiri jezike: slovenščino, hrvaščino, nemščino in madžarščino.«

»Vsak vernik ima pri službi božji pesmarico, ker veliko prepevamo. Red božje službe je naslednji: vsi zapojemo pesem, sledi čitanje evangelija in pridiga, nato molitve, predvsem apostolska vera in očenaš, spet petje s spremljavo orgel in končno je blagoslov s trikratnim: Amen! Ob posebnih prilikah je javna spoved s sv. obhajilom. Pri splošni spovedi duhovnik stavi več vprašanj: ali se priznavajo za grešnike, ali obžalujejo svoje grehe, ali verjamejo v božje odpuščanje, ali hočejo v bodoče živeti po božjih zapovedih? Nato duhovnik podeli odvezo, nakar sledi obhajilo pod obema podobama.«

V nadaljnjem razgovoru smo še slišali, da evangeličani priznavajo samo dva zakramenta: sv. krst in sv. obhajilo. Trdno verujejo, da je Kristus pričujoč pri obhajilu pod podobama kruha in vina. Zanje spoved ni zakrament in niti ne poroka, spričo česar priznavajo civilno razporoko in sploh razvezo zakona.

PRI EVANGELIČANIH V PUCONCIH

Odpeljali smo se v Puconce. Pot se je vila preko obširne panonske ravnine, sredi njiv in manjših gozdičev. Ob cesti so se vrstile značilne panonske hišice, druga drugi enake, med njimi je stalo

tudi nekaj »domačij na ključ«, tj. starih hiš, zgrajenih iz lesa in ometanih.

V Puconcih sta nas sprejela župnik in častni senior Adam Luthar, častiljiv starček 85 let, ter kaplan Evgen Balazič. Senior Luthar, izredno živahen in zelo izobražen gospod, uživa sloves dobrega zgodovinarja in poznavalca krajevnih razmer. Uveljavil se je kot osrednja osebnost in nekaj duhovni vodja prekmurskih evangeličanov.

Cerkev stoji v senci mogočnih dreves. Ko smo stopili vanjo, nas je senior Luthar ljubeznivo pozdravil: »Poštimate gospe in gospodje!« Govorec v prekmurščini, ki je bila za mnoge izmed nas trd oreh, nam je orisal zgodovino evangeličanov in še zlasti naglasil trpljenje, ki so ga prestali evangeličani v Prekmurju v dobi protireformacije, ko so izgnali vse duhovnike in požgali vse cerkve. Svobodneje so zadihali, ko je cesar Jožef II. izdal tolerančni patent, tj. odredbo, ki je dovoljevala versko svobodo in zasebno bogoslužje pripadnikom drugih krščanskih veroizpovedi. Sami dve leti pozneje, leta 1783, so pozidali cerkev z dvema zvonikoma v romanskem slogu in vpeljali redno versko življenje. Puconci so tako najstarejša evangeličanska cerkvena občina v Prekmurju. Oltarno sliko so dobili iz Ljutomera, umetniški krstilnik, ki stoji pred oltarjem, pa so jim leta 1909 darovali domači izseljenci v Ameriki. Župnija šteje kakih 3.000 vernikov, ki so deloma raztreseni v bližnjih sedemnajstih naseljih. Versko življenje je dobro. Z zanimanjem so sledili zasedanjem II. vatikanskega cerkvenega zbora, ki je, zlasti v odloku o ekumenizmu, začrtal prav modre smernice za boljše spoznanje in zbližanje z nekato-liškimi krščanskimi verskimi skupnostmi.

Po kratkem razgovoru je spregovoril kaplan Evgen Balazič. Popisal nam je potek svojih bogoslovnih študijev na fakulteti v Bratislavi na Slovaškem. Trenutno imajo 50 bogoslovcev. Tam študirajo tudi evangeličanska dekleta, ki se pozneje udeležujejo kot katehistinje; sicer opravljajo pri njih ženske

vsa mogoča cerkvena opravila, seveda ne, kar spada k škofovski službi.

Prijazno smo se poslovili. Pot nas je nato vodila skozi številne prekmurske vasi proti Ljutomeru in Ormožu. Tu pa tam smo se ustavili, da smo si ogledali važnejše znamenitosti. Tako nas je v Moravcih zanimalo važno kopališče: znanstveniki so iskali nafto, našli so zdravilno vodo. V Bogojini smo občudovali prelepo Plečnikovo cerkev in Mežanove freske; v Turnišču, pražupniji Spodnjega Prekmurja, smo obiskali romarsko cerkev Matere božje ter ob njej stoječo starejšo cerkev, kulturni spomenik iz XII. stoletja, ki hrani dragocene freske. V Odrancih nam je pisatelj Lojze Kozar razkazal cerkev s Kregarjevimi slikami in spregovoril o nesreči, ko se je sesul del stropa in pokopal pod seboj osem žrtev...

* * *

Prekmurje — poglavitni slovenski ekumenski problem! Kdaj bo rešen? Kdaj bo prišlo do docela obnovljene verske edinosti med katoličani in evangeličani v Sloveniji? Raznovrstne razlike v razlaganju razodete resnice, v disciplini in v pojmovanju Kristusove Cerkve ne kažejo na skorajšnjo obnovo onega cerkvenega občestva, v katerem so skupno živeli v preteklih stoletjih.

Najtežja sporna vprašanja se bodo pač rešila na najvišji ravni s sporazumom med katoliško Cerkvijo in raznimi ločenimi Cerkvami in cerkvenimi skupnostmi. Za nas je važno, da se v Sloveniji, in še posebno v Prekmurju, ustvarijo pogoji za obnovo verske edinosti med našim narodom. Osnova za te pogoje je v Prekmurju že postavljena: med tamkajšnjimi katoličani in evangeličani že vlada bratska povezanost, odnosi med obojnimi duhovniki se razvijajo v pristrčni spoštljivosti, čisto se vršijo obojestranska srečanja in skupne pobožnosti. V sličnem ozračju medsebojnega spoštovanja se pogloblja ekumenski čut in z njim raste potreba, da so vsi vedno krepkeje usmerjeni v Kristusa, ki je vir in središče božjega kraljestva na zemlji.

Fortunat Mikuletič v luči njegovega spisa o internaciji „Internatitis“

Internatitis je daljši spis o italijanskih zaporih in internacijskih taboriških med zadnjo svetovno vojno, kakor jih je doživljal Fortunat Mikuletič, tržaški odvetnik in javni delavec, in o ljudeh, ki jih je tam srečal in z njimi živel. Ker je delo nastajalo v taborišču in ga je Mikuletič sproti pisal, so dejanje in igravci te medvojne naše drame naravni, neposredni, brez subjektivnih prepletkov, takšni, kakršni so. Sam Mikuletič piše o svojem delu:

»Je to skromen, a točen odlomek življenja vojnega interniranca, kakršno je v resnici bilo: brez junaštev, brez patetičnih stavkov, brez globokih političnih in strateških razprav, sploh brez tiste literarne primesi, ki se kaj rada vtihotaplja in se je tudi povsod vtihotapila v podobne spise, če so pisani pozneje, post festum, ko so dogodki dozoreli.«

Avtor ima velik smisel za pisanost, raznolikost in izrednost in je zato njegov opis internacije zelo zanimiv in mikaven. Fortunat Mikuletič, rojen v Trstu 1888, umrl 1965 v Ljubljani, je pisal o internaciji v glavnem v letu 1943, torej kot izkušen in zrel mož, ki mirno, bistro in nekoliko odmaknjeno gleda na dogajanje okoli sebe, nikoli toliko prizadet, da bi bilo njegovo poročanje izkrivljeno. In končno je Internatitis dokument enega najbolj težkih obdobja naše zgodovine, še posebej ker Mikuletič predstavlja tiste mnoge primorske Slovence, ki so preživljali isto uso, do, a o sebi niso spregovorili. Delo obsega skoraj dveletno dobo od dne, ko so Mikuletiča nasilno odpeljali iz Ljubljane preko Postojne in Trsta v notranjost Italije (največ časa je preživel v Corropoli in v Casoliju v pokrajini Chieti) do dne, ko se je po nemški zasedbi Italije vrnil iz internacije v Trst.

Navedel bom nekaj njegovih misli, spoznanj in sodb, da po njih spoznamo Mikuletičevo osebnost.

Pred pojavi, kakor so vojne, čuti človekovo majhnost in njegovo nebogljenost kakor pred elementarnimi nesrečami, proti katerim si človek ne more pomagati. Ko piše, da so ga pobrali brez obvestila, da se ni mogel ne preobleči, ne pozdraviti svojcev in ne on ne svojci nimajo, kam bi se zatekli za pomoč, ker naletijo povsod na gluha ušesa, takole nadaljuje: *»... vse to v zvezi z raznimi črnimi listami, zakotnimi ovađuhi in obveščevalci, podlimi ljudmi, ki se hočejo iznebiti osebnega nasprotnika ali neljubega konkurenta; v zvezi s postopanjem, kjer ni ne sodnika ne sodbe, ne obrambe ne pritožbe, tvori sistem, ki ga nočem imenovati, in proti kateremu se boriš zaman. Kadar in kamor udariš, udariš v prazno; marsikdaj pa bridko občutiš protiudarec na svojih plečih. Pred sodnika ali odgovornega uradnika ne prideš, da bi te zaslišal ali bi ti povedal, zakaj te zapirajo. Bolj si podoben paketu nego človeku. Imaš opravka vedno z izvršilnimi organi, ki nimajo druge naloge, kakor da vršijo svojo službo.«*

O svojem odhodu iz Ljubljane piše: *»Malo mi je dala misliti ta hitrica. Da me le ne peljejo h kakemu vojaškemu sodišču na Reko ali v Trst. Sicer nisem pognal nobenega mostu v zrak in tudi kanonov nimam skritih na podstrešju; toda danes, ko cvete najbolj ogabno vohunstvo in ovađustvo, si človek lahko vse pričakuje.«*

Na poti v internacijo so mu ječarji sneli lisice, ker jim je pomagal reševati križanke: *»Staro pravilo: Človeka potipaj pri kaki njegovi slabosti ali strasti, pa ga pridobiš.«*

Takole piše o zadržanju italijanskih

trgovcev: »Če grem jutri z istim vprašanjem k njemu, mi bo spet odgovoril "domani". Slovenski trgovec bi me naglal in nahrulil. Slovenec je vaje zafrkacije in sam rad zafrkuje ter zato pri najnedolžnejši opazki voja zafrkacijo. Blagodejni "domani" pač manjka nam Slovencem, jedna nam majka!«

Smo že rekli, da je Mikuletič iskren v odkrivanju svojih občutij. »Umivanja, ki mi je bilo prej neprijetna sitnost in zguba časa, mi je bilo zdaj nebeška slast...« — »Kje je težki dalmatinec, ognjeviti štajerec in hudomušni cviček; kje je sploh tisto krasno, brezprimerno pestro, veselo življenje, ki se mi je včasih zdelo dolgočasno in ki se mi danes zdi kot neverjetna, pretirana pravljica iz daljne Indije Koromandije.« — »Od osme do devete je bil sprehod po dvorišču, "aria". V dvajsetmetrskem štirikotniku je gomazelo kakih stopetdeset ljudi. V prejšnjem življenju bi se tresel pred to uro, tu pa mi je bila najlepša ura dneva.« — »Na podlagi izkustev, pridobljenih v internaciji, sem prišel do zaključka in sveto trdim: Če bi človeštvo vsak dan imelo trikratni obrok ljubečih pogledov, smehljajev, rokostiskov, objemov in poljubov in le bolj redko — ob posebnih srečnih prilikah — kaj malega za pod zob, potem bi bilo vesoljno svetovno slovstvo polno samih pečenk, čevapčičev in gulašev.« — »Med kaznjenci so nekake kaste, ki so med seboj strogo ločene. Tat prezira zločinca ali pretepača, žepar ne pogleda tatu, slepar se čuti vzvišenega nad žeparjem, nad vsemi pa je, pravi aristokrat, veliki vlomilec-grosist; njemu najbližji pogledu je zločinec, ki se je s silo in korajžo zoperstavil varnostnim organom.«

Ta preobrnjena lestvica moralnih vrednot je opazna v miselnosti, v čustvovanju in v domišljiji vseh teh Mikuletičevih junakov: »...Človeška domišljija tudi za jetniškimi zidovi ne miruje. Tudi v ječi vedno znova krožijo pripovedke, bajke in legende, v katerih se izraža večni boj med dobrim in slabim. Seveda so tu vloge zamenjane. Naravno je, da so junaki vzeti iz

okolija, v katerem se porajajo te zgodbe, a tudi ti junaki le redkokdaj zmagajo, največkrat podležejo. Skoro vse te pripovedke pa preveva neki poseben ujedljiv humor, kateri ti končno kljub odporu privabi nasmeh na ustne.«

Značilno za Mikuletiča je, da gleda stvari in osebe s komične strani in je zato ta njegov zapis v slovenski memoarski literaturi nekaj posebnega. Tudi Juš Kozak da je napisal podobno kroniko. »Razlika je le v tem, da Juš Kozak ne gleda v svet s tako rožnatimi očali kakor jaz. Imava pač različne dioptrije glede humorja.« Že sam naslov dela Internatititis je nekaj tipično njegovega in pomeni nekako bolezen, za katero zbolijo vsi, ki prebijajo dalj časa za zapahi: spremenijo miselnost, čustvovanje in vedenje. A njegov smeh je v delu utišán. »Srečen bom, če bom kljub žalostni tvarini, ki jo obravnavam, včasih izvalil čitatelju mal smehljaj. Smešen pa ne maram biti.«

»Žvižgati znam še, ampak kako bo s kavarno in zeleno naravo? Žvižganje ima neverjetno moč za pomirjenje živcev in v drugih razmerah bi mi zado-stovalo. Toda tukaj v sivi šentpetrski vojašnici moram poiskati in najti kak nadomestek za kavarno in zeleni gozd. Saj smo v veseli dobi nadomestkov.«

O svoji poti iz Postojne v Trst, kamor se je vozil s celularnim vagonom in je bil eno uro zaprt v železni celici takole pravi: »Moja neumná glava pa je kmalu našla tolažbo. Prej nisem imel niti pojma o tem, da so celični vagoni sploh na svetu. Zdaj pa imam priliko, da spoznam tak eksemplar od blizu in temeljito. Saj pravim: V svet moraš iti, pa se vedno naučiš kaj koristnega.«

Mikuletič se rad spominja prizora v Mestrah, ko se mu je približala deklica in ga nagovorila z "gospod tat". »El me da un toco de pan, sior ladro?«

O žicarju Pilaniju pravi tole: »Internacijsko taborišče je kakor hlev: Spustiš novo ovco med stare, pa je takoj domača.« Čeprav dober in darežljiv avtor nekega dne nažene nadležnega Pilanija. »Toda zvečer se je približal z nasmehom, kakor ga ni videla lepšega no-

beni mirovna konferenca.« — »Imam dobro srce, to mi prizna vsakdo, ki me pozna. Vsakomur rad pomagam, če le morem. Ako pride k meni jokajoča vdova, bom storil zanjo, kar bom mogel; toda s časom mi bo obledel spomin na njene stiske in težave, nikoli pa ne bom pozabil na njen nos ali nasek, ki je zaradi joka otekel in postal rdeč ter dražil hudomušno plat mojega temperamenta.«

Internatit razodeva Mikuletičevo dobroto pa tudi njegov občutek za pravičnost. *»...vsak sodnik in vsak odvetnik, predno sta pripuščena k poslovanju na sodišču, bi se morala izkazati ne samo z opravljenim izpitom, ampak tudi s potrdilom, da sta prebila najmanj mesec dni v ječi pod istimi pogoji kakor drugi jetniki.«* Tako pravi o procesiji v Tollu: *»Ko sem tako zatopljen gledal, me nekaj lahko dregne ob hlačnik. Obrnem se: Fritz! Pes.)* Kakor živ opomin proti razkošni procesiji, proti bogatim preprogam in proti debeli, hrupno pobožni kontesi z zelenim klobučkom so se mi zdela njegova suha, zevajoča rebra.«

Spis dokazuje, da je bil Mikuletič obziren, občutljiv in ponosen. *»Že v Ljubljani mi je moj bedasti ponos branil, da si nisem ob odhodu sposodil nekaj denarja pri kakem tovarišu.«* Pravi, da je dobil pomoč ne od prijateljev, temveč od skoraj neznanih in skromnih znancev, od katerih si ne bi nikoli ničesar pričakoval. *»Nikoli jih ne bom pozabil. Ni mi žal vsega dosedanjega duševnega trpljenja, ki ga ne morem in ne bom mogel nikoli popisati, ker mi neumno pero vedno sili vstran. Vse to in eventuelno bodoče trpljenje je poplačano in odtehtano z dejstvom, da zdaj točno vem, kje imam prave prijatelje.«*

Proti vojni in vsem temnim silam, ki jih je ta sprostila, si človek ne more pomagati; preostane mu le vdanost in zaupanje v božjo previdnost. *»Kaj boš počeli žena in hčerka brez mojega dela? Zaenkrat sem brez moči. Glavna*

skrb je zdaj, da ohranim zdravje in živo glavo; vse drugo naložim začasno na močna pleča Njega, ki skrbi za ptice pod nebom in lilije na polju.«

Ves Mikuletičev spis pa preveva trdna vera v srečno narodovo prihodnost. *»Od prvega začetka, že od leta 1939 in od burnega leta 1940 naprej je bila moja trdna vera — ne samo vera, ampak prepričanje —, da bo vojna dolgo trajala, da bo po koncu naš mali slovenski narod, preizkušen in prekaljen, zmagovito in krepko nadaljeval svojo zgodovinsko pot v družbi velikih narodov.«*

O tovariših Ogrinu in prijatelju piše takole: *»Presneto zdrava sta ta dva možakarja. V njima tiči prastara, močna korenina slovenskega kmeta, ki je prenesel Obre in Tatare, Madžare in Turke, Nemce in grofe in še marsikaj. Vse je šlo preko njega, on pa je ostal: trden, neupogljiv, večni.«*

Narod je Mikuletiču dragotina in ga zato boli vsaka praska ali madež na njej. *»V skoraj dveh letih internacije nisem videl niti najmanjšega znaka, da domovina misli na nas. Če pomislim, kako so Židje organizirani! Bolje, da ne govorim o tem.« — »Kaj se hoče: Majhen narod rodi majhne ljudi. V eni stvari pa smo brez dvoma velikopotezni: Vina se ne branimo. In če ga danes primanjkuje v vinorodni Italiji, gre to najbrž v dobrem delu na rovaš internacijskih taborišč, v katerih toliko Slovencev gasi svojo žejo po svobodi.«*

Delo, ki bo, upamo, v kratkem izšlo, bo v slovenski izdajateljski dejavnosti nevsakdanji pojav ne samo zaradi zanimive snovi, ki jo obravnava, ker so zgodbe, ki jih tke življenje veliko bolj pisane in raznolike kakor tiste, ki jih more ustvarjati človekova domišljija; zaradi konkretnega in neposrednega načina podajanja, — tekst se bere kot napet roman — nele zaradi humorja, ki delo preveva, temveč tudi ker je dokument naših razmer med zadnjo svetovno vojno in ljudi, ki so tedaj živeli, trpeli in upali.

Ap. protonotar msgr. Jakob Ukmar in Goriška Mohorjeva družba

Med sotrudniki Goriške Mohorjeve družbe (GDM) se je v zadnjih letih s svojimi znanstvenimi deli uveljavil dr. Jakob Ukmar.

Kratka zgodovina vesoljnih cerkvenih zborov

Na začetku II. vatikanskega cerkvenega zbora je dr. Ukmar imel na slovenskem radiu v Trstu vrsto predavanj o vesoljnih cerkvenih zborih. Snov mu je tako narastla da je sklenil izdati obširnejši spis o zgodovini cerkvenih zborov. GMD je z veseljem vključila v mohorjevke za leto 1963 Ukmarjev spis: »Kratka zgodovina vesoljnih cerkvenih zborov«.

Mariologija

Leta 1965 je dr. Ukmar začel pisati znanstveno razpravo o Mariji, ki naj bi služila duhovnikom in tudi duhovno bolj razgledanim laikom. Delo je dokončal leta 1968 in ga poslal v pregled bogoslovnemu strokovnjaku ljubljanske fakultete.

Msgr. Ukmar je predvsem zaprosil GMD, naj knjigo založi in izda. Ta mu je odgovorila, da delo po svoji obširnosti presega običajni obseg mohorjevke. Prijatelji so mu tedaj svetovali, naj se obrne v Ljubljano. Če bi na koncu knjige navedel gradivo, uporabno za šmarnice, bi morda tamkaj le izšla. Dr. Ukmar je odgovoril, da pri sestavljanju knjige ni mislil na šmarnice, saj je delo strogo znanstvene vsebine. Ustrezen seznam gradiva bo lahko sestavil, dvo-

mi pa, da bo uporabno za tak namen.

Dne 22. avgusta 1968 je v dolgem pismu na ljubljanski ordinariat obrazložil smisel in važnost razprave. Med drugim je pisal:

»Spis je znanstveno teološka razprava, namenjena neposredno dušnim pastirjem in primerno izobraženim laikom... Ni vse za vsakega. Vendar bi pri tem svetoval pametno širokogrudnost. Kulturne razmere so se v zadnjih desetletjih zelo spremenile. Sedanji človek je bolj kritičen, tudi v veri. Hoče vedeti, kaj in kako naj veruje, zakaj naj veruje in čemu naj veruje. Današnja vera, kjer res zasluži to ime, ni več tista otroška vera pred 50 leti, temveč hoče biti možata, hoče biti rationabile obsequium (razsodna poslušnost); je težja kot v prejšnjih časih, zato pa več vredna in bolj zaslužna. Nimamo pred seboj katehumenov, katerim bi se prikazala neka disciplina arcana (verska tajnost), pridrž-

na teologom in hierarhiji. Imamo polnopravne kristjane, ki tvorijo največji odstotek božjega ljudstva. Pametna, primerna apologetika bo še vedno na mestu.»

»Kaj bi ljudem preveč boječe prikrivali gotove bogoslovne težave v mariologiji? Če jim obrazložimo v primerni obliki, če pravilno ločimo gotovo od negotovega, bodo verniki videli, da jih nimamo več za otroke, temveč za odrasle: hvaležni nam bodo za to zaupanje in v veri napredovali...«

»Take in enake misli so mi rojile po glavi, ko sem pisal Mariologijo. Zavedam se, da orjem ledino in da je moje delo nepopolno. Morda bo pozneje kdo drugi stvar na novo predelal in izpopolnil. Praksa nas bo veliko naučila. Če ima delo iziti tiskano, bi prosil prevzvišene gg. slovenske škofo, naj dajo dušnim pastirjem navodilo, kako rabiti knjigo za šmarnice in morebiti na druga predavanja.«

Usoda zamejskega pisatelja in znanstvenika

Ko je prišlo iz Ljubljane sporočilo, da ne morejo prevzeti natasa Mariologije, je dr. Ukmar v vsej grenkobi doživljal usodo slovenskega zamejskega pisatelja in znanstvenika, ki z izrednim idealizmom ustvarja dela, ki jih potem ne more objaviti, ker sam nima sredstev, založnika pa nikjer ne more dobiti. Prosjati mora! Prej je žrtvoval čas in trud, zdaj mora še ponos in denar, če ga ima, ter tvegati, da mu knjige ostanejo neprodane.

Spominjam se Ukmarjevega najboljšega prijatelja, bogoslovnega profesorja dr. Ivana Tula. Dolga leta je ležal, zlomljen od težkega sklepnega vnetja, v hiralnici Usmiljenih bratov v ul. Diaz v Gorici. Ležečemu na postelji so na prsa položili tablico: na tej tablici je z zmaličenimi prsti pisal poslednje članke za koledar GMD in za Katoliški glas. Ko sem mu odsvetoval, naj ne daje več v tisk šmarnic — v rokopisu jih je še kaka desetina — so se mu solze zaiskrile v očeh: »S toliko ljubeznijo sem jih pisal! Zadnji dar naj bi bile mojemu ljudstvu. Natisnite jih, vso svojo pokojnino do zadnjega vinarja sem voljan zanje žrtvovati!«

Dne 11. februarja 1969 je dr. Ukmar pisal tajniku odbora GMD:

»Po triletnem študiju sem sestavil spis Mariologija. To ni nabožna knjiga, marveč znanstvena razprava o božji Materi... Že leto dni iščem založbo, do zdaj brezuspešno... Vi se za stvar zanimate in imate vplivno besedo pri Goriški Mohorjevi. Seveda se vsi boje stroškov. Knjiga bi obsegala kakih 350 strani v navadnem formatu. Hvaležen sem in bom...«

Na seji 24. februarja je odbor GMD izrazil strah, da bodo stroški tako začetnega dela presegali družbene moči. Šlo bi morda, če bi dr. Ukmarju priskočili na pomoč knjigarna Fortunat, Marijina družba in drugi dobrotniki v Trstu. Dr. Ukmar je na ta nasvet v začetku marca javil, da je naletel na polno razumevanje pri ustanovah in zasebnikih. »Kot vidite,« mi je pisal, »dobi Mohorjeva izdatno pomoč za natis mojega spisa. Njen riziko se je precej zmanjšal in sodim, da bi založbo lahko sprejela.«

Medtem se je za knjigo zavzel dr. Metod Turnšek. Sporočil mi je, da se regensburški škof dr. Graber, ki mu je nemški episkopat poveril ekumensko področje, zanima za Mariologijo. Če bi bilo delo vključeno v jubilejne proslave sv. Cirila in Metoda in nosilo naslov »Presveta Bogorodica«, bi bil voljan prevzeti več sto izvodov in jih darovati srbski, bolgarski in makedonski Cerkvi. Ti izvodi bi morali iziti v »Slomškovi založbi« kot »Bogoslovni prispevki k edinosti Cerkve«. Dr. Ukmar je pristal na Turnškovo zamisel.

Na naslednji seji je odbor GMD odločil, naj Mariologija izide kot izredna knjiga v 1.500 izvodih. Od teh naj 500 izvodov izide kot izdaja »Slomškove založbe« z naslovom »Presveta Bogorodica«. Msgr. Ukmar se je teh sklepov zelo razveselil. »Vaše pismo mi je odvzelo veliko zaskrbljenost!« mi je brž odgovoril. »Izdaja Mariologije je dolg križev pot, ki je trajal, vštevši ljubljanske zapletljaje, eno celo leto! A zdaj smo prišli do zadnje postaje.« Izrazil pa je željo, naj bi knjigo tiskala tiskarna Graphis v Trstu, ker bi rad sam popravljaj

prve odnose ter se domenil glede formata in črk. »Graphis je opremljen z dobrimi stroji in bo zmožel to delo v par mesecih!« Odbor GMD je pristal in mu svetoval, naj pritegne k delu dr. Angela Kosmača, ki je član odbora GMD. Dr. Ukmar se je tudi s tem strinjal. »Dr. Kosmač, ki je поблиže znan s tiskarno, bo moj opolnomočenec, ker si jaz osebno ne upam pogosto v mesto, vsaj brez spremstva ne!«

Kako natančen, točen in v podrobnosti posegajoč je bil ap. protonotar msgr. Ukmar, kaže že to, da mi je v zvezi z Mariologijo pisal kar 15 pism. V zadnjem pismu z dne 30. julija 1969 mi sporoča: »Pozen sem v korespondenci, ker me tiskarna zaposluje do dobrega. Črkostavec je skoroda končal, polovica je vstraničena in te dni prične tiskarski stroj svoje delo. Tukajšnji umetnik Lukežič bo oskrbel platnice. Morda bo ob koncu avgusta vse dovršeno.«

In tako je septembra 1969 izšlo v Trstu delo »Nauk o božji Materi ali Mariologija«, v katerem je dr. Jakob Ukmar prikazal slovenskemu ljudstvu Marijino mesto v božjem odrešilnem načrtu.

Svetopisemski prispevki k litanijam Jezusovega srca

Komaj je dr. Ukmar zaključil Mariologijo, že je začel z biblično-dogmatično študijo o Jezusovem srcu. Dne 19. februarja 1969 mi je pisal:

»Že leto dni kujem spis, ki bo najbrže čez 14 dni končan. Naslov: "Svetopisemski prispevki k litanijam Jezusovega srca". Te litanije so zelo biblične. Kakih 20 vzklikov je povzetih iz bibličnih tekstov. Mnoge svetopisemske knjige — od Pentateuha do 1. Janczovega pisma — so nekaj prispevale. Lepi so vzkliki, a nekateri prav težko umlji vi za teološko ne dovolj izobražene. Vse te biblične vzkliske sem skušal poljudno obrazložiti, zgodovinsko in eksegetično, s primeri moralno aplikacijo. Knjiga bi znala obsegati kakih 150 strani.«

Konec septembra mi je poslal rokopis s prošnjo, »naj ga Mohorjega izda, kadar pač more«. Odbor GMD mu je

sporočil, da je spis sicer znanstveno utemeljen, bogat, globok, hkrati pa tudi pristrčen in razumljiv, a da bo zaradi časovnih razmer pametno počakati z natisom.

Dne 27. decembra 1970 je spet omenjal ta spis: »Kar se tiče mojega "Svetopisemskega prispevka..." Vas umevam. Mislim pa, da je liturgičnemu prazniku Jezusovega srca zagotovljen obstanek. Zagotovljena je tudi zadevna pobožnost božjega ljudstva... Rokopis naj torej ostane v Vaših rokah, dokler "vremena bodo se zjasnila"!«

Eshatologija ali nauk o poslednjih rečeh

Spet novo vrhunsko delo, ki naj venča dolgo in plodovito življenje. Razmišljanje o poslednjih resnicah in hkrati priprava na smrt. Ena sama prošnja ga je trajno spremljala: »Daj mi, o Bog, da živim, dokler tega spisa ne zaključim.«

Točno mesec dni pred smrtjo je spis dokončal. S starčkom Simeonom je lahko zapel svoj »Zdaj odpuščaš...«

Dne 5. oktobra 1971 mi je pisal:

»Po dveletnem študiju sem pravkar dokončal spis "Eshatologija ali nauk o poslednjih rečeh". Za našo bogoslovno literaturo je to novost, ker nimamo nobenega zadevnega spisa. Novost pa tudi, ker so razna eshatološka poglavja še teološko premalo ali celo nič obdelana in sem moral marsikje orati ledino. Končno novost, ker sem se v nekaterih poglavjih oddaljil od tradicionalnega stališča, ne kar tako na lahko roko, ampak upošteva razloge za in proti. Vedno supposito, da ni cerkveni magisterij še izrekel odločilne in obvezne besede, tako da je dosledno stvar v svobodni teološki razpravi...«

»Kdo naj spis izda? Jaz bi rad, da bi ga izdala Goriška Mohorjeva družba, ki je že izdala Mariologijo. Je pa ta spis za kakih sto strani večji. Pri svojih znancih sem v ta namen že nabral...«

»Prosim, sporočite mi, če je kaj upanja, sicer se bom moral, dasi nerad, obrniti kam drugam. Prilagam kazalo vsebine s prošnjo za blagohotno vrnitev, ko ga obrabite. — Prav lep bratski pozdrav! — Stari Jakob Ukmar.«

Na sporočilo, da bo spis verjetno sprejet za natis — dokončni sklep bo sprejel odbor GMD — je msgr. Ukmar dne 21. oktobra, točno deset dni pred smrtjo, takole odgovoril:

Goriška Mohorjeva družba se hvalžno klanja spominu ap. protonotarja dr. Jakoba Ukmarja, svetostnemu starosti zamejskih duhovnikov, učitelju svojega ljudstva.

Dragi monsignore,

Hvala Vam za prijazen pismo. Za sedaj moram dati le bolj površničen odgovor.

Vič mi je, da ste načelno pripravljeni izdati mojo eshatologijo. Moj rokopis je bil v pisateljski korekturi in sem ga pravkar nazaj dobil. Zdej trbo, da ga pošljem še v kritičen pregled profesorja deomatike na ljubljanski fakulteti, tistemu, ki je svoj čas pregledal rokopis mariologije in sva zadovoljna si v odgovoru. V ponedeljek mu ga pošljem in ko mi ga vrne (upam v par tednih) vam bo na razpolago. Je pa malo obširnejša ko mariologija. Da dvomite deloma razbremenim, sem nabral do zdaj dober pol milijona in upam, da se kaj dočim.

Razjige si mislim kot poselno delo, ki ga družba založi in izda; torej vsake vrste vsakoletne izdaje. Moj rokopis, "Svetopisemski prispotki" Vam je na prvo razpolago in ga družba izdala, ko bo

pruž moč.

V zadevi Vašega spisa Vam žal ne morem
kaj pomagati, ker on, kar znam, so naši tedniki ozi-
roma dnevniki objavili in ne morem ničesar do-
dati. Tedniji svet ga ni hotel razumeti, sedniji pa
ga ne more več umeti.

Lep bratki pozdrav
od starega

Jak. Urban

V Škedenju, 21. 10. 71.

MARIJAN BRECELJ

December

(Iz cikla: Rimano leto)

Se življenje steka v smrt.
Tudi leto je pri kraju.
V bleščečem, snežnem gaju
v zrak štrlijo kolci trt.
Mesec ta je letu rakev.
Kaj bilo je truda, znoja!
Smrt zdaj trže nitke s statev
in nas vabi v svet pokoja.

Svet v iskanju sožitja in miru

»Vsak človek je moj brat«, to je bila misel, katero je bil izbral papež Pavel VI. za geslo v zvezi z obhajanjem svetovnega dneva miru, ki se že nekaj let praznuje 1. januarja.

»Vrhunski izraz človeka sta ljubezen in mir,« je zapisal sv. oče Pavel VI. v svoji poslanici za četrti svetovni dan miru. »Oba sta tesno povezana med seboj. Mir, resničen mir, mir med ljudmi je učinek ljubezni. Resničen mir mora sloneti na pravici, na zavesti o nedotakljivem dostojanstvu človeka, na priznanju neizbrisljive in osrečujoče enakosti ljudi, na osnovi resnice o človeškem bratstvu, to je na spoštovanju in ljubezni.«

Brez dvoma se je v letu 1971 mnogo delalo na tem, da bi prišlo do sožitja, ljubezni in miru med narodi. Mnogi državniki so bili iskreno zavzeti za delo za mir. Pri tem so imeli veliko moralno podporo v vodstvu katoliške Cerkve. Sv. oče je izrabil vsako priložnost, da je odgovorne oblastnike pozval k iskanju miroljubnih rešitev in izkazovanju pomoči nerazvitim in podhranjenim ljudstvom.

Po drugi strani pa je leto 1971 znova odkrilo, da je sodobno človeštvo še vedno daleč od resničnega miru in blagohotnega sožitja. Vojna v Vietnamu s svojimi grozovitostmi je divjala naprej; spomladi se ji je pridružila državljanska vojna v Bangla dešu ali Vzhodnem Pakistanu, ki je povzročila nad osem milijonov beguncev; sredi poletja je silno narastla napetost v Sev. Irski, ki grozi spremeniti se v angleški Vietnam. Orožje ob Sueškem prekopu je k sreči molčalo, a groženj je bilo izrečeno brez števila z obeh strani. Nihče dobro ne ve, kaj se pravzaprav dogaja v južnem delu Sudana, kjer že deset let arabski vojaki izvršujejo rodomor nad črnskimi plemen, ker se nočejo pomuslimaniti in s tem poarabiti.

CERKEV V DANASNJEM SVETU

Eden osnovnih dejavnikov miru na svetu je brez dvoma Cerkev. Razodeta božja beseda, ki

nam govori, da je Bog oče vseh (Ef 4, 6), Kristus pa naš prvorojeni brat (Rimlj 8, 29), jo neprestano vzpodbuja, da se za mir zavzema vsak trenutek, na vsakem kraju in med vsakim ljudstvom.

Eno takih pomembnih prispevkov za razumevanje med narodi je bilo apostolsko potovanje sv. očeta Pavla VI., ki ga je izvršil od 26. novembra do 4. decembra 1970 v razne dežele Daljnega vzhoda. Obiskal je Filipine, otočje Samoa, v Oceaniji, Avstralijo, Indonezijo, Hongkong pred vrati celinske Kitajske in Cejlon. Spotoma se je ustavil še v Daki, glavnem mestu Vzhodnega Pakistana. V novembru 1970 je namreč ta dežela doživela silno naravno katastrofo: morska voda je zalila in prekrila obalne predele s tako silo in naglico, da je bilo ob življenje več stotisoč ljudi. Nikdar se ne bo vedelo točnega števila. Sv. oče je hotel s svojim postankom v Daki izraziti svoje sočutje s težko prizadetim prebivalstvom. Tedaj ni slutil, da bo čez nekaj mesecev ista dežela doživela še hujšo preizkušnjo: državljansko vojno.

Prvi del potovanja papeža Pavla VI. je bil silno vznemirljiv, saj bi bil v glavnem mestu Filipinov v Manili skoro postal žrtev atentata. Sv. oče je v vseh svojih govorih poudarjal, da je Cerkev na strani revnih. Prebivalcem predmestja Tondo, kjer je nakopičena vsa velemestna revščina, je dejal: »Rad bi vam povedal, da vas Cerkev ljubi, zelo ljubi. To pomeni, da vidi v vas dostojanstvo božjih otrok; da vam je zato treba pomagati, pa vam poleg kruha in časnega blagostanja, do česar imate vso pravico, nuditi višje dobrine, ki jih vključuje božje kraljestvo. Kot reveži ste prvi poklicani k odrešenju in sreči.«

Pomembne so bile tudi besede, ki jih je sv. oče spregovoril na stadionu v Hongkongu na pragu Kitajske. Te besede so bile kot roka sprave, nudena kitajskim komunističnim oblastnikom: »Prvič prihaja ta zadnji Kristusov apostol v te daljne kraje. Kaj hoče povedati? Eno samo

Zasedanje škofov v oktobru 1971

besedo: ljubezen! Kristus je tudi učitelj, je tudi pastir, je tudi ljubeznivi odrešenik. Cerkev ne more molčati o besedi, ki je večna: ljubezen.»

Priznanje ljubezni, ki se žrtvuje za bližnjega, je bila tudi podelitev mirovne nagrade papeža Janeza XXIII. skromni redovnici albanskega rodu, a v Skopju v Makedoniji rojeni m. Tereziji Boyaxhiu, ustanoviteljici kongregacije »Misijonarne ljubezni«, ki že vrsto let deluje v Kalkuti v indijski Bengaliji ter z izredno požrtvovalnostjo in predanostjo lajša bedo ondotnih domačinov.

CERKEV V ISKANJU NOTRANJEGA MIRU

Oporekanje, ta značilni pojav sedanje dobe, je zaneslo nemir tudi v Cerkev. Oporekajo škofje, duhovniki, redovniki, laiki. Pri tem je mladina posebno glasna. V okrožnici »Octogesimo adveniens« pravi sv. oče, da se zaradi materializma, egoizma in težnje po nasilju, ki so značilni za današnjo družbo, premnogi zatekajo k oporekanju, ne da bi kaj novega ali boljšega nudili. Da se izognejo lastni odgovornosti v sedanjem času, se predajajo neki utopistični sliki bodočnosti. Prav sredi tega oporekanja pa je mesto za kristjana, ki more in mora postati glasnik Boga ter se mora prizadevati, da bo zgradila nova družba, miroljubna in polna bratstva.

Cerkev ni proti vsakemu oporekanju. Sam sv. oče je 2. decembra 1970 na hipodromu Randwick v Sydneyu dejal zbrani mladini: »Mladi ljudje čutijo odpor do sovraštva in do vsega, kar to sovraštvo poraja, kot sta vojna in sedanja materialistična civilizacija. Ko vi vse to obsojate in zahtevate, da družba odstrani nezdrave pojave in jih nadomesti z vrednotami, ki se

opirajo na pristno iskrenost, moralno poštenost, pravičnost in bratstvo, imate brez dvoma prav in smete računati z oporo Cerkve. Toda pazite pri tem, da ne boste zametavali vsega, kar so ustvarili prejšnji rodovi, iz katerih ste sami izšli ter da se ne boste postavili za edine sodnike družbe. Tako postopanje bi svet napravilo sicer različen, a ne boljši, kajti v njem bo ostala korenina zla: človekov napuh.»

Pripomoči k utrditvi miru v Cerkvi je bila med drugim tudi naloga sinode škofov, ki je v oktobru 1971 zborovala v Rimu. Udeležilo se je je 214 sinodalnih očetov. Razprava je tekla predvsem v dveh smereh: o službenem duhovništvu in o pravičnosti v svetu.

CERKEV IN SOCIALISTIČNE DRŽAVE

Dekreti zadnjega koncila pričajo, da je Cerkev spoznala, da ni dovolj, da samo oznanja in ohranja neomadeževan Kristusov nauk, temveč je postavljena v sredo med svet, da ga od znotraj presnavlja in posvečuje. Od tu pripravljenost sodobne Cerkve na mirno sožitje povsod tam, kjer so dana jamstva, da bo mogla vršiti svoje poslanstvo v korist vernikov v potrebni svobodi in neodvisnosti.

Zato se je pokoncilaska Cerkev odločila, da vzpostavi stik tudi z oblastmi v socialističnih državah, kjer je le kaj upanja za enakopraven dialog. Olajšati težki položaj na razne načine zapostavljenih mora zmagati vse druge pomisleke, ki so v preteklosti Cerkev odvrčali od stikov z brezbožnimi režimi.

Tako je na začetku leta 1971 obiskal Moskvo msgr. Casaroli. Uradno je šel na podpis pogod-

be o zapori atomskega orožja, h kateri je pristopil tudi Vatikan. Seveda je bil to le izgovor. Slo je za to, da bi mogla Cerkev zavarovati in potem urejati versko življenje katoličanov v Rusiji, ki jih je po sovjetskih virih še okrog dva, po vatikanskih podatkih pa okrog tri in pol milijona. Vendar pa msgr. Casaroli v tem oziru ni kaj prida opravil. Sovjetska zveza hoče razpravljati z Vatikanom le kot s suvereno državo in samo o političnih vprašanjih, zato je tudi za navezavo diplomatskih stikov, noče pa nič vedeti o Cerkvi kot verski družbi. Msgr. Casaroli se je tudi prizadeval, da bi Moskva Sv. sedežu dala dovoljenje za umestitev stalnega zastopnika pri moskovskem patriarhatu, a ni uspel.

Kljub temu je Sv. sedež nadaljeval s svojimi napor. Tako je v začetku junija poslal v sovjetsko prestolnico kardinala Willebrandsa, ki se je udeležil umestitve novega ruskega patriarha Pimena, konec avgusta pa še jezuitskega generala p. Arupeja, ki je bil uradno gost leningrajskega metropolita Nikodima. Očividno je Sv. sedežu mnogo na tem, da bi katoliška in ruska pravoslavna Cerkev skupno obnavljali versko življenje v Rusiji ter gradili in utrjevali temelje za zблиževanje in enotnost obeh Cerkva.

Odhod kardinala Mindszentyja iz Budimpešte je tudi Vatikanu olajšal nadaljnje korake za ureditev številnih neurejenih vprašanj, zlasti imenovanja novih škofov na Madžarskem. Položaj Cerkve na Češkoslovaškem je za Cerkev po Dubčekovi odstranitvi spet nepovoljen. Skoro vse škofije imajo le upravitelje. Toda stiki se nadaljujejo, dasi je Husakova vlada težko dostopna za kake bistvene privolitve. Tudi romunska vlada je pokazala letos prvi ščepec dobre volje, ko je dovolila škofu Martonu, da se je udeležil sinode škofov v Rimu. Na 2. vatikanskem koncilu in na prvih dveh sinodah škofov namreč noben katoliški škof iz Romunije ni dobil dovoljenja za udeležbo.

Največjo pozornost pa je vzbudil letos Titov obisk v Vatikanu. Ne moremo sicer reči, da uživa Cerkev v Jugoslaviji polno svobodo. Gre še vedno za enopartijski režim, ki hoče usmerjati celotno življenje državljanov. Zato poleg svojih ne dopušča drugih organiziranih skupin. Kljub temu pa priznava jugoslovanski Cerkvi toliko svoboščin, da je sv. oče imel za primerno skleniti sporazum z beograjsko vlado, 29. marca 1971 pa sprejeti jugoslovanskega predsednika v posebni avdienci. Vse to v upanju, da se bo proces

reševanja odnosov med Cerkvijo in jugoslovansko državo še naprej povoljno razvijal.

PRESENETLJIVE NIXONOVE ODLOCITVE

Pa ne samo Cerkev, tudi največja zahodna demokracija, to je Združene države Sev. Amerike, so prišle do zaključka, da se dá z razgovori doseči več v korist svetovnega miru kot pa s hladno vojno. In tako je v petek 16. julija severnoameriški predsednik Richard Nixon po radiu in televiziji sporočil ameriški javnosti novico, ki jo mirno lahko označimo za senzacionalno. Povedal je, da je z zadovoljstvom sprejel povabilo, naj obišče ljudsko republiko Kitajsko. Osebni njegov odposlanec Kissinger je v ta namen dvakrat potoval v Peking, da obisk dobro pripravi. Tako se zdi, da se bo obisk izvršil v začetku leta 1972.

Istočasno, ko se je komunistična Kitajska začela znova odpirati svetu, je pa v okviru Organizacije Združenih narodov stekla akcija, da se

Kardinal Mindszenty

celinski Kitajski izroči sedež, ki ga je do sedaj posedovala otoška Kitajska na Taiwanu ali Formozi, kot so otoku svoj čas Portugalci nadelili ime. Ta akcija je bila upravičena, v kolikor so hoteli Formozi odvzeti predstavnitvo pete največje svetovne sile; toda ni bilo pa v redu, da so poborniki za sprejem rdeče Kitajske istočasno zahtevali izključitev Formoze in jo tudi dosegli.

V odločilnem glasovanju na 26. zasedanju Združenih narodov 25. oktobra 1971 je masa držav tretjega sveta, tako imenovanih pristašev nevezanega bloka in komunističnega sveta odklonila predlog ZDA, da je izključitev Formoze važno vprašanje in da je zato potrebna kvalificirana, tj. dvotretjinska večina. Za nasprotno, albansko resolucijo je glasovalo 76 držav, proti jih je bilo 35, 17 se jih je pa vzdržalo. Same ZDA so bile nad izidom glasovanja presenečene in razočarane. Takega izida res niso pričakovale. Premnoga država, ki so ji pomagale pri njeni gospodarski obnovi, jim je obrnila hrbet.

Če so ZDA doživele na mednarodni pozornici hud poraz, so imele pa več uspehov na tehničnem področju. V letu 1971 so ameriški vesoljci dvakrat pristali na Luni. Zgodilo se je to 5. februarja in 31. julija. S tem se je poznavanje zemljinega satelita zelo povečalo.

Niso pa imeli sreče sovjetski kozmonavti. Ne samo, da do sedaj sovjetskim znanstvenikom ni uspelo poslati človeka na mesečevo površino, zgodilo se je najhujše. Trije ruski vesoljci so izgubili življenje ob povratku iz vesolja, ko se je ladja »Sojuz 9« blizala Zemlji. Uspelo pa jim je postaviti nov rekord bivanja v vesolju, saj so bili v njem 24 dni.

AKTIVNA SOVJETSKA DIPLOMACIJA

Sporočilo Bele hiše v Washingtonu, da bo šel Nixon v Peking, sovjetskim voditeljem ni bilo kar nič po volji. Kot je znano, so že od časov Hruščeva odnosi med Sovjetsko zvezo in Kitajsko močno napeti. Svojega nezadovoljstva seveda niso mogli in smeli javno pokazati, saj vedno zatrjujejo, da so za sožitje med narodi, toda dejansko so imeli občutek, da se bosta Washington in Peking povezala proti njim. Zato je komunistična trojka, ki jo sestavljajo Brežnjev, Podgorni in Kosigin, začela v drugi polovici leta razvijati nenavajno dejavnost. Skoro so bili več na poti kot doma: enkrat Podgorni v Hanoi, drugi Kosigin v Egipt in Alžirijo, Kanado in Kubo, tretjič Brežnjev v Jugoslavijo, v Francijo in po vseh državah vzhodnega bloka: potovanj kar

ni bilo konca. Malo jih je nato pomiril sam Nixon, da bo po obisku v Pekingu prišel tudi v Moskvo.

Sovjetski voditelji si zdaj najbolj prizadevajo za to, da bi organizirali konferenco za evropsko varnost. Radi bi dosegli, da bi prišlo do pomirjenja v Evropi in da bi vse države pristale na meje, kot so sedaj. Če bi to dosegli, bi lahko del svojih čet predstavili na mejo s Kitajsko, kajti za Sovjetsko zvezo je postala Kitajska, ki zahteva cela ozemlja, da se ji vrnejo, zelo pekoč in zaskrbljujoč problem.

Da bi imeli evropski hrbet zavarovan, so Sovjeti pohiteli skleniti dogovor o Zahodnem Berlinu ter vplivali na pobotanje med Poljsko in Zahodno Nemčijo, po katerem sta se obe podpisnici izrekli za nedotakljivost sedanjih meja in da ne bosta imeli ozemljskih zahtev niti v bodočnosti.

V sporu na Bližnjem vzhodu so Sovjeti še naprej pridno zalagali Egipt z orožjem, pri tem pa skrbno pazili, da ne bi Egipt na svojo roko sprožil kakih sovražnosti. Sovjetom gre v prvi vrsti za to, da se dokončno usidrajo na Sredozemlju in izpodbijajo s svojo navzočnostjo ameriški vpliv.

Ni pa šlo Moskvi vse gladko pri vodenju arabskih zadev. V Sudanu je propadel poskus udara levičarsko usmerjenih zarotnikov. Zaman so skušali v Moskvi upornikom rešiti življenje. Bili so usmrčeni po hitrem postopku. Tudi v Egiptu je predsednik Sadat preprečil zaroto prosovjetskih elementov, libijski predsednik El Gadafi pa sploh ob vsaki priložnosti poudarja, da je komunizem z arabstvom nezdružljiv.

In še eno ponižanje je doživela sovjetska diplomacija. V Londonu so odkrili široko razpredeno sovjetsko vohunsko obveščevalno mrežo. Ugotovili so, da se je od 550 sovjetskih diplomatov in drugih uradnikov, ki so nameščeni v Vel. Britaniji, kar 105 bavilo z vohunskimi posli. Zato je britanska vlada kljub ogorčenim protestom iz Moskve odredila njihov izgon.

Več odjeka kot v Sovjetski zvezi je imela po svetu vest o smrti Hruščeva, nekdanjega prvega tajnika sovjetske partije in ministrskega predsednika. Bil je deset let kovač nove sovjetske politike po Stalinovi smrti, mož, ki je razkrinal Stalinove zločine in človek nepričakovanih potez. Zadet od srčne kapi je umrl 11. septembra 1971 v Moskvi. Nihče od predstavnikov oblasti se ni udeležil pogreba. Sicer pa so Hruščeva že davno za javnost pokopali.

Med zasedanjem sinodalnih očetov

KRIZA DOLARJA

Vse zahodnoevropske države s trdno valuto je vznemirilo nenadno Nixonovo sporočilo, da v bodoče Sev. Amerika ne bo več jamčila s svojim dolarjem vrednosti zlata. To je povzročilo nihanje njegove vrednosti na vseh svetovnih tržiščih. Vendar ni prišlo do tolikega razvrednotenja dolarja, kot so nekateri sprva pričakovali. V Italiji je dolar zdrknil od 620 na 610 lir in na tej točki obstal.

Mnogi so Sev. Ameriki njeno novo finančno politiko zamerili, toda iz Washingtona so odgovorili, da imajo tudi oni pravico braniti svoje gospodarstvo, saj so do sedaj le dajali. Samo Marshallov plan po koncu vojne jih je stal 13 tisoč milijonov dolarjev.

NEMCI Z DVIGNJENO GLAVO

Kriza dolarja pa je na drugi strani dvignila ugled in moč zahodnonemške marke. Bila je to v letu 1971 najbolj spoštovana in iskana valuta.

Nemške marke so se naravnost morale otresati dolarske vrednosti, saj so vsepovsod skušali dolarje zamenjati v marke.

Zahodnonemški kancler Brandt je kljub pičli večini, ki jo ima v parlamentu, nadaljeval z uresničevanjem svojega odpiranja na vzhod Evrope, pri čemer je naletel na glavno kritiko v demokršćanskih vrstah. Ti so si za načelnika stranke izbrali namesto bivšega kanclerja Kiesingerja dinamičnega in mlajšega Barzela. Njih cilj je čez dve leti spet priti na oblast.

Kancler Brandt je za svojo politiko pomirjenja z vzhodnimi državami prejel izredno mednarodno priznanje: dodeljena mu je bila Nobelova nagrada za mir. Nekateri sicer menijo, da je bila nagrada prezgodnja, ker se mora šele pokazati, ali je Brandtova politika res utrdila mir v Nemčiji in v Evropi, vsi pa priznavajo, da se je ugled Zahodne Nemčije v mednarodnem svetu s tem zelo dvignil.

V Zahodnem Berlinu so imeli v marcu tudi

**Papež
Pavel VI.
na
potovanju**

volitve. Do sedaj so vedno zmagali socialni demokrati. To se je pohnavilo tudi to pot, samo da so se socialisti slabše odrezali kot pri prejšnjih volitvah. Nazadovale so na račun krščanskih demokratov za 6,5 odstotka, a vendar ohranili absolutno večino 50,4 % in 73 sedežev. Njih zavezniki liberalci so dobili 11 mest, demokristjani pa 54.

ANGLESKE TEŽAVE

Pa ne samo Nemci, tudi Angleži so letos na svoji koži spoznali, da ni pametno isti narod svojevoljno deliti v dva dela in mu vsiliti dve državi.

Leta 1921 je Vel. Britanija na zahtevo irskih protestantov pristala na delitev Irske. Sedaj pa se je ta zatirani irski katoličan prebudil. Noče več biti zapostavljen zaradi vere; zahteva pravice, ki mu kot človeku in državljanu gredo. Zatekel se je k upor. Angleška vlada je mislila, da bo z vojaško silo upor zatrla, a je le še prilila olja na ogenj.

Vel. Britanija je tudi posredni krivec tega, kar se danes dogaja v pakistanski Bengaliji ali v Vzhodnem Pakistanu. Ko je leta 1945 zapuščala Indijo, je tisti del Bengalije, ki je imel muslimansko večino, iztrgala iz Indije in ga dodelila Pakistanu, čeprav je ta ležal tisoč osemsto kilometrov zahodno od Bengalije.

Ko je letos na volitvah stranka Avami liga prejela 160 od 161 možnih poslanskih mest, je postavila zahtevo, naj osrednja vlada v Zahodnem Pakistanu podeli pakistanski Bengaliji sa-

moupravo. Toda v odgovor so prišle vojaške čete in začele nasilje nad Bengalci, tako muslimani kot hindujci. Voditelj Avami lige Mudžibur Rahman je v odgovor na divjanje vojske proglašil samostojno državo Bengla deš. Toda vojaške oblasti so ga takoj zaprle in odpeljale v Vzhodni Pakistan. Tedaj se je obupano prebivalstvo dvignilo s svoje zemlje in začelo množično bežati v Indijo. Do sedaj se jih je v Indijo zateklo že nad osem milijonov. Najhuje je to, da Indija, sama revna, ne razpolaga z živili in zdravili za to ogromno reko ljudi. Poleg tega pa se velesile sprenevedajo in skušajo problem pakistanskih beguncev čim bolj molče preiti, kajti prav v Indiji in Pakistanu se križajo njih politični interesi. Rdeča Kitajska podpira Pakistan, Sovjetska zveza Indijo, Sev. Amerika pa je tudi bolj na strani Pakistana.

Indira Gandhi, ki je zmagala letos spomladi na volitvah z dvotretjinsko večino (dobila je 350 od 521 sedežev), je zato sklenila obiskati številne države, da izprosi pomoč za pakistanske begunce. Medtem pa je Indija sama v začetku novembra postala v zvezni državi Orisa žrtev ciklonskih povodnji.

Nekaj težav je Angliji povzročila tudi sprememba vlade na otoku Malti. Leta 1964 so ji Angleži podelili neodvisnost, na vlado pa je prišla konservativna stranka, ki je bila Angliji naklonjena in je z Londonom sklenila poseben finančni in obrambni sporazum, ki naj bi veljal do leta 1974.

Pa so bile 13. junija volitve in na njih je zma-

**Pakistanski
begunci**

gal z enim glasom večine vodja opozicijske laburistične stranke Dom Mintoff. Ker je že prej stal na stališču, da ima Malta premalo koristi od Vel. Britanije, je takoj po zmagi v upanju, da bo iztisnil od Anglije več denarja, odpovedal sklenjeni sporazum. Da bi izvedel čim večji pritisk na Vel. Britanijo, je začel dvoriti arabskim državam, zlasti Libiji, ter Sovjetski zvezi. Vendar je končno spoznal, da loka ni prenapenjati in se je raje pobotal z Anglijo.

NEMIRNI BLIŽNJI VZHOD

Orožje ob Sueškem prekopu je mirovalo vse leto, čeprav je bila z egiptovske strani izgovorjena ploha groženj. Zdi se, da sta ZDA in Sovjetska zveza soglasni, naj do novih spopadov ne pride. ZDA močno pritiskajo na izraelsko vlado, da bi svoje čete umaknila od prekopa in bi tako prekop spet postal odprt za ladje. Toda izraelska vlada to pot trdo drži. Zahteva jamstva in je pripravljena na umik na varne in zagotovljene meje šele po končanih pogajanjih, medtem ko Egipt zahteva ravno nasprotno: najprej umik z zasedenih ozemelj in nato dogovarjanje o miru. Izraelska in arabska stališča so si tako zelo narazen, da je težko predvidevati, kdaj in kako bo prišlo do rešitve krize na Blížnjem vzhodu.

DOBA SOCIALDEMOKRATSKIH VLAD

Leto 1970 je bilo zelo uspešno za razne socialistične in socialdemokratske vlade v Zahodni

Evropi. Spet so se vrnil na oblast na Norveškem in Danskem. V Zahodni Nemčiji je kancler Brandt utrdil položaj svoje stranke, do absolutne večine pa so se dokopali socialdemokrati tudi v Avstriji.

V tej državi so imeli kar dvakrat v letu 1970 splošne volitve. Tako so se morali volivci 25. aprila izreči, kdo naj prihodnjih sedem let vodi avstrijsko republiko. Volivci so ostali zvesti tradiciji in so tudi to pot izvolili predsednika iz socialističnih vrst. Ponovno je bil izvoljen Franz Jonas, bivši dunajski župan. Prejel je 52,79 % oddanih glasov, njegov tekmelec Kurt Waldheim pa 47,21 %.

V nedeljo 10. oktobra 1971 so bile v Avstriji državnozborske volitve. Bile so predčasne, saj je imel dosedanji parlament šele poldrugo leto življenja za seboj. Toda voditelj avstrijskih socialistov dr. Bruno Kreisky je spoznal, da so časi za njegovo stranko ugodni, pa se je odločil, da gre na volitve v upanju, da si zagotovi absolutno večino. V tem je tudi uspel. Socialistična stranka je prejela 93 poslanskih sedežev, Avstrijska ljudska stranka 80 in Stranka svobode 10. Komunisti so ostali kot vedno zadnje čase praznih rok.

Narodni svet koroških Slovencev, ki je organizacija krščansko usmerjenih Slovencev na Koroškem, je v zvezi s temi volitvami ugotovil, da nobena od vodilnih strank do danes ni izpolnila vseh obveznosti do koroških Slovencev,

ki jih nalaga avstrijska državna pogodba, zato je slovenskim volivcem svetoval, naj se ravna po svoji vesti in se odločijo za tisto stranko, ki slovenski skupnosti na Koroškem v narodnostnem oziru najbolj koristi.

USTAVNE SPREMEMBE V JUGOSLAVIJI

Preteklo leto je v Jugoslaviji potekalo v pravi in sprejetju novih ustavnih določil. Čeprav je Jugoslavija uradno zvezna republika, pa je bila do zadnjega časa centralistično zgrajena in vodena iz Beograda.

Sedaj pa je postala nekaka zvezna država suverenih republik. Večina pristojnosti je bila nanje prenešana. Od teh sprememb si največ obetata SR Slovenija in Hrvatska, dve gospodarsko dobro razviti republiki, ki sta do sedaj tožili, da ju Beograd izkorišča.

Gospodarski položaj se v preteklem letu ni popravil. Podjetja vse preveč in nesmotrno uvažajo, izvoz pa životari. V tem oziru bi morala država nekoliko ostreje nadzirati dejavnost podjetij, saj so le-ta postala pravi gospodarski mogotci na kapitalistični zasnovi.

V aprilu je bilo v Jugoslaviji ljudsko štetje. Našteli so nekaj več kot 20 milijonov prebivalcev. Prebivalstvo v Sloveniji narašča bolj s priseljevanjem iz drugih jugoslovanskih republik kot pa da bi se večalo z lastno rodno močjo. Leta 1970 je živel v Sloveniji 1.731.787 ljudi. 95 % jih je bilo slovenskega porekla.

Senca »velikega brata«, tj. Sovjetske zveze je bila v letu 1971 v Jugoslaviji zelo močno prisotna. Ljudje so silno veliko govorili o možnosti zasedbe Jugoslavije po sovjetskih četah. Sovjetski vojaški manevri ob madžarski meji so to vzdušje še povečali. Titova Jugoslavija je dala na to odgovor s svojimi manevri »Svoboda 71«, ki so se razvijali konec septembra v Beli krajini in Kordunu. Medtem je prišel sam Brežnjev v Beograd. Zdi se, da je prišlo med njim in Titom do pomirjenja. Brežnjev je Titu zatrdil, da nima namena vtikati se v notranje zadeve jugoslovanske partije, čeprav se v marsičem ne strinja z njenimi pogledi. Očividni znak popuščanja je bila nato odpoved skupnih sovjetsko-bolgarskih manevrov ob vzhodni meji Jugoslavije. Ozračje se je omililo in Tito je očividno bolj samozavesten odpotoval k Nixonu v Washington, kjer je bil izredno prijazno sprejet. Molkva je lahko spoznala, da je ZDA mnogo na tem, da se ne spreminja razmerje sil na Balkanu in da je zato bolje potrpeti s Titovo politiko

kot je kakor pa poskusiti z vdorom kakršen je je bil leta 1968 izveden na Češkoslovaško.

ITALIJA SE PREBIJA SKOZI NEMIRE

Jugoslavija ima na zahodu za svojega mejaša italijansko republiko. Odnosi so dobri, meja zelo odprta, trgovinska izmenjava velika. Vendar obstaja neka senca, ki zatemnjuje te odnose. Vsako toliko časa sproži italijansko desničarsko časopisje vprašanje bivše cone B tržaškega ozemlja, ki je po Londonskem sporazumu pripadlo Jugoslaviji kakor cona A Italiji. Zadnje čase so nekateri nacionalistični krogi izdelali teorijo, da ima Italija še vedno suverenost nad cono B. Dokončna ureditev meje nasproti Jugoslaviji v sedanjih oblikah bi po njih mnenju pomenila odstop italijanskega ozemlja tuji državi, kar pa bi bil zločin nad domovno.

Prav zaradi izjave zunanjega ministra Mora v rimskem parlamentu, da v zvezi s cono B italijanska vlada ne misli odstopiti od zakonitih državnih interesov, je prišlo do preklica Titovega obiska v Italiji, ki naj bi se pričel 10. decembra 1970. Kasneje so ves diplomatski zapletljaj toliko zakopali, da je Tito mogel konec marca 1971 priti v Rim. Italijanska vlada se je tudi potem izogibala vsaki izjavi, ki bi se nanašala na bivšo cono B, dasi se je na tihem delalo na to, da pride do dokončnega sporazuma. Najbolj pogumen je bil poslanec Ferri iz vrst socialdemokratske stranke, ki se je javno postavil na stališče, da je treba smatrati italijansko-jugoslovansko mejo za dokončno.

Leto 1971 je bilo za Italijo na splošno nemirno leto. Vsako toliko časa so izbruhnili poulični nemiri, ki so imeli dostikrat socialni pečat, še večkrat pa so služili merjenju sil med skrajno desnico in skrajno levico. To je prišlo do izraza zlasti v mestu Reggio Calabria, kjer so prebivalci več mesecev uprizarjali nered, ker je postal glavno mesto nove dežele Catanzaro. Tudi mesto L'Aquila v Abrucih je doživelo iz sličnih nagibov dan pouličnega divjanja, v Trstu pa je bil najbolj vroč dan 8. decembra 1970, ko so se zbrali neofašisti iz vse gornje Italije in demonstrirali proti Titu, Slovencem in domnevemu odstopu cone B Jugoslaviji.

Vlada predsednika Colomba je bila večkrat na tem, da pade, ker so socialisti, sicer član vlade, dostikrat zahtevali neizvedljive stvari. Ker so se pa socialisti sami zavedali, da ni nadomestila za sedanjo vlado leve sredine, so nazadnje vedno pristali na kompromis. Sploh so se socia-

Ameriški vesoljci

listi ves čas zavzemali za novo večino, ki naj bi bila v tem, da bi komunisti vlado najprej od zunaj podpirali, kasneje pa tudi vanjo stopili. Pri tem so našli veliko razumevanja v levici krščanskodemokratske stranke.

Določen nemir je prineslo v italijansko javno življenje tudi vprašanje referendumu o razporoki. Italijanski parlament je v novembru 1970 s 319 glasovi proti 286 sprejel zakon, ki uvaža razporoko v Italiji. Ker pa predvideva italijanska ustava ljudsko glasovanje (referendum) o vsakem zakonu, ki ga sprejme parlament, če se za to zbere 500.000 podpisov, so se italijanski katoličani poslužili te pravice in zbrali v kratkem času kar 1.300.000 podpisov. Pristaši razporoke so bili presenečeni. Takega odziva niso pričakovali. Sprožili so že več pobud, da bi do referendumu ne prišlo, saj se bojijo, da bodo volivci zakon odklonili. Tako so v parlamentu predložili predlog, naj bi referendum bil mogoč šele po treh letih, odkar je osporavani zakon stopil v veljavo.

EVROPSKE MANJSINE V BOJU ZA SVOJE PRAVICE

Sredi zbora velikih evropskih držav se je od časa do časa zaslíhal tudi glas manjšin, ki jim člani večinskega naroda kratijo pravice in ovirajo na brutalen ali zahrbtnen način njih naravni razvoj.

Ena takih držav, ki bi rada vse manjšine čimprej použila v kotlu večinskega naroda, je Španija. Niti Katalonci niti Baski niso uradno

priznani kot narod in njih jezik je v javnosti prepovedan. Medtem ko Katalonci le protestirajo v besedah, so se pa Baski zatekli k orožju. Posledica so potem razni procesi. Najbolj je odjeknil tisti v Burgosu konec leta 1970, na katerem je vojaško sodišče obsodilo na smrt šest baskovskih nacionalistov. Do izvedbe smrtnih obsodbe pa k sreči ni prišlo.

Istočasno kot v Španiji so imeli političen proces tudi v Leningradu, kjer je na sam božični dan sovjetsko sodišče obsodilo na smrt dva ruska Juda, ki sta bila nameravala preusmeriti letalo, da bi z drugimi sorojaki mogla doseči Izrael, ker jima sovjetske oblasti niso hotele izstaviti izselitvenega dovoljenja. Ogorčenje svetovne javnosti je bilo veliko, saj je bila izrečena smrt za dejanje, ki je bilo le programirano, a ne izvršeno. Dan potem, ko je Franco pomilostil baskovske nacionaliste, so tudi sovjetske oblasti pomilostile na smrt obsojena Juda. V Sovjetski zvezi živi okoli tri milijone Judov.

Težko življenje ima tudi slovenska manjšina na Koroškem. Živi pod stalnim pritiskom nemških nestrpnencev, ki vsako zahtevo po uveljavljanju pravic slovenske manjšine že označijo za kaljenje miru in sožitja med obema narodoma. Predstavniki oblasti veliko govore o bogatitvi, ki jo prispeva prisotnost manjšine k razvoju države, a vse ostane le pri lepih besedah. Zato pa nemški zagrizenci pridno skrunijo slovenske spomenike in napise. Če pa Slovenci pomažejo nemške krajevne napise ter jim dodajo slovenske in s tem dajo zadoščenje 7. členu avstrijske

državne pogodbe, ki prav to dvojezičnost zagotavlja za kraje, kjer živijo Slovenci, se že vsa nemška javnost razburi in začne govoriti o slovenskem ekstremizmu.

Sicer pa je enako tudi pri nas v Italiji. Znani »neznanci« so oskrnili spomenik padlih v Sovodnjah, napisali sramotilne napise na pročelje slovenske šole v Gorici, mažejo slovenske cestne napise na Tržaškem, odstranjujejo slovenske napise v Trstu, pa se storilcev nikdar ne najde.

Kako je težko kaj doseči v korist slovenske manjšine v Italiji, najbolj zgovorno spričuje pismo 27 predstavnikov slovenskih političnih in drugih organizacij, ki delujejo na območju dežele Furlanija-Juljska krajina in ki je bilo 3. decembra 1970 odposlano predsedniku rimske vlade Emiliju Colombu. Predstavnštvo je sprejel predsednik vlade šele 2. decembra 1971.

Zato so Slovenci v Italiji že pred časom prišli do zaključka, da bodo le toliko uspeli, v kolikor si bodo ustvarili lastne politične organizacije. Slovenska skupnost na Tržaškem in Slovenska demokratska zveza na Goriškem sta zbrali nad 10.000 glasov, ki predstavljajo tiste demokratične Slovence, ki nočejo svojih glasov razvodeniti v italijanskih strankah.

Njih predstavnik v deželnem svetu dr. Drago Štoka je bil vse leto budno na straži v obrambi

slovenskih pravic, zastavljal interpelacije, interveniral, protestiral in iskal stika s pristojnimi krogi. Dvakrat je v letu 1971 tudi uspešno nastopil na italijanski televiziji ter povedal v obeh deželnih jezikih, kdo Slovenci smo in kaj hočemo.

Vodstvo Slovenske demokratske zveze v Gorici pa je konec oktobra dokončno potrdilo vloge, naslovljene rimskemu parlamentu, sklicujoč se na 50. člen ustave, ki daje vsakemu državljanu pravico, da pošilja parlamentu predloge za izdajo kakega zakona. Besedilo zakona o splošni zaščiti Slovencev v Italiji sta pregledali tudi tržaška Slovenska skupnost in tržaška Slovenska demokratska zveza.

Veliko je še število nerešenih problemov slovenske narodnostne skupnosti v deželi Furlanija-Juljska krajina. Slovenci imamo v tej deželi zgodovinsko vlogo mostu med dvema kulturama. Izvršiti pa jo bomo mogli le tedaj, če bo prišlo do splošne rešitve vseh manjšinskih problemov. Po besedah dr. Štoke, izrečenih 16. oktobra 1971 na italijanski televiziji, je kljub vsemu treba zaupati v bodočnost. Zaupati je treba tudi odgovornim ljudem, ki se srečujejo na tem delu sveta in ki delajo za stvar miru in prijateljstva med narodi.

DEŽELNE NOVICE

Zborovanje o pravnih deželnih vprašanjih

V mesecu aprilu 1971 je dežela Furlanija-Juljska Benečija prvič organizirala tridnevni simpozij o pravnih deželnih vprašanjih. Na tem sestanku so govorili posamezni predsedniki treh dežel, v katerih obstaja posebni statut. Za deželo Furlanija-Juljska Benečija je govoril njen predsednik Berzanti, za Sicilijo Fasino ter predsednik Grigolli za Tridentinsko-Gornje Poadižje. Nastopili so tudi drugi govorniki. Vsi govorniki so v svojih referatih prikazali neobhodno potrebo po uresničitvi zakonodajne reforme, s katero naj bi bile bolj zaščitene pravice posamezne dežele in tudi

bolje načrtano kompetenčno območje in vloga na posameznih področjih s posebnim poudarkom, kaj pritiče državi in kaj deželam.

Pri večini govornikov je prišlo do izraza mnenje, da mora te probleme reševati parlament, kajti s takim postopanjem bi se tudi izognili nevarnosti, da bi med državo in deželo prišlo do morebitnih napetosti. S stalnim posvetovanjem med osrednjimi oblastvenimi organi in deželami bi se izognili marsikaterim nesoglasjem in bo odpadel vsak nesporazum.

Na tem zborovanju je bila tudi iznešena potreba, da bi državni organi čimprej izdali zadevne dekrete za pre-

hod upravnih funkcij na dežele z navadnim statutom.

V svojem zaključnem govoru je predsednik Alfredo Berzanti prikazal potrebno in važno tridnevno delo zborovanja, ki je imelo jasno politično vsebino. Prikazal je tudi potrebo o postopku za deželna pooblastila manjšim krajevnim ustanovam.

Ogled slovenskih prosvetnih prostorov

Odbornik Stopper, ki je pristojen tudi za vprašanja slovenske manjšine v deželi Furlanija-Juljska Benečija, je obiskal prosvetne ustanove na Goriškem in Tržaškem. Na Tržaškem so odbornika spremljali deželni poslanec dr. Drago Štoka, predsednik Slovenske prosvete Marij Maver, dr. Zorko Harej, prof. Maks Sah in prof. Jože Peterlin.

Odbornik Stopper je bil povsod sprejet od predstavnikov posameznih prosvetnih domov in se tako seznanil z delovanjem slovenskih kulturnih ustanov ter s problemi, ki jih bo treba rešiti na kulturnem, športnem in vzgojnem področju.

Z letalom v Jugoslavijo

V mesecu septembru je bila odprta dnevna letalska proga med deželnim letališčem v Ronkah ter Reko in Splitom. Taka dnevna proga že obratuje med Ronkami in Zagrebom. To novo progo oskrbuje zagrebška letalska družba Pan Adria, ki pa ne obratuje ob nedeljah. Do uresničitve te redne letalske zveze med Ronkami in Reko ter Splitom je prišlo po dolgotrajnih naporih med predstavniki dežele Furlanija-Juljska Benečija in predstavniki jugoslovanske vlade. Zaradi vedno večjih stikov med obema obmejnima deželama so poslovni krogi zelo navdušeno sprejeli otvoritev te proge. Pričakuje se, da bo nova proga prinesla velik uspeh in to tudi zaradi razmeroma nizkih tarif. Iz Ronk na Reko stane potovanje 5.000 lir, do Zagreba 10.000, do Splita pa

12.500 lir. Odhodi z ronškega letališča na Reko in Split so zjutraj ob 10. uri. V Zagreb pa je odhod iz Ronk ob 21. uri.

23. tržaški velesejem

Na 23. tržaškem mednarodnem velesejmu, ki je bil odprt od 17. do 29. junija je bil presežen vsak dosedanj rekord. Sodelovanje tujih razstavljalcev je bilo razdeljeno na posamezna zemljepisna področja:

a) tropsko-ekvatorialna Afrika, ki je razstavljala kavo, kakavovec, eksotični les. Prisotne so bile države: Kamerun, Slonokoščena obala, Kongo Brazzaville, Kongo Kinshasa, Gabon, Togo, Ruanda in Burundi. Iz afriškega Commonwealtha sta bili zastopani Gana in Uganda ter Portugalska s prekomorskimi deželami, ki proizvajajo zeleno kavo;

b) južnoameriško področje: obe svetovni proizvajalki kave Brazilija in Kolumbija;

c) evropsko področje: Avstrija, Jugoslavija, Češkoslovaška, Poljska, Bolgarija, Madžarska in iz zapadne Evrope Zvezna republika Nemčija. Anglija se je udeležila velesejma z razstavo, na kateri so prikazali konfekcije za mladino pod etiketo »Carnaby Street«;

c) severnoameriško področje, na katerem je bil prisoten najvažnejši organ na področju lesa;

d) azijsko področje: razstava Filipinske republike.

Na razstavi je bilo zastopanih 1.200 razstavljalcev; približno polovica je predstavljala tuja podjetja in države.

V okviru razstav so bila tudi posamezna posvetovanja, ki zadevajo kavo, pohištvo, za predelovanje lesa ter posvetovanje o marmorju s posebnim poučkom na našo deželo.

V desetih mesecih

V prvih desetih mesecih leta 1971 je v tržaški pokrajini znašal obmejni prehod skoraj 54 milijonov, in sicer 29 mi-

lijonov in pol s potnimi listi, 24 milijonov pa s prepustnicami. V samem mesecu oktobru so našteali na meji preko 5 milijonov 700 tisoč prehodov v obe smeri. Na prvem mestu so bili med tujci Jugoslovani (1.140.167), Zahodni Nemci (85.525), Švicarji (36.514), Američani (20.462) in Grki (11.453).

V goriški pokrajini je v prvih desetih mesecih prekoračilo mejo 12 milijonov oseb; v mesecu oktobru pa milijon 359 tisoč. Največji promet so zabeležili v juniju in juliju. V oktobru je prešlo mejo s prepustnicami 715 tisoč, od teh 472 tisoč italijanskih in 242 jugoslovanskih državljanov. S potnimi listi pa 434 tisoč italijanskih potnikov in 210 tisoč tujcev.

Največji promet so zabeležili na obmejnem prehodu pri Rdeči hiši, kjer so našteali več kot 282 tisoč avtomobilov.

Proračun za leto 1972

Deželni svet je na svoji seji 30. novembra 1971 izglasoval obračun za leto 1970 in proračun za finančno leto 1972. Oba obračuna sta obravnavala predsednik Berzanti in odbornik za fi-

nance Tripani. Spregovorili so tudi predstavniki posameznih svetovalskih skupin. Odbornik Tripani se je pri svojem pojasnilu o proračunu zadržal največ pri vprašanju o finančnih razpoložljivostih zadnjih poslovnih let ter tudi zagovarjal ukrepe deželne uprave pri upravljanju deželnih sredstev. Predsednik Berzanti je med drugim omenil, da dežela računa, in to v smislu člena 50 deželnega statuta, na državno pomoč v merilu 490 milijard lir. Omenil je še, da bo deželni svet tudi v bodoče nadaljeval po dosedANJI politični liniji levega centra. Za oba računa so glasovali predstavniki levega centra, med katerimi je dala glas za proračun tudi Slovenska skupnost.

Na tej seji so tudi obravnavali in odobrili različne spomenice, predložene od različnih strank. Odobrene so bile tudi spomenice, katere je predložil zastopnik Slovenske skupnosti dr. Drago Štoka, in sicer spomenica o hitrejšem izplačevanju razlaščenega zemljišča na Tržaškem in Goriškem, priznanje večje pomoči slovenskim organizacijam, priporočilo za rešitev določenih problemov slovenskih šol na Goriškem ter spomenica o večji prizadevnosti v reševanju različnih vprašanj slovenske manjšine.

Ricmanje.
Notranjščina
cerkve
sv. Jožefa

Kje je kaj

Kalendarij	1 - 27
Godovi svetnikov	28 - 29
Čemu verouk (dr. Lojze Škerl)	30
Zlatnik (Vinko Beličič)	33
Mrtva Mija (Jurij Kuk)	38
Pogled v preteklost (Martin Jevnikar)	43
Vinko Vodopivec ob 20-letnici smrti (Jožko Kragelj)	53
Tragika prvega zedinjenega bolgarskega nadškofa (msgr. Alojzij Turk)	64
Zaton prve svobode na spodnjem Krasu (Kazimir Humar)	77
France Bevk (Marijan Breclj)	83
Ob 10-letnici Katoliškega doma v Gorici (Kazimir Humar)	86
Spominska plošča na grobu škofa Antona Mahniča (dr. Rudolf Klinec)	88
Matija Vrtovec (Marijan Breclj)	90
V slovo pok. vipavskemu dekanu Slavku Podobniku (dr. Rudolf Klinec)	93
Iz korespondence Mihaela Arka (Anton Kacin)	96
Avtobiografija (dr. Ivan Slokar)	100
Duh preporoda v razseljeni Beneški Sloveniji (Albert Rejec)	107
Na meji dveh svetov (I. z. Fervidus)	112
Slovenski škof na sinodi v Rimu	114
Nočni pogreb (I. z. Fervidus)	118
Kulturno-prosvetno delovanje na Goriškem (Jože Jurak)	120
Nadškof Alojzij Fogar (dr. Rudolf Klinec)	135
Srečanje s slovenskimi evangeličani v Prekmurju (dr. Rudolf Klinec)	155
Fortunat Mikuletič (Zorko Harej)	159
Msgr. Jakob Ukmar (dr. Rudolf Klinec)	162
Svet v iskanju sožitja in miru (Josip Dolenc)	167
Deželne novice	176

Pesmi

Hermelika (I. z. Fervidus)	37
Pesem o nemiru (Severin Res)	99
Plavolaski (Marijan Breclj)	110
Pusti, dekle, pesem srcu (Severin Res)	111
December (Marijan Breclj)	166

Naslovna stran : *Albrecht Dürer* (1471 - 1528) - APOKALIPTICNI JEZDECI

REGISTRIRANO NA SODIŠČU V GORICI, DNE 26. 8. 1968 - ŠTEV. 3080
ODGOVORNI UREDNIK: DR. KAZIMIR HUMAR

UREDIL MAKŠ KOMAC